LEV TROÇKİ

Rus devriminin tarihi

Ekim Devrimi: Başarısız karşı devrim girişimi

YAZIN YAYINCILIK

Lev Troçki
Rus Devriminin Tarihi

●

Özgün adı:
İstoriya russkoy revolyutsii
Berlin 1931-1933

●

Türkçede ilk baskı tarihi
Ekim 1998

●

Türkçesi:
Bülent Tanatar

●

Kapak:
İnci Batuk

●

Baskı:
Söğüt Matbaası

●

Yazın Yayıncılık
Asmalı Mescit Sok. 13/9
Tünel - İSTANBUL

●

Yazışma:
PM 224 Beyoğlu - İBTANBUL

LEV TROÇKİ

RUS DEVRİMİNİN TARİHİ

CİLT - II Ekim devrimi: Başarısız Karşı Devrim Girişimi

Türkçesi:
BÜLENT TANATAR

YAZIN YAYINCILIK

Çeviriye esas teşkil eden metin:
Histoire de la révolution russe,
çeviren **Maurice Parijanine**, Editions
du Seuil, 2 cilt, Paris 1967.
Çeviride kullanılan yardımcı metin:
The History of The Russian Revolution,
çeviren **Max Eastman**,
Simon and Schuster,
3 cilt, New York 1932.

Rusça kelimeler
okundukları gibi yazılıdır.

İÇİNDEKİLER

II. ve III. Ciltlere Önsöz 7
1. "Temmuz Günleri": Hazırlık ve Başlangıç 15
2. "Temmuz Günleri": Doruk Noktası ve Ezilme 43
3. Bolşevikler Temmuzda İktidarı Alabilirler Miydi? 73
4. Büyük İftira Ayı 96
5. Karşı Devrim Başını Kaldırıyor I 24
6. Kerenskiy ve Kornilov I 46
7. Moskova'da Devlet Konferansı I 69
8. Kerenskiy'in Komplosu I 92
9. Kornilov'un İsyanı 212
10. Burjuvazi Demokrasiyle Ölçülür 230
11. Kitleler Darbeye Maruz Kalıyor 256
12. Sular Yükseliyor 280
13. Bolşevikler ve Sovyetler 308
14. Son Koalisyon 326
Kronoloji 353
II.Ciltte Adı Geçen Başlıca Siyasetlerin Kısa Listesi 355
II. Ciltte Adı Geçen Yer Adları 358
Lugatçe 359
Özel Adlar Dizini 360

II. ve III. Ciltlere Önsöz

Rusya burjuva devrimini öyle geç tamamladı ki, onu proletarya devrimine dönüştürmek zorunda kaldı. Bir başka deyişle: Rusya diğer ülkelere göre öylesine geri kalmıştı ki, en azından bazı alanlarda, onları geçmek zorunda kaldı. Bu saçma gibi görünüyor. Bununla beraber, tarih bu türden paradokslarla doludur. Kapitalist İngiltere diğer ülkeleri öylesine geçmişti ki, hız kesmek zorunda kaldı. Ukalâ bilgiçler diyalektiği boş bir zihinsel oyun sanırlar. Oysa o çelişkiler içinde yaşayan ve devinen gelişme sürecini yeniden üretir sadece.

Bu eserin birinci cildi çarlığın yerine geçmek üzere tarihe geç çıkan demokratik rejimin niçin yaşayacak gücü bulamadığını izaha çalışmıştı. Bu ciltse, iktidarın Bolşeviklerce fethini ele alıyor. Denememizin özü burada da anlatı üzerine kurulu. Okur sunulan olgular içinde gerekli çıkarsamalar için yeterli malzeme bulabilir.

Bununla yazar sosyolojik genelleştirmelerden kaçındığını söylemek istemiyor. Bize bir şeyler öğretmeseydi eğer, tarihin hiç bir değeri olmazdı. Rus devrimindeki güçlü determinizm, aşamalarının zincirleme dizilişi, kitlelerin ileriye atılışındaki bükülmez güç, siyasî gruplaşmaların kesinliği, sloganların netliği; tüm bunlar genel olarak devrimin ve dolayısıyla da insan toplumunun kavranmasını son derece kolaylaştırıyor. Bu yüzden, ki bu tüm tarihin akışıyla kanıtlanmıştır, iç çelişkilerle lime lime olmuş bir toplumun, özellikle devrim sırasında, yalnızca anatomisinin değil, "ruh"unun da peçesini kaldırdığını tahmin edebiliriz.

Çok daha dolaysız bir biçimde, elinizdeki çalışma Sovyetler Birliği'nin karakterini anlamaya yardım edecektir. Temamız, yalnızca Ekim ayaklanması hâlâ hayatta olan bir neslin gözleri önünde cereyan ettiğinden dolayı değil —bu da az önemli değildir—, ayaklanma-

nın sonucunda doğan rejimin hayatta oluşu, gelişmesi ve insanlığa yeni bilmeceler sunması dolayısıyla da günceldir. Tüm dünya üzerinde sovyetler ülkesinin ortaya koyduğu sorun sürekli olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Ama varolan şeyin nasıl oluştuğu daha önceden aydınlatılmadan da varolan şey tahayyül edilemez. Büyük siyasî değerlendirmeler bir tarih perspektifini gerektirir.

Şubat 1917'den ekim 1917'ye kadar geçen devrimin sekiz ayı için iki cilt gerekmiştir. Genel kural olarak, bize sözü uzattığımız şeklinde bir eleştiri de yöneltilmedi. Eserin hacmi daha çok malzemeyi ele alış biçimiyle açıklanabilir. Bir elin fotoğrafını vermek bir sayfa tutar. Ama eldeki dokuların mikroskopik incelemesinin sonuçlarını sunmak için bir cilt gerekir. Yazar hiç bir şekilde yaptığı araştırmanın tamlığı ve bitmişliği konusunda kendini aldatmamaktadır. Yine de, bir çok durumda, fotoğraf makinasından ziyade mikroskop yöntemlerini kullanmayı tercih etmiştir.

Zaman zaman, okurun aşırı hoşgörüsünü kötüye kullandığımız izlenimini edindiğimizde, tanık ifadelerini, aktörlerin itiraflarını, ikincil olayları büyük ölçüde kısalttık. Ama daha sonra da, sık sık, kısalttığımız bir çok şeyi yeniden metne katmak zorunda kaldık. Bu detaylar mücadelesinde, devrim sürecini mümkün olan en somut biçimde verme niyeti rehberimiz oldu. Bu tarihin oluşum halindeyken, doğal biçimde yazılmasının avantajını olduğu gibi kullanmaya çalışmamak neredeyse imkânsızdı.

Bir kişisel romanda, bir melankoliğin yalpalamalarının ya da ihtiraslı birinin kariyerinin hikâyesinde yeni bir çeşitleme sunmak üzere piyasaya her yıl binlerce kitap sürülür. Proust'un bir kadın kahramanının hiç bir şey hissetmediğini hissetmek için sürüyle rafine sayfaya ihtiyacı vardır. Tarihte yüz milyonlarca insanı hiçlikten çıkartan, ulusların karakterini değiştiren ve ilelebet insanlık yaşamına katan kollektif dramlara da, en azından eşit ölçüde, dikkat gösterilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Birinci ciltteki referans ve alıntıların doğruluğu şimdiye dek kimse tarafından reddedilmedi. Hem zaten bu çok zordu. Hasımlar daha

çok kişisel taraf oluşun olgu ve metinlerde yapay ve tek taraflı bir seçişe sürükleyebileceği konusuna değiniyorlar yalnızca. Bu mülâhazalar, kendi içinde tartışmasız doğru da olsalar, işbu eserle ilgili ya da hattâ onun başvurduğu bilimsel yöntemler konusunda bir şey söylemiyor. Oysa biz öznellik katsayısının yalnızca tarihçinin mizacıyla değil, yönteminin niteliğiyle de belirlendiği, sınırlandığı ve denetlendiği noktasında kesinlikle ısrar ediyoruz.

Hadiselerin dokusunu bireylerin ya da onların mensup oldukları grupların özgür fiillerinin bir tür içiçe geçişi gibi gören saf psikoloji okulu, araştırmacının iyi niyetinden kuşku duymasak bile, keyfî olana büyük bir pay bırakır. Materyalist yöntem sizi toplumsal yapının egemen olgularından yola çıkmaya zorlayarak bir disiplin kurar. Tarih sürecinin aslî kuvvetleri bize göre sınıflardır; siyasî partiler onlara dayanır; fikirler ve sloganlar nesnel çıkarların bozuk paraları gibidirler. İncelemenin izlediği yol nesnelden öznele, toplumsaldan bireysele, yapısal olandan konjonktürel olana doğrudur. Böylece, yazarın keyfîliği önüne katı sınırlar dikilir.

Henüz maden taraması yapılmamış bir bölgede bir maden mühendisi sondaj yoluyla manyetik demir filizi bulursa, bunun mutlu bir rastlantı olduğunu düşünürüz: ocak açmak henüz tavsiye edilmez. Ama aynı mühendis mıknatıslı ibredeki oynamalara dayalı olarak toprağın filiz yataklarıyla dolu olduğu sonucuna varır ve bilâhare de, yine aynı bölgenin değişik yerlerinde gerçekten demir filizi keşfederse, en kuşkucu kişi bile artık bir rastlantıdan söz etmeye cüret edemez. İkna edici olan, genel ile özele ağız birliği ettiren sistemdir.

Bilimsel nesnelliğin kanıtları tarihçinin gözlerinde veya sesindeki titreşimlerde değil, bizzat anlatısının iç mantığında aranmalıdır. Eğer olaylar, tanıklıklar, rakamlar, alıntılar toplumsal analizin mıknatıslı ibresinin genel göstergeleriyle uyuşuyorsa, okur varılan sonuçların bilimsel sağlamlığının en ciddî güvencesine sahip demektir. Daha somut olarak söyleyecek olursak: Ekim ayaklanmasının kaçınılmazlığını ve zaferinin sebeplerini gerçekten ortaya koyabildiği ölçüde yazar nesnelliğe tamı tamına sadık kalmıştır.

Okur, bir devrimde, her şeyden önce, kitlelerin toplumun kaderine doğrudan müdahalesini aradığımızı bilir. Hadiselerin gerisinde kollektif bilinçteki değişmeleri bulmaya çalışıyoruz. Çoğu durumda hiç bir şey izah etmeyen, hiç bir şey öğretmeyen "kendiliğinden güçler"in hareketiyle ilgili kaba saba önermeleri bir tarafa bırakıyoruz. Devrimler bazı yasalara uygun olarak gerçekleşirler. Bu, eylem hâlindeki kitlelerin devrimin yasalarından açık seçik haberdar oldukları anlamına gelmez; bunun anlamı kitlelerin bilincindeki değişmelerin rastlantısal olmayıp kuramsal bir aydınlatmaya ihtiyaç gösteren ve bu yolla da öngörüde bulunmak ve rehberlik etmek için bir temel yaratan nesnel bir zorunluluğa bağımlı olmalarıdır.

Bazı resmî Sovyet tarihçileri, nereden çıkardılarsa, bizim anlayışımızı idealist diye eleştirmeye çalıştılar. Profesör Pokrovskiy söz gelişi devrimdeki nesnel etmenleri hafife aldığımız konusunda ısrarla durdu: "Şubat ile Ekim arasında ekonomide müthiş bir düzen bozukluğu meydana geldi"; "bu sırada köylüler... geçici hükûmete karşı ayaklandılar"; dolayısıyla devrimin hareket ettirici gücünü değişken psişik süreçlerde değil de, "nesnel kaymalar"da aramak daha doğru olur. Soruları sorma biçimindeki övülesi netlik sayesinde Pokrovskiy sıklıkla marksizm diye yutturulan tarihin vülger iktisadî izahının tutarsızlığını gayet güzel açığa çıkarır.

Bir devrim sırasında meydana gelen radikal değişiklikler gerçekte olaylarla aynı anda cereyan eden iktisadî sarsıntılar tarafından değil, önceki dönem boyunca toplumun temellerinde biriken başlıca değişmeler tarafından tahrik edilir. Tıpkı Şubat ile Ekim arasında olduğu gibi, monarşinin devrilmesinin öncesinde de kitlelerin huzursuzluğunu besleyen ve azdıran iktisadî kargaşanın artmış olması tartışmasız bir gerçektir ve bundan hiç bir zaman dikkatimizi esirgemedik. Ama ikinci devrimin birinciden sekiz ay sonra meydana gelmesini ekmek tayınının bu dönemde bir buçuktan üç bölü dört libreye azaltılmış olmasına bağlamak da çok kaba bir yanlış olur.

Ekim ayaklanmasını izleyen ilk yıllarda, erzak bakımından kitlelerin durumu kötüleşmeye devam etti. Bununla bereber, karşı dev-

rimci siyasetçilerin yeni bir ayaklanmaya yönelik ümitleri her darbede başarısızlığa uğradı. Bu olgu ancak kitlelerin başkaldırısını "kendiliğinden güçlerin hareketi" gibi, yani elebaşıların ustaca kullandıkları bir sürü isyanı gibi tasavvur edenlere bilmecemsi görünür. Gerçekte, yoksunluklar ayaklanmayı açıklamaya yetmez; yoksa kitleler sürekli ayaklanma hâlinde olurlardı. Toplumsal rejimin bariz aczinin bu yoksunlukları hoşgörülemez kılması ve yeni koşullar ile yeni fikirlerin devrimci bir çıkış yolu perspektifinin önünü açmaları gerekir. Büyük bir davanın söz konusu olduğunun bilincinde olan kitleler iki kat, üç kat yoksunluklara bile katlanabilirler.

Köylü sınıfının isyanına ikinci "nesnel etmen" olarak yapılan gönderme çok daha belirgin bir yanlış anlamadır. Proletarya için savaş, genel olarak bir sınıfın eylemlerinin bir başka sınıfın bilincinin oluşumu için dışsal bir itki hâline geldiği ölçüde, nesnel bir durumdu. Bu anlaşılabilir. Ama köylü ayaklanmasının da doğrudan sebebi köydeki ruh hâlindeki değişmelerdi. Bu kitabın bölümlerinden biri bu değişmelerin niteliğine hasredilmiştir. Unutmayalım ki devrimler anonim de olsalar, insanlar tarafından gerçekleştirilir. Materyalizm hisseden, düşünen ve eylemde bulunan insanı görmezden gelmez, onu açıklar. Tarihçinin görevi de başka bir şey olabilir mi?[1]

Dolaylı kanıtlarla iş görmeye eğilimli demokratik kamptan kimi eleştirmenler yazarın uzlaşmacı önderlere yönelik "alaycı" tavrında çalışmanın bilimsel niteliğini zedeleyen kabul edilemez bir sübjektivizmin ifadesini buluyorlar. Bu kriterin inandırıcı olmadığını düşünüyoruz. Spinozacı ilke "ağlama, gülme, ama anla" bizi yalnızca ölçüsüz bir gülmeden ve uygunsuz göz yaşlarından korur, yoksa insanı, bu bir tarihçi de olsa, gülme ve ağlama hakkından mahrum etmez, özellikle de bu edimler eldeki malzemenin doğru kavranılışıyla doğrulanmışsa.

[1] Bu eserde bir çok kez kendisiyle polemiğe girdiğimiz M. N. Pokrovskiy'in ölüm haberi bize çalışmamız bittikten sonra ulaştı. Artık tümüyle olgunlaşmış bir bilim adamıyken liberal kamptan marksizme geçen Pokrovskiy çağdaş tarih yazınını değerli çalışmalar ve girişimlerle zenginleştirmişti. Ama hiç bir zaman diyalektik materyalizm yöntemine tam manasıyla hâkim olamadı. Pokrovskiy'in yalnızca istisnaî derecede bilgili ve çok yetenekli değil, hizmet ettiği davaya da kendini derinlemesine adamış bir adam olduğunu ilâve etmek adaletin gereğidir.

Hafif bir kayıtsızlık bulutu içinde tüm insanlık eserleri ile tasavvurlarına teşmil edilen tümüyle bireyci bir alaycılık snobizmin dik âlâsıdır: bu tarih eserinde olduğu kadar sanat eserinde de yanlıştır. Ama bir de bizatihî hayat ilişkilerinin temelinde yer alan alaycılık vardır. Tarihçinin vazifesi, tıpkı sanatçınınki gibi, bunu dışa vurmaktır.

Öznelle nesnel arasındaki bağıntının kopması, genel olarak konuşacak olursak, yaşamda ve sanatta komik ile trajik olan şeyin aslî kaynağıdır. Siyasetin alanı bu yasanın etkisinden diğer alanlara göre daha az kaçabilir. İnsanlar ve partiler kendi başlarına değil, koşullar karşısındaki tutumlarıyla kahraman veya gülünçtürler. Fransız Devrimi en keskin evresine girdiğinde, en ağırbaşlı Jironden bile basit bir Jakobenin yanında acınası ve gülünç bir simaydı. Lyon'da fabrika müfettişi olarak saygıdeğer bir konuma sahip olan Jean-Marie Roland 1792 fonu üzerinde canlı bir karikatür gibidir. Buna karşılık, Jakobenler koşullara mükemmel cevap verebilmektedirler. Onlara kızılabilir, öfke duyulabilir veya onlardan ürkülebilir, ama onlarla alay edilemez.

Yükselen denizi süpürgesiyle durdurmaya çalışan Dickens'ın kadın kahramanı araçla amaç arasındaki yazgısal uyuşmazlık nedeniyle açıkça komik bir tiptir. Bu kişiliğin devrimdeki uzlaşmacı partilerin siyasetini simgeleştirdiğini söylersek, bu abartma gibi görünür. Oysa, ikili iktidar rejiminin gerçek esinleyicisi Tsereteli Ekim ayaklanmasından sonra liberal liderlerden Nabokov'a şunu itiraf etmişti: "O zamanlar yaptığımız her şey bir kaç zavallı yongayla zincirlerinden boşalmış unsurların yıkıcı selini durdurmaya yönelik beyhûde bir çabadan başka bir şey değildi." Burada hınzır bir yergi vardır; ama bunlar uzlaşmacıların kendilerine dair sarfettikleri en açık sözlü lâflardır. Yongalarla devrimi yatıştırmaya çalışan "devrimciler"i tasvir ederken alaycılıktan kaçınmak, ukalâ bilgiçleri memnun etmek için, gerçeği tufaya getirmek ve nesnelliği elden kaçırmak olurdu.

Bir zamanların marksisti monarşist Pyotr Struve göçmenlik günlerinde şöyle yazmıştı: "Devrimde mantıksal, özüne sadık olan sadece Bolşevizm vardı; bu yüzden devrimde o galip geldi." Liberalizmin

lideri Milyukov da az çok bu terimlerle bahsediyordu Bolşeviklerden: "Nereye gittiklerini biliyorlardı ve bir kere kabul etmiş oldukları tek bir doğrultuda uzlaşmacıların her başarısızlıkla sonuçlanan deneyiminden sonra gittikçe daha çok yakınlaşan hedefe doğru yürüyorlardı." Son olarak, pek tanınmayan bir beyaz göçmen de devrimi kendi üslûbunca anlamaya çalışırken kendini şöyle ifade etmişti: "Bu yolda yürümek için, kemirgen bir isyan ruhunu hayatının en önemli parçası hâline getirmekten çekinmeyen "meslekten" devrimci ... demirden adamlar olması gerekiyordu." Bolşevikler hakkında Jakobenlerden de daha fazla şu söylenebilir: çağa ve çağın görevlerine tıpa tıp uyuyorlardı; yeterince belâ sürüldü üzerlerine, ama alay onlara bulaşamadı, çünkü üzerlerinde durmuyordu.

Birinci cildin önsözünde yazarın niçin hadiselerin bir aktörü olarak kendinden birinci değil de üçüncü tekil şahıs kipinde bahsetmesinin uygun olduğu açıklanmıştı: sonraki ciltte de muhafaza edilen bu edebî uygulama tabiatıyla sübjektivizme karşı kendi başına bir garanti vermiyor. Dahası ondan kaçınmanın zorunlu olduğunu hatırlatıyor.

Bir çok durumda, bir çağdaşın bu kitabın yazarının olayların gidişatında oynadığı role dair şu veya bu yargısını anıp anmamamız gerektiği konusunda karar verme tereddütünden dolayı duraksadık. Kabul görmüş anlatım kurallarından daha önemli bir şey söz konusu olmasaydı kimi alıntıları bir tarafa atmak da kolay olurdu. Kitabın yazarı Bolşevikler burada çoğunluğu ele geçirdikten sonra Petrograd Sovyeti'nin başkanıydı. Daha sonra Ekim Devrimini örgütleyen Askerî Devrim Komitesi'nin başkanı oldu. Yazar tarihteki bu tür olguları ne görmezden gelebilir ne de bunu istemektedir. Bugün SSCB'de yönetimde bulunan grup son yıllarda bu kitabın yazarına karşı onun faaliyetlerinin açıkça devrimin çıkarlarına karşı yöneldiklerini gösterme görevini yüklenen sayısız makale ve çok sayıda kitap yayını hasretti. Bolşevik partisinin neden azılı bir "düşman"a en kritik yıllar boyunca onca ağır sorumluluk gerektiren görevler verdiği bu durumda bir muammadır. Geçmişe yönelik tartışmaların sessizce üstünden geçilmesi bir ölçüde olayların gidişatını gerçekliği içine oturtmayı red-

detmek olurdu. Hangi amaçla? Kayıtsızlık iddiası yalnızca okurun kulağına sessizce olgulardan çıkmayan sonuçları fısıldama maksadını taşıyan için caizdir. Bizse eşyaya adını vermeyi tercih ediyoruz, hem de sözcük dağarcığına uygun olarak.

Bu olayda bize göre yalnızca geçmişin söz konusu olmadığını saklamayacağız. Nasıl hasımlar kişiliğe saldırarak programa vurmaya çalışıyorlarsa, belirli bir program için mücadele de kişiyi hadiseler içindeki gerçek yerini ortaya koymaya zorluyor. Büyük davalar ve bir bayrak altındaki konumu için mücadelede bir kişi kişisel ününden başka bir şey görmekten acizse, bundan üzüntü duyarız, ama onu iknaya da çalışmayız. Her hâlükârda, "kişisel" meselelerin bu kitapta iddia edebileceklerinden daha büyük bir yer işgal etmemeleri için her türlü önlemi aldık.

Sovyetler Birliği'nin kimi dostları —çoğu durumda bunlar günümüzün sovyet otoritelerinin dostlarıdır ve bu dostluk otoriteler başta oldukları sürece sürecektir— yazara Bolşevik partisi ve onun bazı liderlerine karşı eleştirel tutumundan dolayı serzenişte bulunmuşlardır. Bununla beraber, hiç biri hadiseler sırasında partinin durumuna dair çizdiğimiz tabloyu çürütmeye veya tashih etmeye yeltenmemişlerdir. Bize karşı Ekim ayaklanmasındaki Bolşeviklerin rolünü savunma görevini üstlendiklerini zanneden bu "dostlar"ın iyiliği için, onları, eserimizin iş olup bittikten sonra muzaffer bir devrimin nasıl sevileceğini değil, bir devrimin nasıl hazırlandığını, nasıl geliştiğini ve nasıl zafer kazandığını öğrettiği konusunda uyaralım. Bizim için parti yanılmazlığı hükûmet baskılarıyla korunan bir aygıt değil, bütün canlı varlıklar gibi, çelişkiler içinde gelişen karmaşık bir organizmadır. Fikrimizce bu çelişkilerin ve bunlar arasında kurmayların tereddütlerinin ve hatâlarının keşfi dünya tarihinde ilk kez Bolşevik partisinin yüklendiği bu devasa tarih eserinin önemini hiç bir şekilde azaltmaz.

L. Troçki

Büyükada, 13 mayıs 1932.

1. "Temmuz Günleri": Hazırlık ve Başlangıç

1915'te savaş Rusya'ya 10 milyar rubleye patlamıştı; 1916'daysa 19 milyar rubleye; 1917'nin yalnızca ilk yarısında da maliyet 10 milyar 500 milyon rubleydi. Kamu borcu 1918 başında 60 milyar rubleye, yani 70 milyar diye tahmin edilen millî servetin neredeyse tamamına eşit bir düzeye çıkacaktı. Merkez Yürütme Komitesi "Özgürlük İstikrazı" gibi çekici bir adla savaş kredisi sağlamak için bir borçlanma tasarısı geliştirirken, hükûmet yeni ve muazzam bir dış borç alınmadan yalnızca yurtdışında verilmiş olan siparişlerin değil, iç yükümlülüklerin de karşılanamayacağı basit sonucuna varmıştı. Dış ticaret dengesinin pasifi sürekli olarak artıyordu. Antant açıkça rubleyi kendi kaderiyle baş başa bırakmaya hazırlanıyordu. Özgürlük İstikrazı için çağrının Sovyet *İzvestiya*'sının birinci sayfasını doldurduğu gün, *Vestnik Pravitelstva* [Hükûmet Postası] da rublenin kurunda ani bir düşüşü haber veriyordu. Darphane matbaası enflasyonun peşinden yetişemiyordu. Eski alım güçlerinin şaşaasını bir nebze koruyan eski ve sağlam banknotlardan sonra, bilâhare "kerenskiy" diye adlandırılacak olan ve şişelerin üzerindeki etiketlerden daha fazla değeri olmayan kırmızı kağıt parçaları para diye benimsetilmeye çalışılıyordu. Ve hem burjuva hem de işçi, her biri kendi açısından, bu adlandırmaya hoşnutsuz bir gözle bakıyordu.

Lâfta hükûmet ülke ekonomisini devlet denetimine alan bir programı kabul ediyordu ve hattâ bu amaçla haziranın son günlerinde kof organlar bile kurmuştu. Ama Şubat rejiminde lâf ile eylem, tıpkı sofu bir hristiyanın ruhu ile cismi gibi, sürekli olarak çatışma hâlindeydiler. Keyfe keder seçilmiş düzenleyici organlar müteşebbisleri yalpalayan ve sendeleyen bir hükûmet iktidarının kaprislerine karşı koru-

makla iştigal ediyorlardı, yoksa özel çıkarları dizginlemekle değil. Sanayideki idarî ve teknik personel farklılaşıyordu; işçilerin eşitlikçi eğilimlerinden ürken tepedekiler kararlı bir şekilde işverenlerden yana geçiyorlardı. İşçiler karışıklık içindeki fabrikalara bir ya da iki yıl için garanti edilmiş olan savaş siparişlerini iğrenç buluyorlardı.

Ama işverenler de kârdan çok baş ağrısı vaat eden üretici çalışmadan duydukları zevki kaybetmişlerdi. Patronlarca bilhassa tasarlanan işletmelerdeki çalışmayı durdurma girişimi sistematik bir karaktere büründü. Metalürji sektöründeki üretim % 40, tekstilde de % 20 azaldı. Varolmak için gerekli hiç bir şey bulunmamaya başladı. Fiyatlar enflasyon ve iktisadî gerileme ölçüsünde yükseliyordu. İşçiler kendilerinden gizlenen ve kaderlerinin bağlı olduğu idarî ve ticarî mekanizma üzerinde bir denetim kurmak için çırpınıyorlardı. Çalışma bakanı Skobelev lâfı geveleyen bildirilerle işçilere işletmelerin yönetimine müdahale etmelerinin kabul edilemez olduğunu duyuruyordu. 24 haziranda, *İzvestiya* hâlâ çok sayıda fabrikanın kapatılmasının düşünüldüğünü haber veriyordu. Taşradan da benzer haberler geliyordu.

Demiryollarındaki trafik sanayidekinden de daha ağır etkilenmişti. Lokomotiflerin yarısının büyük bir onarımdan geçmeye ihtiyacı vardı, tekerlekli araçların büyük kısmı cephede bulunuyordu, yakıt darlığı vardı. Ulaştırma bakanı demiryolu işçileri ve işverenleriyle anlaşmazlıkları bir türlü çözemiyordu. İaşe giderek daha sorunlu bir hâle geliyordu. Petrograd'da ancak on ilâ on beş günlük buğday stoku kalmıştı; diğer merkezlerde durum daha iyi değildi. Tekerlekli araçlardaki yarı felç durum ile her an patlak vermeye hazır demiryolu grevi tehlikesi göz önüne alındığında, açlık tehlikesi kapıda demekti. Hiç bir umut ışığı yoktu. İşçilerin devrimden bekledikleri şey bu değildi.

Eğer bu mümkünse, siyasî alanda işler daha da feciydi. Bireylerde olduğu gibi, hükûmetlerin, ulusların, sınıfların ömründe de kararsızlık en vahim durumdur. Devrim tarihî sorunları çözmek için en sarsılmaz araçtır. Bir devrimde kaçak dövüşmek en yıkıcı politikadır. Bir devrim partisi hasta vücuda skalpeli batıracak bir cerrahtan daha fazla tereddüt etmemelidir. Oysa Şubat ayaklanmasından doğmuş

olan ikili iktidar rejimi organize kararsızlığın ta kendisiydi. Her şey hükûmete karşı işliyordu. Koşullu dostlar hasım hâline geliyor, hasımlar düşman ve düşmanlar da silahlanıyorlardı. Tüm kaybedecek şeyleri olanların siyasî kurmayı olan Kadet partisinin merkez komitesince esinlenen karşı devrim tümüyle açıktan açığa güçlerini seferber ediyordu.

Mogilev'deki Genel Kurmay Karargâhında yaklaşık yüz bin hoşnutsuz subayı temsil eden Subaylar Birliği üst komitesi ile Petrograd'daki Kazak Birlikleri Birliği Sovyeti karşı devrimin iki kaldıracını oluşturuyordu. Devlet Duması, haziranda Sovyetler Kongresinin aldığı karara rağmen, "özel oturumlar"ına devam etme kararı aldı. Duma Geçici Komitesi Antantın bankaları ve elçiliklerinin büyük ölçüde finanse ettikleri karşı devrimci faaliyetlere yasal kılıf sağlıyordu. Uzlaşmacılar hem sağdan hem de soldan tehdit altındaydılar. Endişeyle sağa sola bakınan hükûmet bir kamu istihbarat örgütü, yani gizli siyasî polis kurmak için gizlice fon aktarmaya karar verdi.

Az çok aynı tarihlerde, haziran ortalarında, hükûmet Kurucu Meclis seçimleri için 27 eylül tarihini belirledi. Liberal basın, Kadetlerin hükûmete katılmasına rağmen, resmî olarak saptanan tarihe karşı acımasız bir kampanya başlattılar. Ne bu tarihe kimse inanıyor ne de bu tarihi kimse ciddî olarak savunuyordu. Martın ilk günlerinde çok parlak durumdaki Kurucu Meclis imgesi bile bulanıyor ve kararıyordu. Her şey hükûmete karşı dönüyordu, nadir ve hastalıklı iyi niyetleri bile. Hükûmet ancak 30 haziranda III. Aleksandr'ın onları ihdas ettiği günden beri adları bile ülke için utanç verici olan köylerdeki soylu vasileri, *zemskiy naçalnik*'leri [toprak şefleri][1] ortadan kaldıracak cesareti buldu. Ve bu zoraki ve gecikmiş kısmî reform yalnızca geçici hükûmetin üzerine utanç verici bir korkaklık damgası yapıştırmaya yaradı.

Bu zaman zarfında soylular da korkularını üzerlerinden atıyorlar, büyük mülk sahipleri toparlanıp birleşiyorlar ve karşı saldırıya geçiyorlardı. Duma Geçici Komitesi haziran sonunda hükûmetten mülk

[1] Köylü nüfus üzerinde idarî ve hukukî yetkileri olan atanmış resmî görevliler [t.ç.n.].

sahiplerini "kriminel unsurlar"ın kışkırttığı köylülerden korumak için kesin tedbirler almasını istedi. 1 temmuzda Moskova'da ezici çoğunluk itibarıyla soylulardan oluşan Tüm Rusya Toprak Sahipleri Kongresi açıldı. Hükûmet kâh mujikleri kâh toprak sahiplerini lâfla uyutmaya çalışarak yırtınıyordu. Ama işler özellikle cephede sarpa sarıyordu. İçerdeki mücadelede ilerleme kaydetmek için Kerenskiy'in açıkça abandığı dış taarruz kendisinden beklenileni veremiyordu. Asker savaşa devam etmek istemiyordu. Prens Lvov'un diplomatları Antant'ın diplomatlarının yüzüne bakmaya cesaret edemiyorlardı. Krediye müthiş bir ihtiyaç vardı. Kararlılığını göstermek için, güçsüz ve baştan yenilgiye mahkûm hükûmet, tüm diğer pis işlerde olduğu gibi sosyalistler eliyle, Finlandiya'ya karşı bir taarruza kalkışmıştı.

Aynı zamanda, Ukrayna'yla olan anlaşmazlık da büyüyor ve açık bir kopuşa doğru gidiyordu. Albert Thomas'ın ışıldayan devrime ve Kerenskiy'e türküler söylediği günler çok gerilerde kalmıştı. Temmuz başında, üzerine fazlasıyla Rasputinci salonların kokusu sinen Fransa elçisi Paléologue'un yerine "radikal" Noulens atandı. Gazeteci Claude Anet yeni elçiye Petrograd'a dair bir ön rapor hazırladı. Fransa elçiliğinin karşısında Neva'nın öbür yakasındaki Vıborg semti bulunuyordu. "Burası tümüyle Bolşeviklere ait büyük fabrikaların bulunduğu bir ilçe. Burada efendi olarak Lenin ve Troçki hüküm sürüyor." Aynı ilçede yaklaşık on bin insan ve binden fazla makinalının barındığı makinalı tüfek alayının kışlaları bulunuyordu. Ne Sosyal-Devrimciler ne de Menşevikler alayın kışlalarına giremiyorlardı. Diğer alaylar da ya Bolşevik ya da tarafsızdı. "Eğer Lenin ve Troçki Petrograd'ı almak isteseler, onları kim engelleyecek?" Noulens şaşkınlıkla dinliyordu. "Hükûmet bu duruma nasıl göz yumuyor?" "Ama ne yapabilir ki?", diye cevap veriyordu gazeteci. "Hükûmetin sadece bir moral gücü var, bu bile çok zayıf..."

Boşalacak yer arayan kitlelerin yeni uyanmış enerjisi kendiliğinden hareketlere, partizan eylemlere bölünüyor, keyfî el koymalara gidiyordu. İşçiler, askerler, köylüler bizzat kendilerinin yaratmış oldukları iktidarın çözmeyi reddettiği sorunları kısmen kendileri çöz-

meye çalışıyorlardı. Kitlelerin en çok sinirini bozan yöneticilerin kararsızlığıydı. Bu kısır bekleyiş onları açılmayan kapılara giderek daha bir inatla vurmaya zorluyor veya gerçek umutsuzluk patlamalarına sürüklüyordu. Daha Sovyetler Kongresi sırasında, taşralılar liderlerinin Petrograd üzerine kalkmış olan elini zar zor tuttukları zaman, işçi ve askerler sovyet önderlerinin kendileri hakkındaki duygu ve niyetlerinin ne olduğunu yeterince saptamışlardı. Kerenskiy'den sonra Tsereteli de Petrogradlı işçi ve askerlerin çoğunluğu için yalnızca bir yabancı değil, aynı zamanda iğrenilen bir kişilik olmuştu. Devrimin periferisinde, Durnovo villasında keyfî bir şekilde kurulmuş olan Devrimci Komitenin içinde baş rolü oynayan Anarşistlerin etkisi artıyordu. Ama işçi sınıfının en disiplinli tabakaları, Bolşevik partisinin geniş katmanları bile sabırsızlanmaya veya sabır göstermeyenlere kulak vermeye başlıyordu. 18 haziran gösterisi herkese hükûmetin hiç bir dayanağı olmadığını göstermişti. Yalnızca uzlaşmacı liderleri değil, Bolşeviklerin yönetici kurumlarını da akla getirerek asker ve işçiler "Daha ne bekliyorlar bu yukarıdakiler?" diye soruyorlardı.

Enflasyonun şişirdiği fiyatlar karşısında ücretler için mücadele işçileri huzursuzlandırıyor ve bitkin düşürüyordu. Otuz altı bin işçinin çalıştığı dev Putilov fabrikasında bu sorun haziran ayı boyunca çok büyük bir hararetle tartışıldı. 21 haziranda, fabrikanın bir çok atölyesinde grev patlak verdi. Bu kısmî infilâklerin beyhudeliği parti için çok açıktı. Ertesi gün, başlıca işçi örgütlerinin ve yetmiş fabrikanın temsilcilerinin Bolşeviklerin idaresindeki toplantısı "Putilov işçilerinin davasının tüm Petrograd proletaryasının davası olduğu"nu ilân etti ve Putilov fabrikasının işçilerini "meşru öfkelerini bastırma"ya davet etti. Grev ertelendi. Bununla beraber, izleyen on iki gün hiç bir değişiklik yaratmadı. Fabrikalardaki bir çıkış yolu arayan işçi kitlesi derin bir mayalanma içindeydi. Her işletmede bir anlaşmazlık vardı ve tüm bu anlaşmazlıkların ucu ta yukarıya, hükûmete uzanıyordu. Demiryolu makinistleri sendikasının (lokomotiflere bağlı tugaylar) Ulaştırma bakanlığına sunduğu bir raporda şöyle deniyordu: "Son kez olarak sabrın artık taştığını söylüyoruz. Böyle bir durumda yaşa-

yacak gücümüz kalmadı..." Bu şikâyet yalnızca sefaletten, açlıktan değil, ikiyüzlülükten, karaktersizlikten, dalaverecilikten de kaynaklanıyordu. Rapor öfkeyle "bitmek tükenmek bilmeyen yurttaşlık görevlerini ve açlığa mahkûm edilmeyi" protesto ediyordu.

Martta iktidar devrimci birliklerin başkentten çıkartılmaması koşuluyla Yürütme Komitesi tarafından geçici hükûmete devredilmişti. Ama o günler artık çok eskide kalmıştı. Garnizon sola doğru, Sovyetin önder çevreleriyse sağa doğru evrilmişlerdi. Garnizona karşı mücadele sürekli gündemdeydi. Birlikler tümüyle başkentten uzaklaştırılmamış olsalar da, en devrimci olanları, stratejik zorunluluk bahanesiyle, cepheye gönderilen bölük eksiltmeleriyle sistemli bir şekilde zayıflatılıyordu. Her an başkente cephede birliklerin itaatsizlik, savaş emrini yerine getirmeyi reddetme nedeniyle sürekli olarak değişikliğe uğratıldığı haberleri geliyordu. İki Sibirya tümeni —daha düne kadar Sibirya avcı birlikleri en iyiler arasında sayılmıyor muydu?— silahlı güç kullanılarak dağıtılmıştı. Savaş emrine kitle hâlinde uymayı reddeden, başkente en yakın birlik olan tek V. orduda seksen yedi subay ve on iki bin yedi yüz yirmi beş asker mahkemeye verilmişti. Cephedeki, köylerdeki, işçi semtlerindeki ve kışlalardaki huzursuzluğun biriktiği yer olan Petrograd garnizonu sürekli kıpırtı hâlindeydi.

Kırklı yaşlardaki sakallılar büyük bir ısrarla tarlalarında çalışmak için evlerine dönmeyi talep ediyorlardı. Vıborg semtinde kamp kurmuş olan alaylar —1. Makinalı tüfek, 1. Kumbaracı, Moskovskiy, 180. piyade alayı ve diğerleri— içinde bulundukları proleter kuşatmanın yakıcı ateşi altındaydılar. Kışlaların önünden içlerinde çok sayıda yorulmak bilmez Bolşevik ajitatörün de bulunduğu binlerce işçi geçiyordu. İğrenç bir hâldeki kirli surlar altında hemen hemen sürekli olarak mitingler yapılıyordu. 2 haziranda, henüz taarruzun kışkırttığı yurtsever gösteriler sönümlenmemişken, Yürütme Komitesine ait bir araba üzerinde "Kerenskiy için ileri!" yazılı bir pankartla Sampsonevskiy Prospekt'ten geçme ihtiyatsızlığını gösterdi. Moskovskiy alayı ajitatörleri nezaret altına aldı, pankartlarını yırttı ve yurtseverlerin arabalarını makinalı tüfekçilerin alayına yolladı.

Askerler genel olarak işçilerden daha sabırsızdı: öncelikle doğrudan cepheye gönderilme tehditi altında bulunduklarından, sonra da siyasî stratejinin gerekçelerini anlamakta çok zorluk çektiklerinden. Öte yandan, her birinin elinde tüfek vardı ve Şubattan sonra asker bu silahın gücünü abartma eğilimindeydi. Eski bir Bolşevik işçi, Lizdin bilâhare 180. yedek alayın erlerinin kendisiyle nasıl konuştuklarını anlatmıştır: "Ne yani? Bizimkiler orda Kşesinskaya sarayında uyuyorlar mı?... Gidelim Kerenskiy'i enseleyelim!..."

Alaylarda yapılan toplantılarda, artık hükûmete karşı eyleme geçmenin zorunlu olduğuna dair sürekli önergeler oylanıyordu. Kimi fabrikaların delegeleri kışlalara gidip askerlerden sokağa inmelerini talep ediyorlardı. Makinalı tüfekçiler garnizondaki diğer birliklere temsilci gönderip onları savaşın temditine karşı ayaklanmaya davet ediyorlardı. Bazı daha az sabırlı delegeler şunu ekliyorlardı: Pavlovskiy alayı, Moskovskiy alayı ve Putilov fabrikasından kırk bin işçi "yarın" yürüyüşe geçecekler. Yürütme Komitesinin resmî uyarılarının hiç bir etkisi olmuyordu. Petrograd'ın cephenin ve taşranın desteği olmaksızın paramparça olma tehlikesi giderek kesinlik kazanıyordu.

21 haziranda, Lenin *Pravda*'da Petrogradlı işçi ve askerleri hadiselerin büyük rezervleri başkentin davasına getireceği günü beklemeye davet ediyordu. "Acınızı anlıyoruz, Piter[2] işçilerinin kaygılarını anlıyoruz. Ama onlara şunu diyoruz: yoldaşlar, doğrudan bir eylem şu an için akıl kârı değil." Ertesi gün, görünürde Lenin'den "daha solda" duran önde gelen Bolşeviklerin özel bir konferansı, askerlerin ve işçi kitlelerinin ruh hâline rağmen, henüz savaşa girilmemesi gerektiği sonucuna varıyordu: "Yönetimdeki partilerin taarruz sonucunda tümüyle utanca batmalarını beklemek en iyisi. O zaman galibiyet garanti." O günlerdeki en sabırsız ajitatörlerden kaza örgütü mensubu Latsis böyle söylüyordu. Komite prematüre bir eylemden kaçınılması için kışlalara ve fabrikalara giderek daha sık ajitatör göndermek zorunda kalmıştı.

Kafaları karışmış, sıkıntıyla kafa sallayan Vıborglu Bolşevikler

[2]Petrograd'ın halk dilindeki lakabı [ç.n.].

kendi aralarında şöyle sızlanıyorlardı: "İtfaiye hortumu rolünü oynayacağız." Yine de gün geçtikçe sokağa inme çağrıları durulmuyordu. Çok açık kışkırtmalar oldu. Bolşeviklerin askerî örgütü işçi ve askerlere bir manifesto yayınlamak zorunda kaldı: "Askerî örgüt adına yapılan hiç bir sokağa çıkma çağrısına inanmayın. Askerî örgüt sizi gösteriye çağırmıyor." Ve daha ileride, ısrarla şöyle deniyordu: "Askerî örgüt adına harekete geçmenizi talep eden her ajitatör veya hatipten başkan ve sekreterce imzalı bir belge isteyin."

Anarşistlerin giderek seslerini daha yüksek çıkardıkları Kronstadt'taki meşhur Yakornıy meydanında ultimatom üstüne ultimatom yayınlanıyordu. 23 haziranda, Yakornıy meydanındaki delegeler, Kronstadt Sovyetinin rızası olmaksızın, bahriyelilerin hapisaneye baskına hazırlandıkları tehditini savurarak Adalet bakanından bir grup Peterburglu anarşistin serbest bırakılmasını talep ediyorlardı. Ertesi gün, Oranienbaum'lu temsilciler de Adalet bakanına garnizonlarının Kronstadt'ta olduğu gibi, Durnova villasındaki tutuklamalara karşı da büyük bir öfke içinde olduğunu ve "şimdiden makinalılarını parlatmaya" başladıklarını bildiriyorlardı. Burjuva basını hemen bu tehditlere sarıldı ve müttefikleri uzlaşmacıların yüzlerine savurdu. 26 haziranda Muhafız ordusuna bağlı Kumbaracı alayının delegeleri cepheden yedek taburlarına şu beyanatla döndüler: "Alay geçici hükûmete karşıdır ve iktidarın sovyetlere geçmesini talep etmektedir; alay Kerenskiy'in başlattığı taarruza katılmayı reddeder; Yürütme Komitesinin, sosyalist bakanlar dahil, burjuvazinin tarafına geçip geçmediğini endişeyle sorar." Yürütme komitesinin organı bunun üzerine sitem dolu bir bildiri yayınladı.

Yalnızca Kronstadt'ta değil, başlıca üssü Helsingfors olan tüm Baltık donanmasında büyük bir kaynama vardı. Bolşeviklerin donanmadaki en aktif adamları tartışmasız, daha genç bir subayken 1905'te Sevastopol'deki ayaklanmaya katılmış olan Antonov-Ovseyenko'ydu. Gericilik döneminde Menşevik, savaş yıllarında enternasyonalist göçmen, Paris'te yayınlanan *Naşe Slovo* gazetesinde Troçki'nin iş arkadaşı olan Antonov-Ovseyenko göçmenlikten dönüşün-

de Bolşeviklere katılmıştı. Siyasî bakımdan pek sağlam yapılı olmasa da, kişisel olarak cesur, atılgan, biraz dağınık, ama girişkenlik ve emprovizasyon bakımından yetenekli biri olan Antonov-Ovseyenko o dönemde henüz pek tanınmasa da, bilâhare devrimci hadiseler içinde hayli ön planda bir yer edindi. Anılarında şöyle anlatır: "Hensingfors'ta sabır göstermek ve ciddî biçimde hazırlanmak gerektiğini anlamıştık. Merkez Komiteden de bu yönde talimatlar alıyorduk. Ama bir patlamanın kaçınılmazlığının da tümüyle bilincindeydik ve endişeyle Piter taraflarına bakıyorduk."

O sırada bu yakada patlamaya hazır unsurlar gün be gün birikiyordu. 1.'ye göre siyasî bakımdan daha geri olan 2. Makinalı tüfek alayı iktidarın sovyetlere geçmesi yönünde bir karar oylamıştı. 3. Piyade alayı çağrı alan on dört bölüğün cepheye gitmesini engelledi. Kışlalardaki toplantılar gittikçe fırtınalı bir hâl alıyordu. 1 temmuzda, Kumbaracı alayındaki bir miting Komite başkanının tutuklanmasına ve Menşevik konuşmaların engellenmesine sahne oldu: Kahrolsun taarruz! Kahrolsun Kerenskiy! Garnizonun ortasında su kapaklarını Temmuzun seline açacak olan makinalı tüfekçiler yerlerini almışlardı.

1. Makinalı tüfek alayının adı devrimin ilk aylarındaki hadiseler sırasında zaten göze batmıştı. Ayaklanmadan hemen sonra, kendi inisyatifiyle, Oranienbaum'dan Petrograd'a "devrimi savunmak" için gelen bu alay derhal Yürütme Komitesinin direnişiyle karşılaşmıştı. Yürütme Komitesi şu kararı almıştı: alaya teşekkür edilecek ve Oranienbaum'a geri gönderilecek. Makinalı tüfekçiler başkenti terketmeyi açıkça reddettiler: "Karşı devrimciler Sovyete çullanabilir ve eski rejimi yeniden kurabilirler." Yürütme Komitesi geri adım attı ve binlerce makinalı tüfekçi mitralyözleriyle beraber Petrograd'da kaldılar. Halk Evi'ne yerleştiler ve geleceğin kendilerine ne getireceğini beklemeye koyuldular. Aralarında çok sayıda Petrogradlı işçi de vardı, bu yüzden Bolşevik Komitesinin makinalı tüfekçilerle ilgilenmeyi üstlenmesi rastlantı değildi. Bolşeviklerin aracılığıyla Pyotr ve Pavel kalesinden gerekli erzak sağlandı. Dostluk kurulmuştu. Bir daha da bozulmayacaktı.

21 haziranda, makinalı tüfekçiler genel kurullarında şu kararı aldılar: "Bundan böyle, cepheye yalnızca savaşın devrimci bir karaktere sahip olması durumunda asker gönderilecek." 2 temmuzda, alay Halk Evi'nde cepheye gönderilen "son" bölük onuruna bir veda toplantısı düzenledi. Lunaçarskiy ve Troçki söz aldılar: yetkililer bilâhare bu olaya istisnaî bir önem atfettiler. Alay adına asker Jilin ile bir eski Bolşevik, astsubay Laşçeviç cevap verdiler. Ortam çok gergindi, Kerenskiy yerden yere vuruluyordu, devrime bağlılık andları içiliyordu, ama hiç kimse yakın gelecek için pratik kararlar öneremiyordu. Bununla beraber, bir kaç günden beri, kentte inatla hadise bekleniyordu. "Temmuz Günleri"nin gölgesi önden yürüyordu. Suhanov hatıralarında şöyle yazar: "her yanda, her tarafta, Mariinskiy sarayında, dairelerde, meydanlarda ve bulvarlarda, kışlalarda ve fabrikalarda, gün be gün yeni gösterilerden bahsediliyordu... Kimse tam olarak kimin, nerede ve ne zaman gösteri yapacağını bilmiyordu. Ama kent kendini bir infilâkin eşiğinde hissediyordu." Ve gerçekten de gösteri patlak verdi. İtki yukarıdan, önderlerden geldi.

Troçki ile Lunarçarskiy'in makinalı tüfekçilerin kürsüsünde koalisyonun yetersizliğinden bahsettikleri gün, dört Kadet bakan koalisyonu bozarak hükûmeti terkettiler. Bahane olarak da, büyük devlet rolü oynamaya niyetlendiklerinden dolayı, uzlaşmacı meslektaşlarının Ukrayna'yla vardıkları uzlaşmanın kendileri açısından kabul edilmez olduğunu öne sürdüler. Bu gösterişli kopuşun gerçek sebebi uzlaşmacıların kitleleri frenlemekte geç kalmalarıydı. Zamanlama henüz resmen itiraf edilemese de, işin içindekilerce kuşku duyulmayan taarruzun başarısızlığa uğramasıyla çakışmıştı. Liberaller sol müttefiklerini bozgunla ve Bolşeviklerle baş başa bırakmanın uygun olduğuna kanaat getirdiler. Kadetlerin istifa ettiği söylentisi hemen başkente yayıldı ve tüm çatışmaları tek bir siyasî sloganda, daha doğrusu tek bir acı çığlıkta genelleştirdi: tüm bu koalisyon saçmalıklarına paydos!

Askerler ve işçiler tüm diğer sorunların —ücretler, ekmek fiyatı, uyuşulmayan hedefler yüzünden cephede ölüp gitme zorunluluğu—

ülkenin burjuvazi tarafından mı yoksa kendi sovyetleri tarafından mı idare edileceğine bağlı olarak, iktidar sorununa getirilecek çözüme tabi olduğunu düşünüyorlardı. Kitlelerin bir iktidar değişikliğiyle tüm endişe verici sorunlara derhal bir çözüm getirileceğini ümit ettikleri ölçüde, tüm bu düşüncelerde belli bir yanılsama dozu vardı. Ama son tahlilde haklıydılar: iktidar sorunu tüm devrimin yönünü belirliyordu ve de herkesin tek tek kaderini saptıyordu. Kadetlerin sovyetlere yönelik sabotaj eylemlerinin yansımalarını hesaba katamadıklarını zannetmek Milyukov'u açıkça hafife almak olurdu. Liberalizmin lideri açıkça uzlaşmacıları ancak sopa kullanımıyla bir çözüm bulunabilecek kritik bir duruma sokmaya çalışıyordu: o günlerde o, varolan durumdan ancak kan akıtılarak kurtulunabileceğine inanıyordu.

3 temmuz sabahı, binlerce makinalı tüfekçi aniden bölük ve alaylarının komite toplantılarını yarıda keserek, kendi başkanlarını seçtiler ve derhal silahlı bir gösteri yapılmasının tartışılmasını talep ettiler. Miting kısa zamanda hummalı bir karakter kazandı. Cepheye yollanma sorunu hükûmet kriziyle çakışmıştı. Toplantı başkanı Bolşevik Golovin diğer ordu birlikleri ve Askerî Örgütle bir ön anlaşma önererek ortamı yatıştırmaya çalıştı. Ama tüm erteleme yönündeki girişimler askerleri çılgına çeviriyordu. Toplantıda küçük bir şahsiyet olmakla birlikte, 1917 atmosferinde hayli renkli bir kişilik olarak ortaya çıkan anarşist Bleichmann diye biri peyda oldu. Çok mütevazı bir fikir bagajı olmakla birlikte, kitlelerin çok iyi nabzını tutan, sınırlı zekâlı olsa da samimî ve her zaman ateşli biri olan Bleichmann gömleği bağrına kadar açık bir şekilde, kirpi gibi kıvırcık saçlarıyla yarı alaycı geniş bir sempati kazanıyordu mitinglerde. İşçiler, özellikle metalürji işçileri onu, doğrusunu söylemek gerekirse, ihtiyatla, belli bir sabırsızlıkla değerlendiriyorlardı. Ama askerler onun nutuklarına neşeyle gülümsüyorlardı, birbirlerinin dirseklerine vuruyorlar ve konuşmacıyı açık saçık sözlerle aşka getiriyorlardı. Kuşkusuz egzantrik görünüşüyle, akıl yürütmelerle ilerlemeyen kararlılığıyla, sirke gibi keskin Yahudi-Amerikan aksanıyla ona sempati duyuluyordu.

Haziranın sonunda, Bleichmann sudaki balık gibi o miting senin

bu miting benim dolaşıyordu. Her zaman aynı fikri öne sürüyordu: silah elde sokağa çıkmak. Örgüt mü? "Sokak bizi örgütler." Görev mi? "Çarı devirdiğimiz gibi geçici hükûmeti de devirmek." Oysa o sırada bu yönde çağrıda bulunan tek bir parti vardı. Bu tür konuşmalar o sırada makinalı tüfekçilerin beklentilerine çok iyi cevap veriyordu, hem yalnızca onların da değil. Tabanın kendi resmî kınamalarının ötesine geçtiğini görmekten memnuniyetlerini gizlemeyen çok sayıda Bolşevik vardı. İleri işçiler şubat ayında önderlerin zaferin arifesinde geri çekilme borusunu çaldıklarını hatırlıyorlardı. Mart ayında sekiz saatlik işgünü tabanın inisyatifiyle kazanılmıştı. Nisan ayında Milyukov kendiliğinden sokağa çıkan alaylar tarafından devrilmişti. Bu olayların hatırlanması kitlelerin gergin ve sabırsız ruh hâllerini belirliyordu.

Makinalı tüfekçilerin mitinglerinde hüküm süren kaynamadan derhal haberdar olan Bolşeviklerin askerî örgütü toplantıya birbiri ardısıra ajitatörler gönderdi. Bir süre sonra askerlerin pek değer verdikleri Askerî Örgütün başı da bizzat Nevskiy'e geldi. Askerler önceleri ona kulak verdiler. Ama miting uzadıkça uzuyor ve dinleyici kitlesinin halet-i ruhiyesi de, tıpkı bileşimi gibi, değişiyordu. Askerî Örgütün diğer lideri Podvoyskiy şöyle anlatır: "akşamın yedisinde bir ulak dört nala gelip bize ... makinalı tüfekçilerin yeniden gösteri yapmaya karar verdiklerini bildirmesi bizim için çok büyük bir sürpriz oldu." Eski Alay Komitesinin yerine astsubay Semaşko'nun başkanlığında bölük başına iki kişiden oluşan bir Geçici Devrim Komitesi seçmişlerdi. Özel olarak görevlendirilmiş delegeler destek talebiyle şimdiden alayları ve fabrikaları dolaşmaya başlamışlardı. Makinalı tüfekçiler tabiatıyla Kronstadt'a da elçilerini göndermeyi unutmamışlardı.

Böylece, resmî örgütlerin bir kat altında, kısmen onların kılıfı altında, alaylarla en hararetli fabrikalar arasında yeni geçici ilişkiler kuruluyordu. Kitlelerin Sovyetle bozuşmaya niyetleri yoktu. Tersine, onun iktidarı almasını istiyorlardı. Bolşevik partisiyle de bozuşmaya henüz hazırlıklı değillerdi. Ama bu parti onlara kararsız görünüyordu. Bir omuz atmak, Yürütme Komitesini tehdit etmek, Bolşevikleri iteklemek istiyorlardı. Heyetler kuruldu, sürekli olmayan yeni duru-

ma uyarlanan yeni bağlantı noktaları ve eylem merkezleri yaratıldı. Koşullar ve ruh hâlleri öylesine çabuk ve ani değişiyordu ki, sovyetler gibi en esnek bir örgüt bile kaçınılmaz olarak olayların gerisinde kalıyordu ve kitleler her seferinde zamanın ihtiyaçları için yardımcı organlar oluşturmak zorunda kalıyorlardı.

Böylesi emprovizasyonlar içine sürpriz bir şekilde her zaman pek de güvenilir olmayan rastlantısal unsurlar da karışıyordu sık sık. Anarşistler ateşe körükle gidiyorlardı, ama en az onlar kadar sabırsız kimi acemi Bolşevikler de onlar gibi davranıyorlardı. Hiç kuşkusuz olaya provokatörler, belki Alman ajanları da karışıyordu. Rus gericiliğinin kontrespiyonaj ajanları da cabası. Kitle hareketlerinin karmaşık dokusunu ilmek ilmek nasıl çözmek lâzım? Hadiselerin genel karakteri yine de tüm açıklığıyla kendini belli ediyor. Petrograd gücünün farkındaydı, ne geriye ne cepheye ne de taşraya bakmadan ileriye atılıyordu. Bolşevik partisi bile artık başkenti teskin edebilecek yetenekte değildi. Burada yalnızca tecrübe yardımcı olabilirdi.

Alayları ve askerleri sokağa davet eden makinalı tüfekçilerin delegeleri gösterinin silahlı olması gerektiğini eklemeyi unutmuyorlardı. Evet, başka türlü nasıl olabilirdi ki? Hasımların darbelerine silahsız karşı koyulacak değildi ya. Öte yandan, ve belki aslolan buydu, gücünü göstermek gerekiyordu; bir başka deyişle tüfeksiz asker bir güç teşkil etmiyordu. Bu noktada da tüm alaylar ve tüm fabrikalar aynı fikirdeydi: eğer gösteri yapılacaksa, bu kurşunsuz olmayacaktı.

Makinalı tüfekçiler vakit kaybetmiyorlardı. Büyük bir oyuna girmişler, en kısa zamanda sonuna dek gitmek zorundaydılar. Tahkikat tutanakları bilâhare alayın belli başlı önderlerinden astsubay Semaşko'nun fiillerini şu terimlerle ifade ediyordu: "...Fabrikalardan otomobil talep etti, otomobilleri makinalı tüfeklerle silahlandırdı ve güzergâhları belirleyerek onları Tavriçeskiy sarayına ve başka yerlere gönderdi; kente götürmek için alayı bizzat kendisi kışladan çıkarttı, gösteriye ikna etmek için Moskovskiy alayına bağlı yedek tabura gitti. Bunda başarılı da oldu. Makinalı tüfek alayındaki askerlere Askerî Örgütün desteğini vaat etti. Kşesinskaya malikânesinde konuşlanmış

olan Askerî Örgütle ve Bolşeviklerin lideri Lenin'le sürekli bağlantı hâlindeydi. Anılan Örgütün merkezini korumak için müfrezeler gönderdi." Burada Lenin'e karşı formüle edilen imâ tabloyu tamamlamaya yöneliktir: Lenin ne o gün ne de önceki günlerde Petrograd'da değildi. 29 haziran dan beri biraz rahatsız olup Finlandiya'da bir villada ikâmet ediyordu. Bunun ötesinde, askerî yargı memurunun veciz üslûbu makinalı tüfekçilere hazırlık çalışmalarında hâkim olan hummayı çok iyi tercüme ediyordu. Kışlanın avlusunda da çalışmalar bütün hızıyla devam ediyordu. Silahsız askerlere tüfek, kimilerine el bombası dağıtılıyor ve fabrikalardan alınan tüm kamyonlara kullanıcılarıyla birlikte üçer makinalı yerleştiriliyordu. Alay sokağa savaş düzeni içinde çıkacaktı.

Fabrikalarda da az çok aynı şey cereyan ediyordu: kâh makinalı tüfekçilerin kışlalarından kâh bazı komşu fabrikalardan delegeler geliyor ve gösteriye çağırıyordu. Bunların uzun zamandır beklendiklerini söyleyebiliriz. Hemen iş bırakılıyordu. Renault fabrikasından bir işçi şöyle anlatır: "Öğle yemeğinden sonra, bir çok makinalı tüfekçi geldi ve bizden kamyon vermemizi istedi. Bizim grubun (Bolşevik) itirazına rağmen, kamyonları verdik... "Maksimleri" (makinalı tüfekler) alel acel arabalara yüklediler ve Nevskiy'e doğru götürdüler. Bundan sonra işçilerimizi tutmak imkânsız hâle geldi... Hepsi iş kıyafetleriyle, tulumlarıyla iş aletlerini bırakıp atölyeleri terkettiler..." Bolşeviklerin fabrikalardaki itirazları herhâlde her zaman fazla ısrarlı değildi. Mücadelenin en uzun sürdüğü yer Putilov fabrikaları oldu. Öğleden sonra ikiye doğru, atölyelerde bir makinalı tüfekçiler heyetinin geldiği ve toplantı yapacağı haberi dolaşmaya başladı. Yaklaşık iki bin işçi idare binasının önünde toplandılar. Alkışlar içinde, makinalı tüfekçiler 4 temmuzda cepheye gitmek için emir aldıklarını, ama "Alman proletaryasına karşı Alman cephesine doğru değil, kendi kapitalist bakanlarına karşı yürüyüşe geçmeye" kararlı olduklarını anlattılar. Tansiyon birden yükseldi. İşçiler "İleri! İleri!" diye bağırdılar. Fabrika komitesinin sekreteri bir Bolşevik, partinin fikrini sormayı önererek itiraz etti. Ama her yandan protestolar yükseldi. "İn aşağı! Ola-

yı sürüncemeye mi sokmak istiyorsunuz?... Böyle yaşamaya devam edilmez ki!"... Akşam altıya doğru, Yürütme Komitesinden temsilciler geldiler, ama onlar da işçileri etkileyemediler.

Bir çözüm yolu arayan ve bu çözümün varolmadığının kendilerine söylenmesini kabul etmeyen binlerce insanlık bir kitlenin katıldığı bitmez tükenmez, gerilimli, dikkafalı miting devam ediyordu. Yürütme Komitesine bir heyet gönderme önerisi yapıldı: tekrar bir erteleme. Toplantı görüşmelere devam ediyordu. Tam bu sırada, bir grup işçi ve asker gelip Vıborg semtinin Tavriçeskiy sarayına doğru yürüyüşe geçtiğini haber verdi. Daha fazla engellemek artık mümkün değildi. Yürüyüş yapmaya karar verildi. Putilov fabrikasından Yefimov diye bir işçi partinin semt komitesine gidip "ne yapılacağını" sordu. Cevap şuydu: "Gösteri yapmayacağız, ama işçileri de kendi hâllerine bırakamayız, bu nedenle onlarla birlikte yürüyeceğiz." O sırada semt komitesi üyesi Çudin ortaya çıktı ve tüm semtlerde işçilerin yürüyüşe geçtiğini ve parti militanlarının "düzeni sağlamak" durumunda olduklarını ilân etti. Partinin resmî kararına ters yöndeki fiillerini haklı göstermeye çalışan Bolşevikler işte burdan yakalanmışlar ve hareketin içine çekilmişlerdi.

Başkentteki sınaî yaşam akşam yediye doğru tümüyle durmuştu. Fabrikalar sırayla ayağa kalkıyorlar, saf oluşturuyorlardı. Kızıl muhafız müfrezeleri silahlanıyordu. Vıborglu militan Metelev şöyle anlatır: "Binlerce işçiden oluşan kitle içinde tüfeklerinin süngülerini şaklatarak yüzlerce genç muhafız bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Kimileri silahlarına şarjör takıyor, diğerleri kayışlarını sıkıyor, kimileri kemerlerine azık torbaları ile mermi kartuşlarını bağlıyor ya da top ağzını temizliyor ve silahı olmayan işçiler de muhafızların kuşanmasına yardım ediyordu..." Vıborg ilçesinin temel arteri Sampsonyevskiy Prospekt insan kaynıyordu. İşçiler yığın olarak sağ ve sol kanada dizilmişlerdi. Şosenin ortasında kortejin bel kemiği olan makinalı tüfek alayı yürüyordu. Her bölüğün başında "maksim"lerle donatılmış kamyonlar bulunuyordu. Makinalı tüfek alayının arkasında işçiler vardı; en geride gösterinin güvenliğini Moskovskiy alayının bir-

likleri sağlıyordu. Her birlik ""tüm iktidar sovyetlere!" yazılı bir pankart altında yürüyordu. Mart ayındaki cenaze alayı ya da bir mayıs gösterisi muhtemelen daha kalabalıktı. Ama Temmuz gösterisi kıyas kabul etmez şekilde daha coşkulu, daha tehditkâr ve daha türdeş bileşimliydi. Katılımcılardan biri şöyle yazıyordu: "İşçiler ve askerler kızıl bayraklar altında yürüyorlardı. ne memur kokartlarına, ne üniversite öğrencilerinin parlak düğmelerine, Ne de 'sempatizan kadınlar'ın şapkalarına rastlanıyordu —tüm bunlar dört ay evvel, şubatta sık görülen şeylerdi— ama o günkü harekette benzerî hiç bir şey yoktu, o gün sermayenin zavallı köleleri yürüyorlardı."

Sokaklardan farklı farklı yönlere doğru silahlı işçi ve askerle yüklü arabalar geçip gidiyordu: delegeler, ajitatörler, propagandacılar, bağlantı adamları, işçileri ve alayları toparlamakla görevli kişiler. Herkes tüfekliydi. Havanlar yerleştirilmiş kamyonlar Şubat Günlerinin tablosunu tekrarlıyordu; kimilerini elektriklendiriyor, kimilerine dehşet saçıyordu. Kadet önderlerinden Nabokov şöyle yazar: "Bunlar Şubat Günlerinden tanıdık hep aynı bunak, alık, hayvansı yüzlerdi"; yani liberallerin resmen görkemli ve kansız diye niteledikleri o Devrim günlerinden. Saat dokuza doğru, yedi alay daha şimdiden Tavriçeskiy sarayına doğru yönelmişlerdi. Yol boyunca onlara fabrikalardan ve yeni askerî birliklerden gelenler de katıldılar. Makinalı tüfek alayının hareketi müthiş bir bulaşıcı güç ortaya çıkarıyordu. "Temmuz Günleri" başlamıştı.

Şurada burada emprovize mitingler düzenlendi. Şu yanda bu yanda silah sesleri duyuluyordu. İşçi Korotkov'a kulak verirsek, "Liteynıy'da bir mahzenden bir makinalı tüfek çıkardılar ve bir subayı hemen oracıkta nalladılar." Gösteri öncesinde her türlü söylenti almış yürümüş, gösteri fikri her yöne dehşet saçmaya başlamıştı. Korku içindeki merkez ilçeleri telefonla neleri bildirmiyordu ki! Akşamın onuna doğru, o gün cepheye giden Kerenskiy'i tutuklamak için bir arabanın hızla Varşova garına geldiği, ama biraz geç kaldığından trenin kalktığı ve tutuklama hadisesinin gerçekleşmediği bildiriliyordu. Bu olay daha sonraları bir komplo kanıtı olarak defalarca anıldı. Arabada ger-

çekte kim vardı ve içindekilerin bu esrarengiz niyetlerini kim keşfetmişti? Bunlar hiç bir zaman öğrenilemedi. O akşam, içi silahlı kişilerle dolu bir çok araba muhtemelen Varşova garının oraları da dahil, bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Bir çok yerde Kerenskiy'e savrulan okkalı küfürler ortalığı çınlatıyordu. Baştan aşağı tümüyle bir uydurma değilse, her hâlde efsanenin kaynağı bu durum olsa gerek.

İzvestiya 3 temmuz hadiselerini şöyle bir şema içinde tasvir ediyordu: "Öğleden sonra beş sularında, 1. makinalı tüfek alayı, Moskovskiy alayından bir birlik, bir nişancı birliği ve Pavlovskiy alayından bir birlik silahlı olarak dışarı çıktılar. Onlara bilâhare yolda işçi kitleleri katıldılar... Akşam sekize doğru, Kşesinkaya sarayı civarında tepeden tırnağa silahlı ve iktidarın sovyetlere devrini talep eden pankartlarıyla başka alaylardan birlikler de toplanmaya başladı. Balkondan halka hitaplar oldu... On buçukta, Tavriçeskiy sarayının önündeki meydanda bir miting yapıldı... Birlikler Tüm Rusya Merkezî Yürütme Konseyine üye seçtiler. Konsey de onlar adına şu talepleri formüle etti: "Kahrolsun on kapitalist bakan! Tüm iktidar sovyetlere! Taarruza son! Burjuva gazetelerinin matbaalarına el konulsun! Toprak millîleştirilsin! Üretim üzerinde denetim!" 'Alay' yerine 'alaydan bir birlik', 'büsbütün fabrikalar' yerine 'işçi kiteleri' gibi deyişlerin ikincil kimi ayrıntılarındaki bazı rötuş ihtiyaçlarını bir tarafa atarsak, Tsereteli-Dan ikilisinin resmî organları genelde olup biteni olduğu gibi aktarır ve gösterinin iki ana merkezini doğru olarak işaret eder: Kşesinskaya malikânesi ve Tavriçeskiy Sarayı. Hareket hem maddî hem de manevî olarak bu iki karşıt merkezde dönüp duruyordu: Kşesinskaya'ya bir işaret, bir doğrultu, bir ilham almaya geliniyordu; Tavriçeskiy'de ise talepler formüle ediliyor ve temsil edilen kuvvetin gücü gösteriliyordu.

Öğleden sonra üçte, o gün Kşesinskaya malikânesinde toplanan başkentteki Bolşeviklerin genel konferansında, iki makinalı tüfek alayı delegesi gelip alayın gösteri yapma kararını bildirmişti. Kimse bunu

beklemiyor, kimse bunu istemiyordu. Tomskiy şöyle dedi: "Harekete geçen alaylar parti komitemizi meseleyi tartışmak için davet etmeyerek iyi dostluk çerçevesinde hareket etmedi. Merkez Komite konferansa şu önerileri sunar: 1) Kitleleri sakinleştirmek için bir bildirge yayınlamak; 2) Yürütme Komitesine hitaben iktidarı ele almasını teklif eden bir tasarı geliştirmek. Eğer yeni bir devrim istenmiyorsa şu sıra bir gösteriden bahsetmek yersiz." Yıllarca hapis yatarak partiye bağlılığını göstermiş olan ve daha sonra sendikaların başı olarak tanınan eski Bolşevik işçi Tomskiy karakteri itibariyle gösterileri kışkırtmaktan çok engellemeye eğilimli biriydi. Ama bu kez yalnızca Lenin'in düşüncesini tekrar ediyordu: eğer yeni bir devrim istenmiyorsa şu sıra bir gösteriden bahsetmek yersiz. Zira ne de olsa 10 haziranda ki barışçı gösteri girişimi bile uzlaşmacılar tarafından bir komplo olarak algılanmıştı.

Konferansın ezici çoğunluğu Tomskiy'le dayanışma hâlindeydi. Her ne pahasına çatışma ihtimalini önlemek gerekiyordu. Cephedeki taarruz tüm ülkeyi yüksek gerilimde tutuyordu. Taarruzun başarısızlığa uğrayacağı da, hükûmetin yenilginin suçunu Bolşeviklerin üerine atacağı da besbelliydi. Uzlaşmacılara kendi kendilerini bitirmeleri için zaman tanımak lâzımdı. Volodarskiy konferans adına makinalı tüfekçilere alayın parti kararına uyması gerektiği yönünde cevap verdi. Makinalı tüfekçiler protesto ederek çıktılar. Saat dörtte, Merkez Komitesi konferansın kararını teyit etti. Üyeleri ilçelere ve fabrikalara dağılarak kitlelerin gösteri yapmasını engellemeye çalıştılar. Ertesi gün sabah yayınlaması için *Pravda*'ya aynı yönde bir manifesto gönderildi. Stalin birleşik yürütme komiteleri toplantısına parti kararını iletmekle görevlendirilmişti. Bu konuda Bolşeviklerin niyetleri hiç bir şüpheye yer bırakmaz. Merkez Komite işçi ve askerlere hitaben bir manifesto yayınlamıştı: "Bilinmeyen kişiler sizi silahlı olarak sokağa inmeye çağırıyorlar". Böylelikle çağrının sovyetlerde temsil edilen hiç bir partiden gelmediği ortaya çıkyordu. Ama parti merkez komiteleri ve sovyet yürütme komiteleri ne önerirlerse önersinler, kitleleler kendi bildiklerini okuyorlardı.

Akşam sekize doğru, makinalı tüfek alayı ve onun ardından Moskovskiy alayı Kşesinskaya sarayına doğru yaklaştılar. Tanınmış Bolşevikler Nevskiy, Laşçeviç, Podvoyskiy, vb. balkonun tepesinden alaylara geri dönmeleri için çağrı yaptılar. Ama aşağıdan "doloy!" [defolun!] cevabını aldılar. Bolşevikler kürsüde şimdiye dek askerlerden böyle bağırışlar duymamışlardı. Bu kaygı verici bir işaretti. Alayların gerisinden işçiler geliyordu: "Tüm iktidar sovyetlere!", "Kahrolsun on kapitalist bakan!" Bunlar 18 haziranın sloganlarıydı. Ama şimdi süngülerle desteklenmişti. Gösteri bir zorunluluk hâlini almıştı. Ne yapılmalıydı? Bolşeviklerin kenarda kalmaları düşünülebilir miydi? Petrograd Komitesi üyeleri konferans delegeleri ve alay ve fabrika temsilcileriyle birlikte şuna karar verdiler: meseleyi gözden geçirelim, kısır çekişmelere son verelim, hükûmet krizinin halkın yararına çözülmesi için zaten tetiği çekilmiş olan harekete yön verelim; bu amaçla, işçileri ve askerleri barışçı bir şekilde Tavriçeskiy sarayına doğru yürüyüşe, delegeler seçmeye ve onlar aracılığıyla da Yürütme Komitesi nezdindeki taleplerini formüle etmeye davet edelim. Hazır bulunan merkez komite üyeleri taktik değişimini onayladılar.

Balkondan duyurulan yeni karar alkışlarla ve *Marseyyez* marşıyla karşılandı. Hareket parti tarafından yasallaştırılmıştı: makinalı tüfekçiler derin bir oh çekebilirlerdi artık. Alaydan bir kısım birlikler ayrılarak Pyotr ve Pavel kalesine garnizonu yanına çekmek ve gerekirse kaleyle arasında dar Kronverkskiy kanalı bulunan Kşesinskaya sarayını karşı saldırıdan korumak üzere gittiler.

Gösterinin başını çeken müfrezeler burjuvazinin, bürokrasinin ve subay takımının atardamarı olan Nevskiy üzerine yürüdüler sanki yabancı bir ülkeymiş gibi. Kaldırımlardan, pencerelerden, balkonlardan binlerce kem göz nefesini tutmuş onları izliyordu. Alayın biri bir fabrikaya, fabrikanın biri bir alaya üşüşüyordu. Sürekli olarak yeni kitleler akın ediyorlardı. Tüm bayraklarda ya da kırmızı flamalarda aynı çağrı yazılıydı: "Tüm iktidar sovyetlere!" Yürüyüş kolu Nevskiy'i sardı ve peşinden karşı konulmaz bir şekilde Tavriçeskiy sarayına yöneldi. "Kahrolsun savaş!" pankartları içlerinde çok sayıda harp ma-

lûlü bulunan subaylarda büyük bir öfke uyandırdı. Üniversite öğrencileri ile memurlar askerlere arkalarında bulunan Alman ajanlarının özgürlüğü yok etmek niyetiyle Petrograd'ı Wilhelm'in birliklerine açmak istediklerini anlatmak için el kol hareketleri yapıyor, nefeslerini tüketiyorlardı. Bunlara kendi düşünceleri alt edilmez görünüyordu. Memurlar yüzlerini ekşiterek kendilerine bakan işçiler hakkında "bunlar casuslar tarafından kandırılmış!" diyorlardı. En hoşgörülüleri "fanatiklerin peşine takılmışlar!" diyordu. Herkesin hemfikir olduğu tanımlama ise "cahil!" idi.

Ama işçilerin değerlendirme yöntemleri farklıydı. Onları o gün sokağa döken fikirleri Alman casuslardan öğrenmemişlerdi. Göstericiler bu can sıkıcı ahkâmcıları hoyratça itekliyor ve yollarına devam ediyorlardı. Bu durum Nevskiy'deki yurtseverleri çileden çıkartıyordu. Çoğunlukla malûller ve Aziz Georgiy atlılarınca komuta edilen şok grupları yer yer göstericilerin üzerine çullanıp bayraklarını kapmaya yelteniyorlardı. Şurada burada kavgalar oluyordu. Atmosfer ısınmaya başlamıştı. Şu ya da bu yandan ateş ediliyordu. Bir pencereden mi? Aniçkin sarayından mı? Caddeden de yönü belirsiz biçimde, havaya ateş açılıyordu. Uzunca bir süre tüm cadde ne yapacağını bilemez durumda kaldı. Gece yarısına doğru, nişancı alayı Nevskiy'den geçerken Devlet Kütüphanesi dolaylarında bir yerden bir kaç dakika süreyle kurşunlar atıldı diye anlatıyor Vulkan fabrikasından bir işçi. Panik patlak verdi. İşçiler yan yollara kaçıştılar. Ateş altında kalan askerler yere yattılar, ne de olsa savaş okulundan geçmişlerdi. Muhafız alayı nişancılarının yaylım ateş karşısında yüzükoyun caddeye uzandıkları o gece yarısı Nevskiy fantastik bir görünümdeydi. Ne Puşkin ne de Gogol Nevskiy'i böyle tasavvur etmişlerdi! Yine de bu fantazmagori bir gerçekti. Cadde ölü ve yaralı kaynıyordu.

Tavriçeskiy sarayı o gün özel bir gün yaşıyordu. Kadetler hükûmetten çekilmişler, işçi-asker ve köylü yürütme komiteleri birlikte Tsereteli'nin kılına dokunmadan koalisyonun kürk mantosunun na-

sıl temizleneceği meselesine dair raporunu tartışıyorlardı. Kaynayan varoşlar olmasa belki bu işlemin sırrı bulunacaktı. Hazırlıklarını tamamlayan makinalı tüfekçilerin yürüyüşe geçtiklerini duyuran telefon haberleşmeleri önderleri öfkeden deliye döndürdü. Askerler ve işçiler gazetelerin onları selâmete çıkaracak olan kararı yayınlayana dek bekleyemezler miydi? Çoğunluk Bolşeviklere ters bakıyordu. Ama bu kez gösteri onlar için de bir sürpriz oldu. Oturumda bulunan Kamenev ve diğer parti temsilcileri toplantıdan sonra fabrika ve kışlalara gidip kitleleri sakinleştirmeye bile razı oldular. Daha sonra bu hareket uzlaşmacılar tarafından manevra şeklinde yorumlandı. Yürütme komiteleri her zaman olduğu gibi acilen tüm gösterilerin devrime ihanet olduğunu beyan eden bir manifesto kabul etti. Ama yine de iktidar krizinden nasıl kurtulunacaktı? Bir çıkış yolu bulundu: meselenin ele alınmasını yürütme komitesinin taşralı üyelerinin de toplantıya gelmesine dek erteleyerek tuzla buz olmuş kabineyi olduğu gibi korumak. Tereddütü yenmek için ertelemek, zaman kazanmak, vs. politikaların en akıllıcası değil midir?

Uzlaşmacılar yalnızca kitlelere karşı mücadelede zaman kaybını kabul edilmez buluyorlardı. Resmî aygıt —en baştan itibaren gösteri bu şekilde adlandırılmıştı çünkü hemen ayaklanmaya— karşı harekete geçti. Liderler fellik fellik hükûmeti ve yürütme komitesini koruyacak silahlı güç arıyorlardı. Çheidze ve diğer prezidyum üyelerinin imzalarıyla çeşitli askerî kurumlara Tavriçeskiy sarayına zırhlı arabalar, havan topları ve cephane gönderme emirleri yollandı. Aynı zamanda, hemen her alay saraya silahlı birlikler gönderme emri aldı. Ama iş orada kalmadı. Büro aynı gün cepheye, başkente en yakın yerdeki V. orduya telgraf çekerek "Petrograd'a bir süvari tümeni, bir piyade tugayı ve zırhlı araçlar gönderme" emri verdi. Yürütme Komitesinin güvenlik işlerinden sorumlu Menşevik Voytinskiy daha sonra bir ifadesinde açık yürekli olarak şöyle beyan ediyordu: "Tüm 3 haziran günü Tavriçeskiy sarayını tahkim etmek için askerî birlik toparlamaya harcandı... Bizim görevimiz en azından bir kaç bölük toplamaktı... Bir süre elimizde hiç birlik kalmamıştı. Tavriçeskiy sarayı-

nın girişinde kalabalığı durdurabilecek durumda olmayan altı adamlık bir karakol vardı..." Sonra şöyle devam ediyordu: "Gösterinin ilk günü elimizde sadece yüz adam vardı, başka kuvvetimiz yoktu. Tüm alaylara muhafızlık yapmak üzere bize asker vermeleri ricasıyla komiserler yolladık... Ama bütün alaylar harekete geçmek için bir diğerinin ne yaptığına bakıyordu. Bu maskaralığı her ne pahasına sona erdirmek gerekiyordu ve biz de cepheden birlik istedik." Uzlaşmacılara karşı istense de bundan daha berbat bir hiciv uydurmak mümkün değil. Yüz binlerce gösterici iktidarın sovyetlere devrini talep ediyordu. Sovyetlerin başında bulunan ve bilâhare başbakanlık rolüne aday olan Çheidze göstericilere karşı silahlı güç arıyordu. Demokrasinin iktidarı için yola çıkan devasa hareket, liderlerince, demokrasiye karşı silahlı çetelerin bir saldırısı şeklinde değerlendiriliyordu.

Tavriçeskiy sarayında uzun bir aralıktan sonra, aynı zamanda, fabrikalardaki kısmî seçimlerle bileşimini tümüyle değiştirmeyi başaran ve Yürütme Komitesini Bolşeviklerin burada hâkimiyet sağlayacağı konusunda haklı olarak endişeye düşüren Sovyetin işçi seksiyonu da toplanmıştı. Yapay olarak geciktirilen ve sonunda bizzat uzlaşmacılar tarafından bir kaç gün önce tarihi saptanan seksiyon toplantısı şansa silahlı gösterinin tarihiyle çakıştı. Gazeteler tabiî bunda da Bolşeviklerin parmaklarını buldular. Zinovyev seksiyona sunduğu raporda, inandırıcı bir şekilde, burjuvazinin müttefiki olan uzlaşmacıların karşı devrimle mücadele etmek istemediklerini ve isteseler de bunu yapamayacaklarını, zira onların karşı devrimden anladıklarının emekçilerin direniş merkezleri olarak sovyetleri ezmeyi amaçlayan mülk sahibi sınıfların siyasî birleşmeleri değil, Kara-Yüzlerin çeşitli vahşet gösterileri olduğu fikrini öne sürdü.

Konuşma yankı buldu. İlk kez sovyetlerde kendilerini azınlıkta hisseden Menşevikler hiç bir karar almamayı, ama mahallelere gidip düzeni sağlamaya çalışmayı öneriyorlardı. Ama artık çok geçti! Silahlı işçilerle makinalı tüfekçilerin Tavriçeskiy sarayının önüne geldikleri haberi salonda büyük bir heyecana yol açtı. Kürsüde ayağa kalkan Kamenev "gösteri için çağrıda bulunmadık, ama halk kitleleri kendi-

liklerinden sokağa indiler... Madem ki kitleler sokağa çıktılar, bizim yerimiz onların arasındadır... Şimdi görevimiz harekete organize bir karakter vermektir" dedi. Kamenev hareketi yönlendirmek için yirmi beş kişilik bir komisyon seçilmesini önerdi. Troçki öneriyi destekledi. Çheidze Bolşevik bir komisyondan korktu ve boş yere meselenin yürütme komitesine devredilmesinde ısrar etti. Tartışmalar hummalı bir karaktere büründü. Birlikte toplantı meclisinin en çok üçte birini oluşturduklarına kani olan Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler salonu terkettiler.

Bu hareket demokratların gözde taktiği oldu. Çoğunluğu kaybettikleri andan itibaren sovyetleri boykot etmeye başladılar. Merkezî Yürütme Komitesini iktidarı almaya çağıran karar muhalefetin yokluğunda iki yüz yetmiş altı oyla kabul edildi. Hemen akabinde, on beş kişilik komisyon seçimine geçildi. On yer azınlığa ayrıldı, ama bunlar doldurulmadı. Bir Bolşevik komisyon seçilmesi dosta düşmana Petrograd sovyetinin işçi seksiyonunun artık Bolşevizmin üssü olduğu anlamına geliyordu. İleriye doğru atılmış büyük bir adım! Nisan ayında Bolşeviklerin nüfuzu Petrograd işçilerinin yaklaşık üçte birine yayılıyordu. Sovyette o sıralarda tümüyle önemsiz bir konum işgal ediyorlardı. Şimdiyse, temmuz başında, Bolşevikler işçi seksiyonuna delegelerin hemen hemen üçte ikisini veriyorlardı. Bunun da anlamı kitleler içindeki nüfuzlarının belirleyici bir hâle geldiğiydi.

Tavriçeskiy sarayına çıkan caddelerde, bayraklar, marşlar, bando mızıkayla yürüyen işçi ve asker kolları birbirine kavuşuyordu. Komutanlarının tümenlerindeki tüm bataryaların işçilerle kader birliği yaptıklarını ilân ederek coşku doğurduğu hafif topçular da çıkageldiler. Ana cadde ile Tavriçeskiy sarayı önündeki meydan insan kaynıyordu. Herkes kürsünün etrafında, sarayın ana girişinin önünde saf tutmaya çalışıyordu. İşinden alıkonulmuş birinin hırçınlığıyla Çheidze göstericilerin karşısına çıktı. Sovyetin popüler başkanı pek dostça olmayan bir sessizlikle karşılandı. Çheidze'nin yorgun ve kısık sesi aynı bayat, bilinen nakaratları tekrarladı. Yardımına koşan Voytinskiy de daha iyi karşılanmadı. Milyukov şöyle anlatır: "Buna karşılık,

iktidarın sovyetlere geçmesinin vaktinin geldiğini söyleyen Troçki gürültülü tezahüratla karşılandı..." Bu cümle bilinçli biçimde ikircikliydi. Hiç bir Bolşevik "vakit geldi" demiyordu. Petrograd taraflarındaki küçük Duflon fabrikasından bir çilingir Tavriçeskiy sarayının surlarının altındaki mitingte olup biteni şöyle anlatır: " İktidarı almanın henüz vaktinin gelmediğini söyleyen Troçki'nin konuşmasını hatırlıyorum." Çilingir ustası konuşmanın anlamını tarih profesöründen daha doğru olarak aktarır. Göstericiler Bolşevik konuşmacıların ağzından işçi seksiyonunda daha yeni kazanılmış olan zeferi öğrenmişlerdi ve bu da onlara sanki sovyet iktidarı dönemine girilmiş gibi somut bir memnuniyet vermişti.

Yürütme komitelerinin ortak toplantısı gece yarısından az önce tekrar başladı. Bu sırada nişancılar Nevskiy üzerinde yüzükoyun yerde yatıyorlardı. Dan'ın önerisi üzerine, yalnızca kabul edilen kararları savunmayı ve uygulamayı baştan taahhüt edenlerin toplantıda kalabileceklerine karar verildi. Yeni bir konuşma biçimiydi bu. Menşevikler işçi ve asker parlamentosu dedikleri sovyeti uzlaşmacı çoğunluğun idarî bir organına çevirmeye çalışıyorlardı. Azınlıkta kaldıklarında —bunun için iki ay daha beklemek gerekecekti— uzlaşmacılar sovyet demokrasisini tutkuyla savunacaklardı. Ama bugün, toplumsal hayatın tüm belirleyici anlarında genel olarak olduğu gibi, demokrasi kızağa alınmıştı. Bir dizi Mejrayontsı üyesi protesto ederek oturumu terkettiler; Bolşevikler zaten oturumda değillerdi: Kşesinskaya sarayında ertesi gün takınılacak tavrı tartışıyorlardı. Oturum devam ederken, Mejrayontsı delegeleri salona gelip seçmenlerden aldıkları yetkiyi kimsenin onlardan alamayacağını bildirdiler. Çoğunluk sessiz kaldı ve Dan'ın önergesi unutuldu. Oturum uzun bir can çekişmesi gibi uzayıp gidiyordu. Uzlaşmacılar baygın bir sesle birbirlerine haklı olduklarını kanıtlamaya çalışıyorlardı. Posta ve Telgraf bakanı sıfatıyla Tsereteli alt düzey memurlardan yakındı: "Posta ve telgraf işlerinde grev olduğunu öğrendim şimdi... Siyasî talepleri hep aynı: tüm iktidar sovyetlere!"...

Tavriçeskiy Sarayını dört bir yandan kuşatan göstericilerin dele-

geleri oturuma dahil olmayı talep ediyorlardı. Kaygı ve husumetle içeri girmelerine izin verildi. Oysa delegeler uzlaşmacıların bu kez kendileriyle konuşmaktan kaçamayacaklarına samîmî olarak inanıyorlardı. Zira o gün Kadetlerin istifasıyla sarsılan Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerin gazeteleri burjuva müttefiklerinin entrika ve sabotajlarını bizzat eleştiriyorlardı. Öte yandan işçi seksiyonu da sovyetlerin iktidarından yana görüş beyan etmişti. Daha ne bekleniyordu? Ama öfkenin hâlâ bir umut soluğu taşıdığı bu arzulu çağrılar uzlaşmacı parlamentonun durgun atmosferine çok güçsüz ve uygunsuz bir şekilde düştü.

Liderlerin tek bir endişesi vardı: bu davetsiz konuklardan en çabuk nasıl kurtulunur? Delegeleri seyirci localarına aldılar. Onları sokağa, göstericilerin arasına geri göndermek büyük bir temkinsizlik olurdu. Makinalı tüfekçiler balkondan, tek gayesi zaman kazanmak olan tartışmaların uzayıp gidişini şaşkınlıkla izlediler. Uzlaşmacılar güvenilir birlikleri bekliyorlardı. Dan "dışarıda devrimci bir halk var, ama bu halk karşı devrimci bir eylem içinde..." beyanında bulundu. Devrimden tüyleri diken diken olan Yahudi Bund örgütünün lideri, bilgiç muhafazakâr Abramoviç de onu destekledi. Elinde hiç bir kanıt olmadan "bir komployla karşı karşıyayız" diyordu ve Bolşevikleri "bu işin onların eseri olduğunu" açıkça itiraf etmeye davet ediyordu. Tsereteli sorunu daha da derinleştirdi: "Tüm iktidar sovyetlere sloganıyla sokaklara dökülmek sovyetleri desteklemek mi? Eğer sovyetler bunu arzulasaydı, iktidar onlara devredilirdi. Sovyetlerin iradesinin önünde hiç bir engel yok... Bu tür gösteriler devrime değil, karşı devrime yarar." İşçi delegeleri bu akıl yürütmeyi anlamakta zorluk çekiyorlardı. Koca liderlerin kafayı üşüttüklerini düşünüyorlardı. Sonuçta, toplantı bir kez daha on bire karşı neredeyse oybirliğiyle silahlı gösterinin devrimci ordunun arkadan hançerlenmesi olduğunu teyit etti. Oturum sabah beşe ertelendi.

Kitleler yavaş yavaş mahallelerine dönüyorlardı. Silahlı arabalar gece boyunca alaylar, fabrikalar ve ilçe merkezleri arasındaki bağlantıyı koruyarak vızır vızır işlediler. Tıpkı şubat sonunda olduğu gibi,

kitleler geceleyin sabahki kavganın bilançosunu çıkartıyorlardı. Ama şimdi bu işlemi karmaşık bir örgüt sisteminin katılımıyla yapıyorlardı: sürekli irtibat hâlindeki fabrikaların, partinin, askerî birliklerin. İlçelerde hareketin böyle tam ortasındayken şıp diye kesilemeyeceği değerlendirmesi yapılıyordu. Yürütme Komitesi iktidar üzerine kararını ertelemişti. Kitleler bunu savsaklama olarak yorumladılar. Çıkartılan sonuç açıktı: biraz daha baskı yapmak gerekiyordu. Bolşevikler ile Mejdurayonets delegelerinin yürütme komiteleri oturumuna paralel olarak Tavriçeskiy sarayında yaptıkları gece oturumu da günün bilançosunu çıkartıyor ve ertesi günün ne getireceğini öngörmeye çalışıyordu. Kazalardan gelen raporlar o günkü gösterinin kitleleri sarstığına ve ilk kez önlerine tüm çığlaklığıyla iktidar sorununu koyduğuna tanıklık ediyordu. Yarın fabrikalar ile alaylar bir cevap isteyeceklerdi ve hiç bir güç onları varoşlarda tutamayacaktı. Tartışma, hasımların daha sonra ileri sürdükleri gibi, iktidarın alınması için çağrı yapılıp yapılmayacağı konusunda değil, gösteriyi iptal etmek mi yoksa gösterinin başını çekmek mi gerektiği üzerineydi.

Gece geç vakit, yani sabah dörde doğru, Tavriçeskiy sarayının önünde, aralarında sayısız kadın ve çocuğun da bulunduğu otuz bin kişilik bir kitleyle Putilov fabrikasının işçileri toplandılar. Kortej akşamın on birinde yürüyüşe geçmişti ve yolda başka fabrikalar da ona katılmıştı. Saat ne kadar ilerlemiş olursa olsun, Narva'nın girişinde öyle bir insan seli vardı ki, sanki herkes evlerini terketmişti. Kadınlar "Herkes gitsin... Biz evlere bakarız..." diye bağırıyorlardı. Kurtarıcı (*Spasskiy*) Kilisesinin kule çanları çaldıktan sonra sanki bir makinalı tüfek boşalıyormuş gibi bir yaylım ateşi başladı. Aşağıdan kuleye doğru bir salvo bunu izledi. İşçi Yefimov şöyle anlatır: "Gostiniy Dvor'un [*Ticaret Odası*] önünde bir grup harp okulu ve üniversite öğrencisi göstericilerle karşı karşıya geldi ve pankartlarını parçaladı. İşçiler direndiler, bir kargaşa çıktı, biri ateş etti ve ben kafamdan yaralandım, göğsümden ve karnımdan çiğnendim." Şimdi tümüyle sessizliğe gömülen kenti bir uçtan diğerine kateden Putilov işçileri sonunda Tavriçeskiy sarayına vardılar. O sıralar sendikalarla yakından bağ-

lantılı olan Ryazanov'un zamanındaki müdahalesi sayesinde yürütme komiteleri toplantısına bir fabrika heyeti kabul edildi. Aç ve bitkin durumdaki işçi kitlesi caddeye ve bahçeye yayılmıştı. Göstericilerin çoğu bir cevap alma umuduyla meydanda yatıyordu. Sabahın üçünde içinde demokrat liderlerin cepheden askerî birlik bekledikleri Tavriçeskiy sarayının çevresinde yere uzanmış yatan Putilov fabrikası: işte Şubat ile Ekim arasındaki ayrım noktasında devrimin en dokunaklı tablolarından biri. On iki yıl önce, ocak ayında aynı işçilerin bir çoğu Kışlık saraya doğru ikonalar ve kilise sancaklarıyla tören alayı yürüyüşüne katılmışlardı. O kanlı pazar gününden bu yana sanki asırlar geçmişti. İzleyen dört ay boyunca da yeni yeni asırlar geçecekti.

Ertesi gün ne yapılacağını tartışan Bolşevik liderler ve örgütçüler konferansına dışarıda yere serilmiş yatan Putilov fabrikasının gölgesi tüm ağırlığıyla çökmüştü. Yarın Putilov işçileri işe gitmeyeceklerdi: gerçekten de bu sabahlamadan sonra çalışmak mümkün müydü? Bu sırada Zinovyev telefona çağrıldı; Kronstadt'tan Raskolnikov'tu arayan ve yarın sabah erkenden kale garnizonunun Petrograd üzerine yürüyeceğini haber veriyordu. Kimse ve hiç bir şey onu durduramazdı. Genç deniz teğmeni telefon hattının ucunda dikilip duruyordu: merkez komite ona denizci erlerden ayrılmasını ve onların gözünde sıfırı tüketmesini emredebilir miydi? Dışarıda koyun sürüsü gibi bekleyen Putilov fabrikası işçilerinin görüntüsüne bu uykusuz gecede Petrogradlı işçi ve askerleri desteklemeye hazırlanan denizciler adasının görüntüsü gelip ekleniyordu. Hayır, durum çok açıktı. Tereddüte mahal yoktu. Troçki son kez şu soruyu sordu: acaba gösterinin silahsız yapılması sağlanabilir miydi? Hayır, bu söz konusu bile olamazdı. Bir *yunker* [harp okulu öğrencisi] müfrezesi bile yeterdi on binlerce silahsız işçiyi koyun sürüsü gibi avlamak için. Hem asker ve işçiler de böyle bir çağrıyı bir tuzakmış gibi öfkeyle karşılarlardı. Cevap kesin ve inandırıcıydı. Herkes oybirliğiyle kitleleri ertesi gün parti adına gösteriye çağırmaya karar verdi. Zinovyev telefonun öbür ucunda ağaç olan Raskolnikov'u endişeden kurtardı. Hemen o yerde işçi ve askerlere bir hitap kaleme alındı: haydi sokağa!

Merkez Komitenin öğleden sonra matbaaya gönderdiği gösteriyi iptal etme çağrısı durduruldu; ama yeni metni eklemek için artık çok geçti. *Pravda*'nın beyaz sayfası ertesi gün Bolşeviklere karşı yaman bir kanıt olacaktı: son dakikada ürkülmüş ve ayaklanma çağrısı geri mi çekilmişti; yoksa olayı bir ayaklanmaya çevirmek için eski barışçı gösteri çağrısından vaz mı geçilmişti? Bununla beraber, Bolşeviklerin eski çağrısı ayrı bir bildiri olarak çıkmıştı. İşçi ve askerleri "barışçı ve organize bir gösteriyle taleplerini toplantıdaki yürütme komitelerine bildirmeye" çağırıyordu. Hayır, bu bir ayaklanma çağrısı değildi.

2. "Temmuz Günleri": Doruk Noktası ve Ezilme

Bu andan itibaren hareketin doğrudan yönetimi kesinlikle, başlıca ajitatörü Volodarskiy olan, partinin Peterburg komitesine geçti. Garnizonun harekete geçirilmesi işi Askerî Örgüte emanet edildi. Bu örgütün başında marttan bu yana iki eski Bolşevik bulunuyordu, ki örgüt daha sonraki gelişmesinde bu ikisine çok şey borçluydu. Eski tip Rus devrimcisinin izlerini taşıyan, dinî seminerden gelme, çaplı ama disiplin edilemeyen bir enerjiye sahip, doğrusunu söylemek gerekirse, kolayca fanteziye kaçabilen yaratıcı bir muhayyeleyle donatılmış olan Podvoyskiy Bolşevizm saflarında parlak ve özgün bir simaydı. Lenin daha sonraları dostça bir alay ve sakınımlılıkla "işte bu Podvoyskiycilik" demiştir. İmkân ve araç bolluğunun Podvoyskiy'in müsrif enerjisi ve gösterişli girişimler için tutkusuna fazlasıyla itki sağladığı, özellikle iktidarın fethinden sonra bu yerinde duramayan kişiliğin zaafları kendilerini gösterdiler. İktidarın fethi için devrimci mücadele koşullarında iyimser kararlılığı, fedakârlığı, yorulmak bilmezliği onu uyanış yaşayan asker kitlesi nezdinde yeri doldurulmaz bir önder yapmıştı.

Eskiden *privat-dotsent* [kadrosuz üniversite hocası] olan, Podvoyskiy'e göre daha basit bir yapıda olsa da, partiye ondan daha az bağlı olmayan, örgütçü olmamakla birlikte bir yıl kadar sonra kötü bir şans eseri Sovyet Ulaştırma ve Haberleşme bakanlığı mevkiine oturan Nevskiy ise basitliği, sosyalliği ve iyi niyetiyle askerleri kendine çekiyordu. Bu önderlerin çevresinde, aralarından bir çoğu kısa bir süre sonra hiç de önemsiz olmayan roller oynayacak olan, askerler ve genç subaylardan meydana gelen bir yakın yardımcılar grubu toplandı. 3 temmuzu 4 temmuza bağlayan gece, Askerî Örgüt aniden

ön plana geçti. Hiç zorluk çekmeden komutanlık yetkilerini alan Podvoyskiy'in çevresinde emprovize bir kurmay heyet kuruldu. Garnizondaki herkese kısa çağrı ve talimatlar gönderildi. Göstericileri saldırılardan korumak için, varoşları merkeze bağlayan köprülerin civarına ve büyük arterlerin başlıca dört yol ağızlarına zırhlı araçlar gönderilmesi emri verildi. Makinalı tüfekçiler daha geceden muhafız birliklerini Pyotr ve Pavel kalesinin önüne yerleştirmişlerdi. Telefon ve ulakla Oranienbaum, Peterhof, Krasnoye Selo garnizonları ve diğer başkent yakınındaki noktalar ertesi günkü gösteriden haberdar edildi. Genel siyasî önderlik tabiatıyla merkez komitenin elindeydi.

Makinalı tüfekçiler barakalarına sabaha karşı döndüler. Bitkindiler ve titriyorlardı, her ne kadar temmuzda olsak da. Gece yağan yağmur yüzünden Putilov fabrikasının işçileri iliklerine dek ıslanmışlardı. Göstericiler ancak saat on bire doğru tekrar toplanabildiler. Askerî birlik daha da geç yola çıktı. 1. Makinalı tüfek alayı o gün de tam tekmil sokaktaydı. Ama dünkü gibi elebaşı rolü de oynamıyordu. İlk sırayı şimdi fabrika işçileri almıştı. Harekete dün dışarıda kalmış olan işletmeler de katılmıştı. Önderlerin tereddüt ettikleri veya muhalefet ettikleri yerlerde genç işçiler fabrika komitesi üyesini iş bırakma düdüğünü çalmaya zorluyorlardı. Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerin ağırlıkta bulundukları Baltık fabrikasında, beş bin işçiden yaklaşık dört bini yürüyüşe geçti. Öteden beri Sosyal-Devrimcilerin kalesi diye bilinen Skorohod ayakkabı fabrikasında efkârı umumiye öylesine ani bir şekilde değişti ki eski bir fabrika delegesi, bir Sosyal-Devrimci bir kaç gün ortalarda gözükmedi.

Tüm fabrikalar grevdeydi, her yerde mitingler düzenleniyordu. Gösteri için önderler ve Yürütme Komitesine talepleri sunacak delegeler seçiliyordu. Yeniden yüz binlerce insan safa girdi ve Tavriçeskiy sarayına doğru yollandı; yeniden on binlercesi yolunu değiştirip Kşesinskaya malikânesine yöneldi. O günkü hareket evvelsi günkü göre daha görkemli ve daha organizeydi: kendisini yönlendiren partinin eli farkediliyordu. Ama atmosfer o gün daha fazla ısınmıştı: askerlerle işçiler krizin çözülmesini istiyorlardı. Gösterinin ikinci gü-

nünde güçsüzlüğü evvelki günküne göre daha bariz hâle gelen hükûmet endişe içindeydi. Yürütme Komitesi güvenilir birliklerin gelmesini bekliyordu ve her yandan hasım birliklerin başkent üzerine yürüdükleri haberlerini alıyordu. Kronstadt'tan, Novıy-Peterhof'tan, Krasnoye Selo'dan, Krasnaya Gorka tabyasından, tüm çevre bölgelerden, denizden ve karadan, silahlı bahriyeliler ve askerler bando mızıkayla, ve işin kötüsü Bolşevik pankartlarla ilerliyorlardı. Tamamen Şubat Günlerinde olduğu gibi, kimi alaylar kendileriyle birlikte subaylarını da sürüklüyorlar ve sanki onların komutası altında yürüyor gibi yapıyorlardı.

Milyukov şöyle anlatır: "Genelkurmaydan Nevskiy üzerinde silahlı çatışmalar olduğu haberi geldiğinde bakanlar kurulu toplantısı henüz sona ermemişti. Toplantıyı karargâhta devam ettirme kararı alındı. Prens Lvov, Tsereteli, Adalet bakanı Preverzev ve Savaş bakanlığından iki müsteşar oradaydı. Bir ara hükûmetin durumu epey sallantıda gibiydi. Bolşeviklere hiç bir zaman katılmamış olan Preobrajenskiy, Semyonovskiy, İsmailovskiy alayları hükûmete "tarafsız" kalacaklarını beyan ettiler. Saray meydanında, karargâhı korumak için yalnızca malûller ve bir kaç yüz Kazak vardı." 4 temmuz sabahı general Polovtsev Petrograd'ın silahlı çetelerden temizleneceğini bildiren uyarı afişleri astırdı. Sakinlere avlu kapılarını kapatmaları ve acil ihtiyaçlar dışında dışarı çıkmamaları katiyetle tembih edildi.

Bu tehditkâr emir boşa atılmış bir kurşun gibiydi. Askerî bölge birliklerinin komutanı göstericilerin üzerine yalnızca küçük Kazak müfrezeleri ve *yunker*'leri sürebildi. Gün boyunca, yalnızca bazı manasız yaylım ateşlere ve kanlı çatışmalara sebep oldular. Kışlık sarayı koruyan 1. Don alayından bir sancaktar soruşturma komisyonuna şu ifadeyi vermiştir: "Silahlı arabalar dahil, terkibi ne olursa olsun, önümüzden geçen tüm küçük insan gruplarını silahsızlandırma emri verilmişti. Bu emri yerine getirirken, zaman zaman koşar adım, savaş düzeni içinde saraydan çıkıyor ve silahsızlandırma işiyle uğraşıyorduk..." Kazak sancaktarın samimî anlatısı hatasız bir şekilde hem güç dengesini hem de mücadelenin resmini tasvir ediyor. "Ayaklan-

mış" birlikler bölükler ve taburlar hâlinde kışlalardan çıkıp sokakları ve meydanları tutmuşlardı. Hükûmete bağlı askerî birlikler küçük müfrezeler hâlinde pusuya yatarak, baskınlar yaparak, yani başıbozuk askerlerde yaygın olan şekilde hareket ediyorlardı. Rollerdeki bu değişmenin sebebi hükûmete bağlı hemen hemen tüm askerî gücün şimdi ona karşı dönmesi ve en iyi durumda tarafsız kalmasıydı. Hükûmet Yürütme Komitesinin güveni üzerinde duruyordu ve Yürütme Komitesi de kitlelerin sonunda düşünüp taşınıp iktidarı alacağı umuduna dayalı olarak ayaktaydı.

Gösteri en yüksek noktasına Kronstadtlı denizcilerin Petrograd toprağına ayak basmalarıyla ulaştı. Makinalı tüfekçilerin delegeleri dünden beri deniz üssündeki garnizonda çalışıyorlardı. Yakornıy meydanında, yerel örgütlerin hiç beklemediği bir biçimde, Petrograd'dan gelen anarşistlerin inisyatifiyle bir miting tertip edilmişti. Konuşmacılar denizcileri Petrograd'ın imdadına yetişmeye çağırıyorlardı. Kronstadt'ın genç kahramanlarından ve Yakornıy meydanının gözdesi tıp öğrencisi Roşal yatıştırıcı bir konuşma yapmaya yeltendi. Binlerce insan sesini kesti. Başka türlü ağırlanmaya alışkın olan Roşal kürsüyü terketmek zorunda kaldı. Ancak geceleyin Bolşeviklerin Petrograd'da sokağa dökülme çağrısı yaptıkları haberi alındı. Bu bilgi sorunu çözdü. Sol —Kronstadt'ta sağa yer yoktu ve olamazdı!— Sosyal-Devrimciler de gösteriye katılma niyetinde olduklarını beyan ettiler. Bu adamlar o sırada göstericilerin ezilmesi için cepheden birlik toplayan Kerenskiy'le aynı partiye mensuplardı.

Kronstadtlı örgütçülerin gece toplantısındaki haleti ruhiye öyleydi ki geçici hükûmetin komiseri pısırık Partşevskiy bile Petrograd üzerine yürüme lehinde oy kullanmıştı. Bir plan yapıldı, bir gemi ayarlandı; bu siyasî kuşatmanın gerekleri için ambarlardan iki buçuk tonluk cephane çıkartıldı. Römorkörler ve yolcu vapurlarına binen yaklaşık on bin denizci, asker ve işçi öğlen yarımda Neva'nın halicinden içeri girdiler. Nehrin iki yanına boşalan yolcular, tüfekler omuzda ve bando mızıka, tek bir kortej hâlinde birleştiler. Denizci ve karacı müfrezelerinin arkasında Petrograd ve Vassiliy-Ostrov ilçelerinden gelme

işçi safları Kızıl Muhafız savaş bölüklerine karışmıştı. Yanlarda zırhlı araçlar vardı, havada bayraklar ve pankartlar uçuşuyordu.

Kşesinskaya sarayı iki adım ötedeydi. Partinin başlıca örgütçülerinden, nisan konferansında merkez komiteye seçilen ufak tefek, zayıf, katran gibi kara Sverdlov balkonda duruyor ve çok meşgul havalarda, her zaman olduğu gibi, güçlü bas sesiyle tepeden emirler yağdırıyordu: "yürüyüş kolunun başını ilerletin, safları sıklaştırın, geride kalanları toparlayın." Göstericiler balkonun tepesinden her zaman ortama kendini kaptırmaya hazır, duruşu ve sesiyle kelli felli görünmeyi bilen, hitabet ustası, her zaman güvenilir olmasa da, yeri doldurulmaz Lunaçarskiy tarafından selâmlanıyordu. Aşağıda bir alkış tufanı koptu. Ama göstericiler asıl Lenin'i —o sabah Finlandiya'daki geçici sığınağından alınıp getirilmişti— duymak istiyorlardı ve denizciler sağlığı iyi olmasa da Lenin'in illâ ki ortaya çıkması konusunda ısrar ediyorlardı. Aşağıdan yükselen dayanılmaz bir uğultu, Kronstadt'ın coşkulu çığlıkları sonunda şefi balkona çıkarttı.

Alkışların son bulmasını beklerken sabırsızlanan ve her zaman olduğu gibi biraz mahcup olan Lenin alkışlar durulmadan konuşmaya başladı. Bilâhare düşman basın tarafından haftalar boyu evrilip çevrilen konuşması bir kaç basit cümleden oluşuyordu: göstericilere selâm; "tüm iktidar sovyetlere!" sloganının sonunda zafer kazanacağına güven ifadeleri; sebatkârlığa ve dayanıklılığa çağrı. Yeni haykırışlarla gösteri müzik eşiliğinde başladı. Bu bayram havasındaki açılışla kanın aktığı en yakın etap arasında ilginç bir olay meydana geldi. Kronstadtlı sol Sosyal-Devrimcilerin önderleri Mart Meydanına geldiklerinde gösteri kortejinin başında Kşesinskaya malikânesinin önündeki duraklama sırasında peyda olan Bolşevik merkez komitesinin koca panosunu görünce kıskançlıktan kudurup panonun indirilmesini istediler. Bolşevikler reddetti. O zaman Sosyal-Devrimciler gösteriden tümden ayrılacaklarını bildirdiler. Bununla beraber hiç bir denizci ve hiç bir karacı önderlerini izlemedi. Sol Sosyal-Devrimcilerin tüm politikası bu kâh komik kâh trajik kaprisli tereddütlerden oluşuyordu.

Nevskiy ile Liteynıy'ın köşesinde göstericilerin ardından aniden ateş açıldı ve bir kaç kişi yaralandı. Liteynıy'la Panteleymonovskaya caddesinin bitiştiği yerde daha şiddetli bir ateş açıldı. Kronstadtlıları yönlendiren Raskolnikov "düşmanın nerede olduğu, nereden, hangi noktadan ateş açıldığı konusundaki bilinmezliğin" göstericilerde büyük bir endişe yarattığını hatırlar. Denizciler tüfeklerine sarıldılar, hangi yöne doğru bilinmez serseri bir ateş başladı, çok kişi öldü veya yaralandı. Büyük bir güçlükle düzen bir nebze sağlanabildi. Kortej müzik eşliğinde yürüyüşe devam etti, ama bayram coşkusundan eser kalmamıştı. "Her yerde gizlenmiş bir düşman görüldüğü sanılıyordu. Tüfekler sol omuzda süs gibi değil, el tetikte taşınıyordu."

Gün içinde, şehrin değişik noktalarında, az kanlı çatışma meydana gelmedi. Bunlar kısmen yanlış anlamalar, karışıklıklar, yanlışlıkla açılan ateşler, panik, vs. yüzündendi. Bu trajik olaylar, kendisi de tarihî gelişmenin görünmez masrafı olan devrimin kaçınılmaz görünmez masraflarıydı. Ama aynı zamanda caniyane bir kışkırtma da Temmuz hadiselerinde tartışmasız bir yere sahipti, ki bu daha sonraki olaylarla da teyit edildi. Podvoyskiy şöyle anlatır: "...Gösterici askerler burjuvalarca meskûn Nevskiy'den ve yan sokaklardan geçtikleri sırada korkunç çatışma belirtileri ortaya çıkmıştı: nereden geldiği ve nereye gittiği meçhul kurşunlar...Yürüyüş kolları önce telaşa kapıldılar, ardından en az soğukkanlılar ve en az ılımlılar gelişigüzel ateş açtılar."

Resmî *İzvestiya*'da Menşevik Kantoroviç işçi kortejine açılan ateşi şu terimlerle tasvir ediyordu: "Sadovaya caddesinde muhtelif fabrikalardan gelme altmış bin kişilik bir işçi kalabalığı yürüyordu. Kilisenin önünden geçerlerken, çanlar çaldı ve sanki sinyal verilmiş gibi çatıların tepesinden tüfek ve makinalı tüfeklerle bir yaylım ateşi başladı. İşçi kitlesi caddenin öbür tarafına atıldığında, karşı taraftaki çatıların tepesinden yeni bir ateş başladı." Şubatta makinalı tüfekleriyle Protopopov'un firavunlarının yerleştikleri tavanarası ve çatılarda şimdi subay örgütlerinin üyeleri bulunuyordu. Göstericilerin üzerine ateş açarak paniğin yayılmasına ve ordu birlikleri arasında çatışmalara yol açma-

ya çalışıyorlardı. Bunda başarılı da oldular. Ateş açılan evlerde yapılan aramalarda mitralyöz yuvalarına, bazen de mitralyözlere rastlanmıştı.

Başlıca kan akıtıcılar, yine de, hareketi durdurmaktan aciz, ama provokasyon için yetenekli olan hükûmete bağlı birliklerdi. Akşam sekize doğru, gösteri artık sona ererken, iki Kazak *sotnyası** hafif top desteğiyle Tavriçeskiy sarayını korumak üzere yoldaydı. Yolda göstericilerle diyaloğa girmeyi inatla reddeden —ki bu zaten kötüye işaretti— Kazaklar mümkün olduğu her yerde zırhlı araçları ele geçiriyorlar ve küçük grupları silahsızlandırıyorlardı. İşçi ve askerlerce işgal edilen caddelerde Kazak toplarının belirmesi hoşgörülemez bir kışkırtmaydı. Her şey bir çatışmayı haber veriyordu. Liteynıy köprüsünün yakınlarında, Kazaklar Tavriçeskiy sarayına giden yol üstüne barikatlar kuran topak hasım kitlelere rastladılar. Bir dakikalık uğursuz sessizlik çevre evlerden gelen ateş sesleriyle kesildi. İşçi Metelev şöyle yazmıştır: "Kazaklar bütün şarjörlerini boşaltıyorlardı; kuytulara kaçışan ya da basitçe kaldırımlar üzerine yatışan işçi ve askerler de ateşe aynen karşılık verdiler." Askerlerin yaylım ateşi Kazakları geri çekilmeye zorladı. Neva rıhtımı üzerinde bir gedik açan Kazaklar topçu ateşi açtılar —*İzvestiya* tarafından da zikredilen üç salvo— ama yaylım ateşi karşısında Tavriçeskiy sarayı yönünde geri çekildiler. Burada karşılaştıkları bir işçi müfrezesi salon darbeyi indirdi. Toplarını, atlarını, karabinalarını bırakan Kazaklar ya burjuva evlerinin girişlerine saklandılar ya da dağıldılar.

Liteynıy'daki bu müsademe, bu gerçek küçük muharebe Temmuz Günlerinin en büyük askerî olayıydı ve gösteriye katılanların çoğunun yazdıkları anılarda yerini aldı. Makinalı tüfekçilerle birlikte yürümüş olan Erikson fabrikasının işçisi Burssin onlarla karşılaşmalarını şöyle anlatır: " Kazaklar hemen ateş açtılar. Bir çok işçi yere düşüp öldü. Ben de orada bir bacağımdan girip diğer bacağımdan çıkan bir kurşun yarası aldım. .. Temmuz Günlerinden sakat bir bacak ve bir değneği canlı hatıra olarak saklıyorum". Liteynıy üzerindeki müsademede, yedi Kazak ölmüş, ondokuzu yaralanmıştı. Göstericiler

*Yüz kişiden oluşan askerî birlik.[ç.n.]

arasındaysa altı ölü ve yaklaşık yirmi yaralı vardı. Şurada burada yerlerde at leşleri vardı.

Karşı kamptan da ilginç bir tanıklık var elimizde. Sabahleyin isyancıların düzenli birliklerine partizan saldırıları düzenlemiş olan şu sancaktar, Averin şöyle anlatır: "Akşam sekizde, general Polovtsev'den iki *sotnya* hâlinde, iki sahra topuyla beraber Tavriçeskiy sarayına doğru ilerleme emri aldık... Liteynıy köprüsüne vardığımızda, silahlı işçiler, askerler ve denizcileri gördüm... Öncü birliğimle onlara yaklaştım ve silahlarını teslim etmelerini rica ettim. Ama çağrıma uyulmadı ve çete köprüden Vıborg mahallesine doğru kaçmaya başladı. Daha ben onları kovalamaya fırsat bulamadan kısa boylu rütbesiz bir asker dönüp bana ateş etti, ama ıskaladı. Bu ateş bir tür sinyal vazifesi gördü ve her yönden üzerimize serseri düzen bir yaylım ateşi başladı. Kalabalıktan sesler yükseliyordu: 'Kazaklar üzerimize ateş açıyor!' Gerçekteyse, durum şuydu: Kazaklar atlarından inmişler ve ateş etmeye koyulmuşlardı, hatta top ateşi bile başlamıştı; ama askerlerin açtıkları yoğun ateş sonucu Kazaklar geri çekilmek ve kent içine dağılmak zorunda kaldılar."

Bir askerin sancaktara ateş etmesinde anormal bir durum yoktu: bir Kazak subayı Temmuz kargaşasında sevgi gösterisi değil, kurşun beklemeliydi. Ama ilk ateşin sokaktan değil, çeşitli pusulardan geldiğini söyleyen sayısız tanıklığa kulak vermek daha doğru olur. Sancaktarla aynı sotnyaya mensup bir Kazak sıra neferi Adalet Sarayından ve Samurskiy caddesi ile Liteynıy üzerinde bulunan daha başka binalardan gelen kurşunlardan kaçmak zorunda kaldıklarını açıkça ifade etmiştir. Sovyetin resmî gazetesinde Kazakların Liteynıy köprüsüne gelmezden önce kesme taştan yapılma bir evden atılan makinalı tüfek kurşunlarına maruz kaldıkları bildirilmişti. İşçi Metelev, askerlerin bu evde yaptıkları arama sırasında bir generalin dairesinde kurşun kutuları ve fişekleriyle beraber iki makinalı tüfek bulduklarını öne sürmüştür.

Bunda inanılmayacak hiç bir şey yok. Komutan savaş zamanında bulabildiği her yolla, kanunî ya da değil, her türlü silahı depolamıştı.

Bu "çapulcular"a kurşun yağdırmak isteği çok büyüktü. Doğru, kurşunlar Kazaklara isabet etmişti. Ama, Temmuz Günleri kargaşasında, karşı devrimcilerin acımasızca misillemeleri provoke etmek için kasten hükûmet kuvvetlerine ateş açmaları âdettendi. Daha düne kadar sınırsız bir otoriteleri olan subay takımı iç savaş başladığında alçaklık ve vahşette sınır tanımaz. Petrograd yüksek bir himayeden ve cömert desteklerden yararlanan gizli ve yarı gizli subay dernekleriyle kaynıyordu. Menşevik Lyeber'in Temmuz Günlerinden yaklaşık bir ay kadar önce aktardığı gizli bir bilgi notunda fesatçı subayların Buchanan'la ilişkileri olduğu söyleniyordu. Gerçekten de, Antant diplomatları en kısa zamanda güçlü bir iktidarın kurulması için kaygı duymadan edebilirler miydi?

Liberaller ve uzlaşmacılar tüm aşırılıklarda "Anarko-Bolşevikler"in ve Alman ajanlarının parmağını arıyorlardı. İşçiler ve askerlerse kan dökülmesine sebep olan Temmuz çatışmalarının sorumluluğunu kesinlikle yurtsever provokatörlerin üzerine atıyorlardı. Gerçek hangi yandaydı? Kitlelerin yargıları da kuşkusuz hatadan bağışık değildir. Ama kitlelerin kör ve aptal olduğunu düşünmek de büyük bir hatâdır. Canlı bir kesit alıp bakarsak, olayları ve görüşleri binlerce göz ve kulak olarak kaydettiğini ve söylentileri sınayarak doğruladığını, kimilerini doğru kabul edip, diğerlerini saf dışı bıraktığını görürüz. Kitle hareketleriyle ilgili versiyonlar çelişik olduğunda, gerçeğe en yakın yorum kitlelerin bizzat özümsedikleri olacaktır. Bu nedenle, büyük halk hareketlerini incelerken sokağın sesini duymazdan gelen, tecrit olmuşluktan ve ürküntüden kaynaklanan salon dedikolarını özenle toplayan Hippolyte Taine gibi uluslararası casusların anlatıları bilim için oldukça kısırdır.

Göstericiler yeniden Tavriçeskiy sarayını kuşatmışlardı ve bir cevap istiyorlardı. Kronstadtlıların gelip çattıkları sırada bir grup Çernov'dan yanlarına gelmesini istedi. Kalabalığın ruh hâlinin farkındaki ağzı lâf yapan bakan bu kez iktidar krizini geçiştiren ve hükûmeti terkeden Kadetlere çatan kısa bir konuşma yaptı: "İyi yolculuklar!" Ama konuşması nidalarla kesildi: "İyi de bunu niye bize daha

önce söylemediniz?" Hattâ Milyukov'a inanacak olursak, boylu poslu bir işçi yumruğunu bakanın suratına doğru uzatarak öfkeyle şöyle bağırmıştı: "Öyleyse iktidar sana verildiğinde alsana köpoğlusu!" Bu sadece bir anekdot da olsa, Temmuz Günlerindeki durumun özünü tam bir açıklıkla gösterir. Çernov'un cevapları âlâkasızdı, en azından Kronstadtlıların kalbini fethedemedi...

İki veya üç dakika sonra, biri Yürütme Komitesinin toplantı salonuna dalıp Çernov'un kendisine kötü şeyler yapmaya niyetli denizciler tarafından tutuklandığını haykırdı. Salonda tasviri mümkün olmayan bir heyecan dalgası yayıldı ve Yürütme Komitesi bakanı bu durumdan çıkarmak için en gözde üyelerinden, bilhassa enternasyonalist ve Bolşeviklerden bir kaçını seçerek dışarı gönderdi. Çernov daha sonra hükûmet komisyonuna kürsüden indiğinde sütunların arkasında, girişte bir kaç hasım bireye rastladığını ifade etmiştir. "Çevremi sardılar, kapıya varmamı engellediler... Beni tutuklayan denizcilere komuta eden bir karanlık bir zat sürekli olarak yakınlarda bulunan bir arabayı işaret ediyordu... O sırada Tavriçeskiy sarayından çıkan Troçki benim içinde bulunduğum otomobile yaklaştı ve kaputun üstüne çıkarak kısa bir konuşma yaptı." Çernov'un serbest bırakılmasını teklif eden Troçki hemfikir olmayanların el kaldırmasını istedi. "Tek bir el kalkmadı; o zaman beni arabaya sokan grup hoşnutsuz hareketlerle uzaklaştı. Hatırladığım kadarıyla Troçki şöyle demişti: 'Yoldaş Çernov, hiç kimse sizin özgürce evinize gitmenizi engellemiyor'... Tüm bu tablo olup bitenin işçi ve denizcilerin ana kitlesinin dışında kalan bazı karanlık tiplerin beni dışarı çıkartıp tutuklamak için önceden hazırladıkları bir girişim olduğunu düşündürüyor."

Tutuklanmasından bir hafta evvel, Troçki Yürütme Komitelerinin birleşik toplantısında şöyle diyordu: "Bu olaylar tarihe geçecek ve bizler bunları olduğu gibi anlatmaya çalışacağız... Girişte ufak bir şüpheli grubun durduğunu gördüm. Lunaçarskiy ve Ryazanov'a bunların Tavriçeskiy sarayına sızmaya çalışan *Ohrana* ajanları olduklarını söyledim (Lunaçarskiy oturduğu yerden bağırır: "Bu doğ-

ru!")... On bin kişi içinde de olsalar onları tanırdım." Artık Krestiy hapisanesindeki hücresinde bulunan Troçki 24 temmuz tarihli ifadesinde şöyle yazıyordu: "... Kalabalık içinde bir çatışma veya paniğe yol açmamak için ilkin aynı oto içinde Çernov ve onu tutuklamak isteyenlerle birlikte kalabalığın dışına çıkmaya karar verdim. Ama koşarak bana doğru gelen deniz teğmeni Raskolnikov heyecan içinde 'Bu imkânsız... Eğer Çernov'la birlikte arabaya binip giderseniz, yarın Kronstadt denizcilerinin onu tutuklamak istedikleri iddia edilir. Çernov'u hemen serbest bırakmak lâzım' diye bağırdı. Bir düdük kalabalığı susturup bana 'Şiddetten yana olan el kaldırsın!' sorusuyla biten kısa bir konuşma yapmaya imkân verdiğinde Çernov da hemen engelsiz bir şekilde Saraya geri dönme imkânına kavuştu."

Olayın başlıca iki aktörü olan iki tanığın verdikleri ifadeler burada söz konusu edilen olayı eksiksiz biçimde anlatıyor. Ama bu durum Bolşeviklere düşman basının Çernov olayını ve Kerenskiy'in tutuklanması "girişimi"ni Bolşeviklerin silahlı bir ayaklanma tertibinin inandırıcı kanıtları diye sunmalarını hiç de engellemedi. Özellikle kulaktan kulağa söylentilerde Çernov'un tutuklanması hadisesini Troçki'nin düzenlediği bile ileri sürüldü. Bu versiyon Tavriçeskiy sarayına kadar ulaştı. Gizli bir soruşturma belgesinde yarım saatlik tutuklanma hadisesini yaklaşık olarak doğru biçimde anlatan Çernov bile partisinin Bolşeviklere karşı öfke kusmasını engellememek için kamuoyuna herhangi bir açıklama yapmaktan kaçındı. Öte yandan, Çernov Troçki'yi Krestiy hapisanesine tıkan hükûmetin bir üyesiydi. İşin doğrusu, Uzlaşmacıların kitlelerin "kurban"a yönelik öfkesinin yeterli bir kamuflaj sunacağını umut etmeselerdi, bu küçük karanlık fesatçılar çetesinin güpegündüz, onca kalabalığın içinde bir bakanı tutuklama gibi fazla kahramanca bir girişimde bulunmaya cesaret edemeyeceklerini farketmeleri gerekirdi. Gerçekten de belli bir dereceye kadar durum buydu. Otomobilin çevresindeki hiç kimse Çernov'un serbest bırakılmasını sağlamak için girişimde bulunmadı. Eğer olur da, Kerenskiy bir yerde tutuklansaydı, ne işçiler ne de askerler bundan üzüntü duyarlardı. Bu anlamda, sosyalist bakanlara

yönelik gerçek ya da hayalî kasıtlardaki kitlelerin ahlâkî payları veri kabul ediliyor ve Kronstadtlıları suçlamakta bir gerekçe diye kullanılıyordu. Ama bu suçlamayı açıktan açığa yapabilmek için Uzlaşmacıların demokratik itibarlarından vazgeçmeleri gerekiyordu: göstericilerin düşmanlığından kendilerini sakınarak, kuşatılmış Tavriçeskiy sarayında işçi, asker ve köylü sovyetleri sisteminin başında kalmaya devam edemezlerdi.

Akşam sekize doğru, general Polovtsev telefonla Yürütme Komitesinin içine su serpti: iki Kazak sotnyası toplarıyla birlikte Tavriçeskiy sarayına doğru yol alıyorlardı. Sonunda! Ama umutlar bu kez de suya düştü. Sağa sola edilen telefonlar yalnızca paniği artırıyordu: Kazaklar iz bırakmadan kaybolmuşlar, sanki atları, eğerleri ve sahra toplarıyla birlikte buhar olup uçmuşlardı. Milyukov akşama doğru "hükûmetin askerî birliklere yönelttiği çağrılara ilk cevaplar" gelmeye başladığını yazar: Tavriçeskiy sarayını kurtarmak üzere 176. alay aceleyle yola koyulmuştu. Bu gerçek gibi görünen iddia kampların henüz ayrışmaya başladığı bir iç savaşın ilk evrelerinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan şaşırtmacalara ilginç bir örnektir.

Gerçekten de Tavriçeskiy sarayına sefer hâlindeki bir alay geldi: sırtta çantaları, omuzlarında parkaları, bellerinde matara ve azık torbalarıyla. Askerler yolda iliklerine dek ıslanmışlar ve perişan hâldeydiler. Krasnoye Selo'dan geliyorlardı. Bu gerçekten 176. alaydı. Ama hiç de hükûmeti kurtarmak gibi bir niyeti yoktu. Mejdurayontsı delegeleriyle irtibat hâlindeki alay iki Bolşevik asker, Levinson ve Medvedev'in önderliğinde ikitidarın sovyetlere devri talebiyle yürüyüşe geçmişti. Diken üstündeki Yürütme Komitesinin önderlerine, hemen aşağıda pencelerin altında, subaylarıyla birlikte tam bir düzen içinde, uzun yoldan gelen bir alayın hak ettikleri istirahate çekildikleri haberi verildi. Hekim binbaşı üniforması içindeki Dan komutana sarayı korumak için devriye nöbetçileri dikmesini rica etti. Nitekim kuleler kuruldu. Tasavvur edeceğimiz gibi, Dan hemen prezidyuma durumu haber verdi ve oradan da bu bilgi gazetelere sızdırıldı. Suhanov anılarında Bolşevik alayın Menşevik liderin emrini uygulamakta göster-

diği uysallıkla alay etmiştir: Temmuz gösterisinin "saçmalığı"nın yeni bir kanıtı daha!

Gerçekte olay hem daha basit hem de daha karmaşıktı. Kule kurmaya davet edilen alay komutanı bir yardımcısına, teğmen Prigorovskiy'e başvurdu. Ama ne yazık ki Prigorovskiy Mejdurayontsı örgütü üyesi bir Bolşevikti ve hemen Troçki'nin tavsiyesini sordu. Troçki küçük bir grup Bolşevikle beraber sarayın yan salonlarından birinde gözetleme işindeydi. Tabiatıyla Prigorovskiy'e gereken yerlerde kuleler kurulması tavsiye edildi: giriş ve çıkış noktalarında düşen yerine dostların bulunması çok daha avantajlıydı. İktidara karşı gösteriye katılmak için gelen 176. alay göstericilere karşı o iktidarı işte böyle savunuyordu. Gerçekten bir ayaklanma söz konusu olsaydı, teğmen Prigorovskiy yalnızca dört askerle hiç bir zorluk çekmeden tüm Yürütme Komitesini tutuklayabilirdi. Ama hiç kimse tutuklama yapmayı düşünmüyordu, Bolşevik alayın askerleri nöbet görevlerini gayet ciddî biçimde yerine getirdiler.

Tavriçeskiy sarayı yolundaki yegâne engel olan Kazak sotnyaları süpürülüp atıldığında, bir çok gösterici zaferin sağlandığını düşündüler. Gerçekte, başlıca engel Tavriçeskiy sarayının bizzat içindeydi. Akşam altıya doğru başlayan Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda elli dört fabrika ve işyerinden doksan temsilci vardı. Kendilerine söz verilen beş konuşmacı göstericilerin Yürütme Komitesinin çağrılarında karşı devrimci olarak iftiraya uğramalarını protesto ettiler. İçlerinden biri şöyle diyordu: "Pankartlarda ne yazıyor görüyor musunuz? İşçiler tarafından alınan kararlar bunlar... Biz on kapitalist bakanın gitmesini istiyoruz. Biz Sovyete güveniyoruz, Sovyetin umut bağladıklarına değil... Toprakların hemen müsadere edilmesini, üretimde hemen denetim kurulmasını istiyoruz, bizi tehdit eden açlıkla mücadele edilmesini istiyoruz..." Bir diğeri şunu ekliyordu: "Önünüzdeki bir kargaşa değil, mükemmel biçimde organize edilmiş bir gösteridir. Toprağın köylüye iadesini istiyoruz. Devrimci orduya karşı yöneltilen emirlerin kaldırılmasını talep ediyoruz... Kadetler bile sizinle çalışmaktan caydıktan sonra, şimdi kimle

pazarlık yapacaksınız, bakalım? İktidarın sovyetlerin eline geçmesini istiyoruz."

18 haziran gösterisinin propaganda sloganları şimdi kitlelerin savaş ultimatomu olmuştu. Ama uzlaşmacılar mülk sahiplerinin arabasına çok sıkı koşulmuşlardı bir kez. Sovyetlerin iktidarı mı? Ama bu her şeyden önce cesur bir barış politikası, Müttefiklerle bozuşma, ülke burjuvazisiyle bozuşma, tam bir tecrit, bir kaç hafta içinde çöküş anlamına gelir. Hayır, görevinin bilincindeki demokrasi macera yoluna kesinlikle sapamaz! Tsereteli şöyle diyordu: "Varolan koşullar Petrograd ortamında yeni çözümlerin devreye sokulmasına hiç bir şekilde izin vermiyor." Öyleyse geriye şu kalıyor: "Eldeki hükûmeti olduğu gibi kabul etmek... Engelsiz çalışabileceği bir yerde, mümkünse Moskova'da, on beş gün içinde olağanüstü bir sovyetler kongresi toplamak."

Ama toplantı sürekli kesiliyordu. Putilov fabrikasının işçileri Tavriçeskiy sarayının kapısına dayanmışlardı: ancak akşamleyin varabilmişlerdi, bitkin, öfkeli ve heyecanlıydılar. "Tsereteli! Buraya gel!" Otuz bin kişilik bir kitle saraya temsilcilerini yolluyor, arkadan biri Tsereteli kendiliğinden çıkmazsa, zorla çıkarılacak diye bağırıyordu. Daha tehditten eyleme çok yol vardı, ama olay kötüye doğru gidiyordu. Bolşevikler müdahale etmek zorunda kaldılar. Zinovyev daha sonra şöyle anlatmıştır: "Yoldaşlar Putilov fabrikası işçilerinin önüne çıkmam için beni çağırdılar... Hiç görmediğim bir kelle okyanusuyla karşı karşıyaydım. On binlerce insan toplanmıştı. 'Tsereteli!' bağırışları sürüyordu... Ben şöyle konuşmaya başladım: 'Tsereteli yerine ben çıkıyorum' (*Gülüşmeler*). Bu ortamı yumuşattı. Uzunca bir konuşma yapabildim... Neticede kitlenin hemen, barışçı bir şekilde, düzeni bozmadan ve hiç bir şekilde saldırgan davranışlar göstermeden dağılmalarını rica ettim (*Alkış tufanı*). İnsanlar sıraya girdiler ve dağılmaya başladılar." Bu olay hem kitlelerdeki hoşnutsuzluğun yakıcılığını, hem kitlelerde bir taarruz planının bulunmayışını, hem de partinin Temmuz hadiselerinde oynadığı gerçek rolü çok iyi gösterir.

Zinovyev dışarıda Putilovlu işçilerle görüşürken, toplantı salonu-

na da gayet sinirli bir şekilde, bazıları silahlı olmak üzere, çok sayıda işçi delegesinden oluşan bir grup girmişti. Yürütme komiteleri üyeleri yerlerinden fırladılar. Bu dramatik anın canlı bir tasvirini veren Suhanov şöyle yazar: "Bazıları yeterince metanet gösterip kendilerine hâkim olamadılar". İşçilerden biri, "klasik bir baldırı çıplak, kasketli, kuşaksız mavi bluz üstünde, elinde tüfeğiyle" heyecan ve öfkeden titreyerek kürsüye fırladı... "Yoldaşlar! Biz işçiler ihanete daha ne kadar tahammül edeceğiz? Siz burjuvaziyle ve büyük toprak sahipleriyle pazarlık ediyorsunuz... Biz Putilov işçileri, burada otuz bin kişiyiz... İstediğimizi alacağız!..." Burnuna tüfek dayanmış olan Çheidze kendine hâkim oldu. Oturduğu yerden seyirterek konuşma yapan işçinin titereyen eline basılı bir çağrı tutuşturdu: "Alın yoldaş, lütfen, okuyun. Burada Putilov fabrikasındaki yoldaşların ne yapmaları gerektiği yazılı..." Çağrıda göstericilerin evlerine dönmeleri gerektiğinden, yoksa devrime ihanet edeceklerinden başka bir şey söylenmiyordu. Menşevikler başka ne diyebilirlerdi ki?

Genel olarak o dönemdeki ajitasyon anaforunda olduğu gibi, Tavriçeskiy sarayının duvarları arasındaki kıpırdanmalarda da, istisnaî derecede hitabet yeteneği olan Zinovyev büyük bir yer işgal ediyordu. Güçlü tenor sesi ilk ağızda şaşırtıyor ve bilâhare de özgün müzikalitesiyle kalpleri fethediyordu. Zinovyev ajitatör doğmuştu. Kitlenin ruhuna nasıl işleyeceğini, onların heyecanına nasıl katılacağını ve düşünceleri ile duygularına belki dağınık ama kavrayıcı bir ifadeyi nasıl bulacağını iyi biliyordu. Hasımları Zinovyev'in Bolşevikler arasındaki en büyük demagog olduğunu söylüyorlardı. Bu şekilde aslında onun en güçlü özelliğine, Demos'un ruhuna işleme ve onun telinden çalma yeteneğine parmak basmış oluyorlardı. Bununla birlikte, bir teorisyen, bir devrimci stratejist değil, yalnızca bir ajitatör olan Zinovyev'in dışarıdan disiplin altına alınmadığında, vülger değil, bilimsel anlamda kolayca demagoji yoluna kaydığı, yani uzun vadeli çıkarları günün başarılarına feda etme eğilimi gösterdiği de inkâr edilemez. Zinovyev'deki ajitatör tüyü onu, fazla derinlikli olmayan bir durumda siyasî değerlendirme yapmak söz konusu olduğunda, son de-

rece ehemmiyetli bir danışman hâline getiriyordu. Parti toplantılarında, dört başı mağrur, kitle mitinglerinde sınanmış ve denebilir ki işçi ve askerlerin umut ve öfkelerine doymuş bir siyasî fikirle çıkageldiğinde ikna etmeyi, fethetmeyi, büyülemeyi biliyordu. Öte yandan, Zinovyev yabancı bir toplantıda, meselâ Yürütme Komitesi toplantısında bile, en aşırı ve en galeyana getirici düşüncelere içe işleyen, önyargılı zihinlere bile hitap eden bir örtü görüntüsü verebiliyordu.

Bu değeri kolay ölçülemeyecek sonuçları elde etmek için haklı olduğunu hissetmesi yeterli değildi; teskin olmak için dirençli ve sağlam biri tarafından siyasî sorumluluktan bağışık tutulduğundan da emin olması gerekiyordu. Bu garantiyi Lenin veriyordu. Sorunun özünü ortaya koyan hazırlop bir strateji formülüyle teçhiz edilmiş hâldeki Zinovyev zekice ve başarıyla görevini hemen o anda sokaktan, fabrikadan veya kışladan devşirdiği taze sedalar, protestolar ve taleplerle dolduruyordu. Böyle anlarda, Lenin'le kitle arasında, kısmen de kitleyle Lenin arasında ideal bir aktarma kayışıydı. Çok az istisnalar hariç, Zinovyev hep ustasını izliyordu; ama partinin, sınıfın ve ülkenin kaderinin karara bağlandığı bir anda ayrılık vakti gelip çatmıştı. Devrimin ajitatörü yeterli devrimci karaktere sahip değildi. Zihinleri ve ruhları fethetmek söz konusu olduğu müddetçe Zinovyev yorulmak bilmez bir militandı. Ama eyleme geçmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldığında hemencecik güvenini kaybediyordu. O zaman birdenbire kitlenin ve sonra da Lenin'in önünden çekiliyordu. Ancak kararsız seslere cevap veriyordu, kuşku biriktiriyordu, yalnızca engelleri görüyordu ve kadınsı, içe işleyen sesi inandırıcı olmaktan çıkıp iç zayıflığını ele veriyordu. Tavriçeskiy sarayının duvarları arasında, Temmuz Günlerinde, Zinovyev son derece aktif, yaratıcı ve güçlüydü. Kitlelerdeki heyecanı en yüksek noktalara çıkartıyordu; tabiî onları kararlı eylemlere çağırmak yerine engellemek üzere. Bu koşullara ve parti politikasına uygundu. Zinovyev kendi sahasındaydı.

Liteynıy üzerindeki müsademe gösterinin gidişatında ani bir kopuşa sebep oldu. Artık kimse korteje pencere veya balkonlardan bakmıyordu. Önemli zatlar garlara üşüşmüş şehri terkediyorlardı.

Sokaklardaki mücadele şurada burada amaçsız çatışmalara dönüşmüştü. Geceleyin, göstericilerle yurtseverler arasında göğüs göğüse çarpışmalar meydana geldi, kâh insanlar silahsızlandırıldı, kâh silahlar elden ele geçti. Alaylara bağlı asker grupları bir o yana bir bu yana seyirtiyorlardı. Podvoyskiy şöyle ekler: "Aralarına sızmış yabancı unsurlar ve provokatörler onları anarşik eylemlerde bulunmaya teşvik ediyorlardı." Evlerden yağdırılan kurşunların sahiplerini ararken asker ve denizci grupları evlere baskınlar düzenliyorlardı. Arama bahanesiyle şurada burada yağmalamalar oluyordu. Diğer yandan pogromlar başladı. Kentin kendilerini güçlü hissettikleri mahallelerinde tüccarlar dehşet içinde işçilerin üzerine çullanıyor ve acımasızca vuruyorlardı. Noviy Lessner fabrikasından bir işçi, Afanasyev şöyle anlatıyor: "Yahudilere ve Bolşeviklere vurun, suda boğun! haykırışlarıyla kalabalık üzerimize atıldı ve vurmaya başladı." Yaralılardan biri hastanede öldü. Afanasyev'in kendisi de denizciler tarafından ağır yaralı vaziyette ve kanlar içinde Yekaterinskiy kanalından çekip çıkartıldı.

Çarpışmalar, yaralanmalar, pratik hedefi belirsiz kalan sonuçsuz bir mücadele: işte hareket bunlara indirgenmişti. Merkez Komite işçi ve askerleri gösteriyi durdurmaya davet etme kararı verdi. Derhal Yürütme Komitesine bildirilen bu çağrı şimdi tabandan hemen hiç bir direnişle karşılaşmadı. Kitleler varoşlara geri çekildiler. Ertesi gün mücadeleye yeniden başlayacak dermanları kalmamıştı. Sovyet iktidarı meselesinin sandıklarından çok daha karmaşık olduğunun farkına varmışlardı.

Tavriçeskiy sarayındaki kuşatma tümüyle kaldırıldı, komşu sokaklar tamamen boşaltıldı. Ama yürütme komitelerinde yeni yeni oturumlarla hâlâ anlamsız ve hedefsiz konuşmalar yapılmaya devam ediyordu. Ancak daha sonraları uzlaşmacıların bir şeylerin beklentisinde oldukları anlaşıldı. Yandaki lokallerde, fabrika ve alay delegeleri hâlâ büzüşmüş vaziyette bekleyip oturuyorlardı. Metelev şöyle anlatır: "Geceyarısı çoktan geçmişti ve biz hâlâ bir 'çözüm' bekliyorduk... Yorgunluk ve açlıktan bitap hâlde, Aleksandrovskiy salonun-

da volta atıyorduk... 5 temmuz, sabaha karşı dörtte, ümitlerimiz tükendi... Sarayın ana kapısı sonuna dek açılarak subaylar ve silahlı askerler bağırış çağırış içeri daldılar." Tüm bina *Marseyyez* çalan bando sesleriyle inledi. Sabah sabah çınlayan postal sesleri ve nefesli çalgıların gürültüsü salonda inanılmaz bir gerginlik yaratmıştı. Delegeler aniden yerlerinden fırladılar. yeni bir tehlike mi vardı? Ama kürsüden Dan seslendi: "Yoldaşlar, sakin olunuz! Hiç bir tehlike yok! Bunlar devrime sadık alaylar."

Evet, uzun zamandır beklenen güvenilir birlikler nihayet gelmişlerdi. Hemen koridorları işgal ettiler, hâlâ sarayda bulunan bir kaç işçinin üzerine çullandılar, silahı olanların elinden silahlarını aldılar, tutukladılar ve götürdüler. Kürsüye sefer kıyafetiyle ünlü Menşevik Kuçin çıktı. Oturum başkanı Dan orkestranın zafer marşı eşliğinde onu kucakladı. Coşkuyla zıplayan ve muzafferane bakışlarla sol taraftakileri süzen uzlaşmacılar el sıkışıyorlar ve gırtlaklarını patlatırcasına *Marseyyeze* eşlik ediyorlardı. İyi gözlemci ve kavrayış yeteneğine sahip Martov "İşte karşı devrimin klasik başlangıç sahnesi!" diye mırıldandı. Eğer Martov'un söz konusu sahneyi devrimin zaferi gibi gören Dan'la aynı partiden olduğunu hatırlarsak, Suhanov tarafından anlatılan bu sahnenin siyasî manası çok daha iyi anlaşılır.

Ancak ondan sonra, bir çeşme gibi taşan çoğunluk zevkine vardığında Sovyetin sol kanadı gerçek demokrasi sokağa indiği vakit resmî demokrasinin bu yüksek organının ne derece tecrit olduğunu tam olarak anlamaya başladı. Otuz altı saat boyunca bu adamlar kulisten sırayla yok olup telefon kulübesinden genelkurmayla, cephedeki Kerenskiy'le irtibat kurup askerî birlik yollanmasını talep etmişler, iknaya çalışmışlar, yalvarmışlar, bir daha bir daha ajitatör gönderilmesini istemişler, sonra gene yerlerine dönüp beklemeye koyulmuşlardı. Tehlike geçmişti, ama korku olduğu gibi kalmıştı. Ve "sadık" postalların rap rapı sabahın beşinde onların kulaklarında bir kurtuluş senfonisi gibi yankılanmıştı. Sonunda kürsüden silahlı ayaklanmanın ezilmesi ve artık Bolşeviklerin işinin bitirilmesine dair sevinçli ve samimî nutuklar atılmaya başladı.

Tavriçeskiy sarayına dalan müfreze çoğu kimsenin ilk ağızda sandığının aksine cepheden gelmemiş, özellikle en gerici üç Muhafız ordusu —Preobrajenskiy, Semyonovskiy ve İsmailovskiy— alayından seçilen Petrograd garnizonundan alınmıştı. 3 temmuzda tarafsız olduklarını ilân etmişlerdi. Hükûmetin ve Yürütme Komitesinin otoritesini tanımaları için boş yere çaba gösterilmişti. Askerler sıkıntılı bir şekilde kışlalarına kapanmışlar bekliyorlardı. Otoriteler ancak 4 temmuz öğleden sonra onları etkilemenin bir yolunu buldu. Preobrajenskiy alayının askerlerine Lenin'in bir Alman casusu olduğunu iki kere ikinin dört ettiği gibi kanıtlayan belgeler gösterdiler. Bu işe yaradı. Haber diğer alaylara da yayıldı. Subaylar, alay komiteleri üyeleri, Yürütme komitesinin ajitatörleri hevesle bu görevi üstlendiler. Tarafsız birliklerin efkârı umumiyesi aniden değişikliğe uğradı. Şafağa doğru, artık onlara ihtiyaç kalmadığında, bunların bir araya getirilmeleri ve boş sokaklardan geçerek boşalmış olan Tavriçeskiy sarayına yürütülmeleri sağlandı. *Marseyyez*, 3 aralık 1905'te Troçki'nin başkanlığında oturum yapan ilk Petrograd İşçi Vekilleri Sovyeti'nin tutuklanmasında görev alan en gerici İsmailovskiy alayının bandosu tarafından çalınıyordu. Tarihin kör sahneye koyucusu her adımda hiç zahmetsizce çarpıcı teatral efektler buluyordu. Bunun için dizginleri eşyanın mantığına bırakması yetiyordu.

Caddeler kitlelerden temizlendiğinde, genç devrim hükûmeti hasta uzuvlarını kesip attı: işçi temsilcileri tutuklandı, silahlara el kondu, kentin mahallelerinin birbirleriyle ilişkisi kesildi. Sabah altıya doğru, *Pravda* yayın kurulunun bulunduğu lokalin önünde, içi *yunker* ve asker dolu bir otomobil durdu ve bir makinalı tüfek hemen pencereye yerleştirildi. Baskıncılar gittiğinde, yayın kurulunun lokali bir harabeyi andırıyordu: çekmeceler zorlanmış, parçalanmış müsvetteler yerlere saçılmış, telefon hatları kesilmişti. Korumalar ve yayın kurulu ile idare çalışanları dövülmüş ve tutuklanmışlardı. Son üç ay boyunca işçilerin topladıkları parayla kurulan matbaaya yapılan baskın daha da feciydi: rotatifler tahrip edilmiş, monotipler parçalanmış, linotipler kırılmıştı. Bolşevikler Kerenskiy hükûmetini enerjiden yok-

sun diye suçlamakta fena yanılmışlardı!

Suhanov "caddeler genel olarak tekrar normale döndü. Dışarıda hiç bir topluluk, hiç bir miting kalmadı. Mağazalar hemen tümüyle açıldı" diye yazar. Sabahtan itibaren Bolşeviklerin gösteriyi sona erdirme yönündeki çağrıları yayıldı. Bu tahrip edilen matbaanın son işiydi. Kazaklar ve *yunkerler* caddelerde denizcileri, askerleri, işçileri tutukladılar ve ya hapisaneye ya da karakola yolladılar. Mağazalarda ve kaldırımlarda Alman parasından söz ediliyordu. Bolşevikler lehinde lâf etmeye cüret eden herkes tutuklanıyordu. "Artık Lenin'in dürüst bir adam olduğu söylenemezdi. Yoksa karakolu boylardınız." Suhanov her zaman olduğu gibi burjuva, *intelligentsiya* ve küçük burjuva caddelerde olup biten konusunda çok dikkatli bir gözlemciydi.

Ama işçi muhitlerinde durum farklıydı. İşyerleri ve fabrikalar henüz çalışmıyordu. Kaygılı bir ruh hâli vardı. Söylentilere göre, cepheden askerî birlikler geliyordu. Vıborg mahallesindeki sokaklarda bir saldırı durumunda alınacak önlemleri tartışmak üzere gruplar toplanıyordu. Metelev şöyle anlatır: "Kızıl muhafızlar ve genel olarak fabrikalı gençler kuşatılan birlikleri desteklemek üzere Pyotr ve Pavel kalesine sızmaya hazırlanıyorlardı. Ceplerine, postallarına, karınlarına sakladıkları el bombalarıyla kimileri nehri kayıkla geçiyor, kimileri de köprüleri kullanıyorlardı." Kolomenskiy semtinden dizgici Smirnov anılarında şöyle anlatır: "Neva üzerinde Duderhof ve Oranienbaum'dan içi deniz muhafızlarıyla dolu römorkörlerin geldiğini gördüm. Saat ikiye doğru, durum kötüye gitmeye başlamıştı... Denizcilerin tek tek ara yollardan nasıl Kronstadt'a geri döndüklerini gördüm... Tüm Bolşeviklerin Alman ajanı oldukları hikâyesini yaymışlardı. Alçakça saldırılar tertip edilmişti..." Tarihçi Milyukov memnuniyetle şu özeti yapıyordu: "Sokaktaki halkın efkârı umumiyesi ve terkibi tümüyle değişmişti. Akşama doğru, Petrograd tümüyle sakinleşmişti."

Cepheden birlikler gelinceye kadar, bölge askerî komutanlığı uzlaşmacıların siyasî yardımıyla niyetlerini gizlemeyi başardılar. Gündüz Bolşevik önderlerle görüşmek için başta Lyber olmak üzere, Yürütme Komitesinin üyeleri Kşesinskaya sarayına gelmişlerdi. Bu zi-

yaret bile çok barışçı duygulara tanıklık ediyordu. Varılan anlaşma Bolşevikleri, denizcileri Kronstadt'a geri yollamaya, makinalı tüfek bölüğünü Pyotr ve Pavel kalesinden geri çekmeye, zırhlı araçlar ve muhafız müfrezelerini mevzilerinden almaya zorluyordu. Hükûmet de kendi payına hiç bir pogroma müsamaha göstermemeyi, Bolşeviklere hiç bir misilleme yapmamayı ve adî suçlular haricinde, tüm tutukluları serbest bırakmayı taahhüt ediyordu. Ama anlaşma uzun süre geçerli olamadı. Alman parasıyla ve cepheden askerî birliklerin gelişiyle ilgili söylentiler yayıldıkça, garnizonda giderek daha fazla kişi demokrasiye ve Kerenskiy'e bağlılıklarını hatırladılar. Tavriçeskiy sarayına veya askerî bölge komutanlığına delegeler gönderiyorlardı. Sonunda gerçekten cepheden askerî birlikler gelmeye başladılar.

Uzlaşmacılar arasındaki egemen haleti ruhiye her saat daha yırtıcı bir hâl alıyordu. Cepheden gelen birlikler kanlı bir çatışmayla başkenti Kayzerin ajanlarından kurtarmaya hazırlanıyorlardı. Şimdi artık onlara ihtiyaç kalmadığı göz önüne alındığında, çağrılmalarını haklı çıkartacak bir şey yapılması gerekiyordu. Bizzat kendilerinin şüpheli bir duruma düşmemeleri için, Uzlaşmacılar askerî komutanlara Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerin onlarla aynı kampta yer aldıklarını ve Bolşeviklerinse ortak düşman olduğunu göstermek için var güçlerini harcıyorlardı. Kamenev bir kaç saat evvel Yürütme Komitesi prezidyumuyla varılan anlaşmayı hatırlattığında Lyeber sert bir devlet adamı üslûbuyla şöyle cevap vermişti: "Şimdi güçler dengesi değişti." Lyeber, Lassale'in meşhur konuşmalarından, topun Anayasanın önemli bir unsuru olduğunu öğrenmişti.

Başlarında Raskolnikov olmak üzere, Kronstadt bahriyelileri heyeti bir çok kez Yürütme Komitesinin askerî komisyonuna çağrılmıştı. Giderek artan talepler sonunda Lyeber'in şu ultimatomuna vardı: Kronstadtlıların silahsızlandırılmasını hemen kabul edin. Raskolnikov şöyle anlatıyor: "Askerî komisyonun toplantısından çıkarken Troçki ve Kamenev'le konuşmamıza kaldığımız yerden devam ettik. Lev Davidoviç (Troçki) Kronstadtlı bahriyelileri hemen ve gizlice evlerine göndermemizi tavsiye etti. Kışlalara yoldaşlarımızı gönderip

bahriyelileri hazırlıkları yapılan silahsızlandırmadan haberdar etme kararına vardık." Çoğu Kronstadtlı tam zamanında girmişlerdi ve Kşesinskaya malikânesiyle Pyort ve Pavel kalesinde sadece bir kaç küçük müfreze kalmıştı. Sosyalist bakanların bilgisi ve rızası dahilinde, Prens Lvov 4 temmuzda general Polovtsev'e yazılı olarak "Kşesinskaya malikânesinde bulunan Bolşevikleri tutuklama, malikâneyi boşaltma ve içine askerî birlik yerleştirme" emrini vermişti.

Yayın kurulu ve matbaanın uğradığı baskından sonra Bolşevik karargâhının akıbeti sorunu şimdi tüm keskinliğiyle ortada duruyordu. Burayı hemen savunma durumuna geçirmek gerekiyordu. Lokallerin komutanı olarak Askerî Örgüt Raskolnikov'u atadı. O da görevini geniş çaplı biçimde, Kronstadt tarzında algılayarak top gönderilmesini ve hattâ Neva'nın ağzına küçük bir savaş gemisi yerleştirilmesini istedi. Raskolnikov daha sonra bu girişimini şöyle açıklamıştı: "Tabiî havada barut değil, pogrom kokusu da olduğundan dolayı bu askerî hazırlıklar benim açımdan yalnızca öz savunma bakımından yapılmamıştı... Aynı zamanda, sanırım gayet haklı olarak, Neva'nın ağzına doğru dürüst bir savaş gemisinin getirilmesinin geçici hükûmetin kararlılığını kıracağını da düşünmüştüm." Tüm bunlar çok belirsizdir ve çok da ciddî değildir. 5 temmuz öğleden sonra saat beşte, Askerî Örgüt liderlerinin ve de Raskolnikov'un durumun tersine döndüğünü pek kavrayamadıklarını ve silahlı gösterinin düşman tarafından dayatılan bir silahlı ayaklanmaya dönüşmemesi için geri çekilmesi gerektiği bir sırada kimi askerî önderlerin rastgele ve düşüncesizce ileri atılışlara kalkıştıklarını varsaymak daha doğru olacaktır.

Genç Kronstadtlı liderlerin bu ölçüyü aşmaları ilk kez olmuyordu. Ama ölçüyü aşan insanların katılımı olmadan da bir devrim yapmak mümkün mü? Tüm büyük insanî girişimlerde zorunlu olarak belli bir oranda yönünü şaşırma yok mudur? Bu seferlik her şey bilâhare Raskolnikov tarafından iptal edilen emirler çerçevesinde kaldı. Bununla beraber karargâha giderek daha endişe verici haberler akıyordu: birisi Neva'nın karşı kıyısındaki bir evin penceresine Kşesinskaya malikânesine doğrultulan makinalı tüfekler yerleştirildiğini gör-

müştü; bir diğeri bir zırhlı araç konvoyunun aynı yönde ilerlediğini gözlemlemişti; bir üçüncüsü Kazak devriyelerinin yaklaştıklarını haber veriyordu. Askerî Örgütün iki üyesi ilçe komutanına görüşme yapmak üzere gönderildi. Polovtsev elçilere *Pravda* baskınının kendisinin bilgisi dışında yapıldığını ve Askerî Örgüte karşı bir misillemeye hazırlanmadığını temin etmişti. Gerçekte ise, cepheden yeterli destek birliğinin gelmesini bekliyordu.

Kronstadt geri çekilirken, Baltık donanması bir bütün olarak taarruz hazırlığındaydı. Toplam yetmiş bin denizciden oluşan filonun en büyük kısmı Fin sularında bulunuyordu; öte yandan, Finlandiya'da bir kolordu vardı ve Helsingfors limanındaki fabrikalarda on bin kadar Rus işçisi çalışıyordu. Devrimin yumruğu çok güçlüydü. Denizcilerin ve askerlerin baskısı öyle tahammül edilmezdi ki, Helsingfors'ta Sosyal-Devrimci komite bile koalisyona karşı çıkmıştı. Neden sonra Finlandiya'daki donanma ve kara kuvvetlerindeki tüm sovyet organları oybirliğiyle Merkez Yürütme Komitesinin iktidarı ele almasını talep etmişlerdi. Taleplerini desteklemek için Baltıklılar her an Neva'nın girişine doğru ilerlemeye hazırdılar; onları tutan deniz savunma hattını zayıflatma ve Alman donanmasına Kronstadt ve Petrograd üzerine bir saldırı düzenleme kolaylığı yaratma korkusuydu.

Ama tam o sırada hiç beklemeyen bir şey oldu. Baltık Donanmasının merkez komitesi —*Tsentrobalt*— 4 temmuzda gemi komitelerini birleşik bir oturuma çağırdı. Burada başkan Dibenko donanma komutanlığından yeni gelen ve Donanma bakan vekili Dudarev'ce imzalı iki gizli emri kamuoyuna açıkladı. Birincisi amiral Verderevskiy'e Kronstadt'tan gelen asilerin muhtemel bir saldırısını zorla bastırmak için Petrograd'a dört torpidobot göndermesini talep ediyordu. İkincisi filo komutanından hiç bir bahaneyle Helsingfors'tan Kronstadt'a gemi kalkmasına izin vermemesini ve denizaltılar marifetiyle, emre itaat etmeyen tüm gemileri batırmakta tereddüt etmemesini istiyordu. İki ateş arasında kalan ve her şeyden evvel postu deldirmemeye çalışan amiral önceden davranarak telgrafları *Tsentobalt*'e verdi ve *Tsentrobalt* bu emirleri onaylasa bile kendisinin bunlara uymayacağını bildirdi.

Telgrafların okunması bahriyelileri altüst etti. Doğrusunu söylemek gerekirse, her vesileyle Kerenskiy ve uzlaşmacılara acımsızca küfrediyorlardı. Ama bu onların gözünde sovyet-içi bir mücadeleydi. Zira ne de olsa Merkez Yürütme Komitesindeki çoğunluk daha geçenlerde sovyet iktidarı lehinde görüş bildiren Finlandiya'daki bölge komitesindekilerle aynı partilere mensuptu. Durum açıktı: ne Menşevikler ne de Sosyal-Devrimciler Yürütme Komitesinin iktidarı lehinde görüş bildiren gemilerin batırılmasını onaylayamazlardı. Öyleyse nasıl olmuştu da eski deniz subayı Dudarev sovyet-içi bir aile kavgasını bir deniz savaşına çevirmeye kalkışabilmişti? Daha düne kadar, büyük savaş gemileri gerici zihniyetli torpidobotlardan ve propagandanın henüz etkisi altına almadığı denizaltılardan farklı olarak, resmen devrimin dayanağı addediliyorlardı. Şimdi otoriteler denizaltıların yardımıyla ciddî ciddî savaş gemilerini batırmaya hazırlık yapıyor olabilirler miydi? Bu tip olayların dikkafalı bahriyelilerin zihninde yeri yoktu.

Temmuzda bir karabasan gibi üzerlerine çöken düzen aslında martta ekilenin meşru bir sonucuydu. Nisandan itibaren Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler Petrograd'a karşı taşraya, işçilere karşı askerlere, makinalı tüfekçilere karşı süvarilere çağrı yapmaya başlamışlardı. Bölüklere sovyetler içinde fabrikalardan daha avantajlı bir temsil imkânı sağlamışlardı. Küçük, dağınık işletmelere dev metalürji fabrikalardan daha fazla prim vermişlerdi. Dünün geçmişini temsil edip her türlü gerilikte bir destek aramışlardı. Ayaklarının altındaki toprak kayınca, öncüye karşı artçıyı teşvik etmişlerdi. Siyaset özellikle devrim sırasında kendi mantığına sahiptir. Her yandan sıkıştırılan uzlaşmacılar amiral Verdevskiy'e ileri fikirlerin hüküm sürdüğü savaş gemilerini batırma görevini vermek zorunda kalmışlardı. Ne yazık ki uzlaşmacıların üzerine dayanmaya çalıştıkları geri fikirler giderek ileri fikirlerin safına kayıyorlardı. Denizaltı personeli Dudarev'in düzeninden zırhlı gemi personelinden daha az nefret etmiyordu.

Tsentrobalt'ın başında hiç de Hamlet mizaçlı olmayan adamlar vardı. Gemi komitelerinin üyeleriyle anlaşma hâlinde, hiç vakit kaybetmeden, şu kararı aldılar: Kronstadtlıları dibe göndermekle görevli

Orfeus destroyeri ilk olarak olup biten hakkında istihbarat toplamak, ikinci olarak "Donanma bakan vekili Dudarev'i tutuklamak" üzere acilen Petrograd'a gönderilecek. Bu karar ne kadar beklenmedik görünse de, Baltık denizcilerinin uzlaşmacıları ne derece iç düşman gördüklerini, ortak düşman addettikleri Dudarev'den ne kadar farklı düşündüklerini açıkça ortaya koyuyordu. *Orfeus* Kronstadtlı on bin silahlı denizcinin gelişinden yirmi dört saat sonra Neva'nın girişine geldi. Ama "güçler dengesi değişmişti." Tüm gün boyunca personelin karaya çıkışı yasaklandı. Ancak akşamleyin *Tsentrobalt* ve donanma personelinden altmış yedi denizciden oluşan bir heyet Temmuz Günlerinin ilk sonuçlarının bilançosunun çıkartıldığı Yürütme Komitelerinin birleşik oturumuna kabul edildi. Galipler yeni kazandıkları zaferin coşkusu içindeydiler. Raportör Voytinskiy izleyen zaferi daha vurgulu kılmak için zayıflık ve aşağılanmayla geçen saatleri memnuniyetle tasvir ediyordu. Şöyle diyordu: "İmdadımıza gelen ilk birlik zırhlı araçlardı. Silahlı çetenin bize şiddet uygulaması durumunda ateş açma kararını almıştık... Devrimi tehdit eden tehlikeyi görerek, (cepheden) bazı birliklerin vagonlara binip yanımıza gelmeleri emrini vermiştik..." Yüksek meclisin çoğunluğu Bolşeviklere, özellikle de denizcilere karşı nefretle iç geçiriyordu.

Dudarev'i tutuklama yetkisiyle teçhiz edilmiş vaziyette Baltık delegeleri işte bu ortamda çıkageldiler. Galipler Baltık filosunun kararının okunmasını vahşi homurtularla, masaların üstüne güm güm yumruk vurmalarla, pat pat yeri tepmekle karşıladılar. Dudarev'i tutuklamak mı? Ama bu değerli gemi kaptanı yalnızca bu denizcilerin, asilerin, karşı devrimcilerin arkadan hançerledikleri devrime karşı kutsal bir görev yerine getirdi. Özel bir kararla birleşik oturum görkemli bir şekilde Dudarev'le dayanıştı. Denizciler konuşmacılara ve birbirlerine şaşkın gözlerle bakıyorlardı. Olup biteni şimdi anlamaya başlıyorlardı. Tüm heyet ertesi gün tutuklandı ve siyasî eğitimini hapiste tamamladı. Ardından onların yardımına gelen *Tsentrobalt*'ın başkanı, deniz astsubay Dıbenko ve açıklama yapmak üzere başkente çağrılan amiral Verderevskiy tutuklandı.

6'sı sabahı işçiler işlerine döndüler. Sokaklarda gösterici olarak yalnızca cepheden çağrılan askerî birlikler kalmıştı. İstihbarat servisi ajanları kimlik kontrolü yapıyor ve sağda solda tutuklamalara gidiyordu. Evvelki gün baskına uğrayıp tahrip edilen Bolşevik gazetesinin yerine çıkan *Listok Pravdı*'yı dağıtan genç bir işçi, Voynov sokakta bir çete tarafından, belki de bu istihbarat servisi ajanlarınca öldürüldü. Gericiliğin sesi, *Kara-Yüzler* isyanın bastırılmasını zevkle üstlendiler. Yağma, şiddet, şurada burada kurşunlama hadiseleri kentin çeşitli bölümlerinde devam ediyordu. Gün içinde cepheden birbiri peşisıra bir Süvari tümeni, Don Kazakları alayı, Uhlan tümeni, İzborskiy alayı, Malorossiyskiy alayı, Dragon alayı, vs. geldiler. Gorkiy'in gazetesi "Gayet kalabalık Kazak birlikleri çok saldırgan bir havadalar" diye yazmıştı. Kentin iki yerinde İzborskiy alayının üstüne makinalı tüfekle ateş açılmıştı. Her iki durumda da, ambarlara gizlenmiş makinalılar bulundu, ama suçluların izine rastlanamadı. Başka yerlere çıkartma yapan birliklere de ateş açıldı. Bu ateşlerdeki kastî çılgınlık işçileri altüst etmişti. Deneyimli provokatörlerin askerleri kurşunla karşılamalarının onları Bolşevizme karşı aşılamak amacını taşıdığı açıktı. İşçiler bunu askerlere açıklamak için var güçlerini harcıyorlardı, ama askerler onları yanlarına bile yaklaştırmıyorlardı: Şubat Günlerinden bu yana ilk kez işçiyle asker arasına *yunker* ile subay giriyordu.

Uzlaşmacılar gelen alayları neşeyle karşıladılar. Birlik temsilcileri toplantısında çok sayıda subay ve *yunkerin* önünde aynı Voytinskiy patetik biçimde şöyle haykırıyordu: "Milyonnaya caddesinden şimdi askerî birlikler ve zırhlı araçlar general Polovtsev'in emrine girmek üzere saray meydanına doğru ilerliyorlar. İşte üzerine dayandığımız gerçek güç bu." Siyasî komiser olarak askerî bölge komutanlığına dört sosyalist yardımcı atandı: Yürütme Komitesinden Avksentiyev ve Gotz, geçici hükûmetten de Skobelev ve Çernov. Ama bu komutanı kurtaramadı. Kerenskiy daha sonraları beyaz muhafızlar karşısında, Temmuz Günlerinde cepheden dönüşünde general Polovtsev'i "kararsızlık" yüzünden görevden almakla övünmüştü.

Şimdi artık uzun zamandır ertelenen sorun çözülebilirdi: Bolşeviklerin Kşesinskaya malikânesindeki yuvalarını yerle bir etmek. Genel olarak toplumsal hayatta ve özel olarak da devrim zamanında, bazen sembolik anlamları itibariyle muhayyele üzerinde etkili olan ikinci dereceden olguların büyük bir önem kazandığı olur. İşte böyle, Bolşeviklere karşı mücadelede, Lenin tarafından saray balerinası, sanatından çok Romanovlar hanedanının erkek temsilcileriyle olan ilişkileriyle ünlü Kşesinskaya'nın sarayının "ele geçirilişi"ne orantısız bir önem atfediliyordu. Kşesinskaya'nın daha taht mirasçısı bir çareviçken II. Nikolay tarafından açılışı yapılan malikânesi böylesi ilişkilerle kazanılmıştı. Savaştan önce, küçük burjuvalar Kışlık Sarayın karşısında bulunan lüks randevu evinden, mahmuzlu çizmelerden, pırlantalardan kıskanç bir saygıyla söz ediyorlardı; savaş sırasında daha çok "hırsız bunlar!" diyorlardı; askerler daha da sert konuşuyorlardı. Yaşı geçmeye başlayan balerina yurtseverlik işlerine sığındı. Saf yürekli Rodzyanko bu konuda şunu anlatır: "Başkomutan (Grandük Nikolay Nikolayeviç), aracılığıyla çeşitli firmaların sipariş elde ettikleri balerina Kşesinskaya'nın top işlerindeki faaliyetini ve etkisini bildiğini belirtti." Ayaklanmadan sonra Kşesinskaya'nın boşalttığı sarayın halkta pek sempati yaratmaması şaşırtıcı değil. Devrim doymak bilmez bir iştahla kendine lokaller ararken, hükûmet özel malikânelere el uzatmaya cesaret edemiyordu. Savaş için köylünün atlarına el koymaya gelince evet, ama devrim için boş malikânelere el uzatmaya gelince hayır. Halk kitleleri kuşkusuz başka türlü akıl yürütüyorlardı.

Kendine uygun bir lokal arayan zırhlı araçlar yedek tümeni martın ilk günlerinde Kşesinskaya'nın malikânesini buldu ve buraya yerleşti. Balerinanın koca bir garajı vardı. Tümen binanın üst katını seve seve Bolşeviklerin Petrograd komitesine bıraktı. Bolşeviklerle zırhlı araçlar personeli arasındaki dostluk makinalı tüfeklerle perçinlendi. Lenin'in gelişinden bir kaç hafta evvel gerçekleşen sarayın işgali önce pek farkedilmedi. Bolşeviklerin etkisi arttıkça müsaderecilere karşı öfke de büyüyordu. Gazetelerin Lenin'in balerinanın yatak odasına yerleşeceği ve malikânedeki tüm mobilyaların tahrip edildi-

ği veya çalındığı yolundaki haberleri tümüyle yalandı. Lenin kız kardeşinin mütevazı evinde kalıyordu ve balerinanın mobilyalarına gelince, lokalin komutanı bunları bir güzel toplamış ve mühürlemişti. Lenin'in geldiği gün sarayı ziyaret eden Suhanov bu mahalin çok canlı bir tasvirini yapmıştır: "Ünlü balerinanın malikânesindeki dairelerin tuhaf ve gülünç görünümleri vardı. O pek hoş tavanlar ve duvarlar sadece kullanım amaçlı olarak sağdan soldan toplanmış derme çatma mobilyalar, masalar, sandalyeler ve ilkel banklarla uyumsuzdu. Odalarda çok az eşya vardı. Kşesinskaya'nın mobilyaları kaldırılmıştı..."

Zırhlı araçlar tümenini temkinli bir şekilde olayın dışında tutan basın savunmasız bir sanat tutkununun evine silah zoruyla el koyulmasından Lenin'i sorumlu tutuyordu. Bu tema yazı işlerini ve tefrikaları besliyordu. Kadifeler, ipekliler ve halılar içinde debelenen işçi ve askerler! Başkentin tüm asma katları öfkeden kudurdular. Tıpkı geçmişte Jirondenlerin eylül katliamının, kışladan şiltelerin yok olmasının ve toprak yasası lehindeki propagandanın sorumluluğunu Jakobenlerin üzerine atmaları gibi, Kadetler ve demokratlar da Bolşevikleri insan ahlâkının temellerini yok etmekle ve Kşesinskaya malikânesinin parkelerine tükürmekle suçluyorlardı. Hanedan balerinası barbarlığın koca toynaklı postallarıyla ayaklar altına alınan bir kültürün simgesi hâline geldi. Bu kutsama mülk sahibine adalete başvurma cesareti verdi ve mahkeme de Bolşeviklerin söz konusu mekândan çıkarılmalarına karar verdi.

Ama iş o kadar kolay değildi. Zamanın Petrograd komitesi üyesi Zalejskiy hatıralarında "avluda tetikteki zırhlı araçların çok vakur bir havaları vardı" diye yazar. Öte yandan makinalı tüfekçiler alayı da, tıpkı diğer birlikler gibi, gerekirse zırhlı araçlar personelini desteklemeye hazırdılar. 25 mayısta, Yürütme Komitesi bürosu balerinanın avukatının şikâyeti üzerine, "devrimin çıkarları mahkeme kararlarına saygı gösterilmesini gerektirir" diye kestirip attı. Bununla beraber, uzlaşmacılar platonizmle uzaktan yakından ilgisi olmayan balerinayı üzüntüye boğarak, bu platonik deyişin ötesine geçemediler.

Malikânede Merkez Komite, Petrograd Komitesi ve Askerî Örgüt dirsek dirseğe çalışmaya devam ediyorlardı. Raskolnikov şöyle anlatır: "Kşesinskaya malikânesinde sürekli olarak çok sayıda insan vardı. Kimileri iş için şu ya da bu sekreterliğe geliyor, kimileri kütüphane deposuna gidiyor..., başkaları *Soldatskaya Pravda*'nın yazı kuruluna başvuruyor, diğerleri de bir oturuma katılıyorlardı. Gerek aşağıdaki geniş salonda, gerek yukarıdaki muhtemelen balerinanın yemek odası olan odadaki geniş masanın etrafında sık sık, bazen sürekli olarak toplantılar yapılıyordu." Üstünde merkez komitenin etkileyici bayrağının dalgalandığı balkondan konuşmacılar yalnız gün boyu değil, gece de durmaksızın emprovize mitingler düzenliyorlardı. Sık sık karanlıkta binaya doğru bir asker birliği ya da bir konuşmacı arayan bir işçi kitlesi yaklaşıyordu. Gazetelerde okudukları palavralarla merakları uyanmış küçük burjuvalar da geçerken balkonun önünde şöyle bir duraklıyorlardı. Kritik günler boyunca zaman zaman binanın yakınlarında Lenin'in tutuklanmasını ve Bolşeviklerin kovulmasını isteyen düşman gösteriler yapılıyordu. Sarayın etrafında yoğunlaşan insan selinde devrimin fokur fokur kaynadığı hissediliyordu. Kşesinskaya malikânesi olayı Temmuz Günlerinde zirve noktasına ulaştı. Milyukov şöyle anlatır: "Hareketin karargâhı Tavriçeskiy sarayında değil, Lenin'in kalesi olan Kşesinskaya malikânesinin klasik balkonundaydı." Gösterinin ezilmesi zorunlu olarak Bolşeviklerin karargâhının yıkılmasına götürüyordu.

Sabaha karşı üçte, bir su şeridiyle birbirinden ayrılan Kşesinskaya malikânesiyle Pyotr ve Pavel kalesine doğru Petrograd alayının yedek taburu, bir makinalı tüfek birliği, Semyonovskiy alayından bir bölük, Preobrajenskiy alayından bir bölük, Volınskiy alayına bağlı bir subay okulu öğrencisi birliği, iki parça top ve sekiz zırhlı araçtan oluşan bir müfreze yaklaşmaya başladı. Sabah yedide, ilçe askerî komutanın yardımcısı Sosyal-Devrimci Kuzmin malikânenin boşaltılmasını talep etti. Silahlarını teslim etmek istemeyen, sarayda ancak yüz yirmi kişisi kalan Kronstadtlı bahriyeliler koşar adım Pyotr ve Pavel kalesine ulaşmaya çalıştılar. Hükûmet kuvvetleri malikâne-

yi ele geçirdiklerinde, bir kaç görevlinin dışında kimseyi bulamadılar... Geriye Pyotr ve Pavel kalesi meselesi kalıyordu. Hatırlanacağı üzere, Vıborg semtinden gerektiğinde bahriyelilere destek vermek üzere gelen genç kızıl muhafızlar vardı surlarda. Bunlardan biri şöyle anlatır: "Kale surlarına muhtemelen denizciler tarafından rastgele toplar yerleştirilmişti... kan kokmaya başlamıştı..." Ama diplomatik görüşmeler barışçı bir netice verdi. Merkez komitenin yetkisiyle Stalin uzlaşmacı liderlere Kronstadtlıların gösterisini kan dökülmeden sona erdirmek için ortaklaşa önlemler almayı önerdi. Menşevik Bogdanov'la beraber bahriyelileri pek zorluk çekmeden evvelki gün Lyeber'in verdiği ultimatoma uymaya ikna ettiler. Hükûmetin zırhlı araçları kaleye yaklaştıklarında, bir heyet dışarı çıkıp garnizonun Yürütme Komitesine bağlı olduğunu bildirdi. Bahriyelilerin ve askerlerin teslim ettikleri silahlar kamyonlarla götürüldü. Silahları alınmış bahriyeliler Kronstadt'a ulaşmak üzere mavnalara bindiler. Kalenin teslim olması Temmuz Günlerinin son perdesi olarak görülebilir. Cepheden gelen zırhlı araç birlikleri Bolşevikler tarafından boşaltılan Kşesinskaya sarayını ve kaleyi işgal ettiler. Ama Ekim ayaklanmasının arifesinde bu birlik de sırası geldiğinde Bolşeviklerden yana geçecekti.

3. Bolşevikler Temmuzda İktidarı Alabilirler Miydi?

Hükûmet ve Yürütme Komitesi tarafından yasaklanan gösterinin muhteşem bir karakteri vardı: ikinci gün katılımcı sayısı beş yüz binden aşağı değildi. Temmuz Günlerinin "kan ve çamur"unu mahkûm etmek için yeterince şiddetli sözcükler bulamayan Suhanov yine de şöyle yazar: "Siyasî neticelerinden bağımsız olarak, halk kitlelerinin bu şaşırtıcı hareketini hayranlıkla değerlendirmemek mümkün değildi. Uğursuz yargısında bulunsak bile, o devasa kendiliğindenci boyutu karşısında coşkunluk göstermemek elde değildi." Soruşturma komisyonunun hesaplarına göre, her iki tarafa yaklaşık eşit olarak bölünen yirmi dokuz ölü, yüz on dört yaralı vardı.

Hareketin Bolşeviklerden bağımsız olarak, bir ölçüde onlara karşı, doğrudan doğruya tabandan gelen inisyatifle başladığı, ilk saatlerde, uzlaşmacılar tarafından da itiraf edilmişti. Ama 3 temmuz gecesinden ve özellikle de ertesi günden itibaren resmî değerlendirme değişti. Hareketin Bolşeviklerin tertipçiliğinde bir ayaklanma olduğu ilân edildi. Kerenskiy'e yakın olarak bilinen Stankeviç bilâhare şöyle yazmıştı: "Tüm iktidar sovyetlere sloganı altında biçimsel olarak Bolşeviklerin ulusal savunma yanlısı partilerden oluşan o zamanki sovyet çoğunluğuna karşı bir ayaklanması meydana geldi." İsyan kışkırtıcılığı suçlaması yalnızca bir siyasî mücadele yöntemi değildi: haziran ayı içerisinde Bolşeviklerin kitleler üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna fazlasıyla inanmış olan bu adamlar, şimdi işçi ve asker hareketinin Bolşevikleri aşarak kendi kendine akabileceğine inanmayı reddediyorlardı. Troçki Yürütme Komitesi toplantısında buna bir açıklama getirmeye çalıştı: "Bizi kitlelerin efkâr-ı umumiyesini yaratmakla suçluyorlar; bu doğru değil, biz olsa olsa onu formüle etmeye çalışıyoruz."

Ekim ayaklanmasından sonra hasımlar tarafından yayınlanmış olan kitaplarda, özellikle Suhanov'unkinde, Temmuz isyanının yenilgiye uğramasının hemen ardından, kitlelerin hareketinin kendiliğinden meydana geldiğini öne sürerek Bolşeviklerin asıl amaçlarını gizledikleri iddiasıyla karşılaşıyoruz. Fakat peşinden yüz binlerce insanı sürükleyen bir silahlı ayaklanma planını bir hazine gibi saklamak mümkün mü? Ekimin arifesinde Bolşevikler açıkça ayaklanmaya çağrıda bulunmak ve herkesin gözü önünde ona hazırlanmak zorunda kalmadılar mı? Eğer kimse temmuzda böyle bir plan bulamadıysa, bu basitçe onun varolmaması yüzündendir.

Daimî garnizonun rızasıyla makinalı tüfekçilerin ve Kronstadt bahriyelilerinin Pyotr ve Pavel kalesine doluşması (uzlaşmacılar özellikle bu "akın etme" üzerinde duruyorlardı!) hiçbir şekilde bir silahlı ayaklanma eylemi değildi. Küçük bir ada üzerinde bulunan bina —askerî bir mevzi olmaktan çok bir hapisane— ricat edenlere pekâlâ bir sığınak görevi görebilirdi, ama bir taarruza hiç de uygun değildi. Tavriçeskiy sarayına varmaya çalışan göstericiler en önemli hükûmet binalarının önünden kayıtsızca geçiyorlardı, ki bunların işgali için bir Putilov kızıl muhafız müfrezesi yeterliydi. Pyotr ve Pavel kalesi göstericiler tarafından tıpkı sokakların, meydanların, vs. ele geçirilmesi gibi alınmıştı. Bir başka gerekçe de, bir tehlike anında yakınlarda bulunan Kşesinskaya sarayının kale tarafından imdadına yetişilmesiydi.

Bolşevikler Temmuz hareketini bir gösteri düzeyine indirmek için ellerinden geleni yaptılar. Ama yine de olayların mantığıyla hareket bu sınırları hiç aşmadı mı? Bu siyaset sorusunu cevaplamak kriminel bir suçlamaya cevap vermekten daha zordur. Sona ermelerinin hemen ardından Temmuz Günlerini değerlendiren Lenin şöyle yazıyordu: "Hükûmet karşıtı bir gösteri, olayların tam formel tasviri budur. Ama aslında bu olağan bir gösteri de değildi, bir gösteriden daha fazla, bir devrimden daha az bir şeydi." Kitleler kafalarına bir fikir taktılar mı, onu gerçekleştirmek isterler. Bolşevik partisine güven duymakla birlikte işçiler ve özellikle askerler henüz partinin yaptığı

çağrının ve sunduğu önderliğin haricinde yürümemek gerektiği inancında da değillerdi. Şubat ve Nisan deneyimleri bunun tersini öğretmişti.

Lenin mayısta işçi ve köylülerin partimizden yüz kat daha devrimci olduğunu söylediğinde, kuşkusuz şubat ve nisan tecrübelerini genelleştiriyordu. Ama kitleler de kendilerine göre bu tecrübeleri genelleştiriyorlardı. Ta içlerinden şöyle diyorlardı: Bolşevikler bile duraklıyor ve tereddüt ediyorlar. Göstericiler, eğer olayların gelişimi bunu gerektirirse, Temmuz Günlerinde resmî iktidarı tasfiye etmeye tümüyle hazırdılar. Burjuvazinin direnişi durumunda, silah kullanmaya hazırdılar. Bu anlamda bir silahlı ayaklanma unsuru mevcuttu. Yine de, hareket bırakın bu işte sonuna dek gitmeyi böyle bir yola yarı yarıya bile girmediyse, bunun sebebi uzlaşmacıların tabloyu bulandırmasıydı.

Bu eserin birinci cildinde, Şubat rejiminin paradoksunu ayrıntısıyla ortaya koymuştuk. İktidar küçük burjuva demokratlar, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler tarafından devrimci halkın elinden alınmıştı. Göreve talip olmamışlardı. İktidarı fethetmemişlerdi. Oraya kendi iradeleri dışında gelmişlerdi. Kitlelerin arzusu hilafına, iktidarı emperyalist burjuvaziye devretmek için her şeyi yaptılar. Halkın liberallere güveni yoktu, ama uzlaşmacılara güveniyordu, oysa onlar kendi kendilerine bile güvenmiyorlardı. Kuşkusuz bunda haklı gerekçeleri vardı. İktidarı tümüyle burjuvaziye terkettikten sonra bile, demokratlar hâlâ bir isimdi. Ama iktidarı kendi ellerine aldıklarında sıfırı tüketmişlerdi. Demokratların elinden iktidar hemen hemen otomatik olarak Bolşeviklere geçti. Bu bedbaht gelişme kaçınılmazdı, çünkü bunu yaratan Rus demokrasisinin organik hiçliğiydi.

Temmuz göstericileri iktidarı sovyetlere vermek istiyorlardı. Bunun için sovyetlerin onu almaya razı olması elzemdi. Oysa, işçilerin çoğu ile garnizonun aktif unsurlarının artık Bolşevikleri izlemeye başladığı başkentte bile, Sovyetteki çoğunluk, her türlü temsilî meclise özgü atalet yasası uyarınca, hâlâ burjuvazinin iktidarına uzanacak eli kendine uzanmış addeden küçük burjuva partilere aitti. İşçiler ve

askerler kendi haleti ruhiyeleri ile Sovyetin siyaseti, yani dün oldukları şey ile bugün oldukları şey arasındaki çelişkiyi kanlı canlı hissediyorlardı. Sovyetlerin iktidarı için ayaklanırken, hiç de uzlaşmacı çoğunluğa güvenlerini göstermiş olmuyorlardı. Ama bunlardan da nasıl kurtulacaklarını bilmiyorlardı. Bu çoğunluğu zor yoluyla devirmek, iktidarı sovyete aktarmaktan çok onu dağıtmak olurdu. Sovyetlerin yenilenmesi için bir yol bulana dek, işçiler ve askerler doğrudan eylem yöntemiyle onları kendi iradelerine tabi kılmaya çalışmışlardı.

İki Yürütme Komitesinin Temmuz Günlerine dair ortak bildirisinde uzlaşmacılar "silah zoruyla kendi iradelerini sizin seçtiklerinize dayatmaya yeltenen" şeklinde tanımladıkları göstericilere karşı öfkeyle işçi ve askerlere çağrıda bulundular. Sanki göstericiler ve seçmenler iki farklı tanımlama altında aynı işçi ve askerler değilmiş gibi! Ve sanki bu irade halkın çıkarına iktidarı almak taahhüdünün yerine getirilmesi talebinden başka bir şeymiş gibi! Tavriçeskiy sarayının etrafında toplanan kitleler Yürütme Komitesinin kulağına bir anonim işçinin Çernov'un suratına sıkılmış yumruğunu göstererek sarfettiği "iktidar sana verildiğinde al" cümlesini haykırıyorlardı. Buna cevaben uzlaşmacılar Kazakları çağırdılar. Demokrat baylar, kan dökülmeden iktidarı almaktansa halka karşı iç savaş başlatmayı tercih ediyorlardı. İlk ateş edenler beyaz muhafızlar oldu. Ama iç savaşın siyasî atmosferini yaratanlar Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerdi.

İktidarı devretmeye çalıştıkları organın silahlı direnişine toslayan işçi ve askerler amaç bilinçlerini kaybettiler. Güçlü kitle hareketinin siyasî mihveri ellerinden alınmış oldu. Temmuz seferi kısmen silahlı ayaklanma araçlarıyla kotarılan bir gösteriye indirgendi. Olup biten nakkında, bir gösteriden başka yöntemlere ihtiyaç duymayan bir amaç için bir yarı ayaklanma yöntemi kullanıldı denilebilir.

İktidarı reddetmekle birlikte, uzlaşmacılar onu tümüyle liberallere de bırakmıyorlardı: öncelikle onlardan korkuyorlardı —küçük burjuva her şeyden korkar— ve onlar için korkuyorlardı. Tümüyle Kadetlerden oluşan bir bakanlar kurulu kitleler tarafından hemen indirilirdi. Dahası, Milyukov'un haklı olarak dikkat çektiği gibi, "kendili-

ğinden silahlı gösterilere karşı mücadelede, Sovyet Yürütme Komitesi, 20-21 nisandaki karışıklıklar üzerine beyan ettiği üzere, Petrograd garnizonunun silahlı kuvvetlerini istediği yönde kullanmak hakkını elde tutuyordu." Uzlaşmacılar, eskiden olduğu gibi, yastıklarının altında bulunan iktidarı kendilerinden bile gizliyorlardı. Pankartlarıyla sovyetler iktidarını talep edenlere silahlı bir direnişle karşı koymak için Sovyet aslında iktidarı kendi elinde yoğunlaştırmak zorunda kalmıştı.

Yürütme Komitesi daha da ileri gitti: hemen o günlerde formel olarak egemenliğini de ilân eti. 4 temmuz tarihli kararda şöyle deniyordu: "Devrimci demokrasi tüm iktidarın sovyetlerin eline geçmesini onsuz olmaz bir gereklilik olarak görse bile, bu meselenin çözüm kararı yalnızca Yürütme Komitelerinin tam mevcutlu toplantısına aittir." Sovyetlerin iktidarı için gösteriyi karşı devrimci bir isyan olarak nitelemekle beraber, Yürütme Komitesi yine de kendini en yüksek iktidar olarak tanımlıyor ve hükûmetin kaderine karar veriyordu.

5 temmuz şafağında "sadık" birlikler Tavriçeskiy sarayının binalarına daldıklarında, komutan birliklerinin tümüyle ve kayıtsız şartsız Merkez Yürütme Komitesine tabi olduğunu bildiriyordu. Hükûmetin adı dahi geçmiyordu! Ama isyancılar da iktidar olarak tanıdıkları Yürütme Komitesine teslim olmaya razıydılar. Pyotr ve Pavel kalesi teslim olduğunda, garnizon Yürütme Komitesine tabi olduğunu beyan etmişti. Kimse de ondan resmî otoritelere boyun eğmesini talep etmemişti. Ama cepheden çağrılan birlikler de tümüyle Yürütme Komitesinin emrine giriyorlardı. Öyleyse kan niye dökülmüştü?

Eğer bu mücadele ortaçağın sonlarına doğru cereyan etseydi, karşılıklı olarak birbirini katleden taraflar İncilden aynı deyimleri zikredeceklerdi. Biçimci tarihçiler savaşın tefsir meseleleri yüzünden çıktığı sonucuna varacaklardı: bilindiği gibi, ortaçağın zanaatkâr ve köylüleri, Rus Kilisesindeki muhaliflerin haç çıkarma işaretinin iki mi yoksa üç parmakla mı yapılması gerektiği hususunda kendilerini imha ettirmeleri gibi, İncilci Yahya'nın vahiylerindeki filolojik incelikler adına kendilerini öldürtmeye garip bir tutku gösterirlerdi. Gerçekte-

se, tıpkı şimdi olduğu gibi, Ortaçağda da sembolik formüller altında çözülmesi gereken bir hayatî çıkar mücadelesi gizliydi. İncildeki bir âyet birileri için serflik anlamına gelirken, diğerleri için özgürlük anlamına geliyordu.

Ama çok daha yeni, çok daha yakın başka benzetmeler de yapılabilir. 1848 haziran günlerinde Fransa'da barikatın iki yanından da aynı haykırış duyuluyordu: "Yaşasın Cumhuriyet!" Dolayısıyla, küçük burjuva idealistler Haziran kavgalarını birilerinin saçmalıklarının, diğerlerinin coşkusunun kışkırttığı bir yanlış anlama olarak görüyorlardı. Gerçekteyse, burjuvalar cumhuriyeti kendileri için, işçilerse herkes için istiyorlardı. Siyasî sloganlar çoğu zaman çıkarları asıl adlarıyla anmak yerine maskelemeye yararlar.

Uzlaşmacıların Marksist ve Narodnik hiyerogliflerle dekore ettikleri Şubat Rejiminde ne denli paradoksal da olsa, gerçek sınıf ilişkileri yeterince saydamdı. Yalnızca uzlaşmacı partilerin melez niteliklerini gözden kaçırmamak gerekiyordu. Eğitimli küçük burjuvalar işçiler ve burjuvalara dayanıyorlardı, ama soylu mülk sahipleriyle ve şeker fabrikatörleriyle sarmaş dolaşlardı. Tabanın teleplerini resmî devlete taşıyan sovyet sisteminin bir parçası olsa da, Yürütme Komitesi aynı zamanda burjuvazinin siyasî paravanı hizmetini görüyordu. Varlıklı sınıflar iktidarı kendi yanlarına çektiği müddetçe Yürütme Komitesine "boyun eğiyorlardı". Kitlelerse işçi ve köylülerin egemenliğinin bir organı olmasını ümit edebildikleri müddetçe Yürütme Komitesine boyun eğiyorlardı. Tavriçeskiy sarayında her ikisi de Yürütme Komitesinin ismi altında gizlenmiş karşıt sınıfların eğilimleri içiçe girmişlerdi: biri anlayışsızlıktan ve saflıktan, diğeri soğukkanlı bir hesaptan ötürü. Oysa mücadelede ne eksik ne fazla söz konusu olan ülkeyi kimin idare edeceğiydi: burjuvazi mi proletarya mı?

Peki, madem uzlaşmacılar iktidarı almak istemiyorlardı ve burjuvazinin de onu elde tutacak kadar gücü yoktu, acaba temmuzda Bolşevikler dümeni ele geçirebilirler miydi? İki kritik gün boyunca, Petrograd'da iktidar hükûmet kurumlarının elinden tümüyle çıkmıştı. Yürütme Komitesi ilk kez olarak tam bir iktidarsızlık hissetti. Bu ko-

şullarda iktidarı almak Bolşeviklere hiç bir güçlük çıkartmazdı. Bazı taşra noktalarında dahi otorite ele geçirilebilirdi. Bu durumda, Bolşevik partisi iktidarı almayı reddetmekte haklı mıydı? Başkentte ve bir kaç sınaî bölgede tutunduktan sonra, egemenliğini tüm ülkeye yayamaz mıydı? Bu önemli bir meseledir.

Savaşın sonunda Avrupa'da emperyalizmin ve gericiliğin zafere ulaşmasına hiç bir şey, devrimci Rusya'yı bitap düşüren ve devrimden yeni bir söz bekleyen savaşan ülke ordularının ve Avrupa'daki çalışan kitlelerin gözünde onun ahlakî otoritesine ölçülemez bir zarar veren bir kaç aylık Kerenskizm kadar katkıda bulunmamıştır. Eğer Bolşevikler proleter ayaklanmasının doğum sancılarını dört ay — müthiş bir zaman— kısaltmış olsalardı, karşılarında daha az tükenmiş bir ülke bulacaklar, Avrupa'da devrimin otoritesi daha az sarsılmış olacaktı. Bu yalnızca Sovyetlere Almanya'yla görüşmelerin gidişatında büyük avantajlar sağlamakla kalmayacak, Avrupa'da savaşın ve barışın gidişatında da çok büyük etki yapacaktı. Perspektif çok çekiciydi! Yine de, parti önderliği silahlı ayaklanma yoluna girmemekte tümüyle haklıydı.

İktidarı almak yeterli değildir. Onu korumak da lâzımdır. Ekimde Bolşevikler zamanın geldiğini düşündüklerinde, onlar için en zor dönem iktidarı aldıktan *sonra* başladı. Düşmanların sayısız saldırılarına direnmek için işçi sınıfı güçlerinin yüksek derecede seferberliği gerekti. Temmuzda bu gözüpek mücadeleye Petrograd işçileri bile tam hazır değildi. Kendilerinin iktidarı alma imkânları varken bunu Yürütme Komitesine teklif ediyorlardı. Ezici çoğunluğuyla Bolşeviklerden yana geçmiş olan başkent proletaryası kendisini uzlaşmacılara bağlayan Şubat göbek bağını henüz koparmamıştı. Bir çokları henüz sözle ve gösteriyle her şey elde edilebilir; Menşevik ve Sosyal-Devrimcileri sindirerek Bolşeviklerle ortak bir siyaset izlemeleri sağlanabilir gibisinden yanılsamalar içindeydi.

Sınıfın öncüsü bile hangi yollardan geçilerek iktidarın alınabileceği konusunda açık seçik bir fikre sahip değildi. Olaylardan kısa bir süre sonra Lenin şöyle yazmıştı: "Olayların ortaya koyduğu üzere, 3-

4 temmuz günlerinde partimizin gerçek hatası partinin hâlâ sovyetlerdeki siyasetin değişmesi yoluyla siyasî dönüşümlerin barışçı bir gelişmesinin mümkün olduğuna inanmasıydı, oysa o sırada Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler yönlerini şaşırmış ve burjuvaziyle anlaşmışlardı ve bu durum öyle karşı devrimci bir hâl almıştı ki, artık her hangi bir barışçı gelişme söz konusu bile değildi."

Proletarya ne siyasî olarak türdeş ne de yeterince kararlıydı, ama köylü ordusu da ondan aşağı kalır durumda değildi. 3-4 temmuz günlerindeki tutumuyla garnizon Bolşeviklerin iktidarı alması için mutlak bir imkân yaratmıştı. Ama yine de garnizon personeli içinde 4 temmuz akşamına doğru kararlı biçimde yurtsever partilere doğru yanaşan tarafsız birlikler mevcuttu. 5 temmuz günü tarafsız alaylar Yürütme Komitesinin yanında saf tutarken, Bolşevizme yakın alaylar tarafsız kalmaya çalışıyorlardı. Bu durum otoritelere cepheden geç gelen birliklerden çok daha fazla fırsat sunuyordu. Bolşevikler 4 temmuzda bir atılganlık gösterip iktidarı ele geçirselerdi, Petrograd garnizonu yalnızca iktidarı koruyamamakla kalmayacak, her hangi bir kaçınılmaz dışarıdan darbe girişimi durumunda işçilerin de onu korumasına engel olacaktı.

Cephedeki orduda durum bundan daha da az elverişliydi. Barış ve toprak için mücadele, özellikle haziran taarruzundan sonra, orduyu Bolşeviklerin sloganlarına son derece yakınlaştırmıştı. Ama askerlerdeki "elemanter" Bolşevizm diye adlandırılan şey hiç de bu partiye merkez komitesi ve liderleriyle birlikte güven beslemesi anlamına gelmiyordu. O dönemdeki asker mektupları ordudaki bu haleti ruhiyeyi açıkça yansıtır. Bir askerin nasırlı eli cepheden şöyle yazıyordu: "Şunu hatırlayın, bakan beyler ve tüm yüksek liderler, bizler, partiden falan anlamayız, yalnızca gelecek ve geçmiş bize yakındır; çar sizi Sibirya'ya yolluyor ve hapse atıyordu, ama biz sizi süngülerimizin ucuna takacağız." Kendilerini aldatan yüksek mevkilere karşı aşırı bir öfkenin dile getirildiği bu satırlarda yine de bir güçsüzlük itirafı vardı: "bizler, partiden falan anlamayız."

Savaşa ve subay takımına karşı ordu sürekli bir isyan içindeydi

ve bu amaçla Bolşevik dağarcığından alınma sloganlara başvuruluyordu. Ama iktidarı Bolşeviklere vermek için ayaklanmaya gelince, ordu henüz buna hazır değildi. Petrograd'ı ezmek için kullanılacak güvenilir birlikler hükûmetçe başkente en yakın birlikler arasından diğer birliklerin direnişiyle karşılaşmaksızın devşirilmişti ve demiryolcuların direnişine maruz kalmadan kademe kademe taşınmıştı. Huzursuz, asi, hemen parlar durumda da olsa, ordu siyasî olarak amorftu; bileşiminde bütünlüksüz asker kitlesinin düşünce ve eylemlerine tekdüze bir önderlik sağlamaya yetenekli çok az sağlam Bolşevik nüve vardı.

Diğer yandan, uzlaşmacılar cepheyi Petrograd'la ve cephe gerisindeki köylülerle karşı karşıya getirmek için gericiliğin martta sovyetlere karşı yararlanmak için beyhude çabaladığı zehirli silahı başarılı bir şekilde kullanıyorlardı. Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler cephedeki askerlere şöyle diyorlardı: Petrograd garnizonu Bolşeviklerin baskısıyla gelip sizden nöbeti devralmıyorlar; işçiler cephe gereksinmeleri için çalışmak istemiyorlar; eğer köylüler de Bolşevikleri dinler ve hemen topraklara el koyarlarsa, savaşanlar için bir şey kalmayacak. Askerlerin hükûmetin savaşanların mı yoksa toprak sahiplerinin mi lehine toprak ayırdığını anlamaları için ek bir tecrübeden geçmeleri gerekiyordu.

Petrograd ile cephedeki ordu arasında taşra vardı. Taşranın Temmuz olayları karşısındaki tepkisi Bolşeviklerin temmuz ayında hemen iktidarın fethi için mücadeleden kaçınmakta haklı olup olmadıkları meselesinde çok önemli bir *a posteriori* kriter görevi görebilir. Ama Moskova'da bile devrimin nabzı Petrograd'dan çok daha zayıf atıyordu. Bolşeviklerin Moskova komitesinin bir oturumunda sert tartışmalar yapıldı: partinin aşırı sol kanadına mensup, örneğin Bubnov gibi, kimileri postaneyi, telgrafhaneyi, telefon müdürlüğünü, *Russkoye Slovo*'nun yayın merkezini işgal etmeyi, yani ayaklanma yoluna gidilmesini öneriyorlardı. Genel ruh hâli olarak oldukça ılımlı olan Komite Moskovalı kitlelerin bu şekilde eylemde bulunmaya hiç hazır olmadıklarını düşünerek bu tür önerileri kararlı bir şekilde ge-

ri itiyordu. Sovyetin yasaklamasına rağmen bir gösteri düzenleme kararına varıldı. Kalabalık bir işçi kitlesi aynı coşkunlukla olmasa da, Petrograd'la aynı sloganları söyleyerek Skobelevskiy meydanına doğru ilerlediler. Garnizon bütünlüklü bir tepki vermedi, bazı birlikler gösteriye katıldılar, ama sadece bir tanesi silahlıydı. Ekim kavgalarında ciddî bir yer işgal edecek olan bir hafif topçu eri, Davidovskiy, anılarında Moskova'nın Temmuz Günlerinde hazır olmadığını ve gösterinin liderlerinin ağzında başarısızlık yüzünden "buruk bir tat" kaldığını doğrular.

Sovyetin daha şimdiden Bolşeviklerin elinde bulunduğu tekstil başkenti İvanovo-Voznessensk'e Petrograd'daki hadiselerin haberi geçici hükûmetin düştüğü yolundaki bir söylentiyle aynı anda ulaştı. Yürütme Komitesinin gece oturumunda ilk önlem olarak telefon ve telgraf üzerinde denetim kurmak kararı alındı. 6 temmuzda işyerlerindeki çalışma durduruldu; gösteriye çoğu silahlı, kırk bin kadar insan katıldı. Petrograd'daki gösterinin zafere ulaşmadığı öğrenildiğinde İvanovo-Voznessenk Sovyeti aceleyle geri çekildi.

Riga'da, Petrograd hadiseleriyle ilgili haberlerin etkisiyle 5 temmuzu 6'ya bağlayan gece, Bolşevik zihniyetteki Leton avcı birlikleri ile "Ölüm Taburu" —yurtsever bir tabur— arasında bir müsademe çıktı ve yurtseverler geri çekilmek zorunda kaldılar. Riga sovyeti aynı gece, sovyetler iktidarından yana bir karar kabul etti. İki gün sonra benzer bir karar Ural'ın başkenti Yekaterinburg'ta alındı. Daha ilk aylarda parti adına atılan sovyetler iktidarı sloganı artık farklı yerel sovyetlerin programı hâline gelmişti ve hiç kuşkusuz ileriye doğru büyük bir adım anlamına geliyordu. Ama sovyetler iktidarı lehinde bir karardan Bolşeviklerin bayrağı altında bir ayaklanmaya kadar katedilecek olan yol henüz daha çok uzundu.

Ülkenin çeşitli yerlerinde, Petrograd hadiseleri şiddetli çekişmelerin su yüzüne çıkmasına yol açan bir şok vazifesi gördü. Nakil hâlindeki askerlerin uzun süre cepheye gitmemek için ayak diredikleri Nijniy-Novgorod'da Moskova'dan gönderilen *yunkerler* yaptıkları şiddet eylemleriyle iki alayın isyana kalkışmasına sebep oldular. Ölen ve

yaralananların olduğu müsademe neticesinde *yunkerler* teslim oldular ve silah bıraktılar. Yetkililer hemen sıvıştılar. Moskova'dan üç farklı ordudan seçilme bir cezalandırma birliği yola çıktı. Başlarında Kerenskiy'in gelecekteki Savaş bakanı olacak olan Moskova bölgesi askerî birliklerinin komutanı, başına buyruk albay Verhovskiy ile geleceğin kooperatifler birliği önderi ve ardından Sovyetlerin Berlin büyükelçisi, savaşçı mizaca sahip olmayan, Moskova Sovyeti başkanı eski Menşevik Hinçuk bulunuyordu. Bununla birlikte, cezalandıracak adam bulamadılar, zira başkaldıran askerlerce seçilen bir komite tümüyle düzeni sağlamayı başarmıştı bile.

Hemen hemen aynı gecenin aynı saatlerinde ve aynı mevzuda Kiev'de de, cepheye gitmeyi reddeden Hetman Polubotko alayından beş bin kişi kadar asker kazan kaldırmışlardı; cephaneliği ele geçirdiler, kaleyi, ilçe karargâhını işgal ettiler, komutanı ve polis şefini tutukladılar. Şehirdeki panik askerî yetkililerin, Toplumsal Örgütler Komitesinin [Sovet Obyedinenıh Obşçestvennıh Organizatsli] ve Ukrayna Merkezî Rada'sının organlarının ortak çabalarıyla tutuklanan zatlar serbest bırakılana ve isyancıların çoğunun elinden silahları alınana dek satlerce sürdü.

Uzaktaki Krasnoyarsk'ta garnizondaki eflkârı umumiye sayesinde kendilerini öylesine sağlam hissediyorlardı ki, ülkenin üzerine çökmeye hazırlanan gericilik dalgasına rağmen, 9 temmuzda çoğu asker, sekiz ilâ dokuz bin kişinin katıldığı bir gösteri yürüyüşü örgütlediler. Krasnoyarsk'a karşı İrkutsk'tan askerî bölge komiseri Sosyal-Devrimci Krakovetskiy'in önderliğinde dört yüz kişilik bir topçu birliği yollandı. Bir ikili iktidar rejimi için kaçınılmaz olan konferanslar ve pazarlıkların sürdüğü iki gün boyunca cezalandırma birliği askerlerin ajitasyonuna öyle bir daldı ki, komiser birliği apar topar İrkutsk'a geri götürmek zorunda kaldı. Ama Krasyonarsk daha çok bir istisnaydı.

Vilâyet ve kazalara bağlı şehir merkezlerinin çoğunda durum son derece daha az elverişliydi. Örneğin Samara'da yerel Bolşevik örgütü başkentte verilen kavga haberinden, "kimseye güvenilemeyecek olsa

da, yine de bir sinyal bekliyordu." Bölgedeki parti üyelerinden biri "işçilerin Bolşeviklere sempati göstermeye başladıklarını", ama kavgaya tutuşmalarını beklemenin imkânsız olduğunu; askerlere daha az güvenileceğini anlatır ve şöyle ekler: Bolşeviklerin örgütüne gelince, "mevcut çok azdı; bir avuç insandık; işçi vekilleri sovyetinde bir kaç Bolşevik vardı ve asker sovyetinde hiç yoktu; hem zaten bu sovyet hemen tümüyle subaylardan oluşuyordu." Ülkenin zayıf ve bütünlüksüz tepkisinin başlıca sebebi, Petrograd'ın elinden Şubat Devrimini tek kurşun sıkmadan kabul eden taşranın yeni fikirleri ve yeni olguları başkente göre daha yavaş hazmetmesinde yatıyordu. Öncünün yedekleri siyasî olarak yanına çekmesi için ek bir sürenin geçmesi gerekiyordu.

Devrimci politikanın belirleyici kertesi olarak halk kitlelerinin bilinç durumu böylece Bolşeviklerin temmuzda iktidarı ele almaları imkânını dışta bırakıyordu. Aynı zamanda, cephedeki taarruz partiyi gösterilere karşı çıkmaya zorluyordu. Taarruzun hezimetle sonuçlanması mutlak bir kaçınılmazlıktı. Çöküş başlamıştı bile. Ama ülke henüz bundan habersizdi. Tehlike, partinin temkinsiz davranması sonucu, hükûmetin kendi saçmalıklarının yol açtığı sonuçların sorumluluğunu Bolşeviklerin üzerine atma ihtimalinde yatıyordu. Taarruza tükenişi için zaman tanımak gerekiyordu. Bolşevikler kitlelerdeki ters yüz oluşun çok şiddetli olacağından kuşku duymuyorlardı. Her ne yapılacaksa, ondan sonra yapılırdı. Bu hesap tümüyle doğruydu. Bununla birlikte, hadiselerin siyasî planları hesaba katmayan kendi mantıkları vardır ve bu kez mantık Bolşeviklerin kafasına çok sert bir darbe indirdi.

Cephedeki taarruzun başarısızlığa uğraması 6 temmuzda Alman birlikleri on iki kilometre genişlik ve on kilometre derinliğinde bir satıh üzerinden Rus cephesini yardıklarında bir felâket niteliğine büründü. Başkentte cephenin yarıldığı haberi 7 temmuzda bastırma harekâtı ve cezalandırma seferleri doruğa tırmanmışken duyuldu. Aylar sonra, öfke biraz yatışmış veya daha akla yatkın bir karakter almışken, Bolşevizmin en gözü dönmüş hasımlarından biri olmayan Stan-

keviç hâlâ Petrograd'daki Temmuz Günlerinin hemen akabinde Tarnapol'de cephenin delinmesi gibi "esrarengiz olaylar silsilesi"nden söz ediyordu. Bu adamlar Antantın sultası altında girişilen ümitsiz taarruzun ancak ve ancak bir askerî felâkete sürükleyeceği ve aynı zamanda devrim tarafından aldatılmış kitlelerde büyük bir öfke uyandıracağı olgusunda yatan olayların gerçek silsilesini görmüyorlar ya da görmek istemiyorlardı.

Fakat olayların gerçekte nasıl cereyan ettiğini bilmenin bir önemi var mı? Petrograd'daki gösteri ile cephedeki yenilgi arasında bir ilişki kurmak çok çekiciydi. Bozgunu gizlemek bir yana, yurtsever basın elden geldiğince abartıyor ve askerî sırları açık etmekte bir sakınca görmüyordu: tümen ve alayları ad ad veriyor ve yerlerini belirtiyordu. Milyukov şöyle itiraf etmiştir: "8 temmuzdan itibaren, gazeteler Rus kamuoyunu yıldırım çarpmışa çeviren gerçek cephe telgraflarını kastî olarak yayınlamaya başladılar." Amaç şuydu: Bolşevikleri kolayca Almanlarla bağlantılandırmak için sarsmak, şaşırtmak, allak bullak etmek.

Petrograd sokaklarında olduğu gibi, cephede de kışkırtma kuşkusuz belli bir rol oynadı. Şubat ayaklanmasından sonra, hükûmet ateş hattına çok sayıda eski jandarmayı ve şehir polisini sürmüştü. Tabiatıyla hiç biri savaşmak istemiyordu. Almanlardan çok Rus askerlerinden çekiniyorlardı. Geçmişlerini unutturmak için, orduda en aşırı görüşleri ileri sürüyor, askerleri el altından subaylara karşı kışkırtıyor, herkesten daha çok disipline ve taarruza karşı çıkıyor ve sık sık açıkça Bolşeviklerden yana çıkıyorlardı. Kendi aralarında doğal bir suçortaklığı bağlantısı geliştirerek özgün bir ödleklik ve korkaklık tarikatı oluşturmuşlardı. Aracılıklarıyla birliklere içinde ultra-devrimci terimlerin Kara-Yüzlerin gerici zihniyetiyle birleştiği en fastastik yaygaralar sızıyor ve hızla yayılıyordu. Kritik anlarda bu zatlar panik sinyalini ilk verenlerdi.

Polis ve jandarmaların demoralize edici etkisine basında bir çok kez değinildi. Bizzat ordunun gizli belgelerinde de bu türden kanıtlara sık sık rastlamak mümkün. Ama yüksek komuta heyeti Kara-Yüz

provokatörleri Bolşeviklerle bir tutmayı tercih ederek sessizliğini korudu. Taarruzun felâketle sonuçlanmasının ardından şimdi bu uygulama yasallaştı. Menşeviklerin gazetesi bu konuda en iğrenç şoven gazetelerle yarışıyordu. "Anarko-Bolşevizme", Alman ajanlarına ve sabık-jandarmalara küfrederek yurtseverler belli bir süre için başarılı bir şekilde ordunun genel durumu ve barış politikası meselesini gündemden düşürdüler. Prens Lvov aşikâr bir övünmeyle şöyle beyan ediyordu: "Lenin cephesini derinlemesine yarmamız, şahsî kanaâtime göre, Almanların güney-batı cephesini yarmalarından son derece daha önemlidir Rusya için..." Saygıdeğer hükûmet başkanı ne zaman susacağını bilmemek konusunda mabeyinci Rodzyanko'ya benziyordu.

3-4 temmuzda kitlelerin gösteri yapmaları engellenseydi bile, gösteri, Tarnapol'den sınırı geçme hadisesinin sonucu olarak yine de kaçınılmaz bir şekilde patlak verecekti. Bununla birlikte, bir kaç günlük bu süre siyasî vaziyette önemli değişikliklere yol açacaktı. Hareket yalnızca taşrayı değil, kayda değer bir ölçüde cepheyi de etkisi altına alarak kısa zamanda büyük bir atılışa geçecekti. Hükûmetin politikası gözler önüne serilecek ve hatayı cephe gerisindeki "hainler"in üstüne atmak son derece zorlaşacaktı. Bolşevik partisinin durumu her bakımdan daha avantajlı olacaktı. Yine de, bu durumda dahi, derhal iktidarın fethi söz konusu olamazdı. Kesinlikle söylenebilecek olan tek bir şey vardır: hareket sekiz gün sonra patlak verseydi, gericilik temmuzda muzafferane bir genişlik kazanamazdı. Bolşeviklere karşı istismar edilen şey özellikle gösteri ile cephenin yarılması tarihlerinin "esrarengiz silsilesi" idi. Cepheden dalga dalga yayılan öfke ve umutsuzluk Petrograd'dan gelen kırılmış umutların dalgasına tosladı. Başkentteki kitlelerin aldıkları ders mücadeleyi hemen yeniden başlatmayı düşlemeye imkân vermeyecek denli okkalıydı. Bununla birlikte, aptalca yenilginin sebep olduğu taşkın öfke kendine bir ifade yolu arıyordu. Ve yurtseverler bir ölçüde bunu Bolşeviklere karşı yöneltmeye muvaffak oldular.

Nisan, haziran ve temmuzda, sahnedeki başlıca şahsiyetler hep

aynıydı: liberaller, uzlaşmacılar, Bolşevikler. Kitleler tüm bu aşamalar boyunca burjuvaziyi iktidardan uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Ama kitlelerin hadiselere müdahalesinin siyasî sonuçları muazzam oldu. "Nisan Günleri"nden zararlı çıkan burjuvazi oldu: ilhak politikası en azından lâfta mahkûm edildi, Kadet partisinin onuru zedelendi, Dışişleri koltuğu ellerinden alındı. Haziranda, hareket beraberlik getirdi: Bolşeviklere yumruk kaldırıldı, ama vurulamadı. Temmuzda, Bolşevik partisi ihanetle suçlandı, yerinden edildi, erzağı kesildi. Nisanda Milyukov hükûmetten kovulmuşken, temmuzda yeraltında sığınak arayan Lenin oldu.

Altı haftada bu denli ani bir değişikliği belirleyen kimdi? Yönetici çevrelerde liberal burjuvazi yönünde ciddî bir evrimin meydana geldiği tümüyle aşikârdı. Ama tam da bu nisan-temmuz döneminde kitlelerin efkârı umumiyesi de aniden Bolşeviklerden yana değişmişti. Bu iki zıt süreç birbirleriyle yakın bağlantılı bir şekilde gelişiyordu. İşçiler ve askerler Bolşeviklerin etrafında kenetlendikçe, uzlaşmacılar da kararlı bir şekilde burjuvaziyi desteklemek zorunda kalıyorlardı. Nisan ayında, Yürütme Komitesinin önderleri nüfuzlarını kaybetmekten korkarak kitlelerin istikametinde bir adım atabilmişler ve can yeleği giydirilmiş vaziyette de olsa Milyukov'u güverteden aşağı atabilmişlerdi. Temmuz ayında, uzlaşmacılar burjuvazi ve subay takımıyla bir olup Bolşeviklere vurmuşlardı. Güçler ilişkisindeki değişmeye dolayısıyla bu kez de siyasî unsurların en az istikrarlısı olan küçük burjuva demokrasisinin yer değiştirmesi, yani burjuva karşı devrimi yönündeki ani evrimi yol açmıştı.

Ama durum buyken, Bolşevikler gösteriye katılarak ve sorumluluğunu alarak doğru mu davranmışlardı? 3 temmuzda, Tomskiy Lenin'in düşüncesine karşı şöyle bir yorum getiriyordu: "Eğer yeni bir devrim istemiyorsak, şu an silahlı bir gösteriden söz etmek yersiz." Yeni bir devrim çağrısında bulunmadan parti, bu durumda, nasıl olup da bir kaç saat sonra silahlı gösterinin başına geçiyordu. Doktriner biri burada tutarsızlık, daha da kötüsü, siyasî hafiflik bulacaktır. Bolşevik önderliğin yalpalamalarına çok sayıda alaycı satır hasreden Su-

hanov anılarında söz gelişi olayı bu şekilde değerlendiriyordu. Oysa, kitleler hadiselere doktrinerlerin talimatları uyarınca değil, kendi siyasî gelişmeleri uyarınca müdahalede bulunuyorlardı.

Bolşevik önderlik siyasî durumun ancak yeni bir devrimle değişebileceğinin farkındaydı. Bununla beraber, işçiler ve askerler henüz bunu anlamıyorlardı. Bolşevik önderlik taarruz macerasının sonuçlarını hazmetmeleri için kitlelere zaman vermek gerektiğini açıkça görüyordu. Ama ileri kesimler tam da bu maceranın etkisiyle sokağa üşüşüyorlardı. Hedeflerdeki derin radikallik yöntemler konusundaki yanılsamalarla içiçe girmişti. Bolşeviklerin uyarılarına kulak asılmıyordu. Petrogradlı işçi ve askerler vaziyetin sağlamasını ancak kendi tecrübeleriyle yapabilirlerdi. Silahlı gösteri işte bu sağlamayı verecekti. Ama kitlelerin iradesinden bağımsız olarak, tecrübe sonucu belirleyecek bir çatışmaya ve bilâhare de kesin bir yenilgiye dönüşebilirdi. Böyle bir durum karşısında Bolşevik partisi olayın dışında kalamazdı. Stratejik bir parolanın kupasında ellerini yıkamak işçi ve askerleri düşmanlarına terketmek anlamına gelirdi. Kitle partisi kitlelere yardım etmek, yanılsamalarını hiç paylaşmasa bile, mümkün olan en az kayıpla gerekli sonuçları çıkartmalarını sağlamak için onlarla aynı sahaya inmak zorundadır. Troçki o günlerin çok sayıdaki eleştirmenlerine basında şu cevabı vermişti: "Göstericilerle 'dertleşmek' için meydanı general Polovtsev'e bırakıp olayın dışında, beklemede kalmamaktaki haklılığımızı kim olursa olsun, hiç kimsenin önünde savunmayı gerekli görmüyoruz. Her hâlükârda, bizim müdahalemiz hiç bir şekilde ne kurban sayısını artırabilir, ne de kaotik bir silahlı gösteriyi siyasî bir ayaklanmaya çevirebilirdi."

Farklı farklı neticelerle, genel kural olarak olumsuz, çoğu zaman felâketle sonuçlanmış olan tüm eski devrimlerde "Temmuz Günleri"nin prototipine rastlarız. Bu tür bir aşama, devrimde en çok kendini feda eden ve umutlanan sınıf bundan en az kârlı çıktığı ölçüde, bir burjuva devriminin işleyiş mekanizmasının içinde mündemiçtir. Sürecin mantığı çok açıktır. Ayaklanmayla iktidara geçen varlıklı sınıf artık devrimin misyonunu tamamladığını düşünmeye başlar ve ken-

dini gericilik güçlerine iyiniyetini kanıtlamaya adar. "Devrimci" burjuvazi devirdiği sınıfların hayır duasını kazanmak için aldığı tedbirlerle halk kitlelerinin öfkesini üzerine çeker. Kitlelerdeki hayalden uyanış öncünün devrimci savaşlarda kaybettiği gücü toparlamasına fırsat vermeden çok önce ortaya çıkar. Halk yeni bir darbe vurarak daha önce yetersiz bir kararlıkla yerine getirdiği şeyi tamamlayabileceğini veya düzeltebileceğini sanır. Buradan da hazırlıksız, programsız, stoklara göz atılmadan, sonuçlar düşünülmeden yeni bir devrime doğru bir atılım doğar. Öte yandan, iktidara gelen burjuva tabaka halkla hesabını kesin bir şekilde görebilmek için aşağıdan gelecek fırtınalı bir atılışı beklemeye koyulur. Tarihte bir çok kez muzaffer bir karşı devrimin kalkış noktası olmuş olan tamamlayıcı yarı devrimin toplumsal ve psikolojik temeli işte budur.

17 temmuz 1791'de La Fayette Mart Meydanında tıpkı yüz yirmi altı yıl sonra Rus uzlaşmacılarının liberallerin ihanetini gizledikleri gibi, kraliyet iktidarının ihanetini gizleyen Ulusal Meclise bir dilekçe sunmak için yola düşen barışçı bir gösterinin üzerine ateş açtırmıştı. Kralcı burjuvazi uygun zamandaki bir kan banyosuyla devrim partisinin işini ilelebet bitirmeyi ümit ediyordu. Henüz kendilerini zafer kazanacak kadar güçlü hissetmeyen cumhuriyetçiler kavgadan kaçındılar, ki bu tümüyle akıllıcaydı. Ama dilekçecilerden desteklerini çekmekte aceleci davrandılar, ki bu da her hâlükârda bir onursuzluk ve bir hataydı. Burjuva terör rejimi Jakobenleri bir kaç ay boyunca sessiz kalmaya zorluyordu. Robespierre marangoz Duplay'in yanına sığındı, Desmoulins saklandı, Danton haftalarca İngiltere'de kaldı. Ama yine de kralcı provokasyon başarıya ulaşamadı: Mart Meydanındaki sindirme harekâtı cumhuriyetçi hareketi zafere ulaşmaktan alıkoymadı. Büyük Fransız Devrimi böylece hem takvim bakımından hem de siyasî anlamda "Temmuz Günleri"ni yaşamış oldu.

Elli yedi yıl sonra, Fransa'da "Temmuz Günleri" haziranda tekrar ortaya çıktı ve hesap edilemeyecek kadar çok daha büyük ve trajik bir karaktere büründü. "Haziran 1848 Günleri" diye anılan günler kaçınılmaz biçimde şubat ayaklanmasından doğmuştu. Fransız burjuva-

zisi zafere ulaştığında "çalışma hakkı"nı ilân etti, tıpkı 1789'da harika şeyler ilân ettiği, 1914'te bu savaşın son savaş olduğuna yemin ettiği gibi. Tumturaklı bir şekilde ilân edilen çalışma hakkından patronları için iktidarı fetheden yüz bin işçinin günde yirmi üç kuruşa [sou] talim ettiği o sefil "ulusal atölyeler" doğdu. Bir kaç hafta sonra, lâfta cömert, ama parada cimri cumhuriyetçi burjuvazi ulusal açlık tayınından geçinen "tembeller" için kullanacak daha ağır bir sövgü ifadesi bulamıyordu.

Fransız burjuvazisinin ulusal çizgileri şubatta verilen sözlerin bolluğu ve haziranı önceleyen bilinçli provokasyonlarda kendisini gösteriyordu. Ama bunlar olmasaydı bile, şubat ayından beri silah taşıyan Parisli işçiler tumturaklı programla acınacak gerçek arasındaki çelişki karşısında, her gün midelerini olduğu gibi bilinçlerini de sarsan hoşgörülemez tezat karşısında tepki göstermemezlik edemezlerdi. Tüm egemen toplumun gözleri ve kulakları önünde Cavaignac bilâhare tümden ezmek üzere nasıl soğukkanlı bir kurnazlıkla ve de hiç gizlemeye çalışmaksızın ayaklanmaya müsaade etmişti öyle! İlân ettiği o "çalışma hakkı"na olan inancı zedelemek amacıyla cumhuriyetçi burjuvazi en az on iki bin işçiyi katletti, yirmi bin kadarını da hapse tıktı.

Plandan, programdan, önderklikten yoksun olan 1848 Haziran Günleri en temel ihtiyaçları itibariyle köşeye sıkıştırılmış ve en büyük umutları bakımından hakarete uğramış proleteryanın güçlü ve kaçınılmaz bir refleksine benziyordu. Ayaklanan işçiler yalnızca ezilmedi, bir de iftiraya uğradılar. Ledru-Rollin'in (Tsereteli'nin müjdecisi) fikir yoldaşı olan bir sol demokrat, Flaucon Ulusal Meclisi asilerin monarşistler ve yabancı hükûmetler tarafından satın alınmış oldukları konusunda temin etmişti. 1848'in uzlaşmacılarının isyancıların ceplerinde İngiliz ve Rus altını keşfetmeleri için savaş atmosferine bile ihtiyaçları yoktu. Demokratlar böylece bonapartizmin yolunu açmışlardı.

Komün'ün o muhteşem patlak verişinin eylül 1870'deki darbeyle Haziran Günlerinin 1848 Şubat Devrimiyle olan ilişkisine benzer bir ilişkisi vardı. Paris proletaryasının Mart ayaklanması hiç bir şekilde

stratejik bir planın neticesinde meydana gelmemişti. Korku o sinsi iradesini dürtüklediğinde Fransız burjuvazisinin çok mahir olduğu şu provokasyonlardan biriyle tamamlanan trajik bir rastlantılar kombinasyonundan doğmuştu. Her şeyden önce halkı silahsızlandırmaya çalışan yönetici kliğin planlarına karşı, işçiler ilk kez "kendi" Parislerine dönüştürmek için çaba harcadıkları Paris'in savunmasını sağlamak istiyorlardı. Ulusal Muhafız ordusu onlara sovyet tipine çok yakın, silahlı bir örgüt ve merkez komite şeklinde de bir siyasî önderlik sunuyordu. Olumsuz nesnel koşullar ve siyasî hatalar neticesinde Paris Fransa'yla karşı karşıya geldi; taşra tarafından ne anlaşılan, ne desteklenen, kısmen açıkça ihanete uğrayan Paris geriden Bismarck ve Moltke'nin desteklediği gözü dönmüş Versaylıların eline düştü. III. Napolyon'un ayartılmış ve mağlup subayları koca postallı Prusyalıların sözde Bonapart'ın kucağından kurtardığı tatlı Mariane'ın eşi görülmemiş cellâtları oldular. Paris Komününde proletaryanın burjuva devriminin üçkağıtçılığına karşı tepkisel protestosu ilk kez bir proleter ayaklanması düzeyine varmıştı, ama bu yükseliş hemen ardından sönmüştü.

Berlinde 1919 ocağındaki Spartakist haftası Petrograd'daki Temmuz Günleri örneğindeki gibi bir ara yarı devrimdi. Alman toplumunun bileşimi, özellikle ekonomisi içinde proletaryanın egemen konumu neticesinde kasım ayaklanması otomatik olarak devlet egemenliğini işçi ve asker konseyine verdi. Ama proletarya siyasî olarak kendini sosyal-demokrasiyle özdeşleştirmişti, sosyal-demokrasi de burjuva rejimiyle. Bağımsız parti Alman devriminde Rusya'da Sosyal-Devrimciler ile Menşeviklerin tuttuğu yeri işgal ediyordu. Eksik olan bir Bolşevik partisiydi.

9 kasımdan sonraki her gün Alman işçilerinde ellerinden kaçan, saklanan, parmaklarından kayan bir şeylerin olduğuna dair bir galeyan uyandırıyordu. Kazanılmış olan mevkileri korumak, bunları tahkim etmek, direniş göstermek çabası gün geçtikçe artıyordu. Bu savunmacı eğilim ocak 1919'daki mücadelelerin temelinde yatan şeydi. Spartakist hafta partinin stratejik bir hesabıyla değil, başkaldıran ta-

banın tazyikiyle başlamıştı. Eğilimleri itibariyle yeni bir ayaklanmanın başlangıcını temsil etse de, üçüncü dereceden bir mesele yüzünden, emniyet müdürünün görevinde kalması konusunda patlak vermişti. Önderliği yürüten iki örgüt, Spartakistler ve sol bağımsızlar hazırlıksız yakalandılar ve arzuladıklarından daha ileriye gittiler, ne kadar sonuna dek olmasa da. Spartakistler kendiliklerinden yönetimi almak için çok zayıftılar. Sol bağımsızlar hedefe götüren yegâne yöntemler konusunda duraksama gösteriyorlar, diplomatik pazarlıklarla birleştirerek ayaklanmayla oyun oynuyorlardı.

Kurban sayısı bakımından ocak yenilgisi Fransa'daki "Temmuz Günleri"ndeki sayıların yanında solda sıfır kalır. Bununla birlikte, bir yenilginin siyasî anlamı sadece ölen ve yaralanan insanların istatistiğiyle ölçülemez. Bunun için genç komünist partinin fiziksel olarak başsız kaldığını ve bağımsız partinin, kullandığı yöntemler bakımından, proletaryayı zafere taşımaktan aciz olduğunu dikkate almak yeter. Daha geniş bir tarihsel açıdan bakarsak, "Temmuz Günleri" Almanya'da bir kaç safha hâlinde cereyan etti: 1919 ocağındaki hafta, mart 1921 günleri, ekim 1923 geri çekilişi. Almanya'nın daha sonraki tüm tarihi bu hadiselerden türemiştir. Sonuna dek götürülmeyen devrim faşizme yelken açmıştır.

Bu satırların yazıldığı sırada —1931 mayıs başı— İspanya'daki kansız, barışçı, görkemli (bu sıfatların sırası hep aynıdır) devrim gözlerimizin önünde, eğer Fransız takvimini alırsak, "Haziran Günleri"ni ya da Rus takvimini alırsak, "Temmuz Günleri"ni hazırlıyor. Çoğunlukla rusçadan tercüme edilmiş lâflar içinde yüzüp duran Madrid'deki geçici hükûmet işsizliğe ve köylü sefaletine karşı geniş çaplı önlemler almayı vaat ediyor, ama eski sosyal yaraların hiç birine dokunmaya cüret edemiyor. Koalisyondaki sosyalistler devrim sorunlarının sabote edilmesinde cumhuriyetçilere yardım ediyorlar. İşçi ve köylülerin öfkesinde hummalı bir artış öngörmek zor bir şey mi acaba? Kitlelerin devrimi ile yeni yönetici sınıfların siyaseti arasındaki uyum noksanlığı; işte gelişerek ilk devrimi, nisan devrimini gömecek ya da bir ikincisine yol açacak olan kaçınılmaz çatışmanın kaynağı budur.

Bolşevik kuvvetlerin büyük kısmı temmuz 1917'de belli bir noktanın ötesine geçmenin henüz imkânsız olduğunu hissetseler de, efkârı umumiye türdeş değildi. Bir çok işçi ve asker gelişmekte olan hadiseleri kesin bir son gibi görme eğilimindeydiler. Beş yıl sonra yazdığı anılarında Metelev hadiselerin anlamını şöyle ifade ediyor: "Bu ayaklanmada bizim en büyük hatâmız uzlaşmacı yürütme komitesine iktidarı almasını önermekti... Sunmak yerine, iktidarı bizzat biz almalıydık. İkinci hatamız, denebilir ki, kırk sekiz saat boyunca, tüm kurumları, sarayları, bankaları, garları, telgrafhaneyi hemen işgal etmek, tüm geçici hükûmeti tutuklamak yerine sokaklarda yürüyüş yapmak olmuştur." Eğer bir ayaklanma söz konusu olsaydı, bu görüş tartışmasız doğru olurdu. Ama Temmuz hareketini bir ayaklanmaya dönüştürmek kuşkusuz devrimi gömmek anlamına gelirdi.

Savaşma çağrısı yapan Anarşistler "Şubat ayaklanmasının da partilerin önderliğinden bağımsız olarak meydana geldiğini" öne sürüyorlardı. Ama Şubat ayaklanmasının nesiller boyu mücadeleyle geliştirilmiş hazırlop görevleri vardı ve bu ayaklanmanın tepesinde iktidarın seçilmiş mirasçıları muhalif liberal toplum ve yurtsever demokrasi bulunuyordu. Buna karşılık, Temmuz hareketi kendine yepyeni bir tarihî yol açmak zorundaydı. Sovyet demokrasisi de dahil, tüm burjuva toplumu ona tümüyle karşıydı. Bir burjuva devriminin koşulları ile bir işçi devriminin koşulları arasındaki bu radikal farkı anarşistler ya görmüyorlardı ya da anlamıyorlardı.

Eğer Bolşevik parti Temmuz hareketini doktriner bir edayla "zamansız" diye niteleyip kitlelere sırtını dönseydi, yarı ayaklanma kaçınılmaz olarak anarşistlerin, maceracıların, kitlelerin öfkesine anlık girişimlerle tercüman olanların dağınık ve eşgüdümsüz önderliğine kalırdı ve tüm kanını kısır kargaşalarda akıtırdı. Buna karşılık, makinalı tüfekçilerin ve Putilov işçilerinin başına geçen parti genel durum hakkındaki düşüncesini reddedip kader savaşı yoluna sapsaydı, ayaklanma kuşkusuz yaman bir boyut alır, işçiler ve askerler Bolşeviklerin önderliğinde iktidarı alırlardı, ama bu devrimin çöküşünü hazırlamaktan başka bir şeye yaramazdı. Ülke çapındaki iktidar so

runu Şubatta olduğu gibi Petrograd'daki bir zafer tarafından karara bağlanamazdı. Taşra başkenti izlemezdi. Cephe rejim değişikliğini anlamaz ve kabul etmezdi. Demiryolları ve telgrafhaneler Bolşeviklere karşı uzlaşmacılara hizmet ederdi. Kerenskiy ve Genel Kurmay Karargâhı cephe ve taşra için bir hükûmet kurarlardı. Petrograd ablukaya alınırdı. Surlar içinde bir çözülme başlardı. Hükûmet kayda değer sayıda asker kütlesini Petrograd üzerine yürütme imkânına kavuşurdu. Bu koşullarda, ayaklanma bir Petrograd Komünü trajedisiyle sonuçlanırdı.

Tarihin yollarının çatallaştığı temmuzda vahim bir tehlikenin iki varyantını —1848 Haziran Günleri ya da 1871 Paris Komünü türünde— da bertaraf eden Bolşevik partisinin müdahalesiydi yalnızca. Cesurca hareketin önderliğine soyunarak parti gösterinin silahlı kuvvetlerin genel bir kalkışmasına dönüşmeye başlayacağı anda kitleleri durdurma imkânını elde etti. Temmuzda kitlelerin ve partinin yediği darbe ağır oldu. Ama bu nihaî bir darbe değildi. Kurban sayısı onlarcaydı, on binlerce değil. İşçi sınıfı sınavdan başsız ve kanı akmış bir şekilde çıkmadı. Savaşçı kadrolarını bütünüyle korudu. Ve bu kadrolar da çok şey öğrendiler.

Şubat Günleri boyunca, Bolşeviklerin yıllar yılı yürüttükleri eski çalışmaları su yüzüne çıktı ve parti tarafından eğitilen ileri işçiler de mücadelede kendilerine bir yer buldular; ama partinin doğrudan bir önderliği henüz söz konusu değildi. Nisan hadiselerinde, partinin sloganları dinamik güçlerini keşfettiler, fakat hareketin kendisi kendiliğinden bir şekilde gelişti. Haziranda, partinin muazzam etkisi kendini dışa vurdu, ama kitleler henüz hasımlarca tertip edilen resmî bir gösterinin çerçevesinde yürüyorlardı. Ancak temmuzda kitlelerin baskısını üzerinde hisseden Bolşevik partisi tüm diğer partilere karşı sokağa indi ve hareketin aslî karakterini yalnızca sloganlarıyla değil, örgütleyici önderliğiyle de belirledi. Sıkı saflı bir öncünün önemi ilk kez tüm gücüyle Temmuz Günlerinde, parti, bunu pahalıya da ödese, proleteryayı bir hezimetten sakınıp devrimin ve kendinin geleceğini güvence altına aldığında ortaya çıktı.

Milyukov Temmuz Günlerinin Bolşevikler için önemi konusunda şöyle yazıyordu: "Teknik deneme olarak, bu tecrübe onlar için kuşkusuz son derece faydalı oldu. Hangi unsurlarla başa çıktıklarını; bunları nasıl örgütlemeleri gerektiğini; son olarak, hükûmet, Sovyet ve askerî birlikler tarafından gösterilecek direnişin ne olabileceğini gösterdi... Tecrübeyi tekrarlarsak zamanı geldiğinde, bunu daha sistematik ve daha bilinçli bir şekilde yapacakları aşikârdı." Bu ifade Bolşeviklerin siyasetinin daha sonraki gelişmesinde Temmuz sınavının sahip olduğu önemi doğru biçimde değerlendirir. Ama Temmuz derslerinden faydalanmadan evvel, partinin miyop hasımların Bolşeviklerin gücünün tümden kırıldığını sandıkları son derece zahmetli bir kaç hafta geçirmesi gerekiyordu.

4. Büyük İftira Ayı

4 temmuz geceleyin, işçi ve asker ile köylülerin olmak üzere, iki yürütme komitesinin yaklaşık iki yüz üyesi sonuçsuz kalan iki oturum arasında bekleşirlerken esrarengiz bir söylenti yayılmaya başladı: Lenin'in Alman genelkurmayıyla bağlantısı üzerine kanıtlar bulunmuştu; yarın gazeteler belgeleri yayınlayacaklardı. Bitmek tükenmek bilmez konuşmaların yapıldığı kulislere gitmek üzere salondan geçen prezidyumun zavallı kocabaşları en yakınlarının dahi sordukları sorulara gönülsüzce ve kaçamak bir şekilde cevap veriyorlardı. Dışarıdaki halk tarafından daha şimdiden terkedilmiş olan Tavriçeskiy sarayında yeni bir heyecan başladı. Lenin Alman genelkurmayının hizmetinde mi? Şaşkınlık, dehşet, kötü niyet vekilleri küçük öfkeleri gruplar hâlinde birleştirdi. Temmuz Günlerinde Bolşeviklere karşı pek hasmane tutum takınan Suhanov şu saptamayı yapıyor: "Tabiatıyla, devrimle fiilen irtibatı olan hiç kimse bir an bile bu söylentilerin saçmalığından şüpheye düşmedi." Ama devrimci bir geçmişi olan insanlar Yürütme Komitesi üyelerinin arasında küçük bir azınlıktı. Mart devrimcileri, birinci dalganın sürüklediği arızî unsurlar Sovyetin yönetici organlarında bile hâkim vaziyetteydiler. Taşralılar, nahiye kâtipleri, esnaf ve eşraf arasında açıkça Kara-Yüzler zihniyetinde olanlar bile vardı. Bu sonuncular derhal yaka bağır açıldılar: onlar bunu önceden söylemişlerdi, olacak olan buydu!

Olayın bu beklenmedik ve ani gelişiminden ürken liderler zaman kazanmaya çalıştılar. Çheidze ve Tsereteli gazete yayın yönetmenlerini telefonla arayarak bu "doğrulanmamış" sansasyonel ifşaatları yayınlamaktan kaçınmaya çağırdılar. Biri hariç, yayın kurullarının hiç biri Tavriçeskiy sarayının bu "davet"ine karşı çıkmaya cüret edemedi: *Novoye Vremya*'nın güçlü editörü Suvorin'in oğullarından birinin sarı kağıda basılan küçük gazetesi ertesi gün okuyucularına resmî bir

üslûpla Lenin'in Alman hükûmetinden talimat ve para aldığını ileri süren bir belge sundu. Gedik açılmıştı ve yasağa rağmen, tüm basın bir gün sonra sansasyonel bilgilerle doluydu. Hadise bakımından verimli bir yılın en inanılmaz epizodu böylece başlamış oldu: onlarca yıl boyunca hayatlarını bu dünyanın taçlı ya da taçsız egemenlerine karşı mücadeleye adayan devrimci bir partinin liderleri ülkeye ve bütün dünyaya Hohenzollernlerin maaşlı ajanları gibi sunulmuşlardı. Duyulmamış çaptaki bir iftira kampanyası ezici çoğunluğu Şubat ayaklanmasından sonra ilk kez Bolşevik liderlerin adlarını duymuş olan halk kitlelerinin ta içlerine sokuldu. Karaçalma birinci dereceden bir siyasî faktör hâline geldi. Bu nedenle bunun mekanizmasını daha dikkatli bir şekilde incelemek onsuz olmaz bir gerekliliktir.

Sansayonel belgenin birinci kaynağı Yermolenko diye birinin ifadeleriydi. Bu kahramanın siması resmî kayıtlarda tam anlamıyla çizilmiştir: Rus-Japon savaşından 1913'e dek olan dönemde karşı casusluk ajanı; 1913'te bilinmeyen nedenlerle asteğmen rütbesiyle görevden alındı; 1914'te cepheye çağrıldı; kahramanca esir oldu ve yoldaşlarının polis gözetimiyle iştigal etti. Bununla birlikte, toplama kampı rejimi onun muhbirlik zevkine cevap vermediği için ve "yoldaşlarının ısrarları üzerine" —kendi beyanatı— Almanların hizmetine girdi, tabiatıyla yurtsever niyetlerle. Hayatında yeni bir sayfa açıldı. 25 nisanda, asteğmenimiz Alman askerî yetkililerince köprüleri havaya uçurmak, istihbarat raporları göndermek, Ukrayna'nın bağımsızlığı için propaganda çalışmaları ve ayrı bir barış lehinde ajitasyon yapmak göreviyle Rus cephesine "yollandı". Bu hizmetleri görmesi için Yermolenko'yu satın almış olan Alman subayları yüzbaşı Schiditsky ve Liebers herhangi bir pratik fayda ummaksızın, herhâlde ona cesaret vermek için asteğmen olarak onun yanısıra Rusya'da aynı minvalde Lenin'in de çalıştığını söylemişlerdi. İşte tüm olayın özü bu.

Yermolenko'yu Lenin'le ilgili ifadesini vermeye sevkeden neydi ya da kimdi? Kuşkusuz bunlar Alman subayları değildi. Basit bir tarih ve olgu karşılaştırması bizi asteğmenin zihin dünyasına sokuyor. 4 nisanda Lenin Şubat rejimine bir savaş ilânı anlamına gelen ünlü tez-

lerini yayınlamıştı. Ayın 20 ve 21'inde savaşın sürdürülmesine karşı silahlı bir gösteri yapılmıştı. Bu dönemde Lenin'e karşı saldırılar sürekli tırmandı. 25'inde Yermolenko cephenin öbür yanından bu tarafa "yollandı" ve mayısın ilk yarısında Genel Kurmay Karargâhındaki Rus istihbaratıyla irtibat kurdu. Gazetelerde Lenin'in politikasının Kayzere yaradığını ima eden muğlak makaleler Lenin'in bir Alman ajanı olduğunu düşündürüyordu. Cephede askerlerin alt edilmez "Bolşevizm"leriyle mücadele eden subaylar ve komiserler Lenin'den bahsederken kullandıkları ifadelerde sözcük seçimlerine daha az dikkat gösteriyorlardı. Yermolenko hemen bu cereyanın içine daldı. Lenin konusundaki zorlama iddiayı kendisinin mi uydurduğu, bir akıl hocasının mı kulağına üflediği, yoksa Yermolenko'yla kafa kafaya verip karşı istihbarat ajanları tarafından mı icat edildiği önemli değil.

Bolşeviklerle ilgili karaçalma talebi öylesine güçlüydü ki arz ortaya çıkmamazlık edemezdi. Geniş görüşlülük bakımından çarlık karşı istihbarat ajanlarından daha üstün olmayan Genel Kurmay Karargâhı başkomutanı general Denikin —geleceğin iç savaştaki Beyaz ordular başkomutanı— Yermolenko'nun itiraflarına büyük bir önem atfetti veya atfetmiş gibi göründü ve bunları bir yazı ekinde 16 mayısta Savaş bakanına iletti. İhtimal, Kerenskiy, Tsereteli ve Çheidze'yle bir görüş alışverişinde bulundu. Bunlar Kerenskiy'in haklı öfkesini zar zor yatıştırdılar. Böylece olay alıp başını yürümedi. Kerenskiy daha sonraları Yermolenko'nun Lenin'in Alman genelkurmayıyla irtibatını açıklamasına rağmen, bunu "yeterince inandırıcı kanıtlar" sunmadan yaptığını yazmıştır. Yermolenko-Denikin raporu böylece altı hafta boyunca sumen altında kaldı. Karşı istihbarat servisi Yermolenko'yu deşifre olduğundan işten çıkardı ve asteğmen de hiç vakit kaybetmeden iki taraftan da aldığı parayı yiyip içmek için Uzak Doğuya gitti.

Bununla birlikte Bolşevizm tehlikesini tüm boyutlarıyla ortaya çıkaran Temmuz Günleri hadiseleri Yermolenko'nun itiraflarını yeniden su yüzüne çıkarttı. Alelacele Blagoveşçensk'ten geri çağrıldı, ama hayal gücü yoksunluğundan olsa gerek tüm teşviklere rağmen ilk itiraflarına tek bir kelime dahi ekleyemedi. Bu arada adalet kurumları ile

karşı istihbarat servisleri çalışmaya koyulmuşlardı bile. Bolşeviklerin muhtemel kriminel ilişkilerini ortaya çıkarmak için politikacılar, generaller, jandarmalar, tüccarlar, değişik mesleklerden sayısız kişi sorguya çekiliyordu. Çarlık gizli polisinin becerikli ajanları bu soruşturma sırasında demokratik adaletin çiçeği burnunda temsilcilerinden çok daha temkinli davranmışlardı! Petrograd *Ohrana*'sının eski şefi, etkileyici general Globaçev şöyle yazmıştır: "Lenin'in Rusya'da Alman parasıyla ülkeye zarar verecek çalışmalar yaptığı yolundaki istihbarî bilgiler en azından benim görevde bulunduğum dönemde Ohrana servislerinde mevcut değildi." Bir başka yüksek düzeyli polis, Petrograd askerî bölgesinin karşı istihbarat servisi başkanı Yakubov şu ifadeyi vermiştir: "Lenin ve Alman genelkurmayındaki bağlantıları konusunda da, Lenin'in hangi kaynaklarla çalıştığı hususunda da hiç bir şey bilmiyorum." Ortaya çıktığı günden beri Bolşevizmi izlemiş olan çarlığın muhbirlik servislerinden faydalı tek bir şey çıkarılamamıştı.

Bununla birlikte, özellikle iktidarla teçhiz edilmiş insanlar illâ bir şey aradıklarında her zaman işe yarayacak bir şeyler bulurlar. Resmî olarak tüccar diye sınıflandırılmış Z. Burstein diye biri geçici hükûmetin dikkatini "Stockholm'deki, başında Rus kökenli tanınmış bir Alman sosyal-demokratı olan Parvus'un bulunduğu bir Alman casusluk teşkilâtına" çekti. Burstein'ın ifadelerine inanılacak olursa, Lenin bu teşkilâtla Polonyalı devrimciler Ganetski ve Koslowski aracılığıyla irtibat hâlindeydi. Kerenskiy daha sonraları şöyle yazmıştır: "Maalesef adlî kriterlere uygun nitelikte olmayan, ama istihbarat servislerinden gelen son derece ciddî veriler Rusya'ya giriş yaparken sınırda tutuklanan Ganetski tarafından tartışmasız bir şekilde doğrulanmış ve Bolşevik kurmay heyetine karşı yeterince inandırıcı bir adlî dosya oluşturulmuştu." Kerenskiy bunun neye dönüşeceğini çok iyi biliyordu.

Tüccar burstein'ın ifadeleri Ganetski ve Koslowski'nin Petrograd'la Stockholm arasındaki ticarî faaliyetleriyle ilgiliydi. Muhtemelen zaman zaman şifreli yazışmalara başvuran bu savaş zamanı ticaretinin politikayla hiç bir bağlantısı yoktu. Bolşevik partisinin de bu ticaretle hiç bir ilgisi yoktu. Lenin ve Troçki gazetelerinde kötü bir si-

yasetle iyi bir ticareti birarada yürütmeye çalışan Parvus'u eleştiriyorlar ve Rus devrimcilerini onunla tüm ilişkilerini kesmeye davet ediyorlardı. Ama bu olaylar anaforu içinde kimin işin özüne bakmaya zamanı vardı ki? Stockholm'de bir casusluk teşkilâtı, bu kulağa çok inandırıcı geliyordu. Bunun üzerine asteğmen Yermolenko'nun beceriksizce yaktığı ışık da yeniden canlandı. Ama doğrusunu söylemek gerekirse, burada da zorluklar vardı. Özel bir önem arzeden işlere bakan sorgu yargıcı Aleksandrov tarafından sorgulanan genelkurmayın karşı casusluk servisinin şefi prens Turkestanov şu cevabı vermişti: "Z. Burstein güvenilir olmayan bir adamdır. Burstein her türlü işe girip çıkan karanlık bir işadamıdır." Ama Burstein'ın kötü şöhreti Lenin'in şerefini lekeleme girişimini engelleyebilir miydi? Hayır, Kerenskiy Burstein'ın ifadelerini "son derece ciddî" diye nitelemekte tereddüt göstermedi. Soruşturma bunun ardından Stockholm'e doğru kaydı. Aynı anda iki genelkurmaya hizmet eden bir asteğmenin ve "güvenilir olmayan" karanlık bir işadamının ifşaatları yüz altmış milyonluk bir halkın iktidara getirmeye hazırlandığı bir devrimci partiye karşı fantastik suçlamalarına temel teşkil etti.

Öyleyse, Kerenskiy'in başarısız taarruzunun bir fecaate dönüştüğü ve Petrograd'daki Temmuz gösterisinin Bolşeviklerin önlenemez yükselişini ortaya koyduğu bir sırada, ön soruşturma dosyası basının eline nasıl geçmişti? Bu girişimin elebaşılarından savcı Bessarov bilâhare basında açık yüreklilikle Petrograd'daki geçici hükûmetten yana tavır koyan güvenilir askerî kuvvetlerin açıkça yokluğu karşısında, bölge karargâhında alayların içinde her yolla psikolojik bir dönüşüm yaratılmasına karar verildiğini anlatmıştır. "Genelkurmaya en fazla bağlı olan Preobrajenskiy alayının temsilcileri belgelerin aslından haberdar edildiler; görevliler bu ifşanın yarattığı muhteşem izlenimlere bizzat şahit oldular. Bu andan itibaren, hükûmetin elinde ne denli güçlü bir silahın bulunduğu ortaya çıktı."

Böylesi başarılı bir deneysel sınamadan sonra, Adalet bakanlığı, genelkurmay ve karşı casusluk servisi fesatçıları buluşlarını aceleyle Adalet bakanlığının emrine sundular. Pereverzev resmî bir bildiri ya-

yınlanamayacağı, ama geçici hükûmetin halihazır üyeleri bakımından "kişisel bir inisyatif kullanılmasının önünde hiç bir engel bulunmadığı" cevabını verdi. Genelkurmay subayları ya da Adalet bakanlığı memurlarının adları davanın önemiyle haklı olarak pek uyuşmuyordu. Sansasyonel bir iftirayı tedavüle sokmak için "bir siyasî" gerekiyordu. Kişisel inisyatif yoluyla fesatçılar kendilerine gerekli kişiyi hiç zahmet çekmeden buldular.

II. Duma'da milletvekili, yaygaracı bir hatip ve imanlı bir iftiracı olan eski devrimci Aleksinskiy bir süre Bolşeviklerin aşırı soluna mensuptu. Lenin onun gözünde iflah olmaz bir oportünistti. Gericilik yıllarında, Aleksinskiy göçmenlikte, savaşa dek başında bulunacağı bir küçük ultra-sol grup kurmuştu ve daha sonra savaşın başlamasının ardından da ultra-yurtsever bir tutum takınıp önüne çıkan herkese ama herkese Kayzere satılmış diye iftira etmeyi kendine meslek edinmişti. Bu amaçla Paris'te aynı tıynetteki Rus ve Fransız yurtseverlerle işbirliği hâlinde geniş bir muhbir ağı kurdu. Gayet yurtsever, ama bir o kadar da ilkeli Paris Yabancı Gazeteciler Cemiyeti, yani müttefik ve tarafsız ülkelerin muhabirlerinin oluşturdukları cemiyet özel bir tamimle Aleksinskiy'in "namussuz bir iftiracı" olduğunu ilân etmek ve cemiyetten kovmak zorunda kalmıştı.

Şubat ayaklanmasından sonra bu şehadetnameyle Petrograd'a geri dönen Aleksinskiy eski bir solcu olarak Yürütme Komitesine yamanmaya çalıştı. Onca hoşgörülerine rağmen, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler 11 nisanda onu kendini aklamaya davet edip kapıyı suratına kapatmaya karar verdiler. Bunu söylemek kolaydı! Başkalarına çamur atmanın kendini aklamaktan daha kolay olduğu sonucuna varan Aleksinskiy istihbarat servisiyle irtibat kurdu ve entrika içgüdüsüne devlet çapında bir boyut kazandırdı. Temmuzun ikinci yarısından itibaren iftira halkalarına Menşevikleri de dahil etmeye başladı. Bunların lideri Dan artık beklemeyi bir yana bırakıp Sovyetin resmî organı *İzvestiya*'da (22 temmuz) bir protesto mektubu yayınladı: "...Resmen namussuz bir iftiracı olduğu ilân edilmiş bir adamın zırvalarına artık dur demenin zamanı gelmiştir." Yermolenko ve

Burstein'dan esinlenen Themis'in kendisiyle kamuoyu arasında Aleksinskiy'den daha iyi bir aracı bulamadığı açık değil mi? İfşa belgesini imzasıyla süsleyen dolayısıyla o oldu.

Kuliste, sosyalist bakanlar, tıpkı iki burjuva bakan gibi —Nekrassov ve Tereşçenko—, belgelerin basına sızdırılmasını protesto ediyorlardı. Belgelerin yayınlandığı aynı gün, 5 temmuzda, hükûmetin nicedir yollarını ayırmak istediği Pereverzev istifasını vermek zorunda kaldı. Menşevikler bunun kendi zaferleri olduğunu ima ettiler. Kerenskiy ise bilâhare bakanın çok erken açıklamalar yaparak soruşturmanın gidişatını olumsuz yönde etkilediğinden dolayı uzaklaştırıldığını ileri sürmüştür. Her neyse, iktidarda olmasa da, istifasıyla Pereverzev herkesi memnun etmişti.

Yine aynı gün, Yürütme Komitesi Bürosunun toplantısında, Zinovyev Bolşevik merkez komitesi adına söz alıp Lenin'in derhal aklanması ve iftiranın muhtemel sonuçlarının önlenmesi için tedbirler alınmasını talep etti. Büro bir araştırma komisyonunun teşkilini reddedemedi. Suhanov şöyle yazar: "Komisyon araştırmanın Lenin'in Rusya'yı satıp satmadığı değil, iftiranın kaynağının ne olduğu meselesi olduğunun farkındaydı." Fakat komisyon işlerine karışılmasını istememekte haklı olan yargı organları ve gizli servisin kıskanç rekabetine tosladı. Doğrusunu söylemek gerekirse, sovyet organları o zamana dek gerektiğinde hükûmet organlarının hiç zorluk çekmeden hesabını görebiliyorlardı. Ama Temmuz Günleri iktidarın ciddî biçimde sağa kaymasına yol açmıştı; öte yandan, sovyet komisyonu kendisini yetkili kılmışların siyasî çıkarlarına açıkça aykırı bir görevi üstlenmekte hiç de acele etmiyorlardı.

Uzlaşmacı liderlerin en ciddîleri, yani Menşevikler, bu iftirada bir payları olmadığını biçimsel olarak göstermeye çalışıyorlardı, ama bunun ötesine geçmiyorlardı. Açık bir cevaptan kaçmanın imkânsız olduğu her seferinde, bir kaç kelimeyle suçlamadaki sorumluluklarını reddediyorlardı; ama Bolşeviklerin kellesini uçurmakla tehdit eden zehirli kılıcın yönünü değiştirmek için de parmaklarını kımıldatmıyorlardı. Bu politikanın evrensel olarak bilinen bir örneği eski Ro-

ma'nın konsül yetkili valisi Pontius Pilatus'un tutumudur. Evet, gerçekten de kendilerine ihanet etmeden başka türlü davranabilirler miydi? Temmuz Günlerinde garnizonun bir kısmının Bolşeviklerden uzaklaştırılması Lenin'e atılan iftira sayesinde olmuştu. Uzlaşmacılar iftiraya karşı bir mücadele sürdürmüş olsalardı, İsmailovskiy alayına bağlı taburun Yürütme Komitesi şerefine *Marseyyez* çalmayı kesip kışlasına geri dönmesi, hiç değilse Kşesinskaya sarayına gitmemesi gerekirdi diye düşünülebilir.

Menşeviklerin izledikleri genel çizgiyle uyumlu biçimde, kısa bir süre sonra gerçekleştirilen Bolşevik tutuklamalarının sorumluluğunu kendi üzerine alan bakan Tsereteli, doğrusunu söylemek gerekirse Bolşeviklerin baskısı altında, Yürütme Komitesinin oturumunda, kişisel olarak Bolşevik liderlerin casusluk yaptığı şüphesini taşımadığını, ama onları komplo hazırlamak ve silahlı ayaklanmaya kalkışmakla suçladığını beyan etmeyi gerekli gördü. 13 temmuzda, Bolşevik partisini özetle yasadışına iten bir önerge veren Lyeber bir çekince koymayı da ihmal etmedi: "Kişisel olarak Lenin ve Zinovyev'e yöneltilen suçlamaların dayanaksız olduğunu düşünüyorum." Bu tür beyanatlar herkesçe somurtkan bir sessizlikle karşılanıyordu: Bolşeviklere riyakârca kaçamak, yurtseverlere ise devantaj yarattığından yüzeysel geliyordu.

17'sinde, iki yürütme komitesinin birleşik oturumunda konuşan Troçki şöyle diyordu: "İçinde sizin de bizim kadar boğulacağınız dayanılmaz bir atmosfer yaratılıyor. Lenin ve Zinovyev'e iğrenç suçlamalar yöneltiliyor. (*Bir ses*: "Bunlar gerçek." Gürültüler. *Troçki devam eder.*) Galiba salonda bu suçlamaları kabul edenler var. Bunlar olsa olsa devrimin kuyruğuna sarılmış insanlardır. (*Gürültüler. Oturum başkanının tokmağı sükûneti sağlamakta zorlanıyor.*)... Lenin otuz yıl boyunca devrim için mücadele verdi. Ben yirmi yıldır halk kitlelerinin ezilmesine karşı mücadele ediyorum. Biz olsa olsa Alman militarizmine öfke duyarız... Bu konuda bizden ancak devrmcinin ne olduğunu bilmeyen biri şüphe duyabilir. Ben Alman militarizmine karşı mücade etmekten dolayı bir Alman mahkemesi tarafından se-

kiz ay hapse mahkûm edildim... bunu herkes biliyor. Bu salonda kimsenin bizim Almanyanın paralı askerleri olduğumuzu söylemesine izin vermeyin, zira bu imanlı devrimcilerin değil, korkakların sesidir. (*Alkışlar.*)"

Bu olay dönemin anti-Bolşevik basınında işte böyle yankı bulmuştu. Bolşevik yayınlarsa yasaklanmıştı. Bununla birlikte, alkışların yalnızca küçük bir sol kesimden geldiğini de ifade etmek gerekir; bir kısım vekil hınçlarını kusuyorlardı, çoğunluk sessizliğini koruyordu. Bununla birlikle, hiç kimse, Kerenskiy'in kendi adamları bile, kürsüye çıkıp resmî suçlamayı dile getiremedi veya en azından ima edemediler.

Bolşeviklerle Uzlaşmacılar arasındaki mücadelenin genel olarak daha ılımlı geçtiği Moskova'da —Ekimde çok sert biçimler alacaktır— işçiler ve askerlerin sovyetlerinin birleşik oturumunda 10 temmuzda "Bolşevik fraksiyona karşı yöneltilen casusluk suçlamasının bir iftira olduğunun ve karşı devrimci bir fesat şebekesinin eseri olduğunun belirtileceği bir bildirge yayınlayıp dağıtmak" kararı alındı. Hükûmet kombinasyonlarına daha doğrudan bağımlı olan Petrograd Sovyeti hiç bir girişimde bulunmuyor ve bir türlü çalışmaya başlayamayan araştırma komisyonunun varacağı sonuçları bekliyordu.

5 temmuzda Troçki'yle yaptığı bir konuşmada Lenin şu soruyu soruyordu: "Hepimizi kurşuna dizmeyecek mi bunlar?" Yalnızca böyle bir niyet bu canavarca iftiranın üzerindeki resmî damgayı açıklayabilir. Lenin düşmanların giriştikleri bu olayı sonuna dek götürebileceklerini düşünüyor ve şu sonuca varıyordu: kendimizi onların ellerine teslim etmeyeceğiz. 6'sı akşamı Kerenskiy, bagajı generallerin tavsiyeleriyle dolu olarak, cepheden döndü ve Bolşeviklere karşı kesin tedbirler alınmasını istedi. Sabahın ikisine doğru, hükûmet "silahlı ayaklanma"nın tüm liderlerinin adlî makamlara teslim edilmesi ve isyana katılan tüm alayların dağıtılması emrini verdi. Lenin'in konutuna arama ve tutuklama maksadıyla giden askerî birlikler yalnızca arama yapmakla yetindiler, zira ev sahibi evde yoktu. Lenin hâlâ Petrograd'daydı, ama bir işçinin evinde saklanıyordu ve karşı devri-

min pususunu dışta bırakan koşullarda Zinovyev'le birlikte Sovyet araştırma komisyonunun huzuruna çıkmayı talep ediyordu. Komisyona gönderilen beyannamede Lenin ve Zinovyev şöyle yazıyorlardı: "Bu sabah (cuma 7 temmuz) Duma'dan Kamenev'e komisyonun konuta bugün öğlende geleceği bildirilmiş. Biz bu satırları 7 temmuz akşamüstü saat altı buçukta yazıyoruz ve komisyonun şu ana dek ortada görünmediğini ve bir şey de bildirmediğini tespit ediyoruz... Sorgunun gecikmesindeki sorumluluk bize ait değildir." Araştırma vaadinden sonra sovyet komisyonunun ortada görünmemesi Lenin'i uzlaşmacıların yan çizdiğine ve beyaz muhafızlara bastırma harekâtı için meydanı boş bıraktığına ikna etti. Bu arada parti matbaasını basıp ortalığı talan eden subaylar ve *yunkerler* Bolşeviklere yorulan casusluk faaliyetleri suçlamalarını protesto eden herkesi sokakta taciz edip tutukluyorlardı. Bunun üzerine Lenin soruşturmadan değil, ama muhtemel bir saldırıdan kesinlikle kaçınmak için saklanmak kararı aldı.

15'inde Lenin ve Zinovyev otoritelerin yasaklamaya cüret edemedikleri Kronstadtlı Bolşeviklerin gazetesinde niçin kendilerini iktidarın ellerine teslim etmeyi mümkün görmediklerini açıklıyorlardı: "Sabık Adalet bakanı Pereverzev'in pazar günü *Novoye Vremya* gazetesinde yayınlanan bir yazısına göre, Lenin ve diğerlerinin üzerine atılan casusluk "olayı"nın tümüyle ve kastî olarak karşı devrim partisi tarafından uydurulduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Pereverzev açıkça askerlerin öfkesini bizim partimize karşı yöneltmek (bu onun kendi ifadesi) maksadıyla doğrulanmamış suçlamalar ortaya attığını itiraf ediyor. Bu itirafı yapan kişi dünün Adalet bakanı!... Şu an Rusya'da adaletin bir güvencesi yok. Otoritelerin ellerine kendini teslim etmek, kendini Milyukov'ların, Aleksinskiy'lerin, Pereverzev'lerin, bize karşı yöneltilen tüm suçlamaları iç savaşta basit bir tali olay gibi gören yeminli karşı devrimcilerin eline teslim etmek demektir." İç savaşta "tali bir olay" cümlesinin anlamını tasavvur etmek için Karl Liebknecht'in ve Rosa Luxemburg'un akıbetlerini hatırlamak yeterlidir. Lenin işte bunları öngörmüştü.

Düşman kampın ajitatörleri Lenin'in bir torpidobotla veya bir denizaltıyla Almanya'ya kaçtığı yolunda sayısız hikâye uydururlarken, yürütme komitesi çoğunluğu Lenin'i soruşturmadan kaçtığı için mahkûm etmeye çalışıyordu. Suçlamanın aslî siyasî içeriğini ve bu suçlamanın yapıldığı pogrom koşullarını bir tarafa bırakan uzlaşmacılar saf adaletin avukatları rolünü oynuyorlardı. Geriye kalan, alabilecekleri tutumlar arasında bu en az dezavantajlı olanıydı. 13 temmuzdaki yürütme komitesi kararı Lenin ve Zinovyev'in tutumlarını yalnızca "mutlak surette kabul edilmez" diye nitelemekle kalmadı, aynı zamanda Bolşevik fraksiyondan da liderlerini "derhal, kesin olarak, açık ve seçik biçimde mahkûm etmelerini" de istedi. Fraksiyon oybirliğiyle yürütme komitesinin bu zorlamasını reddetti. Bununla birlikte, Bolşevikler arasında da Lenin'in soruşturmadan kaçınması konusunda tereddütler doğdu. Diğer yandan, uzlaşmacılarda, hattâ en solda olanlarında bile, Lenin'in ortadan yokoluşu, Suhanov örneğinde gördüğümüz gibi, her zaman ikiyüzlü de olmayan genel bir öfkeye yol açtı. Gizli servisin belgelerindeki iftira niteliğinden Suhanov da en başından beri şüphe etmemişti. Şöyle yazıyordu: "Saçma suçlama bir duman gibi dağıldı. Hiç kimse onu doğrulamadı ve inanmaktan vazgeçildi." Ama Suhanov'a göre geriye bir bilmece kalıyordu: Lenin araştırma komisyonundan kaçınmaya nasıl karar verebilmişti? "Bu tümüyle özel, duyulmamış, anlaşılmaz bir şeydi. Her hangi bir kişi en olumsuz koşullarda bile bir yargılama ve bir soruşturma talep ederdi." Evet, her hangi bir kişi. Ama her hangi bir kişi yönetici sınıfların kudurmuş öfkesinin nesnesi hâline gelmezdi. Lenin her hangi bir kişi değildi ve üstlendiği sorumluluğu bir dakika bile unutmuyordu. Bir durumdan çıkartılabilecek tüm sonuçları çıkartmasını ve hayatını bağladığı görevler konusunda "kamuoyu"nun gösterdiği yalpalamaları görmezden gelmeyi biliyordu. Donkişotçuluk ve poz ona tümden yabancıydı.

Lenin Zinovyev'le birlikte Petrograd yakınlarında Sestroretsk'te bir ormanda bir kaç hafta geçirdi. Geceleri yağmurdan sakınmak için kuru ot yığınlarının arasında yatmaları gerekiyordu. Lokomotif sürücüsü kılığına giren Lenin trenle Finlandiya sınırından geçti ve es-

ki Petrogradlı işçi, şimdinin Helsingfors polis şefinin evinde saklandı. Bilâhare Rus sınırına yakın Vıborg'ta yerleşti. Eylül sonundan itibaren gizlice Petrograd'da yaşamaya başladı ve ayaklanma günü dört aylık bir namevcudiyetin ardından arenaya, gün yüzüne çıktı.

Temmuz ayı gemi azıya almış, utanmaz, ama muzaffer iftira ayı oldu. Ağustosta iftira artık soluk kesmeye başlamıştı. Çamurun atılmasından tam bir ay sonra, kendine sadık kalan Tsereteli Yürütme Komitesinin bir oturumunda şunu tekrarlamayı lüzûmlu gördü: "Tutuklamaların ertesi günü Bolşevik meselesi konusunda açık bir cevap verdim ve dedim ki: 3-5 temmuzdaki ayaklanmanın kışkırtıcıları olarak suçlanan Bolşevik liderlerin Alman genelkurmayıyla bağlantılı olduklarından şüphe etmiyorum." Bundan daha azını söyleyemiyordu. Daha fazlasını söylemekse dezavantajlıydı. Uzlaşmacı partilerin gazeteleri de Tsereteli'nin sözlerinden öteye geçemediler. Fakat aynı zamanda bunlar Bolşevikleri Alman militarizminin piyonları olarak şevkle eleştirdiklerinden, sesleri siyasî bakımdan basının diğer kesiminin Bolşevikleri "piyon" olarak değil de, Ludendorff'un paralı askerleri olarak ele alan haykırışlarına karışıyordu. Bu korodaki en yüksek tondaki sesleri Kadetler çıkarıyorlardı. Moskovalı liberal profesörlerin gazetesi *Russkiye Vedemosti*, *Pravda* yayın merkezinin baskını sırasında, Gaparanda'dan gelen almanca bir mektup bulunduğunu ve burada bir baronun "Bolşevikleri eylemlerinden dolayı kutladığını" ve "Berlin'de bunun yaratacağı sevinci" müjdelediğini bildiriyordu. Finlandiya sınırındaki Alman baron Rus yurtseverlerin nasıl bir mektuba ihtiyaçları olduğunu iyi biliyormuş. Bolşevik barbarlığa karşı kendini savunan eğitimli toplumun basını bu tür haberlerle dolup taşıyordu.

Profesörler ve avukatlar kendi söylediklerine inanıyorlar mıydı? Bunu kabul etmek, en azından sermayenin liderleri bakımından, onların siyasî zekâlarını çok küçümsemek olurdu. İlkesel veya psikolojik mütalâalar bir yana, basit pratik gerekçeler ve her şeyden önce malî mütalâalar bile onlara suçlamanın saçmalığını göstermeye yeterdi. Tabiatıyla, Alman hükûmeti Bolşeviklere yardım etmiş olabilir-

di, ama fikir yönünden değil, para yönünden. Oysa Bolşeviklerde olmayan şey paraydı. Partinin dışarıdaki merkezi savaş sırasında acımasız bir yoksulluk içinde mücadele etmişti, yüz frank bile ona büyük bir para gibi görünüyordu. Merkezî yayın organı ayda bir veya iki ayda bir çıkıyordu ve Lenin bütçeyi aşmamak için satır sayısına bile çok dikkat ediyordu. Petrograd teşkilâtının harcamaları savaş yılları boyunca özellikle yasadışı bildirilerin basılmasına hasredilen bir kaç bin rubleden ibaretti. İki buçuk yıl boyunca Petrograd'da sadece üç yüz bin nüsha basılmıştı. Ayaklanmadan sonra, katılımların ve kaynakların artmasıyla, tabiatıyla bu sayılar da olağanüstü yükseldi. İşçiler Sovyete ve sovyet partilerine büyük bir iştahla aidat ödüyorlardı. Trudovik avukat Bramson 1. Sovyetler Kongresine sunduğu raporda şöyle diyordu: "Sovyet lehine yapılan bağışlar, her türlü ödemeler, para toplamalar ve aidatlar Devrimimizin başlamasının hemen ertesinde sel gibi akmaya başladı... Bu ödemeleri yapmak için sabahın erken saatlerinden gece yarılarına kadar bize, Tavriçeskiy sarayına doğru durmak bilmez bir hac yolculuğunun dokunaklı manzarasına şahit olduk." Zaman geçtikçe işçiler aidatlarını Bolşevikler lehine vermek için birbirleriyle yarıştılar. Bununla birlikte, partinin ve gelirlerinin hızla büyümesine rağmen, *Pravda* tüm parti gazeteleri içinde en ufak boyutta olanıydı. Rusya'ya gelişinden kısa bir süre sonra, Lenin Stockholm'deki Radek'e şöyle yazıyordu: "*Pravda*'ya dış politika üzerine aşırı kısa ve *Pravda* ruhunda (çok ama çok az yerimiz var, büyütmek için çırpınıyoruz) makaleler yazın."

Lenin'in uyguladığı sıkı tasarruf rejimine rağmen parti sıkıntıdan çıkamıyordu. Bir yerel örgüte iki veya üç bin savaş zamanı rublesi aktarmak söz konusu olduğunda merkez komite için her seferinde ciddî bir sorun doğuyordu. Cepheye gazete göndermek için sürekli olarak işçilerden yeni paralar toplanması gerekiyordu. Ama yine de Bolşevik gazeteleri uzlaşmacıların ve liberallerin gazetelerine nazaran siperlere çok az sayıda ulaşıyordu. Bu konuda sürekli şikâyetler oluyordu. Askerler "sizin gazetenizin hayaletiyle yaşıyoruz yalnızca" diye yazıyorlardı.

Nisanda, partinin Petrograd'daki yerel konferansı başkent işçilerini üç gün içinde bir matbaa satın almak için gereken yetmiş beş bin ruble toplamaya çağırdı. Bu para fazlasıyla toplandı ve parti sonunda, temmuzda yunkerler tarafından baştan aşağı tahrip edilecek olan, kendine ait bir matbaaya kavuştu. Bolşevik sloganların etkisi bozkırda yangın gibi genişliyordu. Ama propaganda kaynakları hâlâ çok vasattı. Bireysel olarak Bolşeviklerin yaşam tarzı iftiraya pek mahal bırakılmıyordu. Öyleyse geriye ne kalıyordu? Hiç bir şey, sadece Lenin'in Almanya'dan geçişi. Ama genellikle bilinçsiz kişiler önünde Lenin'in Alman hükûmetiyle bağlantısının bir kanıtı gibi dile getirilen bu olgu aslında tam tersini kanıtlıyordu: bir ajan düşman topraktan gizlice ve en ufak bir tehlikeyi bile göze alamadan geçerdi. Yalnızca kendinden tümüyle emin bir devrimci savaş zamanında yutseverlik yasalarını açıkça çiğnemeye cüret edebilirdi.

Ama Adalet bakanlığı sevimsiz görevini yerine getirmekte bir an bile tereddüt etmedi. Liberal milletvekillerinin adlarını bütün ükenin bildiği Kara-Yüzler üyesi ajanlar tarafından katlinin sistematik biçimde soruşturulmadan kaldığı, ama buna karşılık Kiev'de bir ticarethanede çalışan bir Yahudinin [Mendel Beyliss] hristiyan çocuğun kanını içmekle suçlandığı otokrasinin son yıllarında yetişmiş kadroları boşuna miras almamıştı. Özel önemdeki işlerle görevli soruşturma yargıcı Aleksandrov ile Adalet Sarayı savcısı Karinskiy'nin imzasıyla 21 temmuzda Lenin, Zinovyev ve Kollontay ile içlerinde Alman sosyal-demokrat Helphand-Parvus'un da bulunduğu bir dizi başka zatın vatana ihanetle suçlandığı bir celpname yayınlandı. Ceza yasasının aynı 51, 100 ve 108. maddeleri bilâhare 23 temmuzda askerî birliklerce tutuklanan Troçki ve Lunaçarskiy'e de uygulandı.

İddianame metnine göre Bolşevik liderler "Rusya vatandaşları olarak, kendi aralarında ve diğer zatlarla önceden anlaşarak, Rusya'ya karşı Rusya'yla savaş hâlinde bulunan devletlerle işbirliği yapmak amacıyla, anılan devletlerin ajanlarıyla Rus ordusunun ve cephe gerisinin dağıtılmasına katkıda bulunmak üzere, ordunun savaş gücünün zayıflatılması için anlaşmışlardır. Bu amaçla, bu devletlerden

alınan maddî kaynaklarla, onları düşmana karşı yürütülen askerî harekâtları derhal baltalamaya çağırarak halk ve ordu içinde propagandaya girişmişler ve yine aynı amaçlarla, 3-5 temmuz döneminde, Petrograd'da bir silahlı ayaklanmaya girişmişlerdir..." Okuma yazmayı bilen herkes, en azından başkentte, o günlerde Troçki'nin New York'tan Christiana ve Stockholm'den geçerek Petrograd'a hangi koşullarda geldiğini bilse de, soruşturma yargıcı bu zatı Almanya'dan geçip gelme suçuyla itham ediyordu. Adalet muhakkak ki karşı istihbaratın önüne getirip koyduğu belgelerin değeri üzerine hiç bir şüphe düşsün istemiyordu.

Karşı istihbarat kurumu dünyanın hiç bir yerinde bir ahlâk yuvası değildir. Ama özellikle Rusya'da Rasputin rejiminin çirkef kuyusundan başka bir şey değildi. Bu kara cahil, alçak ve çok güçlü kurumun kadrolarını *Ohrana*'nın işsiz kalmış ajanlarının yanısıra, subay, polis ve jandarmanın artıkları oluşturuyordu. Askerî operasyonlarda kullanılmaya elverişsiz albaylar, yüzbaşılar ve teğmenler tüm ülkede feodal bir karşı istihbarat ağı kurarak tüm sosyal ve siyasî yaşam alanlarını faaliyetleri içine almışlardı. Eski polis şefi Kurlov esefle şu beyanda bulunmuştu: "Sivil çalışmaların idaresine ünlü karşı istihbarat müdahale etmeye başlayınca vaziyet gerçekten katastrofik bir hâl almıştı." Kurlov'un kendi geçmişinde de başbakan Stolıpin'in öldürülmesi olayına dolaylı bir karışma gibisinden bir dizi karanlık iş vardı; bununla birlikte, karşı istihbaratın faaliyetleri onun gibi uzman birinin hayal gücünü bile korkutuyordu. "Düşman casusluk faaliyetlerine karşı mücadele çok zayıf bir ölçekte yürütülürken", diye yazar, sadece şantaj amacıyla tümüyle masum kişilere yüklenen uydurma suçlamalar icat ediliyordu. Kurlov böyle bir olayı nakleder: "Polis müdürlüğünde görev yaptığım zamandan tanıdığım, şantaj yapmaktan dolayı işten atılmış bir gizli ajanın kod adını ürküntüyle duydum." Savaş öncesinde noterlik yapan, Ustinov adlı taşradan bir karşı istihbarat şefi de anılarında karşı istihbaratın çalışma ahlâkını az çok

Kurlov'unkiyle aynı terimlerle çizer: "Ajanlar araştırmalarında kanıtları bizzat kendileri oluşturuyorlardı." Kurumun hangi düzeyde olduğunu görmek için en iyisi itirafçının kendisine kulak vermek. Ustinov Şubat devrimi konusunda şöyle yazar: "Alman altınıyla Alman ajanları tarafından kışkırtılan devrime kurban düşen Rusya harap oldu."

Yurtsever noterin Bolşevikler karşısındaki tutumunu açıklamaya ihtiyaç yoktur. "Karşı istihbaratın Lenin'in eski faaliyetlerine, Alman genelkurmayıyla bağlantısına, Alman altını almasına dair raporları öylesine inandırıcıydı ki, Lenin hemen ipe gönderilebilirdi." Kerenskiy buna karar veremedi, çünkü kendisi bir haindi. "Özellikle şaşırtıcı ve hattâ iğrenç olan ülkenin işe yaramaz bir küçük avukat, Yahudi veledi Saşa Kerenskiy tarafından yönetilmesiydi." Ustinov Kerenskiy'in "yoldaşlarına ihanet eden bir kışkırtıcı olarak iyi tanındığını" ileri sürer. Fransız general Anselme, daha sonra ortaya çıktığı gibi, mart 1919'da Odessa'yı Bolşeviklerin tazyikiyle değil, kayda değer miktarda rüşvet aldığından tahliye etmişti. Kimden? Bolşeviklerden mi? Hayır, "bunda Bolşeviklerin payı yok. Bu masonların işi", diyordu Ustinov. İşte bu dünya böyle.

Şubat ayaklanmasından hemen sonra, düzenbazlar, üçkağıtçılar ve şantajcılardan oluşan bu kurum müsteşar "narodnik-sosyalist" Demyanov'un şu aşağıdaki gibi tasvir ettiği Mironov adlı, yurtdışından yeni dönmüş bir yurtsever Sosyal-Devrimcinin gözetimine verilmişti: "Dıştan bakıldığında, Mironov iyi bir izlenim veriyordu... Ama bu adamın pek de normal olmadığını duyarsam hiç şaşmam." Bu şehadete ancak inanılabilir; normal bir adam duvarlarını aksülümenle sıvayıp, kapısına kilit vurulması gereken bir kuruma baş olmayı kabul etmezdi.

Ayaklanmanın yol açtığı idarî karmaşanın ardından, karşı casusluk örgütü dar görüşlülük timsâli ve her yolu mübah sayan bir adam olan Adalet bakanı Pereverzev'e bağlandı. Aynı Demyanov hatıralarında bakanının "Sovyette hiç bir itibarının bulunmadığını" söylüyor. Mironov ve Pereverzev'in kanatları altında devrimden korkuya kapılan karşı istihbarat örgütünün ajanları kısa bir sürede toparlandılar

ve eski faaliyetlerini yeni siyasî duruma uyarladılar. Haziranda, hükûmet basınının sol kanadı, sefil Mironov'un baş yardımcısı iki kurum müdürü, Şçukin ve Broy da dahil, karşı istihbaratın üst düzey memurlarının işledikleri cinayet ve diğer suçlar konusunda haberler yayınladı. Temmuz krizinden sekiz gün önce, Yürütme Komitesi, Bolşeviklerin baskısı altında. hükûmetten Sovyet temsilcilerinin katılımıyla karşı istihbarat servisinin derhal revizyondan geçirilmesini talep etti. Bu bakımdan karşı istihbarat ajanlarının Bolşeviklere hemen ve çok güçlü bir darbe indirmekte meslekî ve hayatî çıkarları vardı. Prens Lvov istihbarat servisine her sanığı üç ay boyunca hapiste tutma hakkı veren bir kararnameyi daha yeni imzalamıştı.

Suçlamanın ve de suçlayanların niteliği akla kaçınılmaz olarak şu soruyu getiriyor: nasıl oluyordu da genel olarak normal kafalı insanlar bu denli bariz ve tümüyle saçma bir yalana inanabiliyor ya da inanıyor gibi yapabiliyorlardı? İstihbarat servisinin başarısı savaş, bozgun, kargaşa, devrim ve kıyasıya sosyal mücadelenin yarattığı genel ortam haricinde gerçekten tasavvur dahi edilemezdi. Rusya'nın yönetici sınıfları için 1914 sonbaharından beri hiç bir başarı yoktu, ayaklarının altındaki toprak kayıyordu, her şey ellerinden düşüyordu, her yandan felâketler üşüşüyordu: nasıl bir suçlu aranmazdı ki?

Adalet Sarayının eski savcısı Zavadskiy, anılarında, "tümüyle akıl yerindeki insanlar o dehşetengiz savaş yıllarında, ortada ne fol ne yumurta varken, ihanetten şüphelenme eğilimindeydiler. Benim savcılık yaptığım dönemde ortaya çıkarılan olayların çoğunda büyük mübalağalar vardı." Bu türden inisyatifler, kötü niyetli casuslardan gayrı, kafayı yemiş küçük burjuvalardan geliyordu. Savaş psikozu erkenden devrim öncesindeki hummalı politik ortamla birleşerek olabilecek en ucûbe sonuçları vermeye başlamıştı. Başarısız generallerle hemfikir olan liberaller her yerde Almanya'nın parmağını aradılar. Saray kamarillası cermenofil addediliyordu. Rasputinci klik liberaller tarafından tümden Potsdam'ın talimatlarıyla hareket ediyor gibi sunuluyordu. Çariçe sık sık açıkça casuslukla suçlanıyordu: Saray çevrelerinde dahi general Kitchener'in komutasında Rusya'ya dönen geminin

Almanlar tarafından batırılmasındaki sorumluluk ona yükleniyordu.

Sağcılar da, tabiatıyla, borçlarını ödemekte gecikmediler. İçişleri bakanlığı müsteşar yardımcısı Beletskiy'in nasıl 1916 başlarında "savaş zamanında vatana ihanet anlamına gelen fiillerle" suçlayarak liberal milliyetçi sanayici Guçkov'a karşı bir dava açtığını anlatır. Beletskiy'in yediği haltları sayıp döken, kendisi de eski bir İçişleri bakanlığı müsteşarı olan Kurlov da dönüp Milyukov'a şu soruyu sorar: "Kapıcısına gönderilen bir posta havalesiyle, hangi vatan hizmetindeki namuslu çalışmaları dolayısıyla iki yüz bin rublelik 'Finlandiya' parası almıştır?" 'Finlandiya' kelimesinin tırnak içine alınması Alman parasının söz konusu olduğunu anlatmak içindir. Oysa Milyukov'un tümüyle hakedilmiş bir cermenofob [Alman düşmanı] ünü vardı!

Hükûmet çevrelerinde, genel olarak tüm muhalefet partilerinin Alman parasıyla iş gördüklerinin kanıtlanmış olduğu düşünülüyordu. Ağustos 1915'te, ortada Duma'nın kapatılma tasarısı vesilesiyle bir kargaşa çıkacağı beklentisi varken, yarı liberal bilinen Donanma bakanı Grigoroviç kabine toplantısında şöyle diyordu: "Almanlar güçlü bir propaganda uyguluyorlar ve hükûmet karşıtı örgütleri parayla besliyorlar." Bu tür imalara sinir olsalar da, Oktyabristler ve Kadetler yine de bunları solculara yöneltmekte tereddüt etmiyorlardı. Savaşın başında Menşevik Çheidze'nin yaptığı yarı yurtsever konuşma konusunda Rodzyanko şöyle yazıyordu: "Araştırmalar Çheidze'nin Alman çevreleriyle ilişkisi olduğunu göstermiştir." Kanıt manıt hak getire!

Milyukov *İkinci Rus Devriminin Tarihi* adlı kitabında şöyle der: "27 şubat ayaklanmasında 'karanlık kaynaklar'ın oynadığı rol tümüyle açık olmasa da, izleyen gelişmeler itibariyle değerlendirildiğinde, bunun reddedilmesi pek güçtür." Eski bir marksist olan bugünün gerici slavofili, Alman kökenli Peter von Struve çok daha kararlı konuşur: "Almanya tarafından düşünülen ve uygulamaya sokulan Rus devrimi başarı kazandığında, Rusya hemen savaştan çekildi." Milyukov'da olduğu gibi, Struve'de de söz konusu olan Ekim devrimi değil, Şubat devrimidir. Petrograd garnizonu delegeleri tarafından kaleme alınan ünlü *1 nolu Prikaz*, yani askerin özgürlükleri magna kar-

tası konusunda Rodzyanko şöyle yazıyordu: "*1 nolu Prikaz*'ın Alman kökenli olduğundan bir an bile şüphe etmiyorum." Bir tümen komutanı, general Barkovskiy Rodzyanko'ya *1 nolu Prikaz*'ın "kendi birliğine Alman siperlerinden çıkan adamlar tarafından bol kepçe dağıtıldığını" anlatıyordu. Çar zamanında vatana ihanetle mahkûm edilmeye çalışılan Guçkov savaş bakanı olunca bu suçlamayı solculara yöneltmekte gecikmedi. Guçkov'un orduya yönelik nisan ayındaki *prikaz*ında şöyle deniyordu: "Rusya'dan nefret eden ve kuşkusuz düşmanlarımızın hizmetindeki insanlar hasımlarımızın sebatkârlığıyla cephedeki ordumuzun içine sızmışlar ve bunların ihtiyaçlarına uyarak en kısa zamanda savaşı sona erdirme zorunluluğunu propaganda etmişlerdir." Emperyalist politikaya karşı yapılan nisan gösterisi konusunda Milyukov şöyle yazar: "İki bakanı [Milyukov ve Guçkov] saf dışı etme görevi açıkça Almanya'da kotarılmıştır." İşçiler gösteriye katılmak için Bolşeviklerden günde on beşer ruble almışlarmış. Politikacı olarak çuvalladığı tüm bulmacalarda Alman altını liberal tarihçiye yol gösteriyordu.

Bolşevikleri işveren Almanya'nın gayri-iradî müttefikleri, hattâ ajanları olarak itham eden yurtsever sosyalistlerin kendileri de sağ kanattan gelen benzer suçlamalara muhatap oluyorlardı. Rodzyanko'nun Çheidze konusundaki hükmünü gördük. Aynı Rodzyanko Kerenskiy'i de esirgemedi: "Bolşeviklere duyduğu gizli sempatiyle, geçici hükûmeti Bolşevikleri Rusya'ya kabul etmeye angaje eden hiç kuşku yok ki oydu." "Diğer mülâhazalar" Alman altınının yanında hiç bir şey ifade etmiyordu. Yabancı dillere de çevrilen ilginç hatıralarında jandarma generali Spiridoviç Sosyal-Devrimcilerin önde gelen çevrelerinde çok sayıda Yahudi bulunduğuna işaret ederek şöyle ekler: "Aralarında geleceğin tarım bakanı, Alman casusu Viktor Çernov gibi Rus adları taşıyanlar da vardı." Sosyal-Devrimci partinin lideri yalnızca jandarmanın şüphesi altında değildi. Temmuzda Bolşeviklere karşı yürütülen pogromdan sonra, Kadetler hiç vakit kaybetmeden Berlin'le bağlantıları olduğu şüphesiyle Tarım bakanı Çernov'a karşı sıkı bir kampanya başlattılar ve bedbaht yurt-

sever üstüne atılan suçlamalardan aklanmak için bir süre istifasını vermek zorunda kaldı.

1917 sonbaharında yurtsever yürütme komitesinin Menşevik Skobelev hakkında uluslararası sosyalist konferansa katılması dolayısıyla verdiği soruşturma önergesi hakkında konuşan Milyukov Ön-Parlamento kürsüsünden yaptığı titiz sentaks analiziyle belgenin açıkça "Alman kökeni"ni kanıtlıyordu. Önergenin üslûbu, uzlaşmacıların tüm diğer literatürleri gibi, gerçekten bir felâketti. Gecikmiş, fikirden, arzudan yoksun demokrasi sağa sola ürküntüyle bakınıyor, başka dillerden yaptığı kötü tercümelerle yazılarında çekince üstüne çekince biriktiriyordu. Hem zaten kendisi de yabancı bir geçmişin gölgesiydi. Ludendorff'un bu işte sayı suyu yoktu.

Lenin'in Almanya'dan geçmesi şoven demagojiye bitip tükenmek bilmez imkânlar sundu. Fakat, sanki politikalarında yurtseverliğin oynadığı uysal rolü göstermek ister gibi, ilk zamanlar Lenin'i yapmacık bir iyiniyetle ağırlamış olan burjuva basını, ancak Lenin sosyal programını açıkladıktan sonra, onun "cermenofili"sine karşı gemi azıya almış bir kampanya başlattı. "Toprak, ekmek ve barış mı?" Bu sloganları olsa olsa Almanya'dan getirebilirdi. O dönemde daha Yermolenko'nun ifşaatının esamisi okunmuyordu.

Amerika'dan dönen Troçki ve diğer bir çok göçmen devrimci Halifax mıntıkasında kral George'un askerî yetkililerince tutuklandıkları sırada, Büyük Britanya'nın Petrograd büyükelçisi basına taklit edilemez bir İngiliz rusçasıyla şu resmî açıklamayı yapmıştı: "İngiliz hükûmetine Rus geçici hükûmetini devirmek için Alman hükûmetince desteklenen bir planla irtibatları olduğu yolunda bir ihbar yapılmış olduğundan, *Christianafjord* vapurundaki bu Rus vatandaşları Halifax'ta alıkonulmuşlardır..." Sör George Buchanan'ın basın bildirisi 14 nisan tarihliydi: bu sırada yalnız Burstein değil, Yermolenko bile henüz ufukta değildi. Bununla beraber, Dışişleri bakanı olarak Milyukov, Rusya elçisi Nabokov aracılığıyla, İngiliz hükûmetinden Troçki'nin serbest bırakılmasını ve Rusya'ya gelmesine izin verilmesini talep etmek zorunda kalmıştı. Nabokov şöyle yazar: "Amerika'daki

faaliyetlerinden Troçki'yi tanıyan İngiliz hükûmeti şaşkınlığa düşmüştü: Bu da ne demek oluyor? Kötü niyet mi yoksa körlük mü? İngilizler omuz silkiyor, tehlikenin farkında olarak bizleri uyarıyorlardı." Yine de Lloyd George boyun eğmek zorunda kaldı. Troçki'nin Petrograd basınında Büyük Britanya elçisine sorduğu soruya verdiği cevapta Buchanan ilk açıklamasını acınacak biçimde geri alarak şunu söyledi: "Hükûmetim Halifax'ta bir grup göçmeni yalnızca Rus hükûmetince kimliklerinin tespiti amacıyla alıkoymuştur... Rus göçmenlerin tutuklanma hadisesi bundan ibarettir." Buchanan yalnızca bir centilmen değil, aynı zamanda bir diplomattı.

Haziran başındaki Devlet Duması üyelerinin konferansında, nisan gösterileri sonucu hükûmetten kovulan Milyukov açıkça Almanya'yla bağlantıları olduğunu öne sürerek Lenin ve Troçki'nin tutuklanmasını talep etti. Troçki ertesi gün Sovyetler Kongresinde şöyle konuştu: "Milyukov bu suçlamayı geri almadıkça, alnında alçak bir iftiracının yara izini taşıyacaktır." Milyukov *Reç*'te verdiği cevapta, "bay Lenin ve bay Troçki'nin serbestçe dolaşmasından gerçekten rahatsızlık duyduğunu", ama onların tutuklanmalarını zorunlu görmesinin sebebinin "Alman ajanı olmalarından değil, ceza yasasını yeterince çiğnemelerinden" kaynaklandığını söyledi. Milyukov bir diplomattı, ama bir centilmen değildi. Lenin ve Troçki'nin tutuklanmalarının zorunlu oluşu Yermolenko'nun ifşaalarından önce de onun için açıktı. Tutuklama işi hukusal olarak nasıl sunulacaktı, bu teknik bir meseleydi. Liberallerin lideri daha "hukuksal" biçim bulunmadan ağır töhmet altında bırakma politikası izliyordu.

Alman altını efsanesinin rolü en bariz şekilde geçici hükûmetin genel sekreteri Kadet Nabokov'un (yukarıda anılan, Rusya'nın Londra büyükelçisiyle karıştırılmamalı) anlattığı bir olayda görülür. Hükûmet toplantılarından birinde, bir pundunu bulup Milyukov şu saptamayı yapmış: "Alman parasının Devrime katkıda bulunan bir çok faktör üzerinde rol oynadığı kimse için bir sır değil..." Kullandığı deyişler her ne kadar daha ılımlı da olsa, işte bu tam Milyukov'a göre bir şey. Nabokov, Kerenskiy'in öfkeden kıpkırmızı kesildiğini anlatır.

Çantasını kapıp sertçe masaya fırlatarak şöyle demiş: "Milyukov'un benim huzurumda büyük Rus devriminin ulu davasına iftira etme cüretini gösterdiği böyle bir toplantıda bir dakika dahi kalamam." Jestleri her ne kadar biraz abartılmış gibi görünse de, bu da tam Kerenskiy'e göre bir şey. Bir Rus atasözü su içtiğin kuyuya tükürme der. Ekim Devrimiyle tehdit edildiğinde, Kerenskiy de ona karşı ağzına dolayacak Alman altını mitinden başka bir şey bulamadı. Milyukov'un ağzında "ulu bir davaya atılan iftira" olan şey, Burstein-Kerenskiy'in ağzında Bolşeviklere karşı ulu iftira davası oldu.

Çariçe, Rasputin, saray çevresinden başlayıp bakanlar, askerî kurmay, Duma, liberal yayın kurullarından geçerek Kerenskiy'e ve Sovyetin yüksek tepelerinin bir kısmına dek uzanan cermenofili ve casusluk önyargılarının kesintisiz zinciri özellikle tekdüzeliğiyle insanı şaşırtır. Siyasî hasımlar hayal gücünü çalıştırmaya gayret etmemekte ısrarlı gibi gözüküyorlardı: aynı suçlamayı bir noktadan diğerine, tercihan sağdan sola ısıtıp ısıtıp yeniden ileri sürüyorlardı yalnızca. Bolşeviklere atılan Temmuz iftirası hiç de ortada fol yok yumurta yokken gökten düşmentişti; panik ve öfkenin doğal sonucu, utanç verici zincirin son halkası, hazırlop bir iftira formülünün dünün suçlayanları ve suçlananlarını uzlaştıran yeni bir nihaî adrese uygulanmasıydı. Önderlerin tüm aşağılanmaları, tüm korkuları, tüm öfkeleri en solda yer alan ve büsbütün devrimin ezici gücünü cisimleştiren partiye karşı yöneliyordu. Mülk sahibi sınıflar Bolşevikleri kana ve çamura boğmak için son bir umutsuz girişimde bulunmadan gerçekten onlara yerlerini bırakabilirler miydi? Çok kullanılmaktan karman çorman olmuş iftira yumağı sonuçta Bolşeviklerin başına sarıldı. Karşı istihbarat servisine çalışan bir teğmenin ifşaaları bir çıkmaz sokakta sıkıştırıldıkları zaman mülk sahibi sınıfların içine girdikleri çılgınlık durumunun ete kemiğe bürünmesinden başka bir şey değildi. İftira işte bu nedenle bu denli zehirli bir hâl aldı.

Alman casusluğu kuşkusuz ham hayal değildi. Rusya'nın Almanya'daki casusluk teşkilâtından çok daha iyi teşkilâtlanmıştı Rusya'da. Eski rejimde Savaş bakanı general Suhomlinov'un Berlin hesabına

çalışmaktan tutuklandığını hatırlamak yeterlidir. Yine aynı şekilde Alman ajanları yalnızca saray çevreleri ile Kara-Yüzlerin arasına değil, sol çevrelere de sızmışlardı. Alman ve Avusturyalı yetkililer savaşın başlangıcından bu yana Ukraynalı ve Kafkasyalı göçmenlerden başlayarak ayrılıkçı eğilimlerle bağlantı kurmaya çalışmışlardı. Nisan 1917'de bunlar tarafından angaje edilen Yermolenko'nun Ukrayna'nın kurtuluşu için mücadeleyle görevlendirilmesi ilginçtir. 1914 sonbaharından itibaren Lenin, tıpkı İsviçre'deki Troçki gibi, Avusturo-Alman militarizmine yem olan devrimcilerle irtibatı kesmeye açık bir çağrı yapmıştı. 1917 başında, Troçki New York'ta basın yoluyla Britanya büyükelçiliğinin ilişki kurmaya çalıştığı Liebknecht'in taraftarları olan Alman sol sosyal-demokratlarına bu uyarıyı yineledi.

Fakat Rusya'yı zayıflatmak ve çarı sindirmek amacıyla ayrılıkçılarla cilveleşse bile, Alman hükûmeti çarlığı devirme düşüncesinden çok uzaktı. Bunun en iyi örneği Şubat devriminden sonra Almanların Rus siperlerinde dağıttığı ve 11 martta Petrograd Sovyetindeki oturumda alenen açıklanan bir bildiride bulunur: "Başlangıçta İngilizler çarınızla birlikte yürüyorlardı, ama şimdi ona başkaldırdılar, çünkü o onların çıkarcı istekleriyle hemfikir değildi. Çarınızı, Tanrının sevgili kulunu devirdiler. Bu niçin yapıldı? Çünkü çar İngiltere'nin yalancı ve alçak entrikasını anlamış ve açığa vurmuştu." Hem öz hem de biçim olarak bu belge otantikliğin garantisini verir. Prusyalı bir üsteğmeni taklit edemediğiniz gibi, tarih felsefesini de taklit edemezsiniz. General rütbesine yükseltilen Prusyalı üsteğmen Hoffmann Rus devriminin İngiltere'de tasarlandığını düşünüyordu. Yine de bu Milyukov-Struve'nin teorisinden daha az saçmadır, çünkü Potsdam sonuna dek Tsarskoye Selo'yla ayrı bir barış yapmayı ümit etmişken, Londra'da bu ayrı barıştan hep kaygı duyulmuştu. Ancak çarın yeniden tahta geçirilmesinin imkânsız olduğu aşikâr bir hâle gelince, Alman genelkurmayı devrimci sürecin baştan çıkarıcı eylemine umudunu bağladı. Ama Lenin'in Almanya'dan geçişi sorununda bile, inisyatif Alman çevrelerinden değil, Lenin'in kendisinden ve ilk hâliyle Menşevik Martov'dan gelmişti. Alman genelkurmayı muhtemelen

bunu biraz da tereddütle kabul etti. Ludendorff kendi kendine şöyle dedi herhâlde: belki bu yanda bir dinginlik hasıl olur.

Temmuz hadiseleri sırasında, Bolşeviklerin kendileri bile kimi beklenmedik ve açıkça önceden tasarlanarak kışkırtılmış aşırılıkların arkasında kriminel bir yabancı parmağı aramaya koyulmuşlardı. Troçki o günlerde şöyle yazıyordu: "Burada karşı devrimci provokasyon ya da Alman gizli servisi hangi rolü oynadı? Kesin bir şey şöylemek şu an güç... Gerçek bir soruşturmanın sonuçlarını beklemek gerek... Ama şimdi bile güvenle şunu söyleyebiliriz: böyle bir soruşturmanın sonuçları Kara-Yüzler çetelerinin eylemlerine ve ister Alman, ister İngiliz, ister Rus gericiliğinin ya da isterse her üçünün birden olsun, gizli para yardımlarının rolüne güçlü bir ışık tutabilir. Ama hadiselerin siyasî anlamı hiç bir adlî soruşturmayla değiştirilemez. Petrograd'ın işçi kitleleri ve askerleri satın alınmadılar ve alınamazlar. Onlar ne II. Wilhelm'in, ne Buchana'nın, ne de Milyukov'un hizmetindeler... Hareketi hazırlayan savaş, onu izleyen açlık, başını kaldıran gericilik, başsız bir hükûmet, maceracı bir taarruz, siyasî güvensizlik ortamı ve işçi ve askerlerin devrimci kaygılarıydı..." Savaştan ve iki ayaklanmadan sonra ortaya çıkan tüm arşiv dosyaları, belgeler ve hatıralar Alman istihbaratının Rusya'daki devrimci süreçlere sızışının hiç bir zaman yüksek politikadaki asker ve polisi çevrelerin ötesine geçmediğini kuşkuya yer bırakmayacak şekilde göstermiştir. Bizzat Almanya'da gerçekleşen devrimden sonra dahi bu konuda ısrar etmenin ne âlemi var acaba? Hohenzollernlerin o çok güçlü olduğu varsayılan istihbarat teşkilâtlarının 1918 sonbaharında Alman işçi ve askerleri karşısında nasıl acınacak ve güçsüz bir duruma düştükleri ortada! Milyukov "Düşmanlarımızın Lenin'i Rusya'ya göndermekteki hesapları tümüyle doğruydu" diye beyan eder. Ludendorff ise bu girişimin sonuçları hakkında bambaşka düşünür. Kendini haklı çıkarmak için Rus devrimiyle ilgili olarak şöyle der: "Gücümüzü mezara gömeceğini bilemezdim." Bu da gösteriyor ki, iki stratejistten, Lenin'in Almanya'dan geçişine izin veren Ludendorff ile bu izni kabul eden Lenin'den Lenin'di daha iyi ve daha ileriyi gören.

Ludendorff hatıralarında hüzünle şöyle yazar: "Düşman propagandası ve Bolşevizm Alman devleti açısından tek bir amaca yönelikti. İngiltere Çin'e afyon, düşmanlarımızsa bize devrim vermişti..." Ludendorff, Milyukov ve Kerenskiy'in Almanya'yı suçladıkları şeyin Antantın başının altından çıktığını düşünüyordu. İşte tarihin çarpıtılan anlamı böyle haşince öç alır! Ama Ludendorff burada durmadı. Şubat 1931'de, Bolşeviklerin ardında Rusya'ya ve emperyalist Almanya'ya karşı mücadelede birleşen, başta Yahudiler olmak üzere, dünya finans-kapitalinin bulunduğunu dünyaya duyurdu. "Troçki Amerika'dan, İsveç üzerinden geçerek, Petrograd'a cepleri dünya sermayesinin verdiği yüklü paralarla dolu olarak geldi. Diğer paralar Bolşeviklere Almanya'dan Yahudi Solmssen kanalıyla aktarıldı." (*Ludendorffs Volkswarte*, 15 şubat 1931.) Ludendorff ile Yermolenko'nun tanıklıkları ne denli çelişik olsalar da, tek bir noktada birleşirler: bir kısım para, görüldüğü kadarıyla, gerçekten Almanya'dan, Ludendorff'tan değil kuşkusuz, ama ölümcül düşmanı Solmssen'den geliyordu. Soruna estetik bir ambalaj geçirebilmek için bir tek bu tanıklık eksikti.

Ama ne Ludendorff, ne Milyukov, ne de Kerenskiy barutu icat ettiler, her ne kadar bunu en çok kullanan Ludendorff olsa da. Hem Yahudi, hem de Alman ajanı olarak "Solmssen"in tarihte selefleri olmuştur. Büyük devrim sırasında Fransa'nın İsveç büyük elçisi olan, kraliyet iktidarının, kralın ve de özellikle kraliçenin gayretkeş taraftarı Fersen kontu bir çok kez Stockholm'deki hükûmetine şöyle raporlar göndermişti: "Berlin'deki Herr Herzberg'in (Prusyalı Dışişleri bakanı) elçisi Yahudi Efraim onlara (Jakobenlere) para yolluyor; daha geçenlerde altı yüz bin lira aldı." Ilımlı bir gazete olan *Les Révolutions de Paris* cumhuriyetçi ayaklanma sırasında "Prusya kralının ajanı Yahudi Efraim gibi Avrupa diplomasisinin elçileri seyyal ve oynak hâldeki halkın içine sızıyorlardı..." varsayımını öne sürüyordu. Bu aynı Fersen bir raporunda şöyle diyordu: "Jakobenler satın aldıkları plebin yardımı olmasa ... kaybederlerdi." Anlaşılan gösterilere katılanlara günlük istihkak veren Bolşevikler Jakoben örneğini izliyorlardı ve her

iki durumda da "pleb"i satın almaya yönelik para Berlin kaynaklıydı. XX. ve XVIII. yüzyıl devrimcilerinin hareket etme biçimlerinin benzerliği, düşmanları tarafından tezgahlanan iftiraların çok daha çarpıcı benzerliği göz önüne alınmazsa, şaşırtıcı gelebilir. Ama kendimizi sadece Jakobenlerle sınırlamamız hiç de gerekli değil.

Tüm devrimler ve iç savaşların tarihi tehdit altındaki veya devrilmiş bir sınıfın başına gelen belânın sebebini kendinde değil, yabancı ajan ve elçilerde aramaya meyilli olduğunu sarsılmaz bir şekilde göstermiştir. Yalnız tarih bilimci sıfatıyla Milyukov değil, yüzeysel bir tarih okuru sıfatıyla Kerenskiy bile bunu bilmezden gelemez. Bununla beraber, politikacı sıfatıyla, her ikisi de karşı devrimci işlevlerinin kurbanıdırlar.

Bununla beraber, yabancı ajanların devrimci rolüne dair kuramların altında, tüm diğer tipik kitlesel hatalarda olduğu gibi, dolaylı bir tarihî temel vardır. Ama bilinçli ama bilinçsiz olarak, her halk varoluşunun kritik dönemlerinde başka halkların hazinesinden geniş çaplı ve yüksek miktarda ödünç alır. Öte yandan, ilerici bir harekette dışarıda yaşamış kişiler veya ülkeye dönmüş eski göçmenlerin önder rol oynamaları hiç de nadir rastlanan bir durum değildir. Yeni fikir ve kurumlar bu nedenle tutucu tabakalara her şeyden önce egzotik, yabancı ürünler gibi gelir. Şehre karşı köy, başkente karşı taşra, işçiye karşı küçük burjuva hep kendilerini yabancı etkilere karşı ulusal güçlermiş gibi savunurlar. Bolşevik hareket Milyukov tarafından ne de olsa tıpkı Rus mujikinin yüzyıllar boyu şehirli kıyafeti giymiş herkesi Alman[1] diye adlandırmasıyla aynı sebepten dolayı "bir Alman hareketi" olarak takdim edilmişti. Şu farkla ki mujik burada iyi niyetliydi.

1918'de, dolayısıyla Ekim devriminden sonra, Amerikan hükûmetinin basın bürosu şaşaayla Bolşeviklerin Almanlarla irtibatına dair bir belge tomarı yayınladı. Bu eleştirinin nefesine bir an bile dayanamayıp çöken koca aldatmaca bir çok okumuş yazmış kişi tarafından doğru kabul edilmişti. Oysa o sırada sözüm ona farklı farklı

1 "Nemets" (Alman) sözcüğü halk dilinde "dilsiz", "ülke dilini konuşmayan kişi" anlamına geliyordu ve mujik bunu hiç bir farklılaştırmaya gitmeden tüm yabancılara uyguluyordu. (Fransızcaya çevirenin notu.)

ülke kaynaklı belge orijinallerinin bir tek daktiloyla yazıldığı kanıtlanmıştı. Tahrifatçılar tüketicilerin masraflarını karşılayacaklarından emindiler: Bolşevikleri siyasî olarak yerme ihtiyacının muhakkak tüm eleştirel sesleri bastıracağına inanıyorlardı. Ve yanılmadılar, çünkü belgelerin paraları ödendi. Ama yine de, mücadele arenasından bir okyanus kadar uzaktaki Amerikan hükûmeti bu işe ancak ikinci veya üçüncü dereceden ilgi duydu.

Fakat öyleyse niçin bu siyasî iftira kendi içinde bu denli fakir ve monotondu? Çünkü sosyal psike tutumlu ve tutucudur. Amaçlarına varmak için gerekenden daha fazla çaba göstermez. Yeni bir şey kurmak zorunda olmadığı müddetçe eskiden ödünç almayı tercih eder. Ama bu durumda bile, eskinin unsurlarından yararlanır. Her yeni çıkan din kendine yepyeni bir mitoloji yaratmak yerine yalnızca geçmişin hurafelerini yeniden devreye sokmuştur. Felsefî sistemler, hukuk ve ahlâk doktrinleri de aynı şekilde kurulmuşlardır. Deha yeteneğine sahip bireyler bile kendilerini yetiştiren toplumdan daha uyumlu bir gelişme göstermezler. Aynı beynin içindeki en yaman fanteziler hazırlop modellere kölece bir bağlılıkla birarada bulunur. En kahramanca atılımlar kabasaba önyargılarla içiçedirler. Shakespeare yüzyılların derinliğinden kopup gelen konularla besliyordu yaratıcılığını. Pascal Tanrının varlığını olasılık kuramıyla kanıtlıyordu. Newton yer çekimi yasalarını bulmuştu, ama Mahşer Gününe inanıyordu. Marconi'nin Vatikan'a telsiz telefon istasyonu kurmasından beri, İsa'nın naibi mistik hidayeti radyo kanalıyla yayınlıyordu. Normal zamanlarda, bu çelişkiler uyuşuk durumdadırlar. Ama felâket zamanlarında, infilâkî bir şiddet kazanırlar. Maddî çıkarları tehdit altındayken, eğitimli sınıflar insanlığın bagajında taşıdığı tüm önyargı ve yanlışı harekete geçirirler. Eski Rusya'nın alaşağı edilmiş patronlarının düşüşleriyle ilgili mitolojiyi kendilerinden önce devrilmiş olan sınıflardan hiç bir seçmeye gitmeden ödünç aldıklarıyla kurmalarına hiç kızabilir miyiz? Doğrusunu söylemek gerekirse, Kerenskiy'in olaylardan yıllarca sonra, hatıralarında Yermolenko'nun versiyonunu iktibas etmesi her hâlûkârda basma kalıplıktır.

Daha önce de dediğimiz gibi, savaş ve devrim yıllarının iftirası tekdüzeliği bakımından çarpıcıdır. Yine de burada bir fark var. Birikimli bir nicelikten yeni bir nitelik doğar. Diğer partilerin kendi aralarındaki mücadelesi hep beraber Bolşeviklere karşı yürüttükleri saldırganlığa kıyasla neredeyse bir aile kavgasına benziyordu. Kendi aralarındaki çatışmalarda, sanki bir başka belirleyici mücadele için antrenman yapar gibiydiler. Birbirlerini Almanlarla ilişkiyle ağır biçimde suçlarken bile, işi hiç bir zaman sonuna dek götürmezlerdi. Temmuzsa bir başka manzara sunar. Bolşeviklere karşı akında tüm egemen güçler yerlerini almıştır: hükûmet, adalet sistemi, istihbarat servisi, genelkurmay, memurlar, belediyeler, Sovyet çoğunluğunu oluşturan partiler, basınları, hatipleri koca bir bütün oluştururlar. Ayrılıkları da, tıpkı bir orkestradaki farklı çalgılar gibi, genel etkiyi olsa olsa güçlendirir. İki boktan herifin saçmasapan düzmeceleri tarihî bir etmen düzeyine yükseltilir. İftira Niagara şelalesi gibi boşalır. Koşulları —savaş ve devrim— ve suçlanan karakterleri —partilerini iktidara taşıyan milyonlarca insanın devrimci liderleri— göz önüne alırsak, hiç abartmasız temmuz 1917'nin dünya tarihinde görülmüş en büyük iftira ayı olduğu söylenebilir.

5. Karşı Devrim Başını Kaldırıyor

İlk iki ayda, iktidar biçimsel olarak Guçkov-Milyukov hükûmetinin emrine verilmişken, gerçekte bütünüyle Sovyetin elinde yoğunlaşmıştı. Bunu izleyen iki ay boyunca Sovyet zayıfladı: kitleler üzerindeki nüfuzun bir kısmı Bolşeviklere geçti, iktidarının bir kısmı sosyalist bakanların koltukları üzerinden koalisyon hükûmetine devredildi. Taarruz hazırlıklarının başlamasıyla birlikte, askerî komutanlığın, malî sermayenin organlarının ve Kadet partisinin önemi otomatikman arttı. Askerlerin kanını akıtmadan önce, Yürütme Komitesi kendi kanının önemli bir kısmını burjuvazinin atardamarlarına nakletti. Perde gerisinde ipler Antant büyükelçilikleri ve hükûmetlerinin eline geçti.

Londra'da başlayan müttefiklerarası konferansta, Batılı dostlar Rusya büyükelçisini davet etmeyi "unuttular"; ancak o kendini hatırlattıktan sonra, oturumun başlamasından on dakika önce çağırdılar, ama masada ona yer hazırlanmamıştı, o da Fransızların arasına sıkışmak zorunda kaldı. Geçici hükûmetin büyükelçisine reva görülen bu komedi ve Kadetlerin hükûmetten gösterişli çekilmeleri 2 temmuz günü gerçekleşti. Her iki olayın da hedefi birdi: uzlaşmacıları pes ettirmek. Bunun ardından gelişen silahlı gösteri Sovyet liderlerini öyle tedirgin etti ki, bu çifte darbe karşısında tüm dikkatlerini aksi yöne çevirdiler. Antantın kanlı boyunduruğunu üzerine geçirmek gerektiğinde Kadetlerden daha iyi aracı bulamadılar. Uzun göçmenlik yılları içerisinde Britanya tipinde ılımlı bir liberale dönüşen en eski Rus devrimcilerinden Çaykovskiy şöyle akıl yürütüyordu: "Savaş için para gerek, oysa Müttefikler sosyalistlere para vermeyecekler." Uzlaşmacılar bu argümandan rahatsız olmuşlardı, ama ağırlığını çok iyi kavramışlardı.

Güçler dengesi halkın zararına açıkça değişmişti, ama hiç kimse hangi ölçüde olduğunu bilmiyordu. Burjuvazinin iştahı her hâlükârda imkânlarından çok daha fazla yükselmişti. Çatışmaların kaynağı bu belirsizlikten kaynaklanıyordu, çünkü sınıf güçleri kendilerini eylem içinde sınıyorlardı ve devrim hadiseleri de böyle sürekli yeni sınamalara tabi tutuluyordu. Bununla birlikte, iktidarın soldan sağa kayışının boyutu ne olursa olsun, bir hiç olmaya devam eden geçici hükûmete pek az tesir ediyordu. Kritik Temmuz Günlerinde prens Lvov'un kabinesine ilgi duyanlar parmakla sayılıyordu. Daha geçenlerde II. Nikolay'ın tahttan indirilmesi hususunda Guçkov'la pazarlıkları yürüten general Krımov —bu generali birazdan son kez göreceğiz— prense şu paylamayla biten bir telgraf göndermişti: "Lâftan eyleme geçmenin zamanıdır." Bu tavsiye şaka gibi tınlıyordu, ama hükûmetin güçsüzlüğünü açıkça vurguluyordu.

Liberal Nabokov daha sonra şöyle yazmıştı: "Temmuz başında iktidarın yeniden otorite kazandığı kısa bir an oldu; bu Bolşevizmin birinci taarruzunun ezilmesinden hemen sonraydı. Ama geçici hükûmet bu andan yararlanmasını bilemedi ve o zamanki müsait koşulları kullanamadı. Bu koşullar bir daha ortaya çıkmadılar." Sağ kanadın başka temsilcileri de aynı minval üzerinde görüş belirtmişlerdir. Gerçekte, Temmuz Günleri sırasında, tüm kritik anlarda genel olarak olduğu gibi, koalisyonun birleştirici parçaları farklı hedefler izliyorlardı. Bolşeviklerin işini bitirdikten sonra subayların, Kazakların, Aziz Georgiy süvarilerinin ve şok taburlarının bizzat uzlaşmacıların kendilerini dümdüz edeceği aşikâr olmasaydı, uzlaşmacılar Bolşeviklerin tam anlamıyla ezilmelerine izin vermeye hazırdı. Kadetler yalnızca Bolşevikleri değil, sovyetleri de silip süpürmek için sonuna dek gitmek istiyorlardı. Bununla birlikte, tüm önemli anlarda, Kadetlerin hükûmet dışında olmaları da rastlantı değildi. Son tahlilde dışarıda kalmaları, uzlaşmacıların tüm tampon desteğine rağmen, kitlelerin dayanılmaz baskısı sayesinde gerçekleşmişti. Liberaller iktidarı ele geçirmeyi başarmış olsalar bile, onu koruyamayacaklardı. Hadiselerin gelişimi bunu tam bir açıklıkla gösterdi. Temmuzda bir fırsat ka-

çırıldığı fikri geriye dönük bir yanılsamadan ibarettir. Her hâlükârda, Temmuz zaferi, iktidarı güçlendirmek şöyle dursun, tam tersine biçimsel olarak ancak 24 temmuzda çözüme kavuşan uzun bir kriz dönemini başlattı ve aslında Şubat Rejiminin dört aylık can çekişmesine bir girişten başka bir şey değildi.

Uzlaşmacılar burjuvaziyle yarım dostluğu yeniden tesis etme zorunluluğu ile kitlelerin karşıtlığını ılımlılaştırma ihtiyacı arasında paramparça olmuşlardı. Yalpalama onlar için bir varoluş şekli hâline geldi, çizdikleri zigzaglar hummalı dalgalanmalara dönüştü, ama ana çizgi aniden sağa kaydı. 7 temmuzda, hükûmet bir dizi baskı tedbirine başvurma kararı verdi. Ama aynı toplantıda, sanki kaçamak bir iş yapılıyormuş gibi, sosyalist bakanlar "eskiler"in, yani Kadetlerin yokluğundan yararlanarak hükûmete haziranda Sovyetler Kongresinin oluşturduğu programın gerçekleştirilmesine girişilmesini önerdi. Bu durum derhal hükûmette yeni bir çatlağa yol açtı. Büyük toprak sahibi, eski Zemstvolar Birliği başkanı prens Lvov hükûmeti izlediği tarım politikasıyla "halkın adalet bilincini yıkmak" la suçladı. Soylu toprak sahipleri muhtemelen terekelerini kaybetmek zorunda kalmaktan çok uzlaşmacıların "Kurucu Meclisi oldu bittiye getirmelerinden" kaygı duyuyorlardı. Tüm monarşist gericiliğin sacayakları bu andan itibaren saf demokrasinin en ateşli taraftarları kesildiler. Hükûmet başbakanlık görevini, Savaş ve Donanma bakanlıklarını da uhdesinde bırakmak üzere Kerenskiy'e emanet etmeye karar verdi. Yeni İçişleri bakanı Tsereteli Yürütme Komitesinin karşısında Bolşeviklerin tutuklanması konusunda cevap vermek zorunda kaldı. Soru Martov'dan geliyordu ve Tsereteli eski parti yoldaşına teklifsiz bir şekilde Martov'la uğraşacağına Lenin'le uğraşmayı tercih ettiği cevabını verdi: birinciye eli kolu bağlıydı, ama ikinciye nasıl davranılacağını biliyordu... "Bu tutuklamaların sorumluluğunu üzerime alıyorum!" Can kulağıyla dinleyen dinleyici kitlesi önünde bakan işte böyle meydan okumuştu.

Uzlaşmacılar sağ tehlikeyi öne sürüp sola darbe indiriyorlardı. Dan 9 temmuz oturumuna sunduğu raporda şöyle diyordu: "Rusya

bir askerî diktatörlükle kaşı karşıya. Askerî diktatörlüğün elinden sopasını almamız lâzım. Ve bunu ancak geçici hükûmeti Kamu Selâmet Komitesi olarak tanıyarak yapabiliriz. Solun anarşisini ve sağın karşı devriminin kökünü kazıması için hükûmete sınırsız yetkiler vermemiz gerek..." Sanki işçilere, askerlere, köylülere karşı mücadele veren hükûmetin elinde karşı devrimden farklı bir sopa varmış gibi! 47 kullanılmayan oya karşılık iki yüz elli iki oyla birleşik oturum şu kararı aldı: "1) Ülke ve devrim tehlikededir. 2) Geçici hükûmet devrimin selâmet hükûmeti ilân edilmiştir. 3) Ona sınırsız yetkiler tanınmıştır." Bu karar boş bir varil gibi ses veriyordu. Oturuma katılan Bolşevikler oy kullanmamışlardı. Bu da o günlerde partinin zirvelerinde kuşkuya yer bırakmayan bir şaşkınlık bulunduğunu gösterir.

Kitle hareketleri ezilseler bile, hiç bir zaman iz bırakmadan yok olmazlar. Hükûmetin başında büyük toprak sahibinin yeri radikal bir avukat tarafından dolduruldu; İçişleri bakanlığının başına eski bir forsa geçti. İktidar plebler lehine bir değişikliğe uğradı. Bundan böyle hükûmetin fizyonomisini Kerenskiy, Tsereteli, Çernov, Skobelev gibi Yürütme Komitesinin liderleri belirliyordu. Bu Haziran Günlerindeki "On kapitalist bakan aşağı!" sloganının gerçekleşmesi değil miydi? Hayır, bu sadece söz konusu sloganın tutarsızlığının açığa vurulmasıydı. Demokrat bakanlar iktidarı yalnızca kapitalist bakanlara geri vermek üzere almışlardı. "La coalition est morte, vive la coalition!"[1]

Saray meydanındaki makinalı tüfekçilerin silahsızlandırılması yolundaki utanç verici komedi debdebeyle oynandı. Bir çok alay lağvedildi. Askerler küçük müfrezelere bölünerek cepheye gönderildiler. Kırklı yaşlardakiler disipline sokuldular ve siperlere sürüldüler. Bunların hepsi Kerenskiycilik rejimine karşı propaganda yapan ajitatörlerdi. Sayıları bir kaç bindi ve sonbahara dek büyük işler başardılar. Buna paralel olarak, daha az başarıyla da olsa, işçiler de silahsızlandırıldı. Generallerin tazyikiyle —ileride bunun hangi biçimleri aldığını göreceğiz— ölüm cezası cephede yeniden tesis edildi. Ama aynı gün, 12 temmuzda, toprak alım satımlarını sınırlayan bir kararname

[1] Ana metinde Fransızca. Anlamı: "Koalisyon öldü, yaşasın koalisyon!" [ç.n.]

çıkartıldı. Mujikin balta tehditiyle alınan bu gecikmiş yarı tedbir solda alaya, sağda da diş gıcırtılarına yol açtı. Her türlü sokaka yürüyüşlerini yasaklayan —sol üzerinde tehdit— Tsereteli sağı kazanmak için her türlü keyfî tutuklamaya karşı harekete geçti. Petrograd askerî bölge komutanını görevden alan Kerenskiy sola gerekçe olarak bu subayın işçi örgütlerini tahrip etmesini, sağa da bu adamın kararlılıktan yoksun olmasını gösterdi.

Kazaklar burjuva Petrograd'ın gerçek kahramanları oldular. Kazak subay Grekov şöyle anlatır: "Öyle zamanlar oluyordu ki, bizden biri üniformalı olarak kalabalık bir yere, bir restorana, vs. girdiği vakit, herkes ayağa kalkıyor ve alkışlıyordu." Tiyatrolar, sinemalar ve eğlence yerleri yaralı Kazaklarıla ölmüş Kazakların ailelerinin yararına hayır geceleri düzenliyorlardı. Yürütme Komitesi Bürosu "3-5 temmuz günlerinde devrimci görevlerini yerine getirirken ölen savaşçıların" cenaze merasimlerinin yönetimine katılmak üzere, başında Çheidze'nin bulunduğu, bir komisyon seçmek zorunda kalmıştı. Uzlaşmacılar aşağılanma kupasını dibine dek boşaltmak zorunda kaldılar. Tören İsaakievskiy Katedralinde yapılan bir dinî ayinle başladı. Tabutlar Rodzyanko, Milyukov, prens Lvov ve Kerenskiy tarafından taşındı ve mezara indirilmek üzere Aleksandr Nevskiy manastırına doğru geçit resmine geçildi. Kortejin geçişine polis değil, düzeni sağlamakla görevki Kazaklar eşlik ediyordu: gömülme gününde Petrograd'ın tek hâkimi onlardı. Kazakların katlettikleri Şubat kurbanlarının kan kardeşleri işçi ve askerlerse, tıpkı çarlşık zamanında 9 ocak 1905'in kurbanlarının gömüldüğü gibi, sessiz sedasız gömülmüşlerdi.

Kronstadt Yürütme Komitesi hükûmetten, aksi takdirde Kronstadt adasının ablukaya alınacağı tehditiyle, adlî makamlara derhal Raskolnikov, Roşal ve teğmen Remnev'i teslim etme emri aldı. Helsingfors'ta ilk kez Bolşeviklerle beraber, sol SR'ler de tutuklandılar. İstifasını vermiş olan Prens Lvov gazetelerde "yüksek politik kurumların genel ahlâkına sahip olmayan sovyetlerin Alman ajanları olan Leninistlerden kurtulmaya bile çalışmadıklarından" yakınıyordu. Uzlaş-

macılar için devlet ahlâkına sahip olduklarını göstermek bir onur meselesi hâlini almıştı. 13 temmuzda, yürütme komiteleri birleşik oturumlarında Dan'ın sunduğu bir önergeyi kabul ettiler: "Adlî makamlar tarafından suçlanan herkes mahkemenin vereceği hükme dek Komite üyeliğinden düşürülür." Bolşevikler böylece fiilen yasadışına atılıyorlardı. Kerenskiy tüm Bolşevik basını yasakladı. Taşrada toprak komitelerine karşı tutuklama harekâtları başlatıldı. *İzvestiya* güçsüzlük içinde şöyle sızlanıyordu: "Daha bir kaç gün önce, Petrograd sokaklarında taşkınlıklara şahit olmuştuk. Bugünse aynı sokaklarda pervasızca karşı devrimci nutuklar, Kara-Yüzlerin nutukları atılıyor."

En devrimci alaylar dağıtıldığı ve işçiler silahsızlandırıldığından, ağırlık merkezi daha da sağa kaydı. Gerçek iktidarın çok önemli bir kısmı açıkça bir kaç yüksek düzeyli askerî komutanların, banka-sanayi gruplarının ve Kadetlerin elinde yoğunlaştı. İktidarın geriye kalan kısmıysa sovyetlerin elindeydi. İkili iktidar barizce ortadaydı, ama bu evvelki aylarda varolan temasa veya koalisyona bağlı yasal bir ikili iktidar değil, iki kliğin her an patlamaya hazır ikili iktidarıydı: hem birbirlerinden ölesiye çekinen hem de birbirlerine İhtiyaç duyan asker ve burjuvalar ile uzlaşmacıların ikili iktidarı. Geriye yapılacak ne kalmıştı? Koalisyonu diriltmek. Milyukov haklı olarak şöyle yazar: "3-5 temmuzdaki ayaklanmadan sonra, koalisyon fikri bırakır bir tarafa bırakılmayı, tersine bir süre için daha önce sahip olmadığı kadar güce ve anlama kavuştu."

Devlet Dumasının Geçici Komitesi sebatla yerinden doğruldu ve selâmet hükûmetine karşı sert bir karar kabul etti. Bu son darbeydi. Tüm bakanlar koltuklarını Kerenskiy'e iade ettiler ve böylece onu ulusal egemenliğin merkezi hâline getirdiler. Bu anın Kerenskiy'in kişisel akıbetinde olduğu gibi, Şubat Devriminin daha sonraki yazgısında da çok önemli bir yeri oldu. Bu gruplaşmalar, istifalar, atamalar kargaşasında tüm diğerlerinin etrafında döndüğü değişmez bir nokta gibi bir şey ortaya çıktı. Bakanların istifası yalnızca Kadetler ve sanayicilerle pazarlıklara bir giriş niteliğindeydi. Kadetler koşullarını ortaya koydular: hükûmet üyelerinin "münhasıran vicdanlarına" kar-

şı sorumlu olmaları; Müttefiklerle tam bir uyum; orduda disiplinin yeniden kurulması; Kurucu Meclis'ten önce hiç bir sosyal reforma girişilmemesi. Yazıya dökülmemiş bir diğer madde de Kurucu Meclis seçimlerinin ertelenmesinin gereğiydi. Buna "partiler üstü, ulusal program" deniyordu.

Uzlaşmacıların boş yere Kadetlerle karşı karşıya getirmeye çalıştıkları ticaret ve sanayinin temsilcilerinin cevapları da aynı yöndeydi. Yürütme Komitesi yine de selâmet hükûmetine "geniş yetkiler" tanınması kararını teyit etti. Bu hükûmetin Sovyet karşısındaki bağımsızlığına razı olma anlamına geliyordu. Aynı gün, İçişleri bakanı sıfatıyla Tsereteli "toprak ilişkileri alanında her türlü keyfî eyleme son vermek amacıyla acil ve kararlı önlemler" almaya çağıran bir tamim yayınladı. İaşe bakanı Peşehonov da "toprak sahiplerine karşı girişilen şiddete ve kriminel eylemlere" son verilmesini talep etti. Devrimci selâmet hükûmeti her şeyden önce kendini malikâne sahiplerinin selâmet hükûmeti gibi tanıtıyordu. Fakat yalnızca bu da değil. Sanayi ve Ticaret bakanlığında müdürlük, yakıt ve madencilikte tam yetkili yöneticilik ve Ulusal Savunma Komisyonu başkanlığı görevlerini üstlenmiş olan işadamı, mühendis Palçinskiy enerjik bir şekilde tröst sermayesi lehinde bir politika izliyordu. Menşevik iktisatçı Çerevanin Sovyetin ekonomi seksiyonunda demokrasinin yüce girişimlerinin Palçinskiy'in sabotajı karşısında tuzla buz olmasından yakınıyordu. Kadetlerin Alman gizli servisleriyle irtibat hâlinde olduğu suçlamasını yönelttikleri Tarım bakanı Çernov "aklanma amacıyla" istifasını vermek zorunda kalmıştı.

18 temmuzda, içinde sosyalistlerin egemen oldukları hükûmet içinde sosyal-demokratların çoğunlukta bulundukları, uysal olmayan Finlandiya *Diet*'inin dağıtılmasına dair bir manifesto yayınladı. Dünya Savaşının başlamasının üçüncü yıldönümü vesilesiyle Müttefiklere yönelik şaşaalı bir notada, ritüel bağlılık yeminini yinelemekle yetinmeyen hükûmet düşman ajanlarının kışkırttığı ayaklanmayı ezmekten bahtiyar olduğunu ilân etti. Ne eşsiz bir yaltaklanma belgesi! Aynı zamanda demiryolu işçilerinde disipline aykırı davranışlara kar-

şı sert bir yasa çıkartıldı. Hükûmetin böylece siyasî olgunluğunu kanıtlamasının ardından, Kerenskiy Kadet partisinin ileri sürdüğü koşulların "geçici hükûmete girmeye engel teşkil etmediğini" söyleyerek Kadetlerin ultimatomuna cevap verdi. Bununla birlikte, bu gizli teslim oluş artık liberallere yetmiyordu. Uzlaşmacıların diz çökmesini de istiyorlardı. Kadet partisinin merkez komitesi 8 temmuzda hükûmetin koalisyonun bozulmasının ardından yayınladığı beyanatın —harcıâlem demokratik görüşlerin bir toplamı— kendisi bakımından kabul edilemez olduğunu ileri sürdü ve... görüşmeleri kesti.

Yoğun bir saldırıydı bu. Kadetler yalnızca sanayiciler ve müttefik diplomatlarla değil, generaller takımıyla da yakın irtibat hâlinde hareket ediyorlardı. Genel Kurmay Karargâhındaki Subaylar Birliğinin yönetim kurulu Kadet partisinin fiilî idaresinde bulunuyordu. Yüksek komuta kademesinin aracılığıyla Kadetler uzlaşmacılar üzerinde en hassas noktada baskı kuruyorlardı. 8 temmuzda, Güney-Batı cephesi başkomutanı general Kornilov geri çekilen askerler üzerine makinalı tüfek ve top ateşi açılması emrini verdi. Sosyal-Devrimcilerin terör örgütünün eski şefi, cephe komiseri Savinkov tarafından da desteklenen Kornilov daha önce de, aksi hâlde komutanlığı kendi arzusuyla bırakacağı tehditiyle, cephede ölüm cezasının yeniden tesisini talep etmişti. Gizli telgraf derhal basında yayınlandı: Kornilov bunun bilinmesini özellikle istemişti. Daha temkinli ve kaçamak iş gören başkomutan Brussilov Kerenskiy'e ders verir gibi şöyle yazıyordu: "Kısmen unuttuğumuz Büyük Fransız Devriminin dersleri yine de bütün haşmetiyle bize kendilerini hatırlatıyorlar..." Bu dersler şunlardı: orduyu "insanî temeller" üzerinde yeniden kurmaya boş yere çabalayan Fransız devrimcileri sonunda ölüm cezasını kabullenmişler ve "muzaffer bayrakları dünyanın yarısını dolaşmıştı." Generaller bunun haricinde devrimin kitabını hiç açıp okumamışlardı. 12 temmuzda hükûmet "savaş zamanında, bazı çok ağır suçlardan suçlu askerler için" ölüm cezasını geri getirdi. Bununla birlikte, Kuzey cephesinin başkomutanı general Klembovskiy üç gün sonra şöyle yazıyordu: "Tecrübe, yeni ek kuvvetle desteklenen birliklerin tümüyle savaş-

maktan aciz olduklarını göstermiştir. Ordu ancak bu destek güçlerinin kökü kurursa sağlığa kavuşur." Destek güçlerinin kaynağı Rus halkıydı.

16 temmuzda, Kerenskiy Genel Kurmay Karargâhında Teresçenko ve Savinkov'un da katılımıyla bir konferans düzenledi. Kornilov yoktu: cephedeki ricat zirvedeydi ve ancak bir kaç gün sonra, Almanların kendileri eski Rus sınırındaki ilerlemelerini askıya aldıklarında sona erecekti. Konferansa katılanların adları —Brussilov, Alekseyev, Russkiy, Klembovskiy, Denikin, Romanovskiy— uçurumdan yuvarlanan bir çağın yankısı gibi çınlıyordu. Dört ay boyunca, büyük generaller bir ölüp bir dirilmişlerdi. Şimdi yeniden doğuyorlardı ve başlarını belâya sokan devrimin cisimleşmiş hâli olarak gördükleri başbakana utanmazca hakaretler yağdırıyorlardı.

Genel Kurmay Karargâhının verilerine göre, Güney-Batı cephesindeki ordular 18 haziranla 8 temmuz arasında yaklaşık elli altı bin kişi kaybetmişti. Savaşın ölçeğine bakılırsa ufak bir kurban sayısı! Ama Şubat ve Ekim ayaklanmaları çok daha ucuza patlamıştı. Liberal ve uzlaşmacıların taarruzları ölümden, yıkıntıdan ve felâketten başka ne getirdi? 1917'nin toplumsal altüst oluşları dünyanın altıda birinin yüzünü değiştirmiş ve insanlığa yeni imkânlar açmıştı. Ne reddetmek ne de azımsamak istediğimiz devrimin vahşeti ve dehşeti gökten düşmez: tarihî gelişmenin ayrılmaz parçalarıdır.

Bir ay önce girişilen taarruzun sonuçlarını bildiren Brussilov şu açıklamayı yapıyordu: "tam bir başarısızlık". Sebep "basit bir yüzbaşıdan başkomutana dek şeflerin otoritesinin olmaması"ydı. Bunu nasıl ve niçin kaybettiklerini ise söylemiyordu. Daha sonraki harekâtlar konusundaysa şöyle diyordu: "ilkbahardan önce hazırlanamayız." Diğerleriyle birlikte baskı tedbirleri üzerinde ısrarla duran Klembovskiy bunların etkili olacağından kuşku duyduğunu ifade ediyordu. "Ölüm cezası mı? Büsbütün tümenleri idam mı edeceksiniz? Yargılayacak mısınız? Ama o zaman ordunun yarısı Sibirya'yı boylar..." Genelkurmay başkanı şöyle diyordu: "Petrograd garnizonundan beş alay dağıtıldı. Karışıklık çıkartanlar adalete teslim edildi... Toplam doksan bin

kişi Petrograd'dan çıkartılacak." Bu önlem memnuniyetle kabul edildi. Hiç kimse Petrograd garnizonunun tahliyesinin hangi sonuçlara yol açacağını kendine sormayı düşünmüyordu.

"Komiteler mi?", diyordu Alekseyev, "bunları ortadan kaldırmak mutlak gerekli... Binlerce yıllık askerlik tarihi yasalarını kurmuştur. Biz bunları ihlâle yeltendik ve koca bir fiyasko elde ettik." Bu adam "tarih yasaları"ndan sefer talimi kurallarını anlıyor anlaşılan. Russkiy köftehor bir edayla şöyle diyordu: "Eskiden insanlar bayrakların ardında sanki kutsal bir şeyin ardındaymış gibi yürürler ve öleceklerini bilirlerdi. Ya kızıl bayraklar bize ne getirdi? Birliklerin koca ordular hâlinde teslim olmasını." Moloz general bizzat kendinin ağustos 1915'te bakanlar konseyine verdiği raporu unutmuşa benziyor: "Askerî tekniğin çağdaş gerekleri bizim gücümüzün üstünde. Hiç bir şekilde Almanlarla boy ölçüşemeyiz." Klembovskiy hınzır bir şekilde ordunun, doğrusunu söylemek gerekirse, Bolşevikler tarafından değil, ziyankâr bir askerî mevzuat getiren "diğerleri", "bir ordunun yaşam şeklinden ve varoluş koşullarından bihaber kişiler" tarafından yıkıldığının altını çiziyordu. Bu doğrudan Kerenskiy'e yönelik bir imaydı. Denikin bakanlara çok daha kararlı bir şekilde saldırıyordu: "Görkemli savaş bayraklarımızı çamura batırdınız, eğer vicdanınız varsa bunları yerden kendiniz toplarsınız..." Ya Kerenskiy ne yaptı? Vicdanı olduğundan şüphe duyulan Kerenskiy "görüşlerini açıkça ve samimî bir şekilde ifade etmesinden" dolayı bu kaba askere aşağılık bir biçimde teşekkürlerini sundu. Askerin hakları bildirisi mi? "Bunun hazırlandığı dönemde bakan olsaydım, bildiri yasalaşmazdı. Sibiryalı avcı taburlarını kim ortadan kaldırdı? Başkaldıranları cezalandırmak için kim kanını akıttı? Benim atadığım biri, bana bağlı bir komiser." Dışişleri bakanı Tereşçenko teselli mahiyetinde kırıttı: "Başarısız olsa bile, yaptığımız taarruz Müttefiklerin bize karşı güvenini artırdı." Müttefiklerin güveniymiş! Dünya bunun için mi ekseni etrafında dönüyor?

Klembovskiy "şu an subaylar özgürlüğün ve devrimin yegâne payandalarıdır" diye belirtiyordu. Brussilov "subay bir burjuva değil,

gerçek bir proleterdir" diye açıklıyordu. General Russkiy ise şöyle ekliyordu: "Generaller de proleterdir". General rütbeli proleterlerin programı şuydu: komiteleri kaldırmak, eski şeflerin iktidarını yeniden tesis etmek, ordudan politikayı, yani devrimi kovmak. Kerenskiy'in bu programa hiç bir itirazı yoktu; onu tek rahatsız eden süre meselesiydi. Şöyle diyordu: "İleri sürülen önlemlere gelince, sanırım Denikin bile bunların hemen uygulamaya koyulması üzerinde ısrar etmeyecektir..." Generallerin hepsi de tam anlamıyla vasat kişilerdi. Ama kendilerini şöyle demekten alamıyorlardı: "İşte bu adamların anlayacağı dil bu!"

Konferansın sonucu yüksek komuta kademesinde bir değişiklik getirdi. Taarruza karşı çıkan temkinli Alekseyev'in yerine atanan mütevazı ve yumuşak Brussilov görevden alınıyor ve yerine Kornilov getiriliyordu. Bu değişikliğin çeşitli gerekçeleri vardı: Kadetlere Kornilov'un demir bir disiplin kuracağı vaadediliyordu; uzlaşmacılara Kornilov'un komitelerin ve komiserlerin dostu olduğu ileri sürülüyordu; bizzat Savinkov generalin cumhuriyetçi hislerini garanti ediyordu. Bu terfiye cevaben Kornilov hükûmete yeni bir ultimatom gönderdi. Bu mevkii şu koşullarda kabul ediyordu: "Yalnız kendi ve halkın vicdanı karşısında sorumluluk; yüksek komuta kademelerindeki atamalara müdahale etme yasağı; cephe gerisinde ölüm cezasının yeniden tesisi."

Birinci nokta bazı güçlükler doğuruyordu. "Yalnız kendi ve halkın vicdanına karşı sorumlu olmak"sa, Kerenskiy zaten öyleydi ve bu konularda rekabet olmazdı. Kornilov'un telgrafı en yaygın liberal gazetede basıldı. Temkini elden bırakmayan gerici politikacılar burun kıvırdılar. Kornilov'un ultimatomu ne de olsa bir Kazak generalinin yabanî diline tercüme edilmiş, Kadet partisinin ultimatomuydu. Ama Kornilov'un planı doğruydu: akıl almaz istekleri ve küstahça tavırlarıyla ultimatom tüm devrim düşmanlarında ve öncelikle de yüksek rütbeli subaylarda coşku doğurdu. Kerenskiy şaşkına döndü ve derhal Kornilov'u görevden almak istedi, ama hükûmette hiç destek bulamadı. En sonunda, akıl hocalarının tavsiyesiyle, Kornilov sözlü bir

beyanla halk önünde sorumlu olmaktan geçici hükûmet önünde sorumlu olmayı anladığını açıkladı. Bunun dışında, ultimatom bir kaç küçük çekinceyle kabul edildi. Kornilov başkomutan oldu. Aynı zamanda istihkâm subayı olan Filonenko ona komiser olarak atandı. Güney-Batı cephesinin eski komiseri Savinkov ise Savaş bakanlığının başına getirildi. Biri rastlantısal bir şekilde yükselmiş, diğeri devrimci bir geçmişe sahip bu iki maceracıdan biri (Filonenko) her şeyi, diğeri (Savinkov) çok şey yapmaya hazırdı. Kornilov'la olan, generalin hızlı yükselişine katkıda bulunan yakın bağlantıları, olayların, daha ileride göreceğimiz gibi, gelecekte alacağı yön üzerinde de rolünü oynadı.

Uzlaşmacılar hat boyunca geri çekiliyorlardı. Tsereteli şöyle tekrar edip duruyordu: "Koalisyon selâmet birliği demektir." Kulislerde, biçimsel bozuşmaya rağmen, görüşmeler tüm hızıyla sürüyordu. Sonucu hızlandırmak için Kerenskiy, Kadetlerle açıkça uyum içinde, tümüyle teatral, yani izlediği politikanın ruhuna uygun, ama amaçları için pek etkili olacak bir önleme başvurdu: istifasını verdi ve uzlaşmacıları umutsuzluklarıyla baş başa bırakarak şehri terketti. Milyukov bu konuda şöyle der: "Gösterişli çıkışıyla, hem hasımlarına, hem rakiplerine, hem de taraftarlarına, kişisel niteliklerini beğenmeseler de, mücadele hâlindeki iki kamp arasında işgal ettiği siyasî konum yüzünden, o an için elzem biri olduğunu gösterdi." Elindekileri vererek oyunu kazanmıştı. Uzlaşmacılar sövgülerini bir taraf atıp, yalvar yakar "yoldaş Kerenskiy"e koştular. Her iki taraftan, hem Kadetler hem de sosyalistler hiç zahmetsizce başsız kabineyi kendini lağvetme kararını almaya zorladılar ve Kerenskiy'e keyfine göre bir hükûmet kurma görevini verdiler.

Zaten yeterince ürkmüş olan yürütme komiteleri üyelerini kesin olarak sindirmek için onlara cephede giderek kötüleşen durumla ilgili son haberler iletiliyordu. Almanlar Rus birliklerini, liberaller Kerenskiy'i, Kerenskiy de uzlaşmacıları önlerine katmış sürüklüyorlardı. Menşeviklerin grubu ile Sosyal-Devrimcilerin grubu tüm 23-24 temmuz gecesini güçsüzlüklerinden yakına yakına toplantı yaparak

geçirdiler. En sonunda, yürütme komiteleri kırk iki çekimser ve kırk altı karşı oya karşılık —şimdiye dek görülmemiş bir muhalefetti bu!— yüz kırk yedi oyluk bir çoğunlukla iktidarın kayıtsız koşulsuz Kerenskiy'e verilmesini kabul ettiler. Aynı sıralarda yapılan Kadet kongresinde Kerenskiy'in devrilmesi lehinde görüşler serdedildi, ama Milyukov şu an için baskı yapmakla yetinmeyi önererek sabırsızları yerlerine oturttu. Bu, Milyukov'un Kerenskiy konusunda bir yanılsama içinde olduğu anlamına gelmiyordu. Tersine onda varlıklı sınıf güçlerinin bir uygulama noktasını görüyordu. Bir kez hükûmet sovyetlerden kurtulduktan sonra, onu Kerenskiy'den de kurtarmak için çok fazla zahmet gerekmeyecekti.

Bu arada koalisyonun tanrıları susuzluklarını tümden gideremişlerdi. 7 temmuzda geçici hükûmetin teşkilinden önce Lenin'in tutuklanması emri verildi. Şimdi artık koalisyonun diriltilmesi sinyalini vermek için kararlılığı gösteren bir eylemde bulunmak gerekiyordu. 13 temmuzda Gorkiy'in gazetesinde —Bolşevik basın ortadan kaldırılmıştı— Troçki'nin geçici hükûmete bir açık mektubu yayınlandı. Mektupta şöyle yazıyordu: "Lenin, Zinovyev ve Kamenev yoldaşları konu edinen tutuklama emrinden beni istisna etmeniz için hiç bir mantıkî gerekçe yoktur. Olayın siyasî boyutuyla ilgili olarak, yukarıda isimleri anılan yoldaşlardan aşağı kalır yanı olmayan bir uzlaşmazlıkla hükûmetin genel siyasetine karşı olduğum konusunda şüphe duymanıza hiç bir gerekçe yoktur." Yeni hükûmetin kurulduğu gece Troçki ve Lunaçarskiy Petrograd'da tutuklanırlarken, cephede de Bolşeviklerin gelecekteki baş komutanları teğmen Krılenko tutuklanıyordu.

Üç haftalık bir krizden sonra dünyaya gelen hükûmet pek çelimsizdi. Ehveni şer ilkesine göre seçilmiş olan ikinci, üçüncü sınıf şahsiyetlerden oluşuyordu. Başbakan vekili, 27 şubatta devrimin ezilmesi için iktidarın çarlık generallerinden birine emanet edilmesini öneren sol Kadet, mühendis Nekrassov'du. Partisiz ve kişiliksiz, Kadetlerle Menşevikler arasındaki sınırda meskûn, yazar Prokopoviç Sanayi ve Ticaret bakanıydı. II. Aleksandr'ın "liberal" bakanının oğlu,

eski savcı, yeni radikal avukat Zarudnıy Adalet bakanlığına atandı. Köylü yürütme komitesinin başkanı Avksentiyev İçişleri bakanı koltuğunu elde etti. Menşevik Skobelev Çalışma bakanlığında kaldı, Halkçı Sosyalist Peşehonov İaşe bakanı oldu.

Liberal kamptan kabineye ne önce ne de sonra önder bir rol oynamamış olan ikinci dereceden simalar girdi. Tarım bakanlığı makamına Çernov yeniden geldi. İstifası ile atanması arasında geçen süre aklanmasına yetmişti. *Rus Devriminin Tarihi* kitabında Milyukov, Çernov'un Alman yetkilileriyle ilişkilerinin niteliğinin "açıklığa kavuşmadı"ğını duygusuzca kaydeder; "muhtemelen Rus gizli servisinin sunduğu işaretlerin ve de Kerenskiy, Tereşçenko ve diğerlerinin bu konudaki şüphelerinin çok ileri gittiğini" ekler. Çernov'un kabineye dahil edilmesi, içinde önder olarak giderek etkisini kaybettiği Sosyal-Devrimci partinin itibarına yönelik bir saygı gösterisinden başka bir şey değildi. Buna mukabil, Tsereteli bakanlar kurulunun dışında kalma uzgörüsünü gösterebildi. Mayısta hükûmet içinde devrime faydalı olacağını düşünmüştü; şimdiyse Sovyet içinde hükûmete faydalı olacağını öngörüyordu. Bu andan itibaren Tsereteli sovyet sisteminde burjuvazinin bir komiserinin tüm yükümlülüklerini fiilen yerine getirdi. Petrograd Sovyetinin bir oturumunda şöyle diyordu: "Eğer ülkenin çıkarları koalisyon tarafından hiçe sayılsaydı, bizim görevimiz yoldaşlarımızı hükûmetten ayrılmaya davet etmek olurdu." Artık söz konusu olan kullanıp bitirdikten sonra, Dan'ın geçenlerde söz verdiği gibi, liberallerin safdışı edilmesi değil, yolun sonuna gelindiğini hissedip bir münasip zamanda dümeni terketmekti. Tseretel, iktidarın toptan burjuvaziye devrine hazırlanıyordu.

6 mayısta kurulan birinci koalisyonda, sosyalistler azınlıktaydı ama aslında durumun hâkimiydiler. 24 temmuzdaki kabinede sosyalistler çoğunluktaydılar, ama liberallerin birer gölgesinden başka bir şey değillerdi... Milyukov şöyle itiraf ediyor: "Sosyalistlerin ufak bir nominal üstünlüğüne rağmen, kabinedeki fiilî ağırlık tartışmasız bir şekilde burjuva demokrasisinin inançlı taraftarlarına aitti." Şöyle söylemek daha doğru olurdu: burjuva mülkiyetin. Demokrasiye gelince,

olay çok daha bulanıktı. Aynı minvalde, daha beklenmedik bir akıl yürütmeyle de olsa, bakan Peşehonov temmuz koalisyonunu mayıstakiyle şöyle kıyaslıyordu: mayısta, burjuvazinin solun desteğine ihtiyacı vardı; şimdiyse, bir karşı devrim tehditi karşısında, sağın desteği elzemdi; "sağın güçlerini yanımıza çektiğimiz ölçüde, iktidara saldırmak için geride daha az güç kalacak." Ne muazzam bir politika stratejisi: kale kuşatmasını kaldırmak için en iyi yol kapıyı içeriden açmak. Yeni koalisyonun formülü buydu işte.

Gericilik taarruza geçmişti, demokrasiyse geri çekiliyordu. Devrimin ilk zamanlar ürküttüğü sınıf ve gruplar kafalarını kaldırıyorlardı. Daha dün kendilerini gizleyen çıkarlar bugün kendilerini açıkça ortaya koyuyorlardı. Bezirgânlar ve spekülatörler Bolşeviklerin imhasını ve ticaretin serbestleşmesini istiyorlardı; çarlık zamanından kalma olanlar da dahil, her türlü ticaret kısıtlamasına karşı seslerini yükseltiyorlardı. Spekülasyonla mücadele etmeye çalışan iaşe kurumları gıda maddeleri kıtlığından sorumlu tutuluyorlardı. Bu kurumlar üzerinden öfke sovyetlere yöneltiliyordu. Menşevik iktisatçı Gromann tüccarların kampanyasının "özellikle 3-4 temmuz hadiselerinden sonra yoğunlaşmış olduğunu" söylüyordu. Sovyetler yenilgilerden, hayat pahalılığından ve kaçakçılıktan sorumlu tutuluyorlardı.

Monarşist komplodan kaygı duyan ve solun şok bir geri dönüşünden korkan hükûmet 1 temmuzda Nikolay Romanov'u ailesiyle birlikte Tobolsk'a gönderdi. Ertesi gün Bolşeviklerin yeni gazetesi *Roboçiy i Soldat* [İşçi ve Asker] yasaklandı. Dört bir yandan ordu komitelerin kitleler hâlinde tutuklandığı haberi geliyordu. Bolşevikler temmuz sonunda kongrelerini ancak yarı yasal biçimde toplayabildiler. Ordu kongreleri yasaklanmıştı. Şimdi evlerine kısılıp kalmış olanlar toplanmaya başlamışlardı: toprak sahipleri, tüccarlar ve sanayiciler, Kazak şefleri, ruhban, Aziz Georgiy süvarileri. Sesleri hep aynı tondaydı, yalnızca küstahlık ölçüsünde fark vardı. Konseri idare eden, hiç kuşku yok ki her zaman açıkça olmasa da, Kadet partisiydi.

Ağustos ayı başında Borsa ve en önemli işletmelerden yaklaşık üç yüz temsilciyi biraraya toplayan Sanayi ve Ticaret kongresinde prog-

ramatik nutuk amaçlarını gizlemeyen tekstil kralı Ryabuşinkiy tarafından okundu: "Geçici hükûmet sözde iktidardı... Aslında başta bir siyasî şarlatanlar şebekesi vardı...Hükûmet vergi almak için bastırıyor, özellikle de sanayici ve tüccarın üzerine... Bu har vurup harman savurana para vermek akıl kârı bir şey mi? Ülkenin esenliği için bu savurganları vesayet altına almak gerekmez mi?..." Ve bitirirken de şu tehditi savuruyordu: "Açlığın ve halkın sefaletinin iskeletimsi eli halkın dostlarının boğazını sıkacak!" İzlenen lokavt politikasına tüm anlamını veren açlığın iskeletimsi eli deyişi bundan böyle devrimin siyasî söz dağarcığına girdi. Ve kapitalistlere pahalıya patladı.

Petrograd'da taşra komiserleri kongresi başladı. İlk düşünceye göre, kendi etrafında bir sur örecek olan geçici hükûmetin bu ajanları gerçekte ona karşı biraraya gelmişler ve Kadet merkezinin yönetimi altında bedbaht İçişleri bakanı Avksentiyev'i kılıçlarının ucuna geçirmişlerdi. "İki sandalye arasında oturulmaz. Hükûmet hükmetmelidir, kukla olmamalıdır." Uzlaşmacılar haklılıklarını göstermeye çalışıyor ve Müttefiklerle kavgalarının Bolşeviklerce duyulmasından çekinerek yarım ağızla protesto ediyorlardı. Sosyalist bakan kongreden yanmış kavrulmuş olarak çıktı.

Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin basını yavaş yavaş sızlanma ve şikâyet diline büründü. Sütunlarında hiç umulmadık ifşaatlar yayınlanmaya başladı. 6 ağustosta, Sosyal-Devrimci gazete *Delo Naroda* [Halkın Davası] bir grup sol Sosyal-Devrimcinin cepheye giderken yolda yazıp gönderdikleri bir mektubu yayınladı. Mektup sahipleri "*yunkerler*in oynadığı rolü görüp çarpılmışlardı...Düzenli bir şekilde yakıp yıkma faaliyeti, *yunkerler*in cezalandırma seferlerine katılması, bir tabur komutanının basit bir emriyle yargısız infazlar... Heyecanlanan askerler pusuya yatıp bazı *yunkerler* üzerine ateş açıyorlardı..." Orduyu sağlığına kavuşturma işi böyle yoluna koyulmuştu.

Gericilik ilerledikçe, hükûmet geri çekiliyordu. 7 ağustosta, Rasputinci çevrelerin ve Yahudi karşıtı pogromların suç ortağı en meşhur Kara-Yüzler üyeleri serbest bırakıldı. Bolşevikler tutuklu işçi, asker ve bahriyelilerin açlık grevi ilân ettikleri Krestıy hapisanesinde kal-

mışlardı. Petrograd Sovyetinin işçi seksiyonu o gün Troçki, Lunaçarskiy, Kollontay ve diğer mahpuslara tebrik mesajı gönderdi.

Sanayiciler, taşra komiserleri, Novoçerkask Kazakları kongresi, yurtsever basın, generaller, liberaller, herkes eylülde Kurucu Meclis seçimleri yapılmasını imkânsız görüyorlardı. En iyisi bunu savaşın bitimine ertelemekti. Ama hükûmet buna razı olamazdı. Bir orta yol bulundu: Kurucu Meclisin açılması 28 kasıma ertelendi. Kadetler bu süreyi somurtarak kabul ettiler. Açıkçası geriye kalan üç ayda Kurucu Meclis meselesini toptan bir başka düzleme taşıyacak belirleyici hadiselerin meydana geleceğini hesaplıyorlardı. Bu umutlar gitgide açıkça Kornilov'un ismi çevresinde yoğunlaşıyordu.

Yeni "başkomutan" etrafındaki reklam kampanyası artık burjuva siyasetinin merkezine oturmuştu. Genel Kurmay Karargâhının aktif desteğiyle "halkın ilk başkomutanı"nın biyografisi çok sayıda nüsha olarak dağıtıldı. Savinkov Savaş bakanı olarak gazetecilere "biz düşünüyoruz ki..." derken, bu "biz" Savinkov ile Kerenskiy değil, Savinkov ile Kornilov anlamına geliyordu. Kornilov'un adı çevresinde kopartılan gürültü Kerenskiy'i gardını almaya zorluyordu. Merkezinde Genel Kurmay Karargâhı nezdindeki Subaylar Birliği Komitesinin bulunduğu bir komplo konusunda sürekli rivayetler yayıyordu. Ağustos ayı başında hükûmet reisi ile ordu reisi arasındaki bire bir görüşme karşılıklı antipatilerini yeniden alevlendirmekten başka bir işe yaramadı. "Bu şaşkın, bu geveze bana hükmetmek mi istiyor?" demiş olmalı Kornilov kendi kendine. Kerenskiy de "Bu dar kafalı ve cahil Kazak Rusya'yı kurtaracağını mı zannediyor?" diye düşünmüş olmalı. Her ikisi de kendi açısından haklıydı. Fabrikaların ve demiryollarının askerîleştirilmesini, cephe gerisinde ölüm cezasının yeniden tesisini ve Petrograd askerî bölgesinin Genel Kurmay Karargâhına tabi olmasını içeren Kornilov'un programı uzlaşmacı çevrelerde bilinmeyen bir şey değildi. Resmî programın gerisinde, ifade edilmeyen, ama çok daha etkili olan bir başka programın bulunduğu düşünülüyordu. Sol basın alarm verdi. Yürütme Komitesi başkomutanlık makamına general Çeremissov'un şahsında yeni bir aday önerdi. Kornilov'un

yakında görevden alınacağı açıkça konuşulmaya başlandı. Gericilik galeyana geldi.

6 ağustosta, Don, Kuban, Terek, vs. gibi on iki Kazak ordusunun Birlik Konseyi, Savinkov'un da katılımıyla, "kahraman ve şef" Kornilov'un görevden alınma durumunda cephede ve gerisinde Kazak birliklerinin takınacakları tutumdan hiç bir şekilde sorumlu tutulamayacaklarını hükûmet ve halkın önünde "açık açık" ilân etmeye karar verdi. Aziz Georgiy Süvarileri Birliğinin konferansı hükûmete çok daha açık bir tehdit oluşturdu: eğer Kornilov görevden alınırsa, Birlik derhal "tüm Aziz Georgiy süvarilerine savaş narası olarak Kazaklarla ortaklaşa hareket etme emrini verecek"ti. Tek bir general bile bu disipline karşı gelmeye dair tek bir protestoda bulunmadı ve tarikatın basını huşu içinde iç savaş tehditinde bulunan kararlar yayınladı. Ordu ve donanma subaylar birliğinin yönetim kurulu bir telgraf göndererek tüm ümitlerini "sevgili şef, general Kornilov"a bağladıklarını söyleyip "tüm dürüst kişiler"in ona güvenlerini göstermesini rica ettiler. O sırada Moskova'da toplantı hâlinde bulunan sağcı "devlet adamları" konferansı Kornilov'a bir telgraf göndererek subayların, Aziz Georgiy ve Kazak süvarilerinin korosuna katıldı: "Tüm düşünen Rusya size ümit ve inançla bakıyor." Bundan daha açık konuşulamazdı.

Konferansa Ryabuşinskiy ve Tretyakov gibi sanayici ve bankacılar, Alekseyev ve Brussilov gibi generaller, ruhbanın ve profesörlerin temsilcileri, başta Milyukov olmak üzere Kadet partisinin liderleri katılmıştı. Kamuflaj olarak da, Kadetlere köylülüğün üst katmanlarında bir destek sağlayacak olan yarı uyduruk bir "Köylü Birliği"nin temsilcileri yer alıyordu. Başkanlık koltuğunda, Bolşevik hareketi bastırmasından dolayı bir Kazak alayı heyetine teşekkürlerini sunan Rodzyankonun abidevî cüssesi oturuyordu. Kornilov'un ülkenin kurtarıcısı rolüne adaylığı böylece Rusya'nın mülk sahibi ve okumuş sınıflarının en yetkili temsilcileri tarafından açıkça ortaya atılmıştı.

Benzer bir hazırlıktan sonra, başkomutan ülkenin selâmeti için sunduğu program üzerinde görüşmeler yapmak amacıyla bir kez daha Savaş bakanlığına icabet etti. Bu ziyareti anlatan Kronilov'un ge-

nelkurmay başkanı general Lukomskiy şöyle demiştir: "Petrograd'a gelir gelmez, başkomutan iki makinalı tüfek beraberinde Tek kazaklarının eşliğinde Kışlık saraya gitti. General Kornilov saraya girer girmez, bu makinalı tüfekler arabadan indirildi ve Tek Kazakları gerektiğinde başkomutanın imdadına yetişebilmek için kapının önünde nöbet tuttular." Başbakan karşısında böyle bir yardıma ihtiyaç duyulabileceği varsayılıyordu. Tek Kazaklarının makinalı tüfekleri ayaklarına dolanan uzlaşmacılara karşı çevrilmiş olan burjuvazinin silahlarıydı. Sovyetlerden bağımsızlığını ilân etmiş selâmet hükûmeti işte kendini böyle ortaya koyuyordu.

Kornilov'un ziyaretinden hemen sonra, geçici hükûmet üyesi Kokoşkin, Kerenskiy'e "Kornilov'un programı o gün kabul edilmezse" Kadetlerin istifa edeceklerini bildirdi. Makinalı tüfeksiz de olsa Kadetler hükûmete karşı Kornilov'un hart hurt dilini kullanıyorlardı. Ve bu işe yarıyordu da. Geçici hükûmet başkomutanın raporunu hemen görüşmeye koyuldu ve ilke olarak onun tarafından ileri sürülen tedbirlerin, "cephe gerisinde ölüm cezasının yeniden tesisi de dahil olmak üzere", uygulanma imkânını kabul etti.

Gericiliğin güç seferberliğine, resmî olarak amacı o zamana dek bürokrasinin elinde esir durumdaki, Ortodoks Kilisesinin özgürlüğünün sağlanması olan, ama aslında devrime karşı Kiliseyi savunmak zorunda kalan Tüm Rusya Kiliseler Konsili de doğal olarak katılmıştı. Monarşinin yıkılmasından beri, Kilise resmî önderini yitirmişti. Yüzlerce yıldır koruyucusu ve hamisi olan devletle ilişkileri şimdi askıdaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse, 9 mart tarihli buyrukla Kutsal Sinod yapılan devrimi kutsamakta gecikmemiş ve halkı "geçici hükûmete güven göstermeye" çağırmıştı. Bununla birlikte, gelecek tehdit doluydu. Hükûmet diğer bir çok sorunda olduğu gibi, Kilise meselesinde de suskunluğunu koruyordu. Ruhban tümüyle aklını yitirmişti. Zaman zaman periferiden bir yerden, Çin sınırındaki Vernıy şehrinden [bugünkü Almatı, ç.n.], bir yerel kiliseden prens Lvov'a yürüttüğü politikanın tümüyle İncilin buyruklarına cevap verdiğini bildiren bir telgraf geliyordu. Ayaklanmayla uzlaşsa da, Kilise hadis-

elere karışmaya cesaret edemiyordu. Bu durum en çok ruhbanın etkisinin disiplin korkusuyla birlikte buharlaşıp uçtuğu cephede hissedildi. Denikin bunu şöyle itiraf eder: "Subaylar komuta hakları ve askerî otoriteleri için mücadele etseler de, papazların sesi devrimin ilk günlerinden itibaren kesildi ve papazlar birliklerin aktif yaşamına her hangi bir şekilde katılmayı bıraktılar." Genel Kurmay Karargâhı ve ordu kurmay heyetleri nezdindeki ruhban kongreleri tümüyle farkedilmeden geçtiler.

Bizzat ruhbanın kendi için de her şeyden önce bir kast işi olan Konsil, özellikle yüksek kademeleri itibarıyla, yine de kendini kilise bürokrasisinin çerçevesinde kısıtlayıp kalmadı. Liberal toplum tüm güçleriyle buraya sızdı. Halk içinde hiç bir siyasî kök bulamayan Kadet partisi Kilisenin reformdan sonra kendisinin kitleler nezdindeki aracısı olmasını hayal ediyordu. Konsilin hazırlanmasında Kilise büyüklerinin yanısıra prens Trubetskoy, kont Olsufyev, Rodzyanko, Samarin, liberal profesörler ve yazarlar gibi farklı çevrelerden laik politikacılar aktif bir rol oynadılar. Kadet partisi, çürük yapının ihtiyatsız bir hareketle dağılıp gitmesinden korkarak, boş yere Konsil çevresinde bir kilise reformasyonu atmosferi yaratmaya çalıştı. Ne ruhbanda ne de laik reformcularda Kilise ile Devletin ayrılması söz konusu edildi. Kilise büyükleri doğal olarak, devletin yalnızca imtiyazlı konumlarını, topraklarını ve gelirlerini korumaya değil, harcamalarının arslan payını da karşılamaya devam etmesi koşuluyla, iç işlerinde devletin rolünün azaltılmasına mütemayildi. Kendi açısından burjuvazi de, kitleler içinde yönetici sınıfların çıkarlarına yeni bir biçimde hizmet etmeyi öğrenmesi koşuluyla, ortodoksluğa egemen kilise konumunu korumasını garanti etmeye hazırdı.

Ama büyük güçlükler de burada başlıyordu. Aynı Denikin büyük bir üzüntüyle Rus devriminin "az çok ele gelir bir tane bile dinî halk hareketi yaratamadığını" kaydediyor. Şöyle demek daha doğru olurdu: yeni katmanlar devrime katıldıkça, bunlar eskiden onunla ilişkileri olsa bile, hemen hemen otomatikman kiliseye sırtlarını dönüyorlardı.

Köylerde toprak sorununa karşı tutumlarına bağlı olarak bazı papazların kişisel bir etkileri olabiliyordu. Kentlerdeyse, yalnızca işçi muhitlerinde değil, küçük burjuvazi içinde de hiç kimsenin devrimin ortaya çıkardığı sorunlara çözüm bulması için ruhbana başvurmak aklına gelmiyordu. Konsilin hazırlanrması halkın tam bir kayıtsızlığıyla karşılaştı. Kitlelerin çıkar ve tutkuları teologların metinlerinde değil, sosyalistlerin sloganlarında ifadelerini buluyorlardı. Geri Rusya aşamaları atlayarak tarihini yapıyordu: yalnız Reformasyon çağını değil, burjuva parlamentarizm çağını da atlamak zorunda kalmıştı.

Devrimin yükseldiği aylarda tasarlanan Konsilin kuruluşu devrimin geri çekildiği haftalara rastladı. Bu da gerici rengini artırdı. Konsilin bileşimi, ele aldığı sorunlar demeti, hattâ açılış seremonisi, hemen her şey farklı sınıfların Kiliseye bakışındaki radikal değişmeleri yansıtıyordu. Uspenskiy katedralindeki ayinde Rodzyanko'nun ve Kadetlerin hemen yanı başında Kerenskiy ve Avksentiyev bulunuyordu. Moskova belediye başkanı Sosyal-Devrimci Rudnev açılış nutkunda şöyle konuştu: "Rus halkı yaşadıkça, ruhundaki hristiyan inancı hiç sönmeyecek." Daha düne kadar bu adamlar kendilerini Rus eğitmeni Çernışevskiy'in talebeleri olarak görüyorlardı.

Konsil dört bir yana basılı çağrılar gönderiyor, güçlü bir iktidar talep ediyor, Bolşevikleri yeriyor ve çalışma bakanı Skobelev'le aynı tonda, "işçilere güçlerini esirgemeden çalışmalarını ve taleplerini de yurdun iyiliği için feda etmelerini" tavsiye ediyordu. Ama Konsil toprak meselesine ayrı bir dikkat gösterdi. Metropolitler ve piskoposlar toprak hareketinin kazandığı boyuttan toprak sahiplerinden daha az ürkmemişlerdi. Kilisenin ve manastırların toprakları konusundaki endişeleri yüreklerini yerel kiliselerin demokratikleştirilmesi sorunundan kat be kat daha fazla yakıyordu. İlâhî gazap ve dinden atma tehditiyle Konsil buyruğu "çalınan toprakların, ormanların ve hasadın derhal kiliselere, manastırlara ve özel şahıslara iadesini" talep ediyordu. Burada çölde haykıran sesi hatırlamak yerinde olacaktır! Konsil haftalar boyunca sürdü ve zirvesine, yani Büyük Petro tarafından iki yüz yıl önce kaldırılan Patrikliğin yeniden tesi-

sine ancak Ekim Devriminden sonra ulaştı.

Temmuz sonunda, hükûmet 13 ağustosta Moskova'da ülkenin tüm sınıfları ve kamu kurumlarını içerecek olan bir devlet konferansı toplamaya karar verdi. Konferansın bileşimi bizzat hükûmet tarafından saptanmıştı. Ülkede yapılan tüm demokratik seçimlerin sonuçlarıyla istisnasız tam bir tezat hâlinde, hükûmet toplantıda mülk sahibi sınıflar ile halkın eşit sayıda temsilini baştan garanti edecek önlemler aldı. Devrimci selâmet hükûmeti ancak bu yapay denge temelinde kendini kurtarabilmeyi ümit ediyordu. Bu zümreler meclisinin hiç bir belirgin hukuku yoktu. Milyukov'a göre "konferansın ancak danışma yetkisi vardı." Mülk sahibi sınıflar bilâhare tüm iktidarı kesin bir şekilde ele geçirebilmek için demokrasiye bir fedakârlık dersi vermek istiyorlardı. Konferansın resmî amacı "devlet iktidarının ülkenin tüm örgütlü güçleriyle birliği" olarak sunulmuştu. Basın dayanışma, uzlaşma, moralleri yükseltme zorunluluğundan bahsediyordu. Bir başka deyişle, doğrusunu söylemek gerekirse, Konferansın hangi amaçlarla toplandığını kimilerinin açıkça söylemeye arzusu, diğerlerinin de buna yeteneği yoktu. Eşyaya adıyla seslenmek işi burada da Bolşeviklere düşüyordu.

6. Kerenskiy ve Kornilov

(Rus Devriminde Bonapartizm Unsurları)

Bolşeviklerin iktidara gelişi de dahil, takip eden felâketlerden, eğer Kerenskiy'in yerine iktidarda açık seçik bir düşünce ve sağlam bir karakter sahibi bir adam bulunsaydı, kaçınılabileceği konusunda az yazılıp çizilmemiştir. Kerenskiy'in bu iki hasletten de yoksun olduğu tartışmasız bir gerçektir. Ama öyleyse niye bazı toplumsal sınıflar özellikle de Kerenskiy'i başa geçirmek zorunda kalmışlardır?

Sanki tarih anılarımızı tazelemek ister gibi, İspanya'daki hadiseler bize bir kez daha devrimin siyasetin geleneksel sınır çizgilerini sulandırarak ilk zamanlarda herkesi ve herşeyi pembe bir sisle bulanıklaştırdığını gösteriyor. Devrimin düşmanları bile bu evrede onun rengini almaya çaba gösterirler: bu mimetizm tutucu sınıfların, bundan en az zararla çıkmak için, tehditkâr değişimlere uyum sağlama yönündeki yarı içgüdüsel eğilimlerini yansıtır. Tutarsız bir lâfazanlık üzerine kurulu olan ulusal dayanışma uzlaşmacı faaliyeti onsuz olmaz bir siyasî işleve dönüştürür. Sınıflara yukarıdan bakan, hazırlop cümlelerle düşünen, ne istediklerini bilmeyen ve herkese en iyi dileklerini sunan küçük burjuva idealistler bu aşamada çoğunluğun yegâne tasarlanabilir liderleridir. Eğer Kerenskiy açık seçik bir düşünce ve sağlam bir irade sahibi olsaydı, tarihî rolü için mutlak surette kullanışsız olurdu. Bu hiç de geriye dönük bir değerlendirme değildir. Bolşevikler hadiselerin sıcağında da böyle düşünüyorlardı. "Siyasî davalara bakan bir avukat, Trudoviklerin başında bulunan bir Sosyal-Devrimci, sosyalist öğretiden hiç nasibini almamış bir radikal olan Kerenskiy devrimin birinci dönemini, onun 'ulusal' biçimsizliğini, umutları ve beklentilerinin hararetli idealizmini, tam manasıyla yansıtıyordu" diye yazıyordu bu satırların yazarı Temmuz Günlerinden sonra Kerenskiy'in hapisanesinde. "Kerenskiy topraktan ve özgür-

lükten, düzenden, halkların barışından yurt savunmasından, Liebknecht'in kahramanlığından söz ediyor, Rus devriminin yüceliğiyle dünyayı şaşkına çevireceğini söylüyor ve bu vesileyle kırmızı ipek mendilini sallıyordu. Yarı uykusundan uyanmış küçük burjuva bu nutukları coşkuyla dinliyordu: ona kürsünün üstünden konuşan sanki kendisiymiş gibi geliyordu. Ordu Kerenskiy'i kendini Guçkov'dan kurtaran adam diye bağrına basıyordu. Köylüler ondan bir Trudovik, bir mujik vekili olarak bahsedildiğini duyuyorlardı. Kırık dökük radikal lâfların gerisindeki aşırı derece ılımlı fikirler liberalleri cezbediyordu..."

Fakat bu karşılıklı öpüşme ve kucaklaşma dönemi uzun sürmez. Sınıf mücadelesi devrimin başlangıcında ancak bilâhare iç savaş biçiminde yeniden doğmak üzere yatışır. Uzlaşmacı hareketin büyülü yükselişi içinde daha baştan beri kaçınılmaz çöküşü mevcuttur. Kerenskiy'in hızla popülaritesini kaybedişini resmî görüş sahibi bir Fransız gazeteci, Claude Anet sosyalist siyasetçiyi rolüyle "çok az uyum sağlayan" eylemlere iten sezgi yokluğuyla açıklıyordu. "Emperyal salonlara devam ediyor. Kışlık saray veya Tsarkoye'de oturuyor. Rusya imparatorlarının yatağında uyuyor. Biraz fazla köftehor olup gösterişe düşkün; bu da dünyanın en basit ülkelerinden biri olan bu memlekette insanı şaşkına çeviriyor."[1] Büyük olaylarda olduğu gibi, küçük olaylarda da sezgi, işgal edilen konum ve mevkiin bilincinde olmayı gerektirir. Kerenskiy'de bunun zerresi yoktu. Kitlelerin güveniyle yükselen Kerenskiy onlara tümden yabancıydı, onları anlamıyordu ve devrime nasıl baktıklarını, hangi sonuçları çıkardıklarını hiç umursamıyordu. Kitleler ondan cüretkâr eylemler bekliyorlardı, ama o kitlelerden kendi yüceliğine ve belâgatine ilişmemelerini istiyordu. Kerenskiy'in nezaret altındaki çar ailesine teatral bir ziyaret yaptığı sırada, Sarayı koruyan askerler komutana şöyle demişlerdi: "Biz döşemede yatıyoruz, kötü besleniyoruz, ama Nikolaşka'ya, tutuklu olmasına rağmen, yemeyip çöpe bile atsa, et veriliyor." Bu

1 Claude Anet, *La Révolution russe*, haziran-kasım 1917, s. 15-16.

sözler kuşkusuz "yüceliği olan" sözler değildi, ama askerlerin duygularını çok iyi ifade ediyordu.

Yüzlerce yıllık zincirlerinden kurtulan halk eğitimli liderlerin kendisine çizdiği sınırı aşıyordu. Kerenskiy nisan sonunda bu konuda şöyle sızlanıyordu: "Özgür Rus devleti bir asi köleler devleti olabilir mi?... İki ay evvel ölmediğime yanıyorum: o zaman hiç olmazsa büyük bir düşle ölecektim." Bu kötü retorikle işçileri, askerleri, bahriyelileri, köylüleri etkileyeceğini umuyordu. Amiral Kolçak daha sonraları Sovyet mahkemesi karşısında radikal Savaş bakanının mayısta denizcilerle subayları barıştırmak için Karadeniz donanmasının tesislerini ziyaret ettiğini anlatmıştı. Konuşmacı her nutuktan sonra amacına ulaştığını sanıyordu: "Görüyorsunuz ya, Amiral bey, her şey yoluna girdi işte..." Ama yoluna giren hiç bir şey yoktu. Donanmanın çözülüşü daha yeni başlıyordu.

Zaman ilerledikçe Kerenskiy kitleleri süslü püslülüğü, övüngenliği ve palavracılığıyla daha fazla kızdırıyordu. Cepheye yaptığı bir seyahat sırasında, belki de generallerin duyması için, vagonda yardımcısına bas bas bağırıyordu: "Bu lânet komiteleri kaldırın atın!" Baltık Donanmasını ziyaretinde bahriyeliler merkez komitesine karşılama törenini amiral gemisinde yapmalarını emretmişti. Bir Sovyet organı olan *Tsentrobalt* bakanlığa bağlı olmadığından bu emri bir hakaret olarak algılamıştı. Komite başkanı denizci Dıbenko şöyle cevap vermişti: "Kerenskiy *Tsentrobalt*'la görüşecekse, kendi bize gelsin." Hoşgörülemez bir küstahlık değil miydi bu?

Kerenskiy'in denizcilerle siyasî görüşmeler yaptığı gemilerde işler daha iyi değildi, özellikle de bakanın çok sıkı sorgulandığı, Bolşevik duyguların hâkim olduğu *Respublika* gemisinde. İmparatorluk Duma'sında niçin savaş lehinde oy vermişti? Niçin Milyukov'un 21 nisan tarihli emperyalist notasına imzasını atmıştı? Niçin çarın senatörlerine yıllık altı bin ruble emeklilik aylığı bağlamıştı? Kerenskiy bu "kendisine dost olmayan" adamların sordukları haince sorulara cevap vermeyi reddetmişti. Gemi personeli bakanın açıklamalarını "yetersiz..." bulduğunu açıkça ifade etmişti. Kerenskiy gemiden ölüm

sessizliği içinde inmişti. Radikal avukat dişlerini gıcırdatarak "asi köleler!" demişti. Ama denizciler övünçle şöyle diyorlardı: "Evet, köleydik, ama şimdi ayaklandık!"

Demokratik kamuoyu karşısındaki kaygısız tavrıyla Kerenskiy kendisiyle aynı yolda yürüyen, ama sık sık kitlelere doğru geri dönüşler yapan sovyet liderleriyle her adımda yarı yarıya çatışmaya giriyordu. Daha 8 martta tabanın protestolarından korkuya kapılan Yürütme Komitesi Kerenskiy'e tutuklanmış olan polislerin serbest bırakılmasının kabul edilemez olduğunu bildirmişti. Bundan bir kaç gün sonra, uzlaşmacılar Adalet bakanlığının imparatorluk ailesinin İngiltere'ye gönderilmesi niyetine karşı çıkmak zorunda kalmışlardı. İki veya üç hafta sonra da, Yürütme Komitesi Kerenskiy'le "ilişkilerin bir düzene sokulması" konusunu ortaya atmıştı. Ama bu ilişkiler bir düzene sokulamadı ve sokulamazdı da.

Parti çizgisiyle olan ilişkisi de benzer zorluklar içeriyordu. Haziran başındaki Sosyal-Devrimciler kongresinde merkez komite seçimlerinde iki yüz yetmiş üzerinden yüz otuz beş oy alan Kerenskiy dışarıda bırakıldı. Sağa sola "çoğu oyun yoldaş Kerenskiy'e zaten işi başından aştığı için verilmediğini" açıklayan liderler çırpınıp duruyorlardı. Gerçekte, genelkurmaydaki ve bakanlıklardaki Sosyal-Devrimciler kazanç kaynağı olarak Kerenskiy'e hayranlık duyarlarken, kitlelerle bağı olan eski Sosyal-Dervimciler onu güvenilmez ve değersiz buluyorlardı. Ama ne Yürütme Komitesi, ne de Sosyal-Devrimci parti Kerenskiy'den vazgeçemezdi. Koalisyonun bağlantı halkası olarak Kerenskiy onsuz olmazdı.

Sovyet blokunda, önder rol Menşeviklere aitti: kararları, yani eylemden kaçınma yollarını onlar tasarlıyordu. Ama hükûmet aygıtında, Narodniklerin Menşevikler üzerinde Kerenskiy'in egemen konumunda ifadesini bulan açık bir üstünlükleri vardı. Yarı Kadet, yarı Sosyal-Devrimci Kerenskiy hükûmette Tsereteli veya Çernov gibi sovyetlerin temsilcisi değil, burjuvazi ile demokrasi arasındaki canlı bağlantıydı. Tsereteli-Çernov koalisyonun veçhelerinden birini temsil ediyorlardı. Kerenskiy ise bizzat koalisyonun kişisel cisimleşme-

siydi. Tsereteli Kerenskiy'de "bireysel güdüler"in ağırlıklı olmasından şikâyet ediyordu, bunun onun siyasî işlevinin ayrılmaz bir parçası olduğunu anlamıyordu. Tsereteli'nin kendisi de, İçişleri bakanı olarak, yerel "zinde güçler"e, yani burjuvazi ve sovyetlere dayanacak ve geçici hükûmetin politikasını "parti etkileri"ne boyun eğmeden uygulayacak olan taşra komiserleri konusunda bir tamim yayınlamıştı. Asıl görevi kendinde ve tamimde toplamak için sınıfların ve hasım partilerin üzerine çıkan bir ideal komiser: vilâyet veya kaza düzeyinde bir Kerenskiy'di bu. Sistemi taçlandırmak için de Kışlık sarayda böyle bağımsız bir Tüm Rusya komiserinin bulunmasına mutlak gereklilik vardı. Kerenskiy olmasaydı, uzlaşmacı sistem kubbesi taçsız bir kiliseye benzerdi.

Kerenskiy'in yükseliş tarihi öğretici derslerle doludur. Kendisinden korktuğu Şubat ayaklanması sayesinde Adalet bakanı olmuştu. "Asi köleler"in nisan gösterisi onu Savaş ve Donanma bakanı yapmıştı. "Alman ajanları"nın kışkırttığı Temmuz kavgaları onu hükûmetin başına oturtmuştu. Eylül başında, kitle hareketi hükûmet reisini bir de başkomutan yapmıştı. Uzlaşmacı rejimin diyalektiği ve aynı zamanda hınzır ironisi şuydu ki, kitleler yaptıkları baskıyla bilâhare devirecekleri Kerenskiy'i zirveye çıkarmışlardı.

Kendisine iktidarı veren halkı elinin tersiyle iten Kerenskiy açgözlü bir şekilde eğitimli çevrelerin onay işaretinden başka bir şey aramıyordu. Daha devrimin ilk günlerinde Moskovalı Kadetlerin lideri doktor Kişkin Petrograd'dan dönüşünde şunu anlatıyordu: "Kerenskiy olmasaydı, şu an sahip olduklarımıza sahip olamayacaktık. Onun adı tarihin tabletlerine altın harflerle yazılacaktır." Liberallerin övgüleri Kerenskiy için en önemli kriterler hâline geldi. Ama popülaritesini basitçe burjuvazinin ayakları altında ezdiremezdi. Aksine, gittikçe tüm sınıfları kendi ayakları altında ezmek istiyordu. Milyukov şu tanıklıkta bulunur: "Burjuvazi ile demokrasinin temsilini kendi aralarında birbirine karşı getirmek ve dengelemek fikri devrimin başlangıcından bu yana Kerenskiy'in aklında olmayan bir şey değildi. Bu yönelim doğal olarak liberal baro ile gizli yeraltı çevreleri arasında

geçmiş olan tüm hayat akışından kaynaklanıyordu. Buchanan'a dalkavukça "Sovyetin ecelinden öleceği"ni garanti eden Kerenskiy attığı her adımda burjuva meslektaşlarını Sovyetin gazabıyla korkutuyordu. Ama Yürütme Komitesinin Kerenskiy ile görüş anlaşmazlığına düştüğü çok sık rastlanan durumda da onları en korkunç felâketle tehdit ediyordu: liberallerin istifası.

Kerenskiy Rus devriminin Marat'sı olmayacağını tekrarladığında, bunun anlamı gericiliğe karşı değil, ama "anarşi"ye karşı kesin tedbirler almak istediğiydi. Hasımların siyasetteki şiddete karşı tavırları genel olarak şudu: varolanı değiştirmek söz konusu olduğunda ondan kaçınmak, düzenin korunması söz konusu olunca da en acımasız bastırma harekâtının önünde bile bir adım geri atmamak.

Cephede saldırı hazırlıklarının yapıldığı dönemde Kerenskiy mülk sahibi sınıfların en gözde adamıydı. Teresçenko her tarafta müttefiklerimizin "Kerenskiy'in çabalarını" ne denli olumlu gözlerle değerlendirdiklerini anlatıyordu; uzlaşmacılara karşı hayli sert davranan Kadetlerin *Reç*'i Savaş bakanını ne denli sevdiklerini hiç gocunmadan vurguluyordu; bizzat Rodzyanko bile "bu genç adamın... her gün iki kat bir basiretle yurdun iyiliği ve yapıcı çalışma için yeniden doğduğunu" kabul ediyordu. Bu tür yargılarla liberaller Kerenskiy'i pohpohluyorlardı. Eh ne de olsa onun kendileri için çalıştığını görmemezlikten gelemezlerdi. Lenin şöyle soruyordu: "Bir an taarruz yapılması, alayların dağıtılması, askerlerin tutuklanması, kongrelerin yasaklanması, askerî birliklere sen diye hitap ederek ve 'korkak' muamelesi yaparak bağırılması emrini Guçkov'un verdiğini düşünün. Halkın kendisine verdiği, gerçekte baş döndürücü bir hızla azalan, güveni kaybetmediği ölçüde Kerenskiy'in bu 'lüksü' var..."

Kerenskiy'in burjuvazinin saflarındaki ününü artıran taarruz halktaki ününü ise kesin olarak düşürdü. Taarruzun çuvallaması sonuçta Kerenskiy'in her iki kampta da çuvallaması anlamına geldi. Ama çarpıcı olan nokta şuydu: bundan böyle onu "yeri doldurulmaz" kılan şey onun her iki kampta da itibar kaybetmesiydi. Kerenskiy'in ikinci koalisyonun kurulmasındaki rolünü Milyukov şöyle açıklamış-

tı: "Eldeki tek adam, ama maalesef ihtiyaç duyulan adam değil!" Liberal politikanın önderleri zaten hiç bir zaman Kerenskiy'i ciddîye almamışlardı. Ve burjuvazinin daha geniş çevreleri de giderek kaderin tüm darbelerini onun sırtına yüklüyorlardı. Milyukov'un tanıklığına bakılırsa, "yurtsever düşüncenin harekete geçirdiği grupların sabırsızlığı" onları güçlü bir adam aramaya yöneltiyordu. Bir süre bu rol için amiral Kolçak düşünüldü. Dümene güçlü bir adamın geçirilmesi işi "görüşme ve anlaşmalardan farklı yöntemlerle tasarlanıyordu." Buna hiç şaşmamak gerek. Stankeviç Kadet partisi hakkında şöyle yazıyordu: "Demokratik bir rejim, halk iradesi, Kurucu Meclis, vs. üzerindeki umutlar çoktan terkedilmişti; tüm Rusya'daki belediye seçimleri sosyalistlere ezici bir çoğunluk getirmemiş miydi?... Bunun üzerine, kâbus içinde artık ikna etmesini değil, emretmesini bilen bir iktidar aranmaya başlandı." Daha doğru ifade etmek gerekirse: devrimin boğazını sıkabilecek bir iktidar.

Kornilov'un biyografisine ve karakter özelliklerine bakarsak, kurtarıcı mevkiine aday gösterilmesinin gerekçelerini bulmamız hiç de zor olmaz. Barış zamanında Kornilov'un üstü ve savaş zamanında da bir Avusturya hapisanesinde esâret yoldaşı olan general Martınov, Kornilov'u şu terimlerle niteler: "sebatkâr çalışması ve kalıbıyla ayırdedilen Kornilov entellektüel yetenek bakımından uzgörüden yoksun vasat bir adamdı." Martınov, Kornilov'un aktifine iki özellik kaydetmişti: kişisel yiğitlik ve çıkar gütmeme. Her şeyden önce kendi güvenliğini sağlamayla ve utanmaksızın çalıp çırpmayla iştigal edilen bir ortamda bu tür nitelikler hemen göze çarpıyordu. Ama iş stratejik niteliklere, özellikle de bir durumu bütünlüğü, maddî ve manevî unsurları icinde değerlendirmeye gelince, Kornilov'da bunun zerresi yoktu. Martınov şöyle der: "Dahası, örgütçülük yetisinden de yoksundu ve dengesiz olduğu kadar, hemen öfkelenen bir karaktere sahip oluşu onu akılcı eylemlere daha az elverişli kılıyordu." Dünya savaşı boyunca astının tüm askerî faaliyetini gözlemlemiş olan Brussilov ondan tam bir horgörüyle bahsediyordu: "Bir yılmaz savaşçılar müfrezesinin reisi, o kadar..."

Kornilov'un tümeni etrafında yaratılan resmî efsane yurtsever kamuoyunun karanlık tuval üzerinde açık renk lekeler keşfetme ihtiyacı tarafından dikte edilmişti. Martınov şöyle yazar: "48. tümen geri çekilişi örgütleyemeyen ve sürekli karar değiştirip vakit kaybeden bizzat Kornilov'un... berbat idaresi sonucu imha olmuştu..." Son anda Kornilov kendi paçasını kurtarabilmek için ağa düşürdüğü tümeni kaderin insafına terketti. Bununla birlikte, bir kaç gün boyunca başıboş dolaştıktan sonra, kısmetsiz general Avusturyalılara teslim oldu ve ancak çok sonraları kaçıp kurtulabildi. "Rusya'ya dönüşünde, çeşitli gazete muhabirlerine verdiği mülâkatlarda Kornilov kaçışını fantezinin canlı çiçekleriyle süsledi." İyi haber alan tanıkların bu efsaneye getirdikleri basit düzeltmeler üzerinde durmamıza gerek yok. Görünüşte bu olaydan sonra Kornilov gazeteye reklamı olmaktan haz alır olmuştur.

Devrimden önce Kornilov gerici Kara-Yüzler eğiliminde bir monarşistti. Esirken gazete okurken, bir çok kez "tüm o Guçkov'ları ve Milyukov'ları asmaktan zevk duyacağını" tekrar edip durmuştu. Ama siyasî fikirler, bu tür adamlarda genelde olduğu gibi, ancak doğrudan doğruya kendini ilgilendirdiği müddetçe kıymetliydi. Şubat Devriminden sonra, Kornilov kolayca cumhuriyetçi tarafa geçti. Aynı Martınov şöyle der: "Rus toplumunun değişik katmanlarının karman çorman olmuş çıkarlarından bîhaberdi, ne parti gruplarını, ne şahsiyetleri tanıyordu." Menşevikler, Sosyal-Devrimciler ve Bolşevikler onun için komutanları komuta etmekten, mülk sahiplerini mülklerinden nemalanmaktan, fabrikatörleri üretimlerini denetlemekten, tüccarları ticaret faaliyetinden alıkoyan aynı düşman kütleydi.

Devlet Duması Komitesi daha 2 martta general Kornilov'un kuyruğuna yapışmıştı ve Rodzyanko'nun imzalı yazısıyla Genel Kurmay Karargâhı nezdinde "tüm Rusya'da meşhur asil kahramanın" Petrograd askerî bölgesi birliklerinin başkomutanı olarak atanması için ısrar ediyordu. Rodzyanko'nun telgrafı üzerine artık çar olmayan çar şöyle yazmıştı: "Kabul edilmiştir." İşte devrimci başkent ilk kızıl generaline böyle sahip olmuştu. 10 mart tarihli Yürütme Komitesi tuta-

naklarında Kornilov'la ilgili şu cümle geçiyordu: "Devrime son vermek isteyen, eski okuldan gelme general." İlk günlerde, general tabiatıyla iyi yüzünü göstermeye çalışmış ve biraz da fazla gürültülü bir şekilde çariçenin tutuklanması ayininde rol almıştı: bu ona puan kazandırdı. Tsarkoye Selo'ya komutan atadığı albay Kobılinskiy'in anılarına göre, Kornilov iki kartla birden oynuyormuş. Kobılinskiy'in açık anlatımına göre çariçenin huzuruna çıktıklarında, "Kornilov bana dönüp, 'Albay, bizi yalnız bırakın. Gidin, kapının öbür tarafında durun' dedi. Ben çıktım. Beş dakika sonra, Kornilov beni çağırdı. İçeri girdim. Çariçe bana elini uzattı..." Olay çok açık; Kornilov albayı bir dost olarak tavsiye etmişti. Daha sonra çar ile "gardiyan"ı Kobılinskiy'in kucaklaşma sahnelerini de biliyoruz. Bir idareci olarak Kornilov yeni görevinde vasatın vasatı olduğunu gösterdi. Stankeviç şöyle yazar: "Petrograd'daki yakın çalışma arkadaşları sürekli olarak onun yeteneksizliğinden ve beceriksizliğinden yakınıyorlardı."

Bununla birlikte, Kornilov başkentte uzun süre durmadı. Nisan Günlerinde Milyukov'un da dürtüklemesiyle, devrime bir ilk saldırıyı gerçekleştirmeye çalıştı, ama Yürütme Komitesinin direnişiyle karşılaştı, istifa etti, bir ordu komutanlığı elde etti ve sonra da Güney-Batı cephesinin komutanı oldu. Ölüm cezasının resmen ilânını beklemeden, asker kaçaklarının üzerine ateş açma ve cesetleri de yollardaki direklere asarak gösterme emrini verdi, mülk sahiplerinin haklarına tecavüz eden köylüleri sert cezalarla tehdit etti, şok saldırı taburları kurdu ve her elverişli vesilede Petrograd'ı vurmakla tehdit etti. Böylece subay takımının ve mülk sahiplerinin gözünde adı etrafında bir hâle örüldü. Ama Kerenskiy'in komiserleri bile kendi kendilerine şöyle diyorlardı: Kornilov'dan başka umudumuz kalmadı. Bir kaç hafta sonra, savaşçı general o hazin tümen komutanlığı tecrübesiyle milyonlarca insanın, Antant'ın nihaî zafere dek savaşmaya zorladığı dağılıp giden bir ordunun başkomutanı oldu.

Kornilov'un başı döndü tabiî. Siyasî cehaleti ve bakış açısının darlığı onu maceracılar için kolay bir av yapıyordu. İnatla kişisel imtiyazlarını savunan, general Alekseyev'in ve sonra da Verhovskiy'in

nitelemeleriyle "aslan yürekli ve koyun beyinli adam" kendi kişisel ihtirasıyla uyumlu olduğu anda başkasının etkisine kolayca boyun eğiyordu. Kornilov'a dostça yaklaşan Milyukov onun "kendisini pohpohlayan insanlara çocukça bir güven" beslediğini belirtmiştir. Başkomutanın en yakın esinleyicisi mütevazı emir subayı unvanını taşıyan Zavoyko'ydu. Eski bir toprak sahibi, petrol spekülatörü ve maceracı olan Zavoyko karanlık bir tip olup kalemi Kornilov üzerinde çok etkiliydi. Zavoyko gerçekten hiç bir şeyin durduramadığı bir düzenbazın şen şakrak üslûbuna sahipti. Emir subayı bir reklam emprezaryosu, Kornilov'un "popüler" biyografi yazarı, rapor, ultimatom ve genel olarak, generalin kendi deyişiyle, "kararlı ve sanatsal bir üslûp" gerektiren tüm belgelerin redaktörüydü.

Zavoyko'ya bir başka maceracı, birinci Duma'nın eski üyesi, uzun yıllarını göçmenlikte geçirmiş, ağzında hep İngiliz piposunu taşıyan ve bu nedenle de kendini uluslararası sorunlar uzmanı zanneden Alladin gelip eklenmişti. Her ikisi de Kornilov'un sağ kolu olup onun karşı devrimci çevrelerle olan ilişkisini sağlıyorlardı. Sol böğrüyse Savinkov ve Filonenko'ya emanet edilmişti: generalin kendi hakkındaki abartılı görüşlerini her yolla destekleyip demokratların gözünde kendini erkenden imkânsız kılmasını engellemekle uğraşıyorlardı. General Denikin tumturaklı bir şekilde şöyle yazmıştır: "Ona namuslu ve namussuz adamlar, samimîler ve üçkağıtçılar, politikacılar, askerler ve maceracılar gelirlerdi ve hepsi de aynı şeyi söylerlerdi: 'Kurtarıcı ol!' Namuslularla namussuzların oranı neydi, bunu saptamak kolay değil. Her hâlükârda, Kornilov kendinin cidden "kurtarmak" için çağrıldığını düşünüyordu ve bu yüzden kendini Kerenskiy'in doğrudan rakibi olarak buldu.

Rakipler tümüyle samimî biçimde birbirlerinden nefret ediyorlardı. Martınov'a göre "Kerenskiy eski generallerle ilişkilerinde tepeden bakan bir edayla davranıyordu. Mütevazı ve çalışkan Alekseyev ile diplomat Brussilov bu muameleye izin veriyorlardı, ama bu taktik... kendi de avukat Kerenskiy'e tepeden bakan, kendini beğenmiş ve alıngan Kornilov'a uygulanamazdı." Daha zayıf olanı taviz vermeye

hazırdı ve ciddî avanslar vermişti. En azından, temmuz sonunda, Kornilov Denikin'e hükûmet çevrelerinden kendisine kabineye girmesi için davetler yapıldığını açıklamıştı. "Oh, hayır! Bu adamlar sovyetlerle çok fazla bağlantılı... Onlara dedim ki, iktidarı bana verin, kesin bir mücadele yürüteyim."

Kerensky'in ayağının altından toprak sanki bir batak çayır gibi kayıyordu. Her zaman olduğu gibi çıkış yolunu emprovize hitabet alanında arıyordu: toplamak, ilân etmek, açıklamak. Yeri doldurulmaz bir adam olarak demokrasinin ve burjuvazinin karşıt kamplarının üzerine çıktığı 21 temmuzdaki kişisel başarısı Kerenskiy'e Moskova'da bir Devlet Konferansı toplama fikrini telkin etti. Kışlık Sarayda kapalı kapılar ardında olup bitenler açık bir sahneye taşınmalıydı. Kerenskiy dizginleri ve kamçıyı eline almadığında tüm dikişlerin attığını ülke kendi gözleriyle görsündü!

Resmî listeye göre Devlet Konferansına "siyasî, toplumsal, demokratik, ulusal, ticarî ve sınaî, kooperatif örgütlerin temsilcileri, demokratik organların önderleri, ordunun, bilimsel kuruluşların, üniversitelerin yüksek mertebeli temsilcileri, dört yasama döneminden Devlet Duması üyeleri" davet edildiler. Yaklaşık bin beş yüz katılımcı öngörülüyordu; yaklaşık iki bin beş yüz kişi toplandı ve bu fazlalık tümüyle sağ kanadın lehineydi. Sosyal-Devrimcilerin Moskova'daki gazetesi hükûmetine hitaben sitemkâr bir şekilde şöyle yazıyordu: "Yüz on emek temsilcisine karşılık ticaret ve sanayi erbabından yüz yirmi kişi peyda oldu. Yüz köylü vekiline karşılık yüz toprak sahibi davet edildi. Yüz Sovyet temsilcisine karşılık üç yüz Devlet Duması üyesi var..." Kerenskiy'in partisinin gazetesi böyle bir konferansın hükûmete "aradığı desteği" vereceğinden şüphe ediyordu.

Uzlaşmacılar Konferansa istemiye istemiye katıldılar. Birbirlerine, bir anlaşmaya varmak için dürüstçe çaba harcamamız gerekir, diyorlardı. Ama Bolşevikler ne yapılacaktı? Demokrasiyle mülk sahibi sınıflar arasındaki diyaloğa müdahale etmeleri her ne pahasına önlen-

meliydi. Yürütme komitesinin özel bir kararıyla parti grupları Prezidyumun onayı olmadan görüş belirtme hakkından mahrum edildiler. Bolşevikler parti adına bir beyanat okuyup Konferansı terketmeye karar verdiler. Tüm hareketlerini yakından takip eden Prezidyum bu yasal olmayan niyetten vazgeçmelerini talep etti. O zaman da Bolşevikler hiç tereddüt etmeden giriş kartlarını iade ettiler. Farklı, daha ikna edici bir cevap hazırlıyorlardı: söz sırası Moskova proletaryasındaydı.

Daha devrimin ilk günlerinden beri kanûn ve düzen taraftarları her uygun vesilede sütliman ülkeyi kargaşa içindeki Petrograd'la karşılaştırıyorlardı. Moskova'da Kurucu Meclisin toplanması burjuvazinin sloganlarından biriydi. Milliyetçi-liberal, "marksist" Potressov kendini "yeni bir Paris" zanneden Petrograd'a küfürler yağdırıyordu. Jirondenler de yaşlı Paris'i gökgürültüsü ve şimşekleriyle tehdit edip rolünü 1/83'e indirmeyi teklif etmemişler miydi? Taşralı bir Menşevik haziran ayında Sovyetler Kongresinde şöyle diyordu: "Novoçerkask gibi herhangi bir yer bile Rusya'nın yaşam koşullarını Petrograd'dan daha doğru yansıtır." Gerçekte, uzlaşmacılar, tıpkı burjuvalar gibi, "ülkenin" gerçek haleti ruhiyesinde değil, kendi kendilerine yarattıkları avutucu yanılsamada bir destek arıyorlardı. Moskova'daki siyasî kamuoyunun nabız atışlarını tuttukları şu anda Konferansın tertipçilerini acımasız bir hayal kırıklığı bekliyordu.

Toprak sahipleri kongresiyle başlayıp Kilise konsiliyle biten ağustos ayının ilk günlerinden itibaren birbirini kovalayan karşı devrimci konferanslar yalnızca Moskova'daki mülk sahibi çevreleri seferber etmekle kalmadı, işçi ve askerleri de aynı şekilde ayağa dikti. Ryabuşinskiy'in tehditleri, Rodzyanko'nun çağrıları, Kadetlerin Kazak generallerle sarmaş dolaş yakınlaşması; tüm bunlar Moskovalı alt katmanların gözü önünde cereyan etmişti, tüm bunlar Bolşevik ajitatörler tarafından gazetelerde yayınlanan tutanaklardan sıcağı sıcağına sürülen izlerle yorumlanmıştı. Karşı devrim tehlikesi bu kez gözle görülür ve hattâ kişisel biçimler almıştı. İşyerleri ve fabrikalarda bir öfke dalgası yürümeye başladı. Bolşeviklerin Moskova'da çıkan gazeteleri şöyle yazıyordu: "Eğer sovyetler güçsüzse, proletarya

kendi ayakta kalmış örgütleri etrafında safları sıklaştırmalı." Birinci sırada çoğunluk itibarıyla Bolşevik bir yönetim altında bulunan sendikalar ilerlediler. Fabrikalardaki ruh hâli Devlet Konferansına öylesine karşıydı ki, tabandan doğan genel grev fikri Bolşeviklerin Moskova örgütünün tüm hücrelerinin temsilcilerinin toplantısında hemen hemen muhalefetsiz bir şekilde benimsendi.

Sendikalar inisyatifi ele aldılar. Moskova sovyeti üç yüz dörde karşı üç yüz altmış dört oyla greve karşı çıktı. Ama grupların toplantılarında Menşevik ve Sosyal-Devrimci işçiler grev lehinde oy verip parti disiplinine boyun eğmediklerinden, uzun zamandan beri bileşimi değişmeden kalan Moskova Sovyetinin gerçek çoğunluğun iradesine karşı alınan kararı Moskovalı işçileri durdurmaya yetmedi. Kırk bir sendikanın yöneticiler meclisi işçileri bir günlük protesto grevine çağırma kararı aldılar. Semt sovyetleri çoğunluk itibarıyla parti ve sendikalardan yana hareket ettiler. Fabrikalar, yalnızca kitlelerden uzaklaşmakla kalmayıp onlarla çelişkiye de düşen Moskova Sovyeti için derhal yeni seçimler yapılmasını talep ettiler. Zamoskvoreçye (Moskova nehrinin güneyindeki Moskova banliyösü) ilçesi sovyetinde, fabrika komiteleriyle anlaşmalı olarak, dört aleyhte ve on dokuz çekimsere karşılık yüz yetmiş beş oyla, "işçi sınıfının iradesine karşı" gelen vekillerin değiştirilmesi istendi.

Yine de grevi önceleyen gece Moskovalı Bolşevikler için hayli heyecanlı geçti. Ülke Petrograd'ın izinden gidiyordu, ama gecikmeli olarak. Temmuz gösterisi Moskova'da başarısızlıkla sonuçlanmıştı: yalnızca garnizonun çoğunluğu değil, işçilerin çoğunluğu da Sovyetin kararına karşı sokağa inme cesaretini gösterememişti. Bu sefer ne olacaktı? Sabah cevabı da getirdi. Uzlaşmacıların muhalefeti grevin koalisyona ve hükûmete karşı büyük bir gösteriye dönüşmesini engelleyemedi. İki gün önce, Moskovalı sanayicilerin gazetesi kibirli bir şekilde şöyle yazıyordu: "Petrograd'daki hükûmet bir an evvel Moskova'ya gelsin, kutsal yerlerin, çanların, Kremlin'in kutsal kulelerinin sesine kulak versin." O gün kutsal yerlerin sesi fırtına öncesi sessizlik içinde boğulmuş bulunuyordu.

Bolşeviklerin Moskova komitesinin bir üyesi, Pyatnitskiy bilâhare şöyle yazmıştır: "Grev muhteşem... geçti. Ne ışık vardı, ne tramvay vardı; işyerleri, fabrikalar, atölyeler ve demiryolları ambarları çalışmıyordu, hattâ restoran garsonları bile grevdeydi." Milyukov bu tabloya canlı bir çizgi daha eklemiştir: "Konferans için toplanmış olan delegeler... tramvayla seyahat edemiyorlar ya da bir restoranda öğle yemeği yiyemiyorlardı." Bu durum, liberal tarihçinin itirafıyla, konferansa kabul edilmeyen Bolşeviklerin gücünü daha iyi kavramalarını sağladı. Moskova Sovyetinin *İzvestiya*'sı 12 ağustos gösterisinin önemini tam olarak vermiştir: "Sovyetlerin kararına rağmen... kitleler Bolşevikleri izlediler..." Beş haftadır her türlü darbeye maruz kalmış ve liderleri ya yeraltına geçmiş ya da hapise atılmış olan partinin çağrısı üzerine dört yüz bin işçi Moskova ve banliyölerinde greve gitmişti. Partinin Petrograd'daki yeni organı *Proletariy* yasaklanmadan önce uzlaşmacılara şu soruyu soracak vakti bulmuştu: "Petrograd'dan Moskova'ya gittiniz, ya Moskova'dan nereye gideceksiniz?"

Durumun efendileri de kendilerine bu soruyu soruyorlardı. Kiev'de, Kostroma'da, Tsaritsın'da bir günlük genel veya kısmî grevler yapıldı. Ajitasyon tüm ülkeyi sardı. Her yerde, en kıyıda köşedeki yerlerde bile Bolşevikler Devlet Konferansının açıkça karşı devrimci komplo niteliği olduğu konusunda uyarılarda bulunuyorlardı. Ağustosun sonuna doğru, bu formülün içeriği tüm halkın gözleri önünde tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı.

Konferans delegeleri, tıpkı Moskova burjuvazisi gibi, kitlelerin silahlı bir gösterisini, çatışmalar, kavgalar, bir tür "Ağustos Günleri" bekliyorlardı. Ama işçiler için sokağa inmek Aziz Georgiy süvarilerinin, subay müfrezelerinin, *yunkerler*in, greve karşı rövanşlarını almak arzusuyla yanıp tutuşan kimi atlı birliklerin darbelerine maruz kalmak demekti. Garnizonu sokağa davet etmek burada bir bölünme yaratmak ve parmağı tetikte bekleyen karşı devrimin işini kolaylaştırmak anlamına gelirdi. Parti sokağa inilmesini istemiyordu ve önsezileriyle hareket eden işçilerin kendileri de açık bir çatışmadan kaçı-

nıyorlardı. Bir günlük grev duruma çok uygundu. Konferansın Bolşevik açıklamasını çöpe attığı gibi gizlenemezdi. Şehir karanlığa gömüldüğünde, tüm Rusya şalterin üstündeki Bolşevik eli farketti. Hayır, Petrograd yalnız değildi! "Sayısız umudun pederşahî zihniyet ile tevekkülüne bel bağladığı Moskova'da, işçiler birden bire dişlerini gösterdiler"; o günün önemini Suhanov işte böyle tespit etmişti. Koalisyonun Konferansı Bolşeviklerin yokluğunda, ama dişlerini gösteren bir proleter devriminin önünde toplanmak zorunda kalmıştı.

Moskovalılar "taç giymek" için oraya gelmiş olan Kerenskiy'le alay ediyorlardı. Ama ertesi gün, Genel Kurmay Karargâhına aynı amaçla Kilise Konsili heyeti de dahil, bir çok heyetçe karşılanan Kornilov da gelmişti. Trenin gelip durduğu istasyonda her iki yana ip gibi dizilen canlı kırmızı kaftanları, açıktaki kıvrık kılıçlarıyla Tek Kazakları inmişti. Coşku içindeki kadınlar kıtayı ve heyetleri selâmlayan kahramanı çiçeğe boğdular. Kadet Rodişev hoşgeldiniz konuşmasını şu nidayla bitirdi: "Rusya'yı kurtarın, müteşekkir halk size taç giydirecektir." Yurtsever hıçkırıklar kapıp koyverdiler. Milyoner kadın tüccar Morozova diz üstü çöktü. Kornilov omuzlarda halkın içinde gezdirildi.

Başkomutan garın önündeki meydanda sıralanmış olan Aziz Georgiy süvarilerini, *yunker*leri, subay okulu öğrencilerini, Kazak sotnyasını selâmlarken, Savaş bakanı ve rakip sıfatıyla Kerenskiy de Moskova garnizonunun birliklerini selâmlıyordu. Kornilov gardan çarların izledikleri geleneksel yolu izleyerek Bakire *İverskaya* şapeline geldi ve burada dev tüylü kalpaklar giymiş Tekli müslümanların eskortunda kendisine dinî bir ayin yapıldı. Dinî ayin hakkında Kazak Grekov şöyle yazmıştı: "Bu olay tüm Moskovalı müminleri Kornilov'un çevresinde topladı." Bu sırada karşı devrim sokaklara hâkim olmaya çalışıyordu. Otomobillerden Kornilov'un biyografisiyle portresi dağıtılıyordu. Duvarlar halkı kahramana yardım etmeye çağıran afişlerle kaplıydı. Kornilov sanki bir hükümdar gibi özel vagonunda politikacıları, sanayicileri, finansörleri ağırlıyordu. Bankaların temsilcileri kendisine ülkenin malî vaziyetine dair bir rapor sundular. Okt-

yabrist Şidlovskiy anlamlı bir şekilde şöyle yazar: "Tüm Duma üyelerinden Kornilov'un vagonunu teşrif eden tek Milyukov vardı. Ne konuştukları benim için meçhul." Bu görüşmeyi biraz ileride anlatılmasını faydalı bulan Milyukov'dan dinleyeceğiz.

Askerî darbe hazırlığı o sırada tam gaz ilerliyordu. Konferanstan bir kaç gün önce, Kornilov Riga'yı savunmak bahanesiyle, Petrograd üzerine yürümek için dört süvari tümeninin hazır tutulmasını emretmişti. Orenburg Kazakları alayı Genel Kurmay Karargâhı tarafından "düzeni sağlamak" üzere Moskova'ya gönderildi, ama Kerenskiy'in araya girmesiyle yolda durduruldu. Daha sonra Kornilov olayıyla ilgili araştırma komisyonuna verdiği ifadede Kerenskiy şöyle demişti: "Moskova Konferansı sırasında diktatörlük ilân edileceği uyarısını almıştık." Böylece, şâşaâlı Ulusal Birlik günlerinde, Savaş bakanı ile başkomutan stratejik olarak birbirlerine karşı ağırlık oluşturmakla meşguldüler. Ama bu oyunlar mümkün olduğu ölçüde sahne gerisinde oynanıyordu. İki kamp arasındaki ilişkiler resmen sarfedilen dostça sözler ile iç savaş arasında gidip geliyordu.

Petrograd'da kitlelerin ihtiyatlı hareket etmelerine rağmen —Temmuz Günleri iz bırakmadan geçmemişti—, yukarıdan, askerî kurmaylardan ve gazete yayın kurullarından gözü dönmüş bir ısrarla Bolşeviklerin müteakip ayaklanmasına dair söylentiler yayılıyordu. Petrograd'daki parti örgütleri yayınladıkları bir manifestoyla kitleleri düşmanlardan kışkırtıcı çağrıların gelebileceği konusunda uyarıyordu. Moskova Sovyeti de bu arada kendi önlemlerini aldı. her bir Sovyet partisinden, Bolşevikler dahil iki delege olmak üzere, altı kişilik umuma açıklanmayan bir devrim komitesi kuruldu. Kornilov'un geçeceği caddelerde Aziz Georgiy süvarilerine, subaylara ve *yunkerler*e kordon meydana getirmelerine izin vermeme yolunda gizli bir emir yayınlandı. Temmuz Günlerinden bu yana kışlalara resmen giremeyen Bolşeviklere şimdi aceleyle giriş izinleri dağıtılıyordu. Bolşevikler olmadan askerleri kazanmak imkânsızdı.

Sahne önünde Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler burjuvaziyle Bolşevikler tarafından yönetilen kitlelere karşı güçlü bir iktidar kurul-

ması konusunda pazarlıklar yürütürlerken, kuliste, Konferansa kabul etmedikleri Bolşeviklerle anlaşmalı olarak kitleleri burjuvazinin komplosuna karşı mücadeleye hazırlıyorlardı. Daha dün güç gösterisi grevine karşı çıkan uzlaşmacılar bugün işçi ve askerleri mücadele hazırlıklarına çağırıyorlardı. Kitlelerin horlayıcı öfkesi, uzlaşmacıları hoşnut etmekten çok ürküten bu savaş hazırlıklarına çağrıya cevap vermelerini engellemiyordu. Bu iki parti açısından neredeyse bir ihanet karakteri kazanan söz konusu açık ikili oynama, eğer uzlaşmacılar bilinçli bir şekilde politikalarını sürdürmeye devam etselerdi, hayal bile edilemezdi. Dolayısıyla bunun sonuçlarına katlanıyorlardı.

Atmosfer de büyük olaylara gebeydi. Ama Konferans günleri boyunca hiç kimse görünürde bir darbe amaçlamıyordu. Her hâlükârda, daha sonra Kerenskiy'in iddia ettiği söylentileri teyit edecek hiç bir şey yoktu, ne belgelerde, ne uzlaşmacıların literatüründe, ne de sağ kanadın hatıralarında. Söz konusu olan sadece hazırlıklardı. Milyukov'a bakılırsa —ki tanıklığı olayların daha sonra izlediği seyre uygundur— Kornilov harekete geçmek için daha Konferanstan evvel 27 ağustos tarihini saptamıştı. Bu tarihi tabiatıyla çok az kimse biliyordu. Bu işten yarım yamalak haberdar olanlar, böylesi durumlarda her zaman olduğu gibi, büyük günü öne alıyorlar ve her yandan akan erken söylentiler otoritelerin kulağına gidiyordu: darbe sanki saat başı erteleniyordu.

Ama özellikle burjuva çevrelerin ve subay takımının çılgınca düşleri bir güç denemesi amacıyla bir darbe girişimini, hiç değilse karşı devrimci bir gösteriyi kolayca Moskova'ya taşıyabilirdi. Daha da muhtemel olanı Konferansa katılan unsurlardan sovyetlere rakip olabilecek bir yurdu kurtarma merkezi çıkarma girişimiydi. Bundan sağcı basın açıkça söz ediyordu. Ama iş oraya varmadı. Kitleler buna mani oldular. Eğer bir an birinin aklına nihaî darbenin saatini öne alma fikri gelmişse, grev tehditi altında herhâlde kendi kendine şöyle demiştir: devrimi ketenpereye getiremeyiz, işçilerle askerler el tetikte, vazgeçmek gerek. Papazlarla liberallerin Kornilov'la anlaşmalı olarak düzenledikleri *İverskaya* katedraline halk yürüyüşü bile iptal edildi.

Doğrudan bir tehlike bulunmadığı belli olur olmaz, Sosyal-Devrimciler ile Menşevikler vahim hiç bir şeyin olmadığını iddia etmekte gecikmediler. Tsereteli, Dan ve o sırada Moskova Sovyeti başkanı olan Hinçuk kendi aralarında "zenci görevini yaptı" demiş olmalılar. Ama Bolşevikler zencinin durumuna düşme niyetinde değillerdi. Kendi görevlerinin ifasına hazırlanıyorlardı.

Her sınıflı toplumun devlet iradesinin birliğine ihtiyacı vardır. İkili iktidar özünde bir toplumsal kriz rejimidir: ülkenin baştan aşağı parçalanmasına delâlet ederek potansiyel ya da açık bir iç savaş içerir. Hiç kimse artık ikili iktidar istemiyordu. Tersine, herkes doyumsuzca güçlü, oybirlikli, "demirden" bir otoriteye sahip bir iktidar arzuluyordu. Temmuzda, Kerenskiy hükûmeti sınırsız yetkilerle donatılmıştı. Tasarı, kendi aralarında felçleşmiş demokrasi ve burjuvazinin üzerine, karşılıklı rızayla "gerçek" bir otorite yerleştirmekti. Kendini sınıfların üstüne yükselten bir kader efendisi fikri bonapartizm fikrinden başka bir şey değildir.

Bir mantar tapaya simetrik olarak iki çatal batırılırsa, tapa önce bayağı bir sallanır, ama sonunda bir iğnenin ucunda bile dengede durur. Burada yüksek bonapartist hakemin mekanik modeliyle karşı karşıyayız. Uluslararası koşullar soyutlanırsa, böyle bir iktidarın sağlamlık derecesi ülke içindeki karşıt sınıflar dengesinin istikrarıyla belirlenir. Mayıs ortalarında Troçki Kerenskiy'i Petrograd Sovyetinin bir oturumunda "Rus Bonapartizminin matematik noktası" olarak tanımlıyordu. Tanımın gayri-maddîliği bireyin değil, işlevin söz konusu olduğunu gösteriyordu. Temmuz başında, hatırlanacağı gibi, tüm bakanlar partilerinin talimatıyla istifalarını sunarak Kerenskiy'e hükûmetini kurma imkânını verdiler. 21 temmuzda bu tecrübe daha gösterişli bir şekilde yenilendi. Birbirlerine hasım taraflar Kerenskiy'e başvuruyorlar, her biri onda kendinden bir şeyler görüyor, her iki taraf da ona bağlılık yemini ediyordu. Troçki hapisaneden şöyle yazıyordu: "Her şeyden korkan siyasetçilerin yönetimindeki

Sovyet iktidarı almaya cüret edemedi. Tüm mülkiyet kliklerinin temsilcisi Kadet partisi henüz iktidara el koyamamıştı. Geriye büyük bir uzlaşmacı, bir aracı, bir hakem bulmak kalmıştı."

Kerenskiy kendi adına yayınladığı manifestoda halkın huzurunda şu beyanı yapıyordu: "Hükûmet başkanı sıfatıyla, ben [iktidarın yapısında] değişikliklerin... benim en üst yönetim işlerindeki sorumluluğumu artırmasından çekinme hakkımın olmadığına inanıyorum." İşte bu katışıksız, Bonapartizm lâfzıdır. Ama yine de hem sağın hem de solun desteğine rağmen, işler lâfzın ötesine geçemedi. Bunun sebebi neydi?

Tıfıl bir Korsikalının genç burjuva ulusunun zirvesine yükselebilmesi için devrimin öncelikle aslî problemini çözmesi gerekmişti: köylülere toprak dağıtımı ve yeni toplumsal temel üzerinde muzaffer bir ordunun kurulması. XVIII. yüzyılda devrim daha ileriye gidemezdi: olsa olsa geri çekilirdi. Bununla beraber, bu geri çekilmelerde aslî kazanımları da tehlikeye giriyordu. Bunları her ne pahasına korumak gerekiyordu. Derinleşmiş, ama henüz burjuvazi ile proletarya arasındaki olgunluğuna kavuşamamış olan karşıtlık temellerine dek sarsılmış olan ulusu sonsuz bir gerilim içine sokmuştu. Bu koşullarda ulusal bir "hakem" onsuz olmaz bir gereklilikti. Napoléon büyük burjuvalara kazançlarına devam etme imkânını, köylülere küçük tarla sahipliğini, köylü çocukları ve yoksul serserilere savaşta yağma yapma imkânını garanti ediyordu. Hâkimin elinde kılıcı vardı ve mübaşirin görevlerini kendisi yerine getiriyordu. Birinci Bonaparte'ın bonapartizminin sağlam temelleri vardı.

1848 darbesi ise köylülere toprak vermedi ve veremezdi de. Burada bir sosyal rejimin yerine bir başkasını geçiren bir büyük devrim yoktu, söz konusu olan aynı sosyal rejimin temelleri üstünde siyasî bir değişiklik yapmaktı. III. Napoléon'un ardında muzaffer bir ordu da yoktu. Klasik bonapartizmin iki aslî unsuru da namevcuttu. Ama bunlardan daha az etkili olmayan başka uygun koşullar vardı. Elli yıl içinde büyümüş olan proletarya haziranda tehditkâr gücünü göstermişti; bununla birlikte, henüz iktidarı ele alacak durumda değildi.

Burjuvazi hem proletaryadan hem de onun üstünde kazandığı kanlı zaferden ürküyordu. Mülk sahibi köylü haziran ayaklanmasından korkuya kapılmıştı ve devletin kendini toprağı bölüştürmek isteyenlerden korumasını talep ediyordu. Son olarak, ufak tefek aralarla da olsa, iki onyıl boyunca süren güçlü sınaî atılım burjuvaziye eşsiz zenginleşme kaynakları sunmuştu. Bu koşullar bir epigon bonapartizmi için yeterliydi.

Kendi de "sınıflar üstü" bir konuma yükselmiş olan Bismarck'ın politikasında, bir çok kez belirtildiği gibi, meşruiyetçi bir kılıf altında da olsa, hiç şüpheye yer bırakmayan bonapartizm özellikleri mevcuttu. Bismarck rejiminin istikrarını sağlayan güçsüz bir devrimden doğup Alman Birliği gibi büyük bir soruna bir çözüm veya yarı çözüm bulması, üç savaşta galibiyet ve savaş tazminatı kazanması ve güçlü bir kapitalist filizlenmeydi. Bu onlarca yıl sürmesi için yetti.

Bonaparte adayları olarak ortaya çıkan Rusların şanssızlığı ne Napoléon'a ne de Bismarck'a benzememeleri değildi: tarih kaimlerden de yararlanmasını bilir. Ama önlerinde ne henüz kendi sorunlarını çözmüş ne de güçlerini tüketmiş olan bir büyük devrim vardı. Henüz toprak elde edememiş olan köylü burjuvazi tarafından soyluların malikâneleri uğruna savaşmaya zorlanmıştı. Savaş yenilgiden başka bir şey getirmemişti. Sınaî atılımın esamisi okunmuyordu. Tersine kargaşa sürekli yeni yıkımlar getiriyordu. Eğer proletarya geri çekildiyse, bu saflarını yeni baştan sıklaştırmak içindi. Köylü sınıfı efendilerine karşı son bir ileriye atılış için geriliyordu. Ezilen milliyetler Ruslaştırmacı despotizme karşı saldırıya geçiyorlardı. Barış arayışında, ordu giderek daha sıkı bir şekilde işçiler ve onların partileriyle ilişki kuruyordu. Aşağıda güçlenme, yukarıda zayıflama vardı. Denge yoktu. Devrim henüz diriydi. Bonapartizmin kan bulamamasına şaşmamak gerek.

Marx ve Engels burjuvazi ile proletarya arasındaki mücadelede Bonapartist rejimin rolünü feodaller ile burjuvazi arasındaki mücadelede eski mutlak monarşinin rolüyle kıyaslıyorlardı. Benzerlikler kuşkuya yer bırakmayacak gibi, ama iktidarın sosyal içeriği açısından

bakıldığında ortadan kalkıyorlar. Eski ve yeni toplumun unsurları arasındaki hakemlik rolü, belli bir dönemde, her iki sömürü rejiminin sömürülenlere karşı kendilerini koruma ihtiyaçları olduğu ölçüde gerçekleştirilebilir bir şeydi. Ama feodallerle serfler arasında "tarafsız" bir aracı olamazdı. Soylu mülk sahipleri ile genç kapitalizmin çıkarlarını uzlaştıran çarlık otokrasisi köylüler açısından bir aracı gibi değil, sömürücü sınıfların yetkili temsilcisi gibi hareket ediyordu.

Bonapartizm proletarya ile burjuvazi arasında da bir hakem değildi. Gerçekte burjuvazinin proletarya üzerindeki en yoğunlaşmış iktidarından başka bir şey değildi. Ulusun boğazına postallarıyla basan Bonaparte her kim olursa olsun ancak mülkiyetin, rantın ve kârın korunması politikasını izleyebilir. Rejimin kendine özgülükleri koruma yöntemlerinin ötesine geçemez. Muhafız şimdi kapıda değil, tapınağın tepesinde oturmaktadır; ama işlevi değişmemiştir. Dolayısıyla bonapartizmin özerkliği denilen şey, daha yüksek bir derecede, görüntüden, uyduruktan, dekordan başka bir şey değildir. Simgesi de imparatorluk pelerinidir.

Burjuvanın işçi karşısındaki terörünü mahirce sömüren Bismarck, tüm siyasî ve toplumsal reformlarında, hiç bir zaman ihanet etmediği mülk sahibi sınıfların her zaman yetkili temsilcisi olarak kaldı. Buna karşılık, proletaryanın artan tazyiki ona kuşkusuz, ezici bürokratik hakem sıfatıyla, *junker* takımının, kapitalistlerin üzerine yükselebilme imkânı sağladı. İşlevi bundan ibaretti.

Sovyet sistemi proletarya ve köylülüğe göre kayda değer bir bağımsızlık, dolayısıyla da sürtüşme ve çatışmalara sebep olsa da, çıkarları özde bağdaşmaz olmadığı ölçüde, bunların arasında bir "hakemlik" rolü kazanır. Sovyet devleti ile burjuva devleti arasında, en azından iki tarafın aslî çıkarları alanında, "tarafsız" bir hakem bulmak kolay değildir. Uluslararası alanda Sovyetler Birliği'ni Milletler Cemiyeti'ne üye olmaktan alıkoyan şey ulusal çerçevede burjuvazi ile proletarya arasında fiilî ve yapmacık olmayan bir iktidarın "tarafsızlık" ihtimalini dışarıda bırakan aynı toplumsal sebeplerdir.

Bonapartizmin güçlerine sahip olmasa da Kerenskiycilik onun

tüm kusurlarıyla maluldü. Ulusun üzerine ancak onu kendi güçsüzlüğüyle baştan çıkarmak üzere yükseliyordu. Şifahî olarak burjuvazinin ve demokrasinin liderleri Kerenskiy'e "itaât" sözü vermiş olsalar da, gerçekte her şeye kadir hakemin kendisi Milyukov'a ve özellikle de Buchanan'a itaât ediyordu. Kerenskiy emperyalist savaşı sürdürüyor, soyluların topraklarını tecavüzlere karşı koruyor, toplumsal reformları çıkmaz ayın son perşembesine erteliyordu. Hükûmetinin zayıf olmasının sebebi burjuvazinin kendi adamlarını iktidara getirememesiydi. Bununla birlikte, "selâmet hükûmeti" ne denli hiçlikle malul olsa da, tutucu-kapitalist niteliği de "bağımsızlığının" arttığı oranda artıyordu.

Kerenskiy rejiminin söz konusu dönemde burjuva egemenliğinin kaçınılmaz bir biçimi olduğunun farkında olmak, burjuva politikacılar açısından, ne Kerenskiy'e yönelik aşırı bir hoşnutsuzluk duymayı, ne de en kısa zamanda ondan kurtulmaya yönelik hazırlıklar yapmayı dışlıyordu. Mülk sahibi sınıflar çevresinde, küçük burjuva demokrasisinin öne çıkardığı ulusal hakeme karşı, kendi saflarından seçtikleri bir şahsiyeti çıkarmak gerektiği hususunda anlaşmazlık yoktu. Ama niye özellikle Kornilov? Bonaparte adayının Rus burjuvazisinin geri, halktan tecrit olmuş, dekadan ve yeteneksiz niteliğine tekabül etmesi gerekiyordu. Utanç verici yenilgiden başka bir şey bilmeyen ordu içinde popüler bir general bulmak kolay değildi. Kornilov daha da elverişsiz başka adaylar arasında yapılan elemeden sonra tespit edilmişti.

Dolayısıyla, uzlaşmacılar ne liberallerle bir koalisyon içinde birleşebilirler, ne de onlarla kurtarıcı rolü adayı konusunda anlaşabilirlerdi. Onları bundan alıkoyan şey devrimin çözülmemiş sorunlarıydı. Liberaller demokratlara güven duymuyorlardı. Demokratlar da liberallere güven beslemiyorlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Kerenskiy burjuvaziye kucağını sonuna kadar açmıştı; ama Kornilov daha çıkacak ilk fırsatta demokrasinin boynunu koparacağını açıkça ima ediyordu. Daha önceki gelişmelerden kaçınılmaz bir şekilde türeyen Kornilov ile Kerenskiy arasındaki çatışma ikili iktidarın uyum-

suzluklarının kişisel ihtirasların patlayıcı diline tercümesiydi.

Nasıl temmuz başında proletarya ile Petrograd garnizonu arasında Bolşeviklerin çok temkinli politikasından hoşnutsuz sabırsız bir kanat oluşmuşsa, ağustos ayı başında da mülk sahibi sınıflarda Kadet yönetiminin bekle görcü politikasına karşı sabırsızlıklar birikmişti. Bu ruh hâli, söz gelimi, bazılarının Kerenskiy'in devrilmesini talep ettikleri Kadet Kongresinde yansımasını bulmuştu. Kadet partisinin ileri gelenlerinin dışında, askerler önünde sürekli bir korkunun yaşandığı askerî kurmaylarda, enflasyonun altında kalmış bankalarda, çatının ev sahibinin kafasına düştüğü mülklerde siyasî sabırsızlık çok daha şiddetli bir şekilde ortaya çıkıyordu. "Yaşasın Kornilov!" sloganı umudun, umutsuzluğun, öç susuzluğunun sloganı oldu.

Kornilov'un programındaki her şeyle hemfikir olan Kerenskiy yalnızca süreleri tartışıyordu: "Tüm bunlar ha dedikte yapılamaz." Kerenskiy'den kopmanın gerekliliğinin farkındaki Milyukov sabırsızlara şöyle cevap veriyordu: "Belki de henüz çok erken." Petrograd kitlelerinin coşkusu nasıl temmuz yarı ayaklanmasını çıkarmışsa, mülk sahiplerinin sabırsızlığı da Kornilov'un ağustos kalkışmasını doğurmuştu. Nasıl Bolşevikler mümkün mertebe başarıyı garanti etmek için silahlı gösteri alanında yer almak zorunda kalmışlarsa, Kadetler de aynı amaçlarla Kornilov'un ayaklanması sahasında yerlerini almak zorunda kalmışlardı. Bu sınırlar dahilinde şaşırtıcı bir simetriye şahit oluruz. Ama bu simetri çerçevesinde tam bir amaç, yöntem ve sonuç karşıtlığı vardır. Bu da olayların daha sonra izleyeceği seyirle bizlere malum olmuştur.

7. Moskova'da Devlet Konferansı

Bir simge yoğunlaşmış bir imgeyse, devrim en büyük simge yaratıcısıdır, zira tüm görüngüleri ve ilişkileri yoğunlaşmış bir görünümle sunar. Tek dikkat edilecek husus devrimin simgeciliğinin çok muhteşem oluşu ve bireysel yaratım çerçevesine sığmamasıdır. İnsanlığın en kitlesel dramlarının sanatsal röprodüksiyonunun bu denli fakir oluşunun sebebi budur.

Moskova Devlet Konferansı daha baştan itibaren belli olan bir başarısızlıkla sonuçlandı. Hiç bir şey yaratmadı, hiç bir şey çözmedi. Buna karşılık, tarihe ışığın gölge gibi, zayıflığın güç gibi, aç gözlülüğün gözü doymuşluk gibi, düzenbazlığın en yüce erdem gibi göründüğü devrimin, her ne kadar olumsuz da olsa, paha biçilmez bir klişesini bıraktı. Çok değil, altı hafta sonra iktidara gelecek olan devrimin en güçlü partisi ihmal edilebilir bir nicelikmiş gibi Konferans eşiğinde bırakılmıştı. Buna karşılık, kimsenin tanımadığı "evrimci sosyalizm partisi" ciddîye alınmıştı. Kerenskiy kendini gücün ve iradenin cisimleşmesi olarak takdim ediyordu. Geçmişte tümüyle içi boşalan koalisyondan gelecek için bir selâmet aracı gibi söz ediliyordu. Milyonlarca askerin nefret ettiği Kornilov ordunun ve halkın gözbebeği gibi selâmlanıyordu. Monarşistler ve Kara-Yüzler Kurucu Meclis lehinde beyanatlara imza atıyorlardı. Tüm yakında siyasî arenayı terkedecek olanlar sanki son bir kez kerevette en iyi rollerini oynamak üzere anlaşmışlardı. Var güçleriyle "işte olmak istediğimiz şey bu, işte rahat bırakılsaydık olacağımız şey bu" demek için çırpınıyorlardı.

Ama işçiler, askerler, köylüler, ezilen milliyetler onları rahat bırakmıyorlardı. On milyonlarca "asi köle" onları devrime sadakatlerini bildirmekten alıkoyuyordu. Bir sığınak aradıkları Moskova'da, grevle püskürtülmüşlerdi. "Akılsızlık", "cahillik" ve "demagoji" tarafından sıkıştırılan, tiyatro sahnesini dolduran iki bin beş yüz kişi

kendi aralarında örtük olarak sahne yanılsamasını dağıtmamak konusunda anlaştılar. Grev konusunda tek lâf edilmedi. Bolşevikleri isimleriyle anmamaya özen gösterildi. Yalnızca Plehanov, sanki kesinlikle tasfiye edilmiş bir hasım söz konusuymuş gibi, bir ara geçerken "Lenin'in bedbaht hatırası"ndan bahsetti. Olumsuz karakteristikler böylece sonuna dek korundu: kendilerine "ülkenin zinde güçleri" payesi veren yarı ölü gölgeler krallığında gerçek halk önderi ancak siyasî bir mevta olarak kendine bir yer bulabiliyordu.

Suhanov şöyle yazar: "Parlak gösteri salonu net bir şekilde iki yarıya bölünmüştü: sağda burjuvazi, solda demokrasi. Sağda, orkestra yeri ile localarda çok sayıda general üniforması görülürken, solda asteğmenler, astsubaylar, erler vardı. Sahnenin önünde, eski imparatorluk locasında müttefik ve dost güçlerin yüksek diplomatik temsilcileri bulunuyorlardı... Bizim aşırı sol grubumuz orkestra yerinin bir köşesine ilişmişti." Aşırı solu, Bolşeviklerin yokluğunda, Martov'un taraftarları oluşturuyordu.

Saat üç ile dört arası, perde açıldı ve biri kara diğeri deniz kuvvetlerinden iki genç subayın eşliğinde Kerenskiy göründü. Bunlar devrimci iktidarın gücünü temsil eder şekilde sürekli olarak başkanın arkasında yerlerine çakılı vaziyette kaldılar. Cumhuriyet adını geçirerek sağcıları rahatsız etmemek için —bu konuda mutabakata varılmıştı— Kerenskiy "Rus toprağının temsilcilerini" "Rus devleti" hükûmeti adına selâmladı. Bir liberal tarihçi şöyle yazar: "Konuşmanın genel tonu haysiyetli ve özgüvenli olmaktan çok, son günlerin etkisiyle... konuşmacının yüksek perdeden tehditler savurarak bastırmak istediği, içindeki o gizleyemediği korkuyu ele veriyordu." Bununla beraber, doğrudan Bolşevikleri hedef göstermeden Kerenskiy onları yıldırmaya çalışmaya başladı: iktidara karşı yeni kalkışmalar "kan ve barutla net bir şekilde ezilecek." Konferansın her iki kanadı da bir alkış tufanına boğuldu. Ardından bir de henüz orada hazır bulunmayan Kornilov'a yönelik bir tehdit: "Bana her kimden olursa gelecek bütün ültimatomları yüce iktidarın iradesine ve başkan olarak kendime tevdi edeceğim." Yine bir alkış tufanı koptu, ama bu kez yalnızca

Konferansın sol kanadında. Kerenskiy sürekli olarak "başkomutan" olarak kendinden söz ediyordu. Bu hatırlatmalara ihtiyacı vardı. "Siz cepheden gelenlere Savaş bakanınız ve başkomutanınız olarak diyorum ki... ordu içinde geçici hükûmetin iradesinin ve iktidarının üzerinde bir irade ve iktidar yoktur." Demokratlar bu boş tehditlerin coşkusu içindeydiler, zira böylelikle kurşun atma gereğinden kaçınabileceklerini umuyorlardı.

"Halkın ve ordunun en iyi güçleri Rus devriminin zaferini cephedeki zaferimize bağlamıştır", diye temin ediyordu hükûmet başkanı. "Ama umutlarınız ayaklar altına alındı ve inancımıza tükürüldü." Haziran taarruzunun lirik özeti işte buydu. O, Kerenskiy her hâlükârda zafere kadar savaşmaya hazırdı. Rusya'nın zararına bir barış yapma tehlikesi konusunda —papanın 4 ağustos tarihli böyle bir barış önerisi vardı— Kerenskiy Müttefiklerin soylu bağlılıklarını övüyordu. "Bana gelince, büyük Rus halkı adına tek bir şey söyleyeceğim: başka bir şey beklemiyorduk, başka bir şey bekleyemezdik." Müttefik diplomatların locasına yönelik alkış sendika delegesi olarak hazır bulunan bir kaç enternasyonalist ve Bolşevik haricinde herkesi ayağa kaldırdı. Subayların oturduğu locadan bir ses yükseldi: "Martov, ayağa kalk!" Martov, hakkını yemeyelim, Antant'ın umursamazlığı karşısında diz çökemeyecek kadar sağlam bir adamdı.

Kaderlerini yeniden çizmeye çalışan Rusya'nın ezilen milliyetlerine yönelik olarak Kerenskiy tehditle karışık vaazlar formüle ediyordu. Başkalarının zincirleriyle övünerek, "çarlık otokrasisinin zincirleri içinde işkence görmüş ve imha edilmiş olarak kanımızı tüm halkların mutluluğu uğruna akıtmaktan çekinmedik", diyordu. Ezilmiş milliyetlere şükran duygusuyla, onlara haklarını tanımayan bir rejim altında sabır göstermelerini tavsiye ediyordu.

Çözüm yolu nerededir? "..İçinizde bu büyük ateşi duyumsuyor musunuz?... Düzen, fedakârlık ve çalışma gücü ve azmini içinizde duyumsuyor musunuz?... Sıkıca kaynaşmış büyük bir ulusal güç örneği gösterecek misiniz?..." Bu sözler Moskova'daki protesto grevinin yapıldığı gün ve Kornilov'un süvarilerinin gizli yer değiştirmele-

re hazırlandığı saattlerde sarfedilmişti. "Hayatımızı kaybedeceğiz belki, ama devleti kurtaracağız." Devrim hükûmetinin halka beyan edebileceği tek şey buydu işte.

Milyukov şöyle yazar: "Birçok taşralı bu salonda Kerenskiy'i ilk kez görüyorlardı ve bu tanışmadan kısmen hayal kırıklığı, kısmen de öfkeyle çıktılar. Karşılarında sıkıntılı, solgun suratlı, pozlar takınan genç bir adam vardı... Bu adam birini korkutup, herkeste eski tip bir güç ve iktidar sahibi olduğu izlenimini yaratmak istiyordu. Ama uyandırdığı sadece acıma duygusuydu."

Diğer hükûmet üyelerinin beyanatları kişisel yeteneksizliklerinden çok uzlaşmacı sistemin iflasını ortaya koydu. İçişleri bakanı Avksentiyev'in ülkenin değerlendirmesine sunduğu büyük fikir sürekli dolaşan bir komiserler-müfettişler kurumu oluşturmaktı. Sanayi bakanı müteşebbisleri daha mütevazı kârlarla yetinmeye davet ediyordu. Maliye bakanı dolaylı vergileri attırarak mülk sahibi sınıfların ödedikleri doğrudan vergileri azaltmayı vaat ediyordu. Sağ kanat bu sözleri öyle bir alkış tufanına boğma ihtiyatsızlığını gösterdi ki, Tsereteli biraz da rahatsızlık duyarak bundan fedakârlık yapmaktan kaçınıldığı sonucunu çıkarttı. Tarım bakanı Çernov'a toprakların müsaderesinden bahsederek sağ kanat müttefikleri ürkütmemesi için tümüyle susması tembih edilmişti. Ulusal birlik adına toprak meselesi diye bir şey yokmuş gibi davranma kararı alınmıştı. Uzlaşmacılar itiraz etmediler. Mujikin gerçek sesi kürsüden yankılanmadı. Oysa tam da ağustos ayının o haftalarında, toprak hareketi tüm ülkede, sonbaharda kaçınılmaz bir köylü savaşına dönüşmek üzere, filizlenmeye başlamıştı.

Tanışmaya ve iki taraftaki güçlerin kaynaşmasına ayrılmış olan bir günlük aradan sonra, 14 ağustos oturumu yüksek bir gerilim atmosferinde açıldı. Kornilov locada göründüğünde, Konferansın sağ kanadı gürültülü bir karşılama gösterisi yaptı. Meclisin diğer yarısı, sol kanat hiç yerinden kımıldamadı. "Ayağa kalkın!" bağırışlarına subayların oturduğu bir locadan gelen kaba sözler eşlik etti. Hükûmet sahne aldığında sol kanat Kerenskiy'e büyük bir alkış patlattı ki, Mil-

yukov'un tanıklığına bakılırsa, "bu kez yerinden kımıldamayan sağ kanat gösteriye katılmadı." Bu karşılıklı alkış dalgalarında iç savaşın gelecekteki çarpışmalarının sesi duyuluyordu. Bununla birlikte, kerevette hükûmet adı altında ikiye bölünmüş salonun iki yarısının temsilcileri birlikte oturmaya devam ediyordu ve başkomutana karşı gizliden gizliye askerî tedbirler alan başkan da kendi kişiliğinde "Rus halkının birliği"ni cisimleştirmeyi bir dakika bile unutmuyordu. Bu stilize rolü oynayan Kerenskiy şöyle kükrüyordu: "Aramızdaki başkomutanın şahsında özgürlük ve vatan için kahramanca ölen orduyu selâmlamayı öneriyorum." Oysa, bu aynı ordu için birinci oturumda şöyle demişti: "Umutlarımız ayaklar altına alındı ve inancımıza tükürüldü." Ama ne önemi var bunun? Selâmet getiren lâf bulunmuştu işte: salon ayağa kalktı ve Kornilov ile Kerenskiy'i gürültülü bir şekilde alkışladı. Ulusun birliği bir kez daha kurtarılmıştı!

Tarihin affetmez alınyazısının boğazını sıktığı yönetici sınıflar tarihî bir aldatmaca yöntemine başvurmaya karar verdiler. Halkın önüne bir kez daha değişik görünümleriyle çıkarlarsa, daha kayda değer ve daha güçlü olacaklarını sanıyorlardı. Ulusal bilincin mütehassısları sıfatıyla tüm dört İmparatorluk Duma'sının temsilcileri sahneye davet edilmişti. Bir zamanlar çok büyük olan iç anlaşmazlıklar yok olmuş ve tüm burjuva partileri bir kaç gün önce Kornilov'a tebrik telgrafı göndermiş olan bu siyasetçilerin "partiler ve sınıflar üstü programı" üzerinde hiç zahmetsizce birleşmişlerdi. I. Duma adına — 1906'daki!— Kadet Nabokov "ayrı bir barış imkânı varsayımını bile" reddediyordu. Bu, liberal siyasetçiyi, hatıralarında onun ve onunla birlikte bir çok Kadet liderin tek selâmet yolunu ayrı bir barış antlaşmasında görmüş olduklarını anlatmasını engellememişti. Yine aynı şekilde, diğer çarlık Dumalarının temsilcileri de, her şeyden önce, devrimden kan bedeli talep ediyorlardı.

"Söz sizde general!" Oturum kritik ana yaklaşıyordu. Kerenskiy'in askerî durumla ilgili bir açıklamayla yetinmesini sağlamak için boş yere ısrar ettiği başkomutan ne diyecekti? Görgü şahidi olarak Milyukov şöyle yazar: "Kısa boylu, tıknaz, ama sağlam görünüşlü,

Kalmuk çizgileri taşıyan, delici bakışlı, içe işleyen küçük kara gözleri bazen yaramaz pırıltılar saçan bir adam sahneye çıktı. Salon alkışlarla çınladı. Askerler hariç... herkes ayağa kalktı." Ayağa kalkmayanlara dönerek sağcılar küfürle karışık öfkeli sataşmalarda bulundular: "Hödükler! ... Ayağa kalkın!" Ayağa kalkılmayan banklardan bir ses yükseldi: "Uşaklar!" Uğultu bir tufan hâlini aldı. Kerenskiy "geçici hükûmetin bir numaralı askeri"ni sakince dinlemeyi teklif etti. Ülkeyi kurtarmaya soyunan bir generale yakışır şekilde sertçe, kısa aralıklarla ve otoriter bir edayla Kornilov maceracı Filonenko'nun dikte edip maceracı Zavoyko'nun kendisi için yazdığı metni okudu. Sunulan program itibariyle, yine de okunan metin girizgâhı olduğu emelden çok daha ılımlıydı.

Kornilov, aşikâr bir şekilde korkutmak niyetiyle, ordunun durumunu ve cephedeki vaziyeti en karanlık renklerle boyamakta tereddüt etmedi. Konuşmanın can alıcı noktası şu askerî kehanette bulunuyordu: "... Düşman şimdiden Riga kapılarına dayandı, eğer ordumuzdaki istikrarsızlık bize Riga körfezinin kıyılarında tutunma imkânını vermezse, Petrograd yolu açılmış olacaktır." Bundan sonra Kornilov hükûmete ağır bir darbe indiriyordu: "Ayaklanmadan sonra ordunun ruhuna ve anlayışına yabancı insanlar tarafından uygulanan bir dizi yasama tedbiriyle ordu kendi hayatından başka hiç bir şeye kıymet vermeyen bunak bir sürüye dönüştü." Söylenen şey açıktı: Riga için kurtuluş yoktu ve başkomutan bunu açıkça, kışkırtıcı bir tonda bütün dünyaya, sanki Almanları savunmasız şehri işgal etmeye davet eder gibi ilân ediyordu. Ya Petrograd? Kornilov'un düşüncesi şuydu: eğer programımı uygulama imkânını bulursam, Petrograd belki kutulur; ama acele edin! Bolşeviklerin Moskova'daki gazetesi şöyle yazıyordu: "Nedir bu? Bir uyarı mı, bir tehdit mi? Tarnopol hezimeti Kornilov'u başkomutan yaptı. Riga'nın teslimi de diktatör yapabilir." Bu fikir, fesatçıların, en şüpheci Bolşeviklerin bile hayal edemeyecekleri niyetlerine tamı tamına tekabül ediyordu.

Kornilov'un tumturaklı karşılanma törenine katılmış olan Kilise Konsili en gerici üyelerinden başpiskopos Platon'u alelacele başko-

mutanı desteklemeye gönderdi. "Zinde güçler"in bu temsilcisi şöyle diyordu: "Biraz önce ordunun içaçıcı olmayan tablosunu gördünüz. Ben de burada çıkıp Rusya'ya şöyle seslenmek istiyorum: hiç canını sıkma, sevgili Rusya, hiç korkma, bir tanem. Rusya'nın kurtuluşu için mucize gerekiyorsa, Tanrı, Kilisenin duaları sayesinde, bu mucizeyi yerine getirecektir..." Ruhban malikânelerinin korunması için yüksek ortodoks ileri gelenleri Kazak birliklerini tercih ediyorlardı. Nutkun can alıcı noktası burası değildi. Başpiskopos hükûmet üyelerinin raporlarında "arada da olsa, bir kez Tanrının isminin anıldığını" işitmemekten yakınıyordu. Nasıl Kornilov ordunun parçalanmasının suçunu devrim hükûmetine atıyorsa, Plan da "bugün dini bütün halkımızın başında bulunanları" imansız katiller olarak suçluyordu. Rasputin'in önünde yerlerde debelenen ruhban şimdi devrim hükûmetine halkın huzurunda günah çıkarttırmaya yelteniyordu.

Yirmi bir Kazak birliği adına, o dönem asker partisindeki en sıkı şahıslardan biri olarak ismi ısrarla tekrarlanan general Kaledin bir açıklama okudu. Methiyecilerinin birinin anlatımıyla "Halkın gönlünü okşamayı bilmeyen, bunu istemeyen Kaledin bu sahada general Brussilov'dan ayrılıyordu ve dönemin ruhuyla uyuşmadığından ordu komutanlığından azledildi." Mayıs başında Don taraflarına geri dönen Kazak general bir süre sonra bölge askerî birliklerinin atamanı seçildi. Kazak birliklerinin en eskisi ve en güçlüsünün başına getirilen Kaledin Kazakların en ayrıcalıklı kesimlerinin programını sunmakla görevlendirildi. Her türlü karşı devrim suçlamasını reddeden açıklaması densizce sosyalist bakanlara tehlike anında nasıl Bolşeviklere karşı Kazakların yardımını rica ettiklerini hatırlatıyordu. Hırçın general Kerenskiy'in bile ulu orta söyleyemeyeceği bir kelimeyi güçlü bir şekilde dile getirerek aniden demokratların gönlünü fethetti: *cumhuriyet*. Dinleyici kitlesinin çoğunluğu ve özellikle bakan Çernov, son derece etkilenerek, otokrasinin getiremeyeceği cumhuriyeti tümüyle ciddî olarak talep eden Kazak generali alkışladılar.

Napoléon bir zamanlar Avrupa'nın ya Kazak ya da cumhuriyetçi olacağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Kaledin Rusya'nın Kazak

olmayı bırakmamak şartıyla cumhuriyetçi olmasına razıydı. "Yenilgiciler hükûmette yer almamalılar" cümlesini okuduktan sonra, nankör general küstahça bedbaht Çernov'a doğru döndü. Liberal bir gazetenin haberi şunu kaydeder: "Tüm bakışlar başını masaya gömen Çernov'a döndü." Resmî hiç bir bağlantısı olmayan Kaledin gericiliğin programını sonuna dek geliştirdi: komiteler kaldırılsın, komutanların otoritesi yeniden kurulsun, cephe ve gerisi aynı düzeye getirilsin, asker hakları gözden geçirilsin, bir başka deyişle sıfırlansın. Sağcıların alkışları solcuların protesto ve ıslıklarına karıştı. Kurucu Meclis "sakin ve metodik bir çalışma yapmak için" Moskova'da toplanmalıdır.

Konferanstan önce kaleme alınan bu program Kaledin tarafından genel grevin ertesi günü okunmuştu, bu bakımdan Moskova'da "sakin bir çalışma" cümlesi hayli gülünç kaçıyordu. Cumhuriyetçi Kazağın nutku sonunda salondaki ısıyı kaynama derecesine yükseltti ve Kerenskiy'i otoritesini kullanmaya sürükledi: "Bu mecliste herhangi bir kişinin hükûmete talimatlar vermesi uygun değil." İyi de öyleyse Konferans niye toplandı? Gözde gerici Purişkeviç oturduğu yerden şöyle bağırıyordu: "Hükûmetin figüranı rolünü oynuyoruz!" Oysa, iki ay önce, bu pogrom faili ortalığa çıkmaya bile cesaret edemiyordu.

Bir tekine bile çözüm bulmadan tüm sorulara cevap vermeye çalışan uzun bir belge olan demokratların resmî beyanatı sol cenahtan sıcak kutlamalarla karşılanan Merkez Yürütme Komitesi başkanı Çheidze tarafından okundu. "Yaşasın Rus devriminin lideri!" gibi nidalar kendini hiç de bir lider olarak görmeyen bu mütevazı Kafkasyalıyı rahatsızlığa sevketmiş olmalı. Savunmacı bir üslûpla, demokratlar "iktidara uzanmadıklarını, kendilerine mahsus bir tekel arzu etmediklerini" beyan ediyorlardı. Ülkenin ve devrimin çıkarlarını korumaya muktedir her türlü iktidarı desteklemeye hazırlardı. Ama sovyetler kaldırılamazdı: ülkeyi anarşiden kurtaran tek onlardı. Ordu komiteleri de kaldırılamazdı: savaşın devamını tek sağlayabilecek olan onlardı. Ayrıcalıklı sınıflar genelin çıkarına bazı tavizler vermek zorundalardı. Bununla beraber, toprak sahiplerinin çıkarları da müsaderelere karşı korunmalıydı. Ulusal meselelerin çözümü kurucu

meclis toplanana dek ertelenmeliydi. Bununla beraber, en acil reformlara başlamak gerekiyordu. Aktif bir barış politikası konusunda, beyanat hiç bir şey söylemiyordu. Özetle, bu belge bir yandan kitlelerin öfkesine yol açarken, burjuvaziyi de tatmin etmemek için özellikle hazırlanmış gibiydi.

Kaçamak ve renksiz bir konuşma yapan Köylü Yürütme Komitesinin temsilcisi uğruna "en iyi militanlarımızın can verdiği Toprak ve Özgürlük" sloganını hatırlattı. Bir Moskova gazetesi resmî stenogramdan kısaltarak şu olayın tutanağını iktibas etmişti: "Tüm dinleyiciler ayağa kalkıp bir locada oturan Schlüsselburg kalesinin eski mahpuslarını canhıraş bir şekilde alkışladı." Devrim nelere kadir! "Tüm dinleyiciler" Alekseyev'in, Kornilov'un, Kaledin'in, başpiskopos Platon'un, Rodzyanko'nun, Guçkov'un ve de asıl Milyukov'un monarşisinin hapishanelerinde tümüyle gırtlaklarını sıkacak zaman bulamadıkları eski siyasî mahkûmları selâmlıyor. Cellâtlar ya da suç ortakları kendilerini kurbanlarının şehit hâlesiyle süslemeye çalışıyor.

On beş yıl önce, salonun sağcı yarısının liderleri Schlüsselburg kalesinin I. Petro tarafından zaptının iki yüzüncü yıldönümünü kutluyorlardı. Sosyal-Demokratların devrimci kanadının gazetesi *İskra* [Kıvılcım] o günlerde şöyle yazıyordu: "Minakov'un, Mışkin'in, Rogaçev'in, Stromberg'in, Ulyanov'un, Generalov'un, Ossipanov'un, Andryuşkin'in ve Çevirev'in idamlarının infaz edildiği yer olan bu uğursuz adadaki yurtsever tören karşısında; Klimenko'nun kendini astığı, Graçevskiy'in üzerine benzip döküp kendini yaktığı, Sofya Ginsburg'un makasla kendini paraladığı bu taş zindanlar karşısında; Şçedrin'in, Yuvaçev'in, Konaşeviç'in, Pohitonov'un, İgnatiy İvanov'un, Aronçik'in ve Tihonoviç'in dönüşü olmayan yolda ömür tükettikleri ve diğer onlarcasının takatsizlikten, skorbütten, veremden ölüp gittiği bu duvarlar arasında öfkenizi nasıl zaptedersiniz. Devam edin bakalım o yurtsever şenliklerinize, Schlüsselburg'ta şimdilik efendi sizsiniz!" *İskra* yazının sonuna mahpus Dekabristlerin Puşkin'e gönderdikleri mektuptan şu pasajı koymuştu: "*Kıvılcımdan alev fışkıracak.*" Fışkırdı da. Monarşiyi ve onun Schlüsselburg hapi-

sanesini küle döndürdü. Üstelik bugün Devlet Konferansı salonunda dünün gardiyanları devrimin ellerinden kurtardığı kurbanları alkışlıyorlardı. Yine de en paradoksal olanı, eski gardiyanlar ile eski tutukluların Bolşeviklere, *İskra*'nın mimarı Lenin'e, yukarıda alıntılanan satırların yazarı Troçki'ye, başkaldıran işçilere, cumhuriyetin hapisanelerini dolduran başeğmez askerlere karşı ortak bir kinde birleşmişlerdi.

Zamanında sol milletvekillerini ulusal savunma komisyonuna kabul etmeyen ve bu liyakati nedeniyle de uzlaşmacılar tarafından devrimin ilk Savaş bakanlığına atanarak ödüllendirilen III. Duma'nın başkanı, milliyetçi-liberal Guçkov, ironinin boşuna umutsuzluğu kovaladığı en ilginç konuşmayı yaptı. Kerenskiy'in sözlerine telmihle şöyle diyordu: "Öyleyse niçin iktidarın temsilcileri bize 'ölümcül bir endişe içinde', 'ölümcül bir dehşet içinde', hastalıklı, hattâ histerik çığlıklar atarak geldiler, ve niçin bu endişe, bu dehşet, bu çığlıklar ruhlarımızda can çekişmenin o muazzam acısına karşılık buldular?" Eskiden egemen efendiler olanlar, emir veren, affeden ve cezalandıranlar adına Moskovalı zengin tüccar kamuoyu huzurunda "can çekişme acılarını" itiraf ediyordu. "Bu iktidar", diyordu, "bir gölgeden ibarettir." Guçkov haklıydı. Ama Stolıpin'in eski bir ortağı olarak kendi de gölgeden başka bir şey değildi.

Konferansın açıldığı gün Gorkiy'in gazetesinde Rodzyanko'nun kullanılamaz haldeki tüfeklerin sürgü kollarını üreterek nasıl büyük kârlar yaptığına dair bir haber çıktı. O zamanlar henüz hiç kimsenin tanımadığı, geleceğin Sovyet diplomatı Karahan tarafından yapılan bu uygunsuz açıklama mabeyinciyi Konferansta orduyu ikmal edenlerin yurtsever programı lehinde sitayişle konuşmaktan alıkoymadı. Tüm delâlar geçici hükûmetin "tüm Rusya halkının tümüyle yasal yegâne temsilî organı" olan Devlet Duma'sıyla elele yürümemesinden ileri geliyordu. Bu kadarı da fazlaydı artık. Sol sıralardan gülüşmeler duyuldu. "3 haziran!" çığlıkları ortalığı inletti. Eskiden bu tarih, 3 haziran 1907—anayasanın ayaklar altına alındığı gün—, monarşinin ve onu destekleyen partilerin alnına vurulan kara leke gibiydi. Şim-

diyse, soluk bir anıdan başka bir şey değil. Ama o muazzam ve etkileyici bas sesiyle kükreyen Rodzyanko'nun kendisi de siyasî bir şahsiyetten çok geçmişin canlı bir kalıntısı gibi duruyordu kürsüde.

İçeriden gelen saldırılara karşı hükûmet dışarıdan gelen destekleri çıkarıyordu. Kerenskiy A.B.D. başkanı Wilson'dan gelen "iki ülke halkının hiç bir egoist emel izlemeyen ortak davasının başarısı için Rus hükûmetine her türlü maddî ve manevî destek" sözü veren kutlama telgrafını okuyordu.

Diplomatlar locasının önündeki yeni alkışlar Washington'dan gelen telgrafın salonun sağ yarısında yarattığı endişeyi ortadan kaldırmıyordu. Çıkar peşinde koşmamaya övgü Rus emperyalistleri için açıkça perhize girme alamına geliyordu.

Uzlaşmacı demokrasi adına, tanınmış liderleri Tsereteli sovyetleri ve ordu komitelerini baştan kaybedilmiş bir davayı şeref için savunur gibi savunuyordu. "Devrimci özgür Rusya'nın çatısı henüz tamamen kurulmadığı için bu kuruluşları daha kaldıramayız." Ayaklanmadan sonra, "halk kitlelerinin, doğrusunu söylemek gerekirse, kendilerinden başka kimseye güvenleri yoktu": yalnızca uzlaşmacı sovyetlerin çabaları, en azından ilk zamanlarda eski konforları olmasa da, mülk sahibi sınıflara zirvede kalma imkânını vermişti. Tsereteli "tüm devlet görevlerini koalisyon hükûmetine vermelerini" sovyetlerin en olumlu işi sayıyordu: bu fedakârlık "demokrasiden zorla mı koparılmıştı?" Hatip kendine emanet edilen yeri savaşmadan teslim etmekten dolayı elâlem içinde övünen bir kale komutanına benziyordu... Ya Temmuz Günlerinde "ülkeyi anarşiye karşı korumak için kim göğsünü siper etmişti?" Sağcılardan bir ses yükseldi: "Kazaklar ve *yunkerler*!" Bu iki kelime beylik demokratik lafazanlık dalgasını bir kırbaç darbesiyle kesti. Konferansın burjuva kanadı uzlaşmacıların sunduğu hizmetlerin selâmet bakımından etkisinin tümüyle farkındaydı. Ama şükran hiç de siyasî bir duygu değildir. Burjuvazi demokrasiye borçlu olduğu hizmetlerin sonuçlarını almakta acele ediyordu. Sosyal-Devrimciler ile Menşeviklerin sayfası kapanmak üzereydi. Şimdi gündemde Kazaklar ile *yunkerler* vardı.

Tsereteli iktidar sorununu özel bir dikkatle ele alıyordu. Son aylarda belediye dumaları ve kısmen de zemtsvolar için genel oy hakkı temelinde seçimler yapılmıştı. Sonuç ne olmuştu? Demokratik belediyelerin delegeleri Konferansta, sovyetlerle birlikte, aynı partilerin, Sosyal-Devrimciler ile Menşeviklerin liderliğindeki sol grupta oturuyorlardı. Eğer Kadetler hükûmetin demokrasiye bağımlılığına son verilmesi taleplerinde ısrar edeceklerse, o zaman Kurucu Meclis ne işe yarayacaktı? Tsereteli bu argümanın sadece çeperlerini çizmişti; zira, sonuna dek götürüldüğünde, Kadetlerle koalisyon politikasını biçimsel demokrasiye aykırı diye mahkûm etmek gerekirdi. Devrim barış nutuklarını abartmakla mı suçlanıyordu? İyi de, mülk sahibi sınıflar barış sloganının şu an savaşa devam etmenin yegâne yolu olduğunu anlamıyorlar mı? Burjuvazi bunu bal gibi anlıyordu: sadece iktidarla birlikte, bu yolu da *kendi eline* almak istiyordu. Tsereteli konuşmasını koalisyona övgüler düzerek bitirdi. Sorunlarını çözemeyen ikiye bölünmüş mecliste uzlaşmacıların beylik lâfları son kez bir umut çığlığı gibi gürledi. Ama Tsereteli artık kendisi değil, ancak hayaletiydi.

Salondaki sağ yarı adına, tarihin oturmuş bir politika izlemelerine izin vermediği sınıfların fütursuzca oturmuş temsilcisi Milyukov demokratlara cevap verdi. Liberalizmin lideri *Rus Devriminin Tarihi* kitabında Devlet Konferansında kendi yaptığı konuşmayı gayet canlı bir şekilde nakletmiştir: "Milyukov... 'devrimci demokrasi'nin yaptığı hatâların olgulara dayalı kısa bir özetini yaptı ve şu sonuçları çıkarttı: Guçkov'un ayrılışıyla birlikte 'orduda demokratikleşme' sorunu konusunda teslimiyet; Dışişleri bakanının (Milyukov) ayrılışıyla birlikte 'Zimmerwaldçı' dış politika sorunu konusunda teslimiyet; Konovalov'un (Sanayi ve Ticaret bakanı) ayrılışıyla birlikte işçi sınıfının talepleri karşısında teslimiyet; geriye kalan Kadetlerin ayrılışıyla birlikte milliyetlerin aşırı istekleri karşısında teslimiyet. Kitlelerin yağmacı eğilimleri karşısındaki, toprak meselesi konusundaki... teslimiyet geçici hükûmetin ilk başkanı prens Lvov'un ayrılışına yol açmıştı."

Hastalığın tarihi kötü yazılmamıştı. Ama tedaviye gelince, Milyukov polisiye tedbirlerin ötesine geçememişti: Bolşevikleri ortadan

kaldırmak lâzım. Uzlaşmacılara şöyle sitem ediyordu: "Çok açık gerçekler karşısında, bu daha ılımlı gruplar Bolşeviklerin arasında suçluların ve hainlerin bulunduğunu kabul etmek zorunda kaldılar. Ama henüz anarko-sendikalizmin savaş eylemlerinin bu taraftarlarını birleştiren ana fikrin suça dayandığını kabul etmediler" (*Alkışlar*).

Ağırbaşlı Çernov koalisyon ile hükûmet arasındaki bağlantı halkası olmaya devam ediyordu. Kaledin, Kadet Maklakov ve Kadet Astrov başta olmak üzere, sağ kanadın hemen hemen tüm konuşmacıları susması istenmiş ve kimsenin korumadığı Çernov'a saldırdılar. Milyukov kendi payına Tarım bakanının "Zimmerwald ve Kienthal'de bizzat bulunduğunu ve orada en sert önergeleri verdiğini" hatırlattı. Bu doğrudan başa bir darbeydi: emperyalist savaşın bir bakanı olmadan evvel Çernov gerçekten Zimmerwald solunun, yani Lenin fraksiyonunun bazı belgelerini imzalamıştı.

Milyukov baştan beri Konferanstan koalisyonun karşısında olduğunu, onun "devrimden çıkan hükûmetten", yani Guçkov-Milyukov hükûmetinden "daha güçlü değil, daha zayıf olacağını" düşündüğünü gizlememişti. Ve şimdi de "yürütme gücünün halihazır bileşiminin... şahısların ve mülkiyetin güvenliğini garanti etmediğinden" korkuyordu. Her şeye rağmen, Milyukov hükûmete "yürekten ve eleştirisiz" destek sözü veriyordu. Bu koca vaatteki üçkağıt on beş gün sonra ortaya çıktı. Yapıldığı sırada hiç kimseye coşku veremese de, konuşma protestolarla da karşılanmamıştı. Konuşmacı zayıf alkışlarla yerine oturdu.

Tsereteli'nin ikinci konuşması teminatlar, yeminler ve sızlanmalarla doluydu. Sovyetler, komiteler, demokratik programlar, barış sloganları; tüm bunlar sizin için, sizi korumak için. "Devrimci Rus devletinin askerî birliklerini kim daha kolayca yürütebilir, savaş bakanı Guçkov mu savaş bakanı Kerenskiy mi? Tsereteli kelime kelime Lenin'i tekrar ediyordu, şu farkla ki uzlaşmacıların lideri devrimin liderinin ihanet gördüğü yerde haslet buluyordu. Konuşmacı daha ileride Bolşeviklere fazla yumuşak davrandığından özür diledi: "Tekrar ediyorum, devrim soldan gelen anarşiye karşı tecrübesizdi." (*Sağ ta-*

rafta alkış tufanı). Ama "ilk dersler çıkarıldıktan sonra", devrim hatasını düzeltti: "Daha şimdiden bir olağanüstü yasa uygulamaya sokuldu." Aynı saatlerde Moskova uzlaşmacıların Bolşevikleri ezmek üzere anlaştıkları kesimlerden gelecek bir darbe tehlikesine karşı şehri koruyacak altı üyeli bir komite —iki Menşevik, iki Sosyal-Devrimci, iki Bolşevik— tarafından gizlice yönetiliyordu.

Son günün can alıcı noktası şahsında eski askerî bürokratların yetenek yoksunluğunu cisimleştiren general Alekseyev'in konuşması oldu. Sağ tarafın coşkulu tezahüratları altında, Rus ordusunun mağlubiyetlerinin tertipçisi, II.Nikolay'ın eski genelkurmay başkanı "ceplerinde Alman marklarının şıkırdadığı" bozgunculardan söz etti. Orduyu yeniden kurmak için disiplin gerekiyordu; disiplin için komutanların yetki sahibi olmaları lâzımdı; bunun için de yine disiplin gerekiyordu. "İster demir disiplin deyin, ister bilinçli veya gerçek... bu disiplinin temelleri aynıdır." Alekseyev'e göre tarih iç hizmet yönetmeliğiyle sınırlıydı. "Bir süre için örgütlerin varlığını (sol tarafta gülüşmeler) hayalî bir ayrıcalığa feda etmek bu kadar zor mu beyler?" (*Sol tarafta gürültüler ve bağırışmalar*). General elinden silahı alınan devrimin ilelebet değil, hayır teşekkürler, ama "bir süre için" vesayeti altına verilmesini teklif ediyordu. Savaş bitince, aldığı şeyi aynen iade edecekti. Alekseyev çok yerinde bir özdeyişle konuşmasını bitirdi: "Tedbir almak gerek, yarı tedbir değil." Bu sözler hem Çheidze'nin açıklamasına, hem geçici hükûmete, hem koalisyona, hem de tüm Şubat rejimine bir dokundurmaydı. Tedbir, yarı tedbir değil! Bu konuda Bolşevikler de farklı düşünmüyorlardı.

General Alekseyev'e "baş komutanımız, Savaş bakanı"nı destekleyen solcu subaylar, Petrograd ve Moskova delegeleri derhal karşı çıktılar. Onların ardından eski Menşevik, "Devlet Konferansındaki cephe grubunun" konuşmacısı teğmen Kuçin uzlaşmacı aynada kendini göremeyen milyonlarca asker adına konuştu. "General Lukomskiy'in tüm gazetelerde çıkan, eğer Müttefikler yardım etmezse Riga'yı teslim etmek zorunda kalırız dediği, mülâkatını okuduk..." Başarısızlıkları ve geri çekilmeleri her zaman saklamış olan yüksek komutan-

lar niçin her şeyi karanlık göstermeye gayret ediyorlardı? Dün Konferans sırasında aynı düşünceyi dile getiren Kornilov'a sol taraftan "Utanın!" çığlıkları yöneltiliyordu.

Kuçin mülk sahibi sınıfların en hassas noktasına dokunuyordu: burjuvazinin en üst kesimi, yüksek rütbeli komutanlar, dinleyici kitlesinin tüm sağ yarısı iktisadî, siyasî ve askerî alanlarda derinlemesine yenilgici eğilimlerle bezenmişti. Bu saygıdeğer ve soğukkanlı yurtseverlerin şiarı bundan böyle "ne kadar kötü olursa, o kadar iyi!" idi. Ama uzlaşmacı hatip kendisi için de kaygan bir zemin teşkil eden bir temadan uzaklaşmayı tercih etti. "Orduyu kurtaracak mıyız? Bilmiyoruz ama, biz kurtarmazsak, komutanların onu kurtaracağı yok..." Subayların oturdukları banklardan "Biz kurtarırız!" sesi duyuldu. Kuçin devam etti: "Hayır, kurtaramazsınız!" Sol tarafta bir alkış koptu. Ordunun disipline edilmesi programının üstüne kurulu olduğu hayalî dayanışma konusunda komutanlarla komiteler arasında böyle karşılıklı atışmalar yapılıyordu. "Dürüst bir koalisyon"un temelini teşkil eden Konferansın iki yarısı böyle atışıyordu. Bu çatışmalar ülkeyi sallayan karşıtlıkların zayıf, boğuk, parlamenter bir yansımasından başka bir şey değildi.

Bonapartist mizansene uygun biçimde, sağ ve sol kanat konuşmacılar kendi aralarında mümkün olduğunca bir denge yaratıp birbirlerini izliyorlardı. Ortodoks Kilise Konsilinin büyükbaşları Kornilov'u desteklerlerken, protestan ileri gelenleri geçici hükûmetin yanında saf tutuyorlardı. Zemtsvo ve belediye delegeleri çifte görüş sahibiydiler: biri çoğunluktan yana konuşup, Çheidze'nin beyanatına katılırken, diğeri azınlıktan yana konuşup, Devlet Duma'sının açıklamasına katılıyordu.

Ezilen ulusların temsilcileri birbiri peşisıra hükûmeti yurtseverlikleri konusunda temin ediyorlar, ama ona kendilerini artık aldatmamasını rica ediyorlardı. Kendi bölgelerinde her şey aynıydı: aynı memurlar, aynı yasalar, aynı baskı. "Bu konuda gecikme olamaz. Hiç bir halk yalnızca vaatlerle yaşayamaz." Devrimci Rusya "tüm halkların üvey anası değil, anası olduğunu" göstermelidir. Utangaç sitemler ve

mütevekkil yakarmalar dinleyici kitlesinin sol yarısında bile hemen hiç bir sempati bulmuyordu. Emperyalist savaş düşüncesi ulusal sorun politikasında dürüst bir politikayla hiç de uyumlu değildi.

Gürcüler adına Menşevik Çkenkeli "şimdiye dek, Transkafkasya ulusları hiçbir ayrılıkçı tezahür göstermedi, gelecekte de göstermeyecek" dedi. Alkışlarla karşılanan bu taahhüt kısa bir sürede kadük oldu: Ekim ayaklanmasından sonra, Çkenkeli'nin kendisi ayrılıkçılığın önderlerinden biri oldu. Yine de burada bir çelişki yoktur: demokrasinin yurtseverliği burjuva rejimin çerçevesini aşmaz.

Bu arada, geçmişin bazı en trajik, yeni heyulâları da sahneye çıktı. Savaş gazileri seslerini duyurdular. Onlar da hemfikir olmaktan uzaklardı. Çolakların, topalların, körlerin de aristokratları ve plebleri vardı. "Muazzam ve güçlü Aziz Georgiy süvarileri cemiyetinin tüm Rusya'ya yayılmış yüz yirmi sekiz şubesi" adına bir subay yurtseverlik coşkusuyla Kornilov'u destekliyordu (*Sağ kanattan onaylama sesleri*). Tüm Rusya Savaş Gazileri Birliği ise delegesi aracılığıyla Çheidze'nin beyanatına katılıyordu (*Sol kanattan onaylama sesleri*).

Yeni teşkil edilen ve ileriki aylarda önemli bir rol oynayacak olan, kısaltılmış adıyla *Vikjel* olarak bilinen Demiryolu İşçileri Birliği Yürütme Komitesi uzlaşmacılardan yana tavır koydu. Vikjel'in ılımlı demokrat ve aşırı yurtsever başkanı demiryolu ağı üzerindeki karşı devrimci dalaverelerin canlı bir tablosunu çizdi: işçilere karşı alçakça saldırılar, kitlesel işten atmalar, sekiz saatlik işgününe keyfî olarak uymama, mahkemeye çıkarılma. Gizli, ama etkli merkezlerce yönetilen gizli güçler kuşkusuz aç demiryolu işçilerini savaşa kışkırtmaya çalışıyorlardı. Düşman yakalanmıyordu. "İstihbarat servisi pinekliyor, savcılık müfettişleri uyukluyordu." Ve bu ılımlıların ılımlısı kişi şu tehditi savuruyordu: "Eğer karşı devrim canavarı başını kaldırırsa, onu kendi ellerimizle boğarız."

Ama hemen ardından demiryolcuların aslarından biri çıkıp tam aksi yönde suçlamalar getirdi: devrimin saf kaynağı zehirlendi. Neden? Çünkü devrimin idealist emelleri maddî emellerle değiştirildi." (*Sağ taraftan alkışlar.*) Yine aynı kafadaki Kadet ve malikâne sahibi

Rodiçev de işçileri Fransa'dan alınan iğrenç "zenginleşin!" sloganını benimsemekten dolayı suçladı. Bolşevikler kısa bir zaman sonra Rodiçev'in formülüne, konuşmacının bel bağladığı anlamda olmasa da, istisnaî bir başarı kazandırdılar. Saf bilim adamı ve tarım bankaları delegesi profesör Ozerov şöyle yumurtladı: "Siperdeki asker savaşı düşünmeli, toprak paylaşımını değil." Bu şaşırtıcı değildi. Bireysel toprak mülklerinin müsaderesi banka sermayelerinin müsaderesi anlamına geliyordu. 1 ocak 1915'te toprak üzerindeki özel mülklerin borcu üç milyar beş yüz milyon rubleyi aşıyordu.

Sağ kanatta yüzlerce meşhur şahsı bir araya getiren yüksek kurmay subaylar, Sanayi Birlikleri, Ticaret Odaları ve bankalar, Haralar Derneği ve diğer örgütler adına konuşuluyordu. Soldaysa, artlarında uzaktan on milyonlarca anonim insanın göründüğü sovyetler, ordu komiteleri, sendikalar, demokratik belediyeler, kooperatifler adına konuşuluyordu. Normal zamanlarda, ağırlık levyenin kısa kolunda olurdu. Tsereteli bunu haklı çıkarmak için şöyle diyordu: "Böyle bir anda mülk sahibi ağırlıklarıyla güçlü olanların yoğunluğunu ve önemini yadsıyamayız." Ama mesele bu ağırlığın giderek... dengeyi bozmasındaydı. Nasıl ağırlık şu ya da bu eşyanın içsel bir niteliği olmayıp, sadece aralarındaki oranı gösteriyorsa, toplumsal yoğunluk da bireyin doğuştan bir hasleti olmayıp, diğer sınıfların o sınıfa atfetmek zorunda kaldıkları bir değerdir. Bununla beraber, devrim egemen sınıfların en aslî "nitelikleri"nin tanınmamaya başlandığı sınıra hızla yaklaşıyordu. Levyenin kısa kolundaki meşhur azınlığın durumu da bu yüzden sallantıdaydı.

Uzlaşmacılar dengeyi korumak için ellerinden gelen tüm çabayı harcıyorlardı. Ama artık güçleri kalmamıştı: kitleler öbür, uzun kola pek yaman bastırıyorlardı. Büyük toprak sahipleri, bankacılar, sanayiciler nasıl da temkinli bir şekilde savunuyorlardı çıkarlarını! Gerçekten savunabiliyorlar mıydı peki? Pek değil. İdealizmin haklarını, kültürün çıkarlarını, gelecekteki Kurucu Meclisin ayrıcalıklarını savunuyorlardı. Bir ağır sanayi patronu, von Ditmar konuşmasını "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" şerefine bir methiyeyle bitiriyordu. Kârın me-

tal sesli baritonları, toprak rantının boğuk bas sesi nereye atılmıştı? Sahnede duyulan tek çıkar gözetmemenin tatlı tenor sesiydi. Ama bekleyin biraz: bu bulamaçta ne kadar safra ve sirke var öyle! Lirik şarkıyı nasıl da umulmadık şekilde öfkeli bir tiz ses bölüyor. Gelecek toprak reformunu tüm kalbiyle destekleyen Tüm Rusya Tarım Odası temsilcisi Kapatsinskiy anarşiye karşı hukuku savunan tamimi dolayısıyla "bizim saf Tsereteli"ye teşekkür etmeyi unutmadı. Ya toprak komiteleri? Ne de olsa onlar yetkiyi doğrudan mujike veriyorlardı! O ise, "bu kara kuru, cahil, sonunda kendisine toprak verilmesi fikriyle sarhoş olan adam ülkede hukuku sağlamakla görevliydi." Kara kuru mujike karşı mücadelede malikâne sahipleri mülkiyeti savunuyorlarsa, bu kendileri için değil, bilâhare özgürlük tapınağında onu kurban etmek içindi.

Toplumsal sembolizmin hemen hemen sonuna gelinmiş gibiydi. Ama bu anda Kerenskiy'in aklına harika bir fikir geldi. Sözü bir gruba daha, "Rus tarihinde yer etmiş bir gruba, Breşko-Breşkovskaya, Kropotkin ve Plehanov gibi kişilerden oluşan gruba" vermeyi önerdi. Rus popülizmi, Rus anarşizmi ve Rus sosyal-demokrasisi yaşlı kuşak tarafından simgeleniyor gibiydi; üstelik anarşizm ve marksizm en kayda değer kurucularıyla.

Kropotkin "tüm Rus halkını Zimmerwaldçılıktan kopmaya çağıranların sesine" katıldığını açıkladı. Otoriteyi reddeden havari böylece Konferansın sağ kanadında yer almış oluyordu. Yenilgi yalnızca büyük toprak kayıpları ve tazminatla tehdit etmiyordu bizi: "Biliniz ki, yoldaşlar, çok daha vahim bir durumla karşı karşıyayız: yenilen ülke psikolojisi." Yaşlı enternasyonalist sınırın öbür tarafında bulunan yenilen ülke psikolojisini yeğliyordu. Mağlup Fransa'nın Rusya çarları karşısında nasıl aşağılandığını hatırlayan Kropotkin şöyle kükredi: "Bizim de bu yollardan geçmemiz mümkün mü? Allah korusun!" Cevap salonun her yanından alkışlandı.

Buna karşılık, savaş oldukça parlak perspektifler sunuyordu. "Herkes yeni sosyalist ilkeler üzerinde yeni bir hayat kurmak gerektiğini anlamaya başlıyor... Lloyd George içine sosyalist ruhun nüfuz

ettiği konuşmalar yapıyor... İngiltere'de, Fransa'da ve İtalya'da içine sosyalizmin —ne yazık ki devletçi— nüfuz ettiği yeni bir hayat anlayışı oluşuyor." Lloyd George ve Poincaré henüz "maalesef" devletçi ilkeyi reddetmedilerse de, Kropotkin bu ilkeye açıkça çok yaklaşmıştı. Şöyle diyordu: "Eğer biz Rus ülkesi Meclisi olarak Rusya'da cumhuriyet ilân edilmesi arzumuzu açıkça ifade edersek Kurucu Meclisin —böylesi meselelerde nihaî karar hakkına sahip olduğunu kabul etsek de— haklarını sanırım gaspetmiş olmayız." Kropotkin federatif bir cumhuriyet üzerinde ısrar ediyordu: "Amerika Birleşik Devletleri'nde örneğini gördüğümüz gibi bir federasyona ihtiyacımız var." Bakunin'in "özgür komünler federasyonu"nun vardığı yere bakın! Kropotkin sözünü şöyle bitirdi: "Aramızda sağ ve sol diye bölünmeyeceğimize dair birbirimize söz verelim... Ne de olsa hepimizin tek bir vatanı var ve ister sağcı, ister solcu olalım, onun için gerekirse beraber savaşıp ölelim." Hepsi de Zimmerwald'ı tanımayı reddeden toprak sahipleri, sanayiciler, generaller, Aziz Georgiy süvarileri anarşi havarisine hakettiği alkışı verdiler.

Liberalizmin ilkeleri aslında polis faaliyetiyle birarada yürütülmeden yaşayamaz. Anarşizm liberalizmi polisten arındırma girişimidir. Ama nasıl oksijen saf hâlde solunabilir değilse, polisiye unsurdan ayıklanmış liberalizmin ilkeleri de toplumun ölümü demektir. Liberalizmin karikatürvari gölgesi olarak anarşizm genel olarak liberalizmin akıbetini paylaşır. Liberalizmi öldürüren sınıf karşıtlığının gelişmesi anarşizmi de öldürür. Öğretisini insan toplumunun gerçek gelişmesi üzerine değil, bu toplumun özelliklerinden birinin saçmalık derecesinde abartılması üzerine kuran her tarikat gibi, anarşizm de toplumsal karşıtlıkların bir savaşa veya devrime vardığı anda bir sabun köpüğü gibi patlar. Kropotkin tarafından temsil edilen anarşi Devlet Konferansının tüm heyulâları içinde belki de hayaletimsi olanıydı.

Bakuninciliğin klasik ülkesi İspanya'da anarko-sendikalistler ve "özgül" veya saf diye adlandırılan anarşistler politikayı reddederek aslında Rus Menşeviklerinin politikasını tekrar ediyorlar. Devleti şid-

detle reddedenler devlet birazcık kıpırdadığında saygıyla önünde eğiliyorlar. Proletaryayı iktidarın baştan çıkarıcılığına karşı uyarıp, "sol" burjuvazinin iktidarını özveriyle destekliyorlar. Gangren olmuş parlamentarizmi kötüleyip, ele altından taraftarlarına vülger cumhuriyetçilerin oy pusulasını gönderiyorlar. İspanyol devriminin sonucu ne olursa olsun, anarşizmin ilelebet sonu olacağı kesin.

Tüm dinleyici kitlesinin gümbürtülü alkışlarıyla —solcular eski hocayı, sağcılar yeni müttefiki selâmlıyorlardı— karşılanan Plehanov'un ağzından, pespektifi onlarca yıl boyunca siyasî özgürlükte takılıp kalmış olan ilk dönem Rus marksizmi konuşuyordu. Bolşevikler için devrimin başladığı yerde Plehanov için bitiyordu. Sanayicilere "işçi sınıfıyla bir uzlaşma aramayı" tavsiye eden Plehanov demokratlara da şöyle sesleniyordu: "tüccar ve sanayiciler sınıfının temsilcileriyle anlaşmanız lamsız cimsiz elzem." Gözdağı vermek amacıyla, Plehanov, proletaryayı "derhal siyasî iktidarı almaya" çağırma noktasına gelen "Lenin'in bedbaht hatırası"nı örnek gösterdi. İktidarın fethi için mücadeleyi engellemek amacıyla Konferansın devrimci zırhından arta kalanı devrimin eşiğinde bırakan Plehanov'a mutlak ihtiyacı vardı.

Rusya'nın "tarihî" şahsiyetlerinin konuştukları günün akşamı, Kerenskiy sözü, Tarım Odası ve Hara Sahipleri Birliği'nin temsilcisine, soy ağaçlarına bakılacak olursa, Rusya tacına Romanov'lardan daha fazla hakkı olan eski prens ailesinin bir üyesi olan diğer bir Kropotkin'e verdi. Feodal aristokrat şöyle buyurdu: "Ben sosyalist değilim, ama gerçek sosyalizme saygı duyuyorum. Yine de yağmaları, talanları, şiddeti görünce, hükûmetin sosyalizme bulaşmış kişileri ülkenin imar çalışmalarından uzaklaştırmaya zorlaması gerektiğini söylemek zorunda hissediyorum kendimi. " Kuşkusuz okunu Çernov'a yönelten bu ikinci Kropotkin Lloyd George veya Poincaré gibisinden sosyalistlere karşı değildi. Karşı kutupta yer alan anarşist akrabasıyla yarışır gibi monarşist Kropotkin de Zimmerwald'ı, sınıf mücadelesini, toprak müsaderelerini mahkûm ediyordu: heyhat, buna "anarşi" deme alışkanlığındaydı ve o da birlik ve zafer istiyordu. Ma-

alesef tutanaklar bu iki Kropotkin'in birbirlerinin sözlerini alkışlayıp alkışlamadıklarını tespit etmemiş.

Bu içini kin kemiren Konferansta, bir anlık sembolik el sıkışmalardan başka bir şey ifade etmeyen birlikten söz ediliyordu durmadan. Menşeviklerin gazetesi şu olayı çok parlak bir şekilde nakleder: "Bublikov'un söz aldığı sırada, etkisi Konferansın tüm üyeleri üzerinde derin izler bırakan bir olay meydana geldi... Bublikov 'eğer dün devrimin asil lideri Tsereteli sanayici âlemine el uzattıysa, bu elin havada kalmayacağını bilsin!' demişti. Bublikov konuşmasını bitirince, Tsereteli yanına geldi ve elini sıktı. Bir alkış tufanı koptu."

Alkış! Hem de ne alkış! Yukarıda tasvir edilen sahneden sekiz gün önce, demiryollarında hayli tanınmış bir kişi olan aynı Bublikov Sanayiciler Kongresinde sovyet liderlerine hitaben şöyle kükremişti: "Namussuzlar, cahiller, bizi felâkete sürükleyen herkes bizden korksun!" Bu sözler Moskova çevrelerinde henüz yankısını yitirmemişti. Sendikalar heyetinde yer alarak Konferansa katılan eski marksist Ryazanov haklı olarak Lyon piskoposu Lamourette'in öpücüklerini hatırlattı: "yasama meclisinin iki kanadının, işçilerle burjuvazinin değil, burjuvazinin iki kanadının değiş tokuş ettikleri öpücüklerdi bunlar ve unutmayın ki mücadele bu öpücüklerden sonra hiç bir zaman olmadığı kadar hummalı ve korkunç olmuştu." Milyukov da, alışılmadık bir açık sözlülükle, sanayiciler bakımından birliğin "samimiyetsiz, ama pratikte çok şey kaybedecek olan sınıf için elzem" olduğunu kabul etti. "Bublikov'un uzattığı meşhur el bir çok çekinceleri olan bir uzlaşma girişiminden ibaretti."

Katılımcıların çoğunluğu siyasî el sıkışmaların ve öpüşmelerin gücüne inanıyorlar mıydı? Bu adamlar kendilerine inanıyorlar mıydı? Duyguları da planları gibi çelişkiliydi. Doğrusu bazı konuşmalarda, özellikle sınır boylarından gelenlerin konuşmalarında hâlâ ilk coşkulardan, umutlardan, yanılsamalardan yankılar sezilebiliyordu. Ama sol yarısının hayal kırıklığına uğrayıp demoralize olduğu ve sağın da öfkeden deliye dönmüş olduğu bir mecliste, bu Mart günlerinin yankıları boşanma davasında okunan nişanlı mektupları gibi tınlıyordu.

Hayaletler krallığına çekilen politikacılar hayaletimsi yöntemlerle heyulâ rejimini kurtarmaya çalışıyorlardı. Umutsuzluğun ölümcül esintisi "zinde güçler" meclisini, mahkûmlar resmi geçitini üfürüyordu.

Konferansın sona ermesinden az önce birlik beraberlik ve devlet yanlılığına örnek olarak gösterilen grupta, Kazaklarda bile derin bir bölünmeye sebep olan bir hadise yaşandı. Kazak askerî birliğinde genç bir subay olan, sovyet heyetlerinin birinin üyesi Nagayev Kazak emekçilerinin Kaledin'i izlemediklerini beyan etti: cephedekilerin komutanlarına güvenleri yoktu. Bu doğruydu, doğru olmasına ama, Konferansın da bam teline dokunulmuştu. Basında çıkan haberler bunu Konferansın tüm sahneleri içinde en gürültü koparanı olarak tasvir etmişlerdi. Solcular Nagayev'i çılgınca alkışladılar. "Yaşasın devrimci Kazaklar!" nidaları duyuldu. Sağdan da protesto sesleri: "Bunun hesabını vereceksiniz!" Subay localarından bir ses yükseldi: "Alman marklarını unutmayın!" Yurtseverlerin kaçınılmaz olarak başvurdukları son suçlama olsa da bu sözler bomba tesiri yaptı. Salonda cehennemî bir gürültü koptu. Sovyet delegeleri yerlerinden fırladılar, subay localarına yumruk salladılar. "Sizi gidi provokatörler!" diye bağırışlar yükseldi. Başkanın zili sürekli çınlıyordu. "Sanki büyük bir kavga kopacaktı."

Bütün olup bitenden sonra, Kerenskiy kapanış konuşmasında şu teminatı veriyordu: "Sanırım ve eminim ki, aramızda tümüyle anlaştık, karşılıklı olarak birbirimize saygı duyduk..." Şubat rejiminin iki yüzlülüğü daha önce hiç bir zaman bu denli iğrenç ve boş aldatmaya başvurmamıştı. Aynı üslûbu uzun süre koruyamayan konuşmacı aniden umutsuzluk ve tehdit çığlıklarıyla patladı. Milyukov'un tasviriyle "Kerenskiy histerik bağırıştan trajik fısıldamaya geçen kesik kesik sesiyle, dinleyici kitlesi içinde şimşek gibi bakışlarıyla aranarak hayalî bir düşmanı tehdit ediyordu." Aslında Milyukov düşmanın pek de hayalî olmadığını herkesten daha iyi biliyordu. Kerenskiy şöyle saçmalıyordu: "Bugün, Rus toprağının vatandaşları, artık kendimi hayallere kaptırmıyorum... kalbime taş bağlayarak da olsa, bugün kürsüde çiğnenen insan doğasına dair tüm o çiçekler ve hayallerin

solmasını istiyorum." (Bir kadın sesi: "Hayır, solmasın!") "Solmazsa, kendim çiğnerim." (Kadın sesi: "Bunu yapamazsınız. Kalbiniz buna izin vermez.") "İnsanlığı seven kalbimin anahtarlarını fırlatıp atacağım, bundan böyle yalnız devleti düşüneceğim."

Salonda insanlar, hem sağcılar, hem de solcular dona kalmışlardı. Devlet Konferansının toplumsal sembolizmi tahammül edilemez bir melodram monologuyla sona eriyordu. Kalbin çiçeklerini korumak üzere müdahil olan kadın sesi bir imdat çağrısı, barışçı, güneşli, kansız Şubat Devriminin S.O.S.'i gibi çınlamıştı. Devlet Konferansı tiyatrosunda perde böylece kapandı.

8. Kerenskiy'in Komplosu

Moskova Konferansı, Milyukov'un doğru değerlendirmesine göre, "ülkenin aralarında özde ne uzlaşma, ne de uyuşma sağlanacak şekilde ikiye bölündüğünü" ortaya koyarak yalnızca hükûmetin durumunu zorlaştırmıştı. Buna karşılık, Konferans burjuvazinin moralini yükseltti ve sabırsızlığını körükledi. Öte yandan, kitlelerin hareketine yeni bir itki sağladı. Moskova grevi işçi ve askerlerin sola doğru hızla yeniden gruplaşmaları dönemini başlattı. Bolşevikler bu andan itibaren karşı konulmaz şekilde büyüdüler. Kitleler içinde yalnızca sol Sosyal-Devrimciler ile kısmen de sol Menşevikler tutanabildiler. Menşeviklerin Petrograd örgütü Belediye Duma'sı seçimleri için aday listesinden Tsereteli'nin adını çıkartarak siyasî evriminin ne yönde olduğunu gösterdi. 16 ağustosta, Petrograd Sosyal-Devrimciler Konferansı bire karşı yirmi iki oyla Genel Kurmay Karargâhına bağlı Subaylar Birliği'nin dağıtılmasını istedi ve karşı devrimin önlenmesi için başka tedbirler talep etti. 18 ağustosta, Petrograd Sovyeti, başkanı Çheidze'nin itirazlarına rağmen, ölüm cezasının kaldırılması meselesini gündeme koydu. Karar oylamasından önce, Tsereteli kışkırtıcı bir tonda "Eğer kararınızdan sonra, ölüm cezası yürürlükten kaldırılmazsa, o zaman, sokaktaki kalabalığı hükûmeti devirmeye çağıracak mısınız?" diye sordu. Bolşeviklerin cevabı "Evet!, kalabalığa başvuracağız ve hükûmetin devrilmesine çalışacağız" oldu. Tsereteli "başınızı çok kaldırdınız" dedi. Bolşevikler kitlelerle birlikte başlarını kaldırmışlardı. Uzlaşmacılarsa kitleler başlarını kaldırdıklarında başlarını indiriyorlardı. Ölüm cezasının kaldırılması talebi yaklaşık dörde karşı dokuz yüz oyla, hemen hemen oybirliğiyle kabul edildi. Bu dört oyun sahipleri Tsereteli, Çheidze, Dan ve Lyeber'di! Dört gün sonra, aslî meselelerde Martov'un muhalefetine karşı Tsereteli'nin karar önerilerinin kabul edildiği Menşevikler ile yakın grupların birleşme

kongresinde, ölüm cezasının derhal kaldırılmasının talep edilmesi hiç tartışmasız benimsendi. Tsereteli baskıya dayanamayıp susuyordu.

Git gide elektriklenen siyasî atmosfere bir de cephedeki hadiseler gelip eklendi. 19 ağustosta, Almanlar İkskul civarındaki Rus kuvvetlerinin hattını yardılar ve 21 ağustosta da Riga'yı işgal ettiler. Kornilov'un kehanetinin gerçekleşmesi, daha önceden anlaşıldığı üzere, burjuvazinin siyasî hücumuna bir işaret teşkil etti. Basın "çalışmayan işçilere" ve "savaşmayan askerlere" karşı kampanyasını on kat artırdı. Her şeyden devrim sorumlu tutuluyordu: Riga'yı teslim etmiş, Petrograd'ı da teslim etmeye hazırlanıyordu. Orduya karşı yürütülen altı hafta veya iki ay öncesindeki kadar gözü dönmüş kampanyanın bu kez hiç bir haklılık payı yoktu. Haziranda, askerler fiilen taarruza girişmeyi reddetmişlerdi: cepheyi harekete geçirmek, Almanların pasif tutumlarını bozmak, çarpışmaları yeniden başlatmak istemiyorlardı. Ama Riga'da, taarruz inisyatifi düşmandan gelmişti ve askerlerin haleti ruhiyesi farklıydı. En az paniğe kapılan, propagandadan en fazla etkilenen 12. ordunun askerleriydi.

Bir ordu komutanı, general Parskiy geri çekilişin Galiçya'daki ve doğu Prusya'daki geri çekilişlerle kıyas kabul etmez bir şekilde, "örnek" biçimde gerçekleştirilmesiyle haklı olarak övünüyordu. Komiser Voytinskiy bir raporunda şöyle diyordu: "Cephenin yarıldığı bölgedeki birliklerimiz üstlerine düşen görevleri lamsız cimsiz ve onurlu bir şekilde yerine getirdiler, ama uzun süre düşmanın tazyikine dayanabilecek durumda değillerdi ve onlar da yavaş yavaş, adım adım, büyük kayıplar vererek geri çekildiler. Her ne kadar tümüyle yok olsalar da, hayatta kalanları çarpışmalara geri dönen Leton avcı birliklerinin gösterdikleri yüksek değeri kaydetmeyi gerekli görüyorum."

Ordu Komitesi başkanı Menşevik Kuçin'in raporundaki ton çok daha vurguluydu: "Askerlerin ruh hâlleri çok şaşırtıcı. Komite üyeleri ile subayların tanıklığına göre, direniş kapasitesi daha önce eşi görülmemiş bir düzeyde." Aynı ordunun bir diğer temsilcisi bir kaç gün sonra Yürütme Komitesi Bürosunun toplantısına şu raporu sunuyordu: "Yarılan cephe gerisinde hemen tümüyle Bolşeviklerden oluşan

bir Leton tugayı bulunuyordu. Yürüyüş emri alan [tugay] kızıl bayraklar ve bando mızıkayla ilerledi ve cesurane çarpıştı." Yine aynı mealde, daha ihtiyatlı terimlerle de olsa, Stankeviç de daha sonraları şöyle yazmıştı: "Herkesin bildiği gibi, suçu askerlerin üzerine atmaya çalışan kişilerin bulunduğu ordunun kurmay kesimlerinde bile, yalnızca bir savaş emrinin değil, ama genel olarak, her hangi bir emrin bile yerine getirilmediğini gösteren tek bir somut bilgiye dahi ulaşamadım." Mondsund çıkartma harekâtında donanma birlikleri, resmî belgelerden edinilen bilgilere göre, kayda değer bir gözüpeklik göstermişlerdi.

Birliklerin, özellikle de Leton avcıların ve Baltık denizcilerinin moralini yükseltmede, devrimin iki merkezinin, Riga ve Petrograd'ın savunulması durumu hayli etkili olmuştu. En ileri birlikler "süngüyü toprağa gömmenin savaş sorununu çözmediği" Bolşevik düşüncesine; barış için mücadelenin iktidarın fethi, yani yeni bir devrim için mücadelenin ayrılmaz bir parçası olduğu sonucuna varmışlardı.

Generallerin baskısıyla sinmiş bazı komiserler ordunun gösterdiği direnişi abartsalar bile, askerler ve denizcilerin emirleri yerine getirdiği ve kendilerini ölüme yolladıkları doğruydu. Bundan fazlasını yapamazlardı. Ama yine de savunma tümüyle çökmüştü. Ne denli inanılmaz görünse de, 12. ordu tümüyle hazırlıksız yakalanmıştı. Her şey eksikti: insan, top, cephane, gaz maskesi. Haberleşme felâket derecesinde berbattı. Rus tüfekleri için Japon modeli fişekler yollandığından saldırılar ertelenmek zorunda kalıyordu. Ve bu cephenin tek bir bölümüyle de ilgili değildi.

Riga'nın kaybının anlamı yüksek komuta kademesi için bir sır değildi. 12. ordunun savunma kuvvet ve kaynaklarının istisnaî derecede acınacak durumu nasıl açıklanacaktı? Stankeviç şöyle yazar: "Bolşevikler, komutanlar bu Bolşevik yuvasından kurtulmak istediklerinden, şehri kasten Almanlara verdikleri söylentisini yaymışlardı. Ne savunma ne de direniş gösterilmediğinin bilindiği orduda bu söylentilerin gerçek yerine konulacağı besbelliydi." Gerçekten, daha aralık 1916'da, general Russkiy ve general Brussilov Riga'nın "Kuzey

Cephesinin yarası", "propagandanın ele geçirdiği yuva" olduğu, ona karşı kurşuna dizme dışında bir yolla mücadele edilemeyeceği konusunda yakınıyorlardı. Rigalı işçi ve askerleri Alman askerî işgalinin katı okulunun insafına terketmek Kuzey Cephesindeki bir çok subayın gizli düşü olmalı.

Tabiatıyla, hiç kimse başkomutanlığın Riga'yı teslim etme emrini verdiğini düşünmüyordu. Ama tüm üst rütbeli komutanlar Kornilov'un yaptığı konuşmanın metnini ve onun kurmay başkanı Lukomskiy'in mülâkatını okumuşlardı. Bu tümüyle emir yerine geçiyordu. Kuzey cephesi birliklerinin başındaki general Klembovskiy dar fesatçılar kliğine mensuptu ve dolayısıyla, kurtarma harekâtının sinyali olarak Riga'nın teslim oluşunu bekliyordu. Normal koşullarda, Rus generalleri meydanları açmayı ve kaçmayı tercih ederlerdi. Şimdi Genel Kurmay Karargâhı tarafından sorumlulukları üzerlerinden alınmış olduğundan ve siyasî çıkarlar da onları yenilgiciliğe sürüklediğinden, en ufak bir savunma çabası dahi göstermemişlerdi. Şu veya bu generalin savunmanın pasif sabotajına ek bir halel getirmesi ikincil bir sorundur ve tabiatı icabı zor çözülür. Bununla beraber, generallerin, fesat eylemleri cezalandırılmadan kaldığı müddetçe, çıkan her fırsatta, beklenen akıbete yardımcı olmaktan kaçındıklarını sanmak da safdillik olur.

Görmesini ve dinlemesini bilen ve Ekim Devrimi günleri üzerine ölümsüz bir kronik kitabı bırakmış olan Amerikalı gazeteci John Reed Rusya'nın mülk sahibi sınıflarının kayda değer bir kesiminin Alman zaferini devrimin zaferine yeğlediklerini ve bundan açıkça söz etmekten rahatsızlık duymadıklarını hiç dolambaçsız anlatmıştır. Diğerleri arasında John Reed şöyle anlatır: "Moskovalı bir tüccarın evinde geçirdiğim bir gecede, çay içerken, hazır bulunan on bir kişiye Wilhelm'i mi yoksa Bolşevikleri mi yeğ tuttukları sorulmuştu. Bir kişiye karşı on kişi Wilhelm karşılığını verdiler." (*Dünyayı Sarsan On gün*, Oda Yayınları, 1978, s. 29.) Aynı Amerikalı yazar Kuzey cephesinde "askerî bir bozgunu asker komiteleriyle işbirliğine açıkça yeğ tutan subaylara" rastladığını söyler. (s. 29.)

Bolşeviklerin ve diğerlerinin formüle ettikleri siyasî suçlama için Riga'nın tesliminin fesatçıların planlarında bulunması ve tarihinin takvimde kesin olarak işaretlenmesi yetiyordu. Tüm bunlar Kornilov'un Moskova'da yaptığı konuşmanın satır aralarından net biçimde okunabiliyordu. İzleyen hadiseler olayın bu yanını tamamen aydınlığa çıkarttı. Yazarının şahsiyetiyle reddedilmez bir gerçeklik kattığı bir doğrudan tanığımız da var. Milyukov *Tarih* kitabında şöyle anlatır: "Moskova'da yaptığı konuşmada Kornilov 'ülkeyi teslim olmaktan ve orduyu dağılmaktan kurtarmak için' atılması elzem adımları ertelemek istemediği bir anın bulunduğunu belirtmişti. Bu an onun öngördüğü Riga'nın düşüşüydü. Bu olay, ona göre, yurtsever bir heyecan dalgası yaratacaktı... Kornilov'un bana 13 ağustosta Moskova'da yaptığımız bir görüşmede şahsen söylediğine göre, bu fırsatı kaçırmak istemiyordu ve Kerenskiy hükûmetiyle açık çatışma anı bile tam tarih olarak, 27 ağustos şeklinde önceden saptanmıştı." Bundan daha açık nasıl konuşulur? Petrograd üzerine yürüyüşünü gerçekleştirmek için, Kornilov'un öngörülen tarihten bir kaç gün önce Riga'nın teslim oluşuna ihtiyacı vardı. Riga'daki mevzileri takviye etmek, ciddî savunma tedbirleri almak Kornilov için son derece daha önemli olan bir diğer kampanyanın planını iptal etmek olurdu. Paris ayin yapmaya değerse, iktidar da Riga'ya değerdi.

Riga'nın teslimiyle Kornilov'un isyanı arasında geçen hafta boyunca Genel Kurmay Karargâhı orduya karşı iftiraların merkez üssü oldu. Rus genelkurmayı ile basınındaki haberler derhal Antant basınında yankı buluyordu. Rus yurtsever gazeteleri de *Times*'ın, *Temps*'nın veya *Matin*'in Rus ordusuyla ilgili alay ve hakaretlerini iktibas ediyordu. Asker cephesi öfke, kızgınlık ve incinmişlik duygusu içindeydi. Hemen hepsi de uzlaşmacı ve yurtseverlerden oluşan komiserler ve komiteler kendilerini bam tellerine dokunulmuş hissediyorlardı. Her yandan protestolar yükseliyordu. En çarpıcıları Merkezî Yürütme Komitesinden "Romen cephesindeki askerlerin onurunu ve eşsiz kahramanlığını tüm Rusya nezdinde tasdik etmesi; basında devrimci Rusya'yı savunurken şiddetli çarpışmalarda her gün binler-

cesi ölen askerlere karşı sürdürülen kampanyanın durdurulmasını" talep eden, *Rumçerod* kısaltılmış ismiyle anılan Romanya cephesi, Odessa askerî bölgesi ve Karadeniz donanması yürütme komitesinin mektubuydu. Aşağıdan gelen protestoların etkisiyle tepedeki uzlaşmacılar uyuşukluklarından sıyrıldılar. *İzvestiya* bloktaki müttefikleri hakkında şöyle yazıyordu: "Görüldüğü kadarıyla burjuva basının devrimci orduya atmadığı çamur pek kalmadı..." Ama hiçbir şey tesir etmiyordu. Orduyu hırpalamak, merkezinde Genel Kurmay Karargâhının bulunduğu komplonun önsüz olmaz bir parçasıydı.

Riga'nın tesliminin hemen ardından, Kornilov telgrafla örnek olsun diye herkesin gözü önünde yol boyunca bir çok askerin kurşuna dizilmesi emrini verdi. Komiser Voytinskiy ve general Parskiy cevaben bu tür önlemlerin askerlerin tutumlarıyla hiç bir şekilde bağdaşmadığını söylediler. Kendinden geçmiş olan Kornilov Genel Kurmay Karargâhında bulunan komite temsilcilerinin bir toplantısında ordunun durumu hakkında doğru olmayan bilgiler verdikleri, yani Stankeviç'in dediği gibi, "suçu askerlerin üstüne atmadıkları" için Voytinskiy ve Parskiy'i divan-ı harbe vereceğini açıkladı. Tabloyu tamamlamak için, aynı gün Kornilov'un ordu kurmaylarına Subaylar Birliği üst komitesine, yani başında Kadet Novosiltsev'in bulunduğu ve komplonun en önemli levyesi durumundaki karşı devrimci örgüte Bolşevik subayların listesini iletmelerini emrettiğini de eklemek gerekir. İşte başkomutan, "devrimin bir numaralı askeri" buydu!

Perdeyi biraz aralamaya karar veren *İzvestiya* şöyle yazıyordu: "Yüksek komuta çevrelerine olağanüstü derecede yakın, esrarengiz bir klik canavarca bir provokasyon çalışması içinde." "Esrarengiz klik" deyiminden Kornilov ve kurmayları anlaşılıyordu. Yaklaşan iç savaşın şimşekleri yalnızca bugünü değil, dünü de yeni bir ışıkla aydınlatıyordu. Kendilerini kurtarmak için uzlaşmacılar haziran taarruzu sırasında komuta çevrelerinin şüpheli davranışlar içinde bulundukları suçlamasını yapmaya başladılar. Basında kurmaylar tarafından alçakça iftira edilen tümenler ve alaylar üzerine gittikçe daha çok ayrıntılı haberler çıkıyordu. *İzvestiya* şöyle yazıyordu: "Rusya tem-

muzdaki geri çekilişin tüm gerçeğini bilmek hakkına sahiptir." Bu satırlar askerler denizciler, işçiler ve özellikle de cephedeki felâketin suçluları ilân edilerek hapisaneleri doldurmaya devam edenler tarafından büyük bir açlıkla okunuyordu. İki gün sonraysa, *İzvestiya* çok daha açık seçik biçimde "Genel Kurmay Karargâhının bildirileriyle geçici hükûmete ve devrimci demokrasiye karşı belli bir oyun oynadığını" beyan etmek zorunda kaldı. Bu satırlarda, hükûmet Genel Kurmay Karargâhının emellerinin masum bir kurbanı olarak resmedilmişti. Akla şu geliyor: hükûmet generalleri hizaya getirmek için tüm imkânlara sahipti. Eğer bunu yapmadıysa, istemediği içindir.

Askerlere hainçe vuran zulme karşı yukarıda anılan protestoda Rumçerod "genelkurmayın haberlerinin subay takımının asil tutumlarını vurgulayıp, askerlerin devrim davasına kendini adamışlıklarını bilinçli olarak düşük göstermesini" öfkeyle belirtiyordu. Rumçerod'un protestosu basında 22 ağustosta çıktı ve ertesi gün de Kerenskiy'in "devrimin ilk günlerinden bu yana haklarının kısıtlanmasına şahit olan" subay kesiminin övülmesine ve "korkaklığını ideolojik sloganların ardında gizleyen" asker kitlesinin haksız yere sövülmesine hasredilen bir tamimi yayınlandı. En yakın yardımcıları Stankeviç, Voytinskiy ve diğerleri askerlere yönelik yergi kampanyasına karşı çıkarlarken, Kerenskiy gösterişli bir şekilde bu kampanyaya katılıyor, Savaş bakanı ve hükûmet reisi sıfatıyla yayınladığı kışkırtıcı tamimiyle de bunu taçlandırıyordu. Daha sonraları, Kerenskiy temmuz sonundan itibaren elinde Genel Kurmay Karargâhı çevresinde toplanmış subayların fesatına değgin "kesin bilgiler" bulunduğunu kabul etmiştir. Kerenskiy'e göre, "Subaylar Birliği üst komitesi aktif fesatçıları kendi bünyesinden çıkartıyordu; üyeleri yerel birimlerdeki fesat girişiminin ajanlarıydı; Birlik'in yasal gösterilerine asıl rengini de zaten onlar veriyorlardı." Bu tümüyle doğruydu. Tek eklenmesi gereken, Kerenskiy'in 23 ağustos tarihli tamimine de fazlasıyla sızan "asıl rengin" orduya, komitelere ve devrime iftira atılmasından meydana geldiğidir.

Bu bilmeceyi nasıl açıklayacağız? Kerenskiy'in iyi düşünülmüş ve tutarlı bir politika izlemediği hiç tartışma götürmez. Ama subayların

komplosundan haberdar olup da, başını fesatçıların kılıçları önüne uzatması ve onlara yardım elini uzatması, ve aynı zamanda kendilerini gizlemelerini sağlaması için beyninin dumura uğraması gerekiyordu. Kerenskiy'in ilk bakışta anlaşılmaz gibi görünen tutumunun açıklaması aslında çok basitti: Şubat Devriminin çözümsüz rejimine karşı kendi de o sırada fesatın suç ortağıydı.

İtiraf zamanı gelip çattığında, Kerenskiy'in bizzat kendi Kazak çevrelerinden, subaylar kesiminden ve burjuva siyasetçiler çevresinden ona bir çok kez kişisel diktatörlüğünü kurması teklifinin yapıldığını açıklamıştı. "Ama bu teklifler kısır bir toprağa düşmüştü..." Her halükârda Kerenskiy'in konumu karşı devrimin liderlerinin hiç bir riske girmeden onunla darbe konusunda görüş alış verişi yapabilmelerine imkân veriyordu. "Ufak tefek bir soruşturma kabilinden, darbe üzerine ilk konuşmalar", Denikin'e göre, haziran başında, yani cephede taarruza hazırlanıldığı sıralarda başlamıştı. Bu görüşmelere sık sık Kerenskiy de katılıyordu ve bu hallerde tabiatıyla diktatörlüğün merkezinde Kerenskiy'in yer alması tasarlanıyordu. Suhanov onun hakkında söylediklerinde haklıdır: "Kornilovçuluğun başındaki kişi olmak şartıyla Kornilovçuydu." Taarruzun çöküntüye uğradığı günlerde, Kerenskiy Kornilov'a ve diğer generallere tutabileceğinden çok daha fazlasını söz vermişti. General Lukomskiy şöyle anlatır: "Cepheyi ziyaretlerinde Kerenskiy kahramanlık nutukları atıyor ve yol arkadaşlarıyla bir çok kez sıkı bir iktidar kurulması, bir direktuar oluşturulması veya iktidarın bir diktatöre devredilmesi konusunu tartışıyordu." Karakterine uygun olarak Kerenskiy bu görüşmelere çarpık çurpuk bir ihmalcilik ve amatörlük katıyordu. Buna karşılık, generaller daha çok kesin askerî fikirlerle hareket ediyorlardı.

Kerenskiy'in generallerin konuşmalarına kendi arzusuyla katılması, böylece bir şekilde, henüz boğulmamış olan devrimden duyulan korkuyla genellikle Direktuar adıyla anılan askerî diktatörlük fikrini yasallaştırıyordu. Thermidor sonrası Fransız hükûmetine dair tarihî hatıralar burada ne ölçüde rol oynuyordu? Bunu söylemek güç. Ama, bu lâf kalabalığını bir tarafa atarsak, Direktuarın başlangıçta

kişisel ihtiraslara bağlı olduğunu da tartışmasız kabul etmek gerekir. Direktuarda yalnızca Kerenskiy ve Kornilov'a değil, Savinkov ve hattâ Filonenko gibilere de bir yer vardı: yani, genel olarak, Direktuar adaylarının kendi ifadeleriyle "demirden irade" sahibi insanlara. Her birinin aklında daha sonra kollektif diktatörlükten kişisel diktatörlüğe geçiş vardı.

Genel Kurmay Karargâhıyla bir fesatçı olarak pazarlık yapmak için Kerenskiy'in bu bakımdan anî bir dönüş yapmaya ihtiyacı yoktu: başlamış olan şeyi geliştirmek ve sürdürmek yeterliydi. Öte yandan generallerin komplosuna kendinin uygun bir şekilde önderlik yapacağını, bunu yalnızca Bolşeviklere değil, uzlaşmacılar çevresindeki müttefiklerinin ve kara kuru hamilerinin de başına belâ etmeyi düşünüyordu. Böylece Kerenskiy fesatçıları ihbar etmekten kaçınarak onlara korku salmayı ve kendi komplosu içine almayı kuruyordu. Bu konuda öylesine çizmeyi aşmıştı ki, bizzat hükûmet başkanı olarak yasadışı bir komplocuya dönüşmüştü. Troçki eylül başında şöyle yazıyordu: "Elini serbest kılmak için Kerenskiy'in sağın, kapitalist kliklerin, müttefik elçiliklerinin ve özellikle Genel Kurmay Karargâhının kendi üstünde enerjik baskılar yapmalarına ihtiyacı vardı. Kerenskiy diktatörlüğünü perçinlemek için generallerin isyanını kullanmak istiyordu."

Devlet Konferansı kritik bir andı. Sınırsız imkânlar yanılsamasıyla birlikte Moskova'dan kişisel yenilgiden kaynaklanan aşağılık duygusunu da beraberinde getiren Kerenskiy sonunda şüphelerden kurtulup *onlara* tüm cüssesiyle görünmeye karar verdi. Kimdi bu *onlar*? Herkes. Hepsinden önce de, onun tumturaklı ulusal mizansenine şu genel grev mayınını sokan Bolşevikler. Bu yolla da bir hamlede tümden bütün sağın, tüm o onu adamdan saymayan, hareketleriyle alay eden, iktidarını bir gölge iktidar diye küçümseyen Guçkov'ların, Milkyukov'ların aklını başına getirmeyi düşünüyordu. Son olarak da, "o diğer" uzlaşma vaızlarına, Devlet Konferansında bile onu, ulusun seçtiği kişiyi, düzeltmeye ve ayıplamaya yeltenen o nefret edilesi Tsereteli gibilere bir ders vermeyi. Kerenskiy bütün dünyaya Hassa Ordusu ile Kazak subaylarının onun şahsında yaptıkları "histerik",

"soytarı", "balerina" tanımlamalarıyla bir ilgisi olmadığını, tiyatro locasındaki tanımadığı bir güzelin onca yakarmalarına rağmen, yüreğinin kapılarını çift kilitle kapayıp anahtarını da denize atan, demirden bir adam olduğunu kat'î biçimde kanıtlamaya kararlıydı.

Stankeviç o günlerde Kerenskiy'de "ülkenin içinde bulunduğu kaygı ve düzensizlik havasıyla örtüşen yeni bir şeyler söyleme çabası" olduğunu kaydeder. "Kerenskiy orduda disiplini sağlayacak yaptırımlar yerleştirmeye karar verdi. Muhtemelen hükûmete daha başka kararlı tedbirler de önermeye hazırlanıyordu." Stankeviç şefin niyetlerinden ancak onun kendisine iletmeyi uygun bulduğu kadar haberdardı. Gerçekte, Keresnkiy'in o dönemdeki emelleri çok daha ötelerdeydi. Onun programını uygulayarak, böylelikle de burjuvaziyi kendisine bağlayarak, Kornilov'un ayağının altındaki toprağı bir hamlede çekmeye karar vermişti. Guçkov birlikleri taarruz ettirememişti. Ama o ettirmişti. Kornilov, Kornilov planını gerçekleştirememişti. O, Kerenskiy bunu başaracaktı. Gerçi Moskova'daki grev bu yolda hayli engellerin bulunduğunu hatırlatmıştı. Ama Temmuz Günleri bunun da aşılabileceğini göstermişti. Bu kez gereken yalnızca işi sonuna dek götürmek, solcu dostlara yakayı kaptırmamaktı.

Her şeyden önce, Petrograd garnizonunu baştan aşağı yenilemek elzemdi. Devrimci alayları sovyetlere dönmeyecek olan "sağlıklı" birliklerle değiştirmek gerekiyordu. Bu plan konusunda Sovyet Yürütme Komitesiyle pazarlık yapmak imkânsız, hattâ gereksizdi. Hükûmetin bağımsızlığı tanınmıştı ve Moskova'da bu şekilde taçlanmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, uzlaşmacılar bağımsızlığı bir formalite, liberalleri yatıştırmanın bir aracı olarak anlıyorlardı. Ama o, Kerenskiy biçimseli gerçeğe dönüştürecekti: boşuna Moskova'da ne sağcılardan, ne de solculardan, yalnızca kuvvetten yana olduğunu açıklamamıştı. Şimdi bunu olaylarla kanıtlayacaktı!

Yürütme Komitesi ile Kerenskiy'in davranış çizgileri Konferansı izleyen günlerde ayrışmaya devam etti: uzlaşmacılar kitlelerden, Kerenskiy de mülk sahibi sınıflardan ürkmüşlerdi. Halk kitleleri cephedeki ölüm cezasının kaldırılmasını talep ediyorlardı. Kornilov, Kadet-

ler ve Antant elçilikleri cephe gerisinde de ölüm cezasının konulmasını istiyorlardı.

19 ağustosta, Kornilov başkana şu telgrafı çekiyordu: "Petrograd bölgesinin benim emrime verilmesinin acil bir zorunluluk olduğu hususunda ısrar ediyorum." Genel Kurmay Karargâhı elini açıkça başkente uzatıyordu. 24 ağustosta, Yürütme Komitesi cesaretini toplayıp hükûmetten alenen "karşı devrimci yöntemlere" son vermesini talep etti ve "gecikmeksizin, tüm enerjisini ortaya koyarak" demokratik reformların gerçekleştirilmesine girişti. Bu yeni bir dildi. Kerenskiy, tüm güçsüzlüğüne rağmen, liberallerle generallerin bozuşmasına yol açabilecek olan demokratik platforma intibak etmek ile kaçınılmaz olarak sovyetlerle bir çatışmaya sürükleyecek olan Kornilov planı arasında bir seçim yapmaya zorlanıyordu. Kerenskiy elini Kornilov'a, Kadetlere, Antant'a uzatmaya karar verdi. Sağ kanatla açık bir mücadeleden her ne pahasına kaçınıyordu.

Doğru, 21 ağustosta, grandük Mihail Aleksandroviç ile grandük Pavel Aleksandroviç evlerinde göz hapsine alınmışlardı. Bir çok başka şahsiyet de aynı şekilde tutuklanmıştı. Ama tüm bunlar çok az ciddîydi, bu yüzden kısa bir süre sonra mahpusların salıverilmeleri gerekmişti: Kornilov olayı üzerine tanıklığını anlatırken bilâhare Kerenskiy şöyle demiştir: "... Galiba bizi bilinçli olarak yanlış yöne sokmuşlardı." Şöyle eklemek gerekiyor sanırız: Kerenskiy'in yardımıyla. Zira, ne de olsa, ciddî komplocular, yani Moskova Konferansının tüm sağ yarısı için monarşinin yeniden kurulması değil, burjuvazinin halk üzerindeki diktatörlüğünün kurulması söz konusuydu. Bu anlamda, Kornilov ve taraftarları "karşı devrimci", yani monarşist emellerle ilgili suçlamaları gülerek reddediyorlardı.

Kuşkusuz bir yerlerde, kapalı kapılar ardında eski kodamanlar, müşavirler, nedimeler, Sarayla bağlantılı Kara Yüzler, büyücüler, keşişler, balerinalar kendi aralarında fısıldaşıyorlardı. Ama bunların cesameti ihmal edilebilir boyuttaydı. Burjuvazinin zaferi ancak askerî bir diktatörlük şeklinde mümkündü. Monarşi sorunu ancak ilerdeki aşamalarda tartışılabilirdi, ama her hâlükârda burjuva karşı devrimi

temelinde, yoksa Rasputinci nedimelerin yardımıyla değil. Ele alınan dönemde söz konusu olan Kornilov'un bayrağı altında burjuvazinin halka karşı mücadelesiydi. Bu kampla bir ittifak arayan Kerenskiy yalancıktan grandükleri tutuklayarak kendini şüpheci solculardan gizlemeye dünden hazırdı. Bu oyun o denli aşikârdı ki, Bolşeviklerin Moskova'daki gazeteleri o zaman şöyle yazmıştı: "Romanovcu kliğin beyinsiz bir çift oyuncağını tutuklamak ve başta Kornilov olmak üzere, askerî komutanlar kliğini serbest bırakmak halkı aldatmak demektir." İşte Bolşevikler her şeyi görüp, gördüklerini yüksek sesle dile getirdikleri için hiç sevilmiyorlardı.

O kritik günlerde Kerenskiy'in akıl hocası ve kılavuzu büyük maceracı, bireysel terorizm geçmişinden beri halka nefreti hiç azalmamış olan, spor olsun diye devrime takılan Savinkov'tu. Yetenekli ve irade sahibi bir adam olması onun uzun yıllar boyunca ünlü ajan-provokatör Azef'in elinde oyuncak olmasını engellememişti. Kuşkucu ve utanmaz bir adam olan Savinkov kendinin haklı olarak Kerenskiy'e tepeden bakma hakkının olduğunu düşünüyor ve sağ eli hazıroldayken sol eliyle saygılı biçimde Kerenskiy'i burnundan sürüklüyordu. Savinkov kendini Kerenskiy'e eylem adamı olarak, Kornilov'a da adı tarihe geçmiş gerçek bir devrimci olarak dayatmış bir adamdı.

Milyukov, Savinkov'un kendisinden naklen, komiserle generalin ilk karşılaşmalarının ilginç öyküsünü şöyle anlatır: "General, demiş Savinkov, eğer koşullar beni kurşuna dizdirmeyi gerektirirse, bunu yaparsınız. Sonra, belli bir aralıktan sonra, şöyle eklemiş: koşullar benim sizi kurşuna dizdirmemi gerektirecek olursa, ben de bunu yaparım." Savinkov edebiyata tutkundu, Corneille'i ve Hugo'yu bilirdi ve adabı muaşerete uyardı. Kornilov ise yalancı klasisizm ve romantizm formüllerine falan kulak asmadan devrimin sonunu getirmeye niyetliydi. Ama general bile "güçlü bir sanatsal üslûp"un zevklerine tümüyle yabancı değildi: eski teroristin sözleri eski Kara-Yüzler üyesinin içindeki kahramanlık duygusunu okşamış olmalı.

Muhtemelen Savinkov tarafından ilham edilmiş veya bizzat kaleme alınmış olan, epey bir zaman sonra yazılmış bir gazete makale-

sinde kendi planlarını oldukça saydam bir biçimde açıklamıştı. Makalede şöyle deniyordu: "Daha komiserlik yaptığı zamanlarda Savinkov geçici hükûmetin ülkeyi bu güç durumdan çıkartamayacağı sonucuna varmıştı. Başka güçlerin devreye girmesi gerekiyordu. Bununla beraber, bu yöndeki tüm çalışmalar ancak geçici hükûmetin, özellikle de Kerenskiy'in bilgisi dahilinde olabilirdi. Bu demir kollu bir adam tarafından gerçekleştirilecek bir devrimci diktatörlük olacaktı. Bu demir kolu Savinkov general Kornilov'da bulmuştu." Kerenskiy "devrimci" kamuflaj, Kornilov demir koldu.

Üçüncü kişinin rolü konusunda makale bir şey söylemiyordu. Ama Savinkov'un her ikisini de bilâhare saf dışı bırakmak için, generalle başbakanı uzlaştırmaya çalıştığından şüphe edilemez. Bir süre bu hesap o denli aşikâr bir hâle geldi ki, Kerenskiy Kornilov'un protestolarına rağmen, Devlet Konferansının tam arifesinde Savinkov'u istifasını vermeye zorladı. Bununla beraber, bu çevrede cereyan eden her şeyde olduğu gibi, istifa kesin bir niteliğe sahip değildi. Filonenko'nun demesine bakılırsa, "17 ağustosta, Savinkov'la benim mevkilerimizi koruduğumuz ve başbakanın general Kornilov, Savinkov ve benim tarafımdan sunulmuş olan rapordaki programı ilke olarak kabul ettiği teyit edildi." Kerenskiy'in 17 ağustosta "cephe gerisinde alınması gereken önlemler üzerine bir yasa tasarısı hazırlaması emrini" verdiği Savinkov bu amaçla general Apuşkin'in başkanlığında bir komisyon kurdu. Savinkov'dan ciddî biçimde korkan Kerenskiy yine de sonunda kendi büyük planı için ondan yararlanmaya karar verdi ve ona yalnızca Savaş bakanlığında değil, Donanma bakanlığında da bir mevki verdi. Bunun anlamı, Milyukov'a göre, hükûmet için "harekete geçme vaktinin geldiğiydi, Bolşevikleri *sokağa indirme* riski taşısa da." Savinkov bu konuda "iki alayla Bolşeviklerin isyanını ezmenin ve örgütlerini dağıtmanın mümkün olduğunu açıkça söylüyordu."

Kerenskiy, tıpkı Savinkov gibi, özellikle Moskova Konferansından sonra, Kornilov planının uzlaşmacı sovyetler tarafından hiç bir şekilde kabul edilmeyeceğinin pekâlâ farkındaydı. Daha dün cephede ölüm cezasının kaldırılmasını talep eden Petrograd Sovyeti yarın cep-

he gerisinde ölüm cezasının uygulanmasına karşı iki kanat fazla enerjiyle karşı duracaktı. Dolayısıyla, tehlike Kerenskiy'in düşündüğü darbeye karşı hareketin başını Bolşeviklerin değil, sovyetlerin çekecek olmasındaydı. Yine de artık durulamazdı: ne de olsa ülkenin selâmeti söz konusuydu!

Kerenskiy "22 ağustosta Savinkov diğer şeyler arasında (!) tarafımdan yetkili kılınmış olarak general Kornilov'dan hükûmetin emrine bir süvari birliği vermesini talep etmeye Genel Kurmay Karargâhına gitmişti" diye yazar. Savinkov'un kendisi bu görevi sanki kendini kamuoyu önünde haklı çıkartmak ister gibi şöyle tanımlıyordu: "Petrograd'da gerçek bir sıkıyönetim gerçekleştirmek ve her türlü komplo girişimine, özellikle (!) yabancı istihbarat servislerinin verilerine göre Almanya'nın yeni bir saldırısı ve Finlandiya'da bir ayaklanmayla bağlantılı olarak hazırlanmakta olan Bolşeviklerin yeni bir kalkışmasına karşı geçici hükûmeti korumak için general Kornilov'dan bir süvari birliği rica etmek." İstihbarat servislerinin fantezist verileri basitçe hükûmetin, Milyukov'un tabiriyle, "Bolşevikleri sokağa dökme riskini" almalarını, yani bir ayaklanma kışkırtıcılığı yapmalarını gizleyecekti. Ve askerî diktatörlük kararnamelerinin yasalaştırılması ağustosun son günleri için öngörüldüğü için, Savinkov muhtemel ayaklanmanın tarihini de buna göre saptamıştı.

25 ağustosta görünürde hiç bir gerekçe olmaksızın Bolşeviklerin organı *Proletariy* yasaklandı. Onun yerine çıkartılan *Raboçiy* gazetesi selefinin "Riga cephesinin düşmesi dolayısıyla, işçi ve askerleri sakin olmaya çağırdığının ertesi günü yasaklandığını" yazıyordu. "İşçilerin, partinin provokasyona karşı kendilerini uyarmasını öğrenmelerini engelleme vazifesini üstlenen hangi ellerdir?" Bu soru tam on ikiden vurmuştu. Bolşevik basının kaderi Savinkov'un ellerindeydi. Gazetenin yasaklanması iki avantaj sunuyordu: kitleleri öfkelendiriyor ve partiyi, bu kez düpedüz hükûmetin tepesinden gelen provokasyona karşı onları korumaktan alıkoyuyordu.

Genel Kurmay Karargâhının hafifçe stilize edilmiş, ama genel olarak durumun ve sahnedeki şahsiyetlerin niteliğine tamamen tekabül

eden tutanaklarına göre Savinkov Kornilov'a şöyle demişti: "Taleplerniz, Lavr Georgiyeviç, bir kaç gün içinde sonuçlandırılacak. Ama şu an hükûmet Petrograd'da ciddî karışılıklıklar çıkmasından çekiniyor... Taleplerinizin yayınlanması Bolşevikleri harekete geçirecektir. .. Sovyetlerin yeni yasaya karşı ne tavır alacaklarını bilmiyoruz. Bunlar da hükûmete karşı ayağa kalkabilirler. .. Bu nedenle, sizden 3. süvari kolordusunun ağustos sonuna doğru Petrograd'da konuşlanması ve geçici hükûmetin emrine girmesi için emir vermenizi rica ediyorum. Sovyetlerin Bolşeviklerle birlikte hareket etmeleri durumunda, onlara karşı saldırıya geçmek zorunda kalacağız." Kerenskiy'in elçisi alınacak önlemlerin çok kesin ve acımasız olması gerektiğini ekledi. Kornilov buna zaten "başka önlem bilmediğini" söyleyerek cevap verdi. Daha sonra, kendini haklı göstermek için Savinkov şöyle eklemişti: "Eğer Bolşevik ayaklanması sırasında, sovyetler de Bolşevik olursa..." Ama bu kaba bir kurnazlıktan başka bir şey değildi: Kerenskiy'in darbesini haber veren kararnameler üç dört gün içinde çıkacaktı. Dolayısıyla, geleceğin sovyetleri değil, ağustos ayı sonunda varolan sovyetler söz konusu ediliyordu.

Yanlış anlamaları engellemek ve Bolşeviklerin "zamanından önce" harekete geçmemeleri için şu harekât planı üzerinde anlaşmaya varıldı: önceden Petrograd'da bir süvari birliği yerleştirmek, ardından şehirde sıkıyönetim ilân etmek ve ancak ondan sonra Bolşevikleri isyana sürükleyecek yeni kanûnları yasalaştırmak. Genel Kurmay Karargâhının tutanaklarında bu plan açık seçik belirtiliyordu: "Geçici hükûmetin Petrograd askerî bölgesinde tam olarak ne zaman sıkıyönetim ilân edileceğini ve ne zaman yeni yasanın yürürlüğe sokulacağını bilmesi için general Kornilov'un ona, Savinkov'a süvari birliğinin Petrograd'a doğru tam olarak ne zaman yola çıkacağını telgrafla bildirmesi gerekiyor."

Fesatçı generaller, Stankeviç'in dediğine bakılırsa, "Savinkov ve Kerenskiy'in Genel Kurmay Karargâhının da yardımıyla bir darbe yapmak istediklerini" anlamışlardı. "Başka şey gerekmiyordu. Tüm talep ve şartlara hemen razı oluyorlardı." Kerenskiy'e çok bağlı olan

Stankeviç Genel Kurmay Karargâhında "yanlış bir şekilde" Kerenskiy ile Savinkov'u "aynı kefeye koyduklarını" belirtiyordu. Ama Savinkov elinde açıkça formüle edilmiş Kerenskiy'in görev yazısıyla çıkagelmişse eğer, her hâlde bunlar aynı kefeye koyulmamazlık edilemezdi. Bizzat Kerensky'in kendi şöyle yazmıştır: "25 ağustosta, Savinkov Genel Kurmay Karargâhından döndü ve birliklerin anlaşmaya uygun olarak geçici hükûmetin emrine verileceğini bildirdi." Hükûmet tarafından süvari kıtalarının girişecekleri harekâtın ilk işareti olarak cephe gerisiyle ilgili tedbirler üzerine yasa tasarısının kabulü için 26 ağustos akşamı kararlaştırıldı.

Hadiseler, belgeler, katılımcıların tanıklıkları, son olarak bizzat Kerenskiy'in itirafları başbakanın kendi hükûmetinin bir kesiminin gıyabında, kendisini iktidara getiren sovyetlerin arkasından dolap çevirerek, bağlı bulunduğunu söylediği partiden gizlenerek devlet rejimini silahlı güç yardımıyla radikal biçimde değiştirmek için yüksek generallerle anlaştığını açıkça kanıtlar. Ceza yasası dilinde bu şekildeki davranışın, en azından girişimin başarısız kalması durumunda, bir adı vardır. Kerenskiy'in politikasının "demokratik" karakteri ile ülkeyi kılıç yardımıyla kurtarma planı arasındaki çelişki ancak yüzeysel bir bakış açısından çözümsüz görünüyordu. Gerçekteyse, süvarilerin eylemleriyle ilgili plan doğrudan doğruya uzlaşmacı politikadan türüyordu. Bu nedenselliği bir kez kurduktan sonra, yalnızca Kerenskiy'in şahsiyetini değil, ulusal özgüllükleri de soyutlamak büyük ölçüde imkân dahiline girer. Burada söz konusu olan devrim koşullarında uzlaşmacı hareketin nesnel mantığıdır.

Almanya'da halkın seçtiği adam olan uzlaşmacı ve demokrat Friedrich Ebert yalnızca kendi partisinin arkasından dolap çevirip Hohenzollern generallerinin idaresi altında hareket etmiyordu, aynı zamanda 1918 aralığından itibaren de amacı yüksek konsey organını tutuklamak ve Ebert'in kendini cumhurbaşkanı ilân etmesi olan doğrudan bir askerî komplonun da suçortağıydı. Kerenskiy'in bilâhare Ebert'i ideal bir devlet adamı olarak takdim etmesi boşuna değildi.

Bütün emeller, Kerenskiy'in, Savinkov'un, Kornilov'un emelleri yıkıldığında, izleri silme gibi güç bir görevi üstlenen Kerenskiy şu itirafta bulunmuştu: "Moskova Konferansından sonra, gelecekteki darbe girişiminin soldan değil, sağdan geleceğini anladım." Kerenskiy'in Genel Kurmay Karargâhından ve burjuvazinin askerî komploculara duydukları sempatiden korktuğu kesindir. Ama Kerenskiy Genel Kurmay Karargâhıyla süvari kıtaları yardımıyla değil, Kornilov planını kendi açısından uygulayarak mücadele etmenin gerekli olduğunu da düşünüyordu. Başbakanın ikili oynayan suçortağı Kışlık Saraydan Mogilev'e bir telgraf göndermenin yeteceği basit bir işle görevli değildi; Kornilov'la Kerenskiy'i uzlaştırmak için, yani ikisi arasında planları uyumlulaştırmak ve böylelikle de darbeye mümkün mertebe bir yasallık kılıfı sağlamak için arabulucu olarak hareket ediyordu. Kerenskiy, Savinkov aracılığıyla şöyle diyordu sanki: "Eyleme geçin, ama *benim* emellerim çerçevesinde kalmak kaydıyla. Böylece, riske girmezsiniz ve hemen bütün istediğinizi elde edersiniz." Savinkov da kendi payına şu ihtarda bulunuyordu: "Kerenskiy'in planlarının *gereksiz yere erkenden* ötesine geçmeyin." İşte üç bilinmeyenli denklemin orijinali böyleydi. Kerenskiy'in Genel Kurmay Karargâhından Savinkov aracılığıyla bir süvari kıtası talep eden çağrısı ancak bu ilişki çerçevesinde anlaşılabilir bir durumdur. Fesatçılara başvuran, kendi yasallığı dahilinde davranan ve komplonun başına bizzat geçmeye çabalayan yüksek derecede bir suçortağıydı.

Savinkov'a verilen görevler arasında bir tanesi fiilen sağın komplosuna karşı geliştirilen bir tedbir gibi görünüyordu. Bu da Kerenskiy'in partisinin Peterburg konferansının talep ettiği Subaylar Birliğinin üst komitesinin yasaklanmasıyla ilgiliydi. Fakat görevin formüle edilişi bile harikaydı: "*mümkün mertebe*, Subaylar Birliğinin tasfiye edilmesi." Daha da harika olanı bu imkânı bulamayan Savinkov'un bu işe hiç girişmemesiydi. Mesele yersiz denerek gömüldü. Görev de zaten sola karşı kağıt üstünde bir iz, bir tür iş yapıyor gibi görünme kanıtı olsun diye verilmişti. "Mümkün mertebe" sözü görevin yerine getirilmesinin zorunluğu olmadığı anlamına geliyordu.

Görevin dekoratif niteliğini açıkça vurgulamak için cümlenin başına yerleştirilmişti.

Sağdan bir darbe beklerken başkenti devrimci alaylardan mahrum etmesinin ve aynı zamanda "güvenilir" birlikler elde etmek için Kornilov'a başvurmasının kahredici anlamını bir nebze hafifletmeye çalışan Kerenskiy daha sonra süvari kıtaları talep etmesinin gerekçelerini üç kutsal koşula bağlamıştı. Petrograd askerî bölgesini Kornilov'un emrine vermeyi kabul ederken, Kerenskiy hükûmetin tümüyle Genel Kurmay Karargâhının eline düşmemesi için, bölgeden başkent ve banliyösünü ayırma şartını koşuyordu. Kerenskiy çevresinde aksi durumda "bizi yerler" diyordu. Bu koşul generalleri kendi emellerine tabi kılmayı düşlerken Kerenskiy'in elinde yalnızca küçük dolaplar bulunduğunu kanıtlar. Kerenskiy'in kendini yem etmek istememesi gayet aşikârdı.

Diğer iki koşul da aynı düzeyde yer alıyordu: Kornilov sevkedilecek askerî birliğe ne Kafkasyalı dağlılardan oluşan "vahşi" tümeni katmalı ne de general Krımov'u bu birliğin başına atamalıydı. Demokrasinin çıkarlarının korunması açısından bu gerçekte deveyi yutup sivrisinekleri elekten geçirmek demekti. Ama buna karşılık, devrime vurulan darbenin kamufle edilmesi açısından, Kerenskiy'in koşullarının kıyas kabul etmez derecede daha derin bir anlamı vardı. Petrograd işçilerinin üzerine rusça konuşmayan Kafkasyalı dağlıları sürmek çok ihtiyatsız bir davranış olurdu: çar bile zamanında böyle bir şeye cüret edememişti! Yürütme Komitesinin hakkında yeterince kesin bilgilere sahip olduğu general Krımov'un atanmasındaki uygunsuzluk Genel Kurmay Karargâhına ortak davanın çıkarlarından bahseden Savinkov tarafından inandırıcı biçimde ifade edilmişti: "Petrograd'da bir ayaklanma durumunda, bu hareketin general Krımov tarafından ezilmesi çok üzücü olur. Kamuoyu onun adını hiç de izlemediği emellerle birleştirebilir..." Son olarak, hükûmet reisinin başkente bir askerî birlik gönderilmesini isterken, "vahşi" tümenin sevkedilmemesi ve general Krımov'un bu birliğin başına atanmaması gibi garip bir ricayla ilk hamleyi yapması yalnızca komplonun ge-

nel şemasını değil, cezalandırma seferinin muhtemel terkibini ve başlıca fail adaylarını da önceden bilenin Kerenskiy olduğunu açıkça ortaya koyar.

Her ne olursa olsun, yine de, bu ikincil varsayımlardan çıkan sonuç Kornilov'un süvari kıtasının "demokrasi"nin savunulması için kullanılamayacağının aşikâr oluşudur. Buna karşılık, Kerenskiy ordudaki tüm birlikler içinde devrime karşı en güvenilir kıtanın bu olduğundan kuşku duyamazdı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Petrograd'da hem sağa hem de sola karşı mesafeli olup, Kerenskiy'e şahsen bağlı bir birliğin bulunması daha avantajlıydı. Bununla birlikte, hadiselerin daha sonraki gelişmesinin de göstereceği gibi, bu birlikler gerçekte mevcut değildi. Devrimle savaşmak için Kornilovculardan başka kimse yoktu. Kerenskiy de onlara başvurdu.

Askerî tedbirler yalnızca siyaseti tamamlıyorlardı. Moskova Konferansını Kornilov'un isyanından ayıran yaklaşık on beş gün boyunca geçici hükûmetin genel gidişatı Kerenskiy'in sağa karşı mücadeleye değil, halka karşı onlarla birleşik cephe yapmaya çalıştığını kanıtlamaya yeter. Yürütme Komitesinin izlemiş olduğu karşı devrimci politikaya karşı yönelttiği protestolara aldırış etmeyen hükûmet 26 ağustosta ansızın ekmek fiyatlarını iki kat artıran bir karar alarak toprak sahipleri lehine gözüpek bir girişimde bulundu. Açıkça Rodzyanko'nun talebi üzerine alınan bu iğrenç tedbir aç kitlelere yönelik bilinçli bir provokasyon gibiydi. Herhâlde Kerenskiy Moskova Konferansının aşırı sağ kanadını büyük bir rüşvet vererek satın almaya çalışıyordu. Savinkov'un Genel Kurmay Karargâhına görüşmeye gittiği gün imzaladığı pohpohçu tamiminde Subaylar Birliğine hitaben "Ben sizinim!" diyordu. Şubat Devriminden geriye ne kaldıysa onun üzerine yürüyen süvari kıtasının misillemesinin arifesinde Kerenskiy soylu mülk sahiplerine aceleyle "Ben sizinim!" diye bağırıyordu.

Kerenskiy'in kendi kurdurduğu araştırma komisyonuna verdiği ifadeler çok iğrençti. Tanık olarak çağrılan hükûmet reisi kendini suçüstü yakalanmış baş suçlu gibi hissediyordu. Olayların mekanizma-

sını çok iyi kavrayan deneyimli memurlar hükûmet reisinin açıklamalarına cidden inanmış gibi yaptılar. Ama içlerinde Kerenskiy'in partisinden üyelerin de bulunduğu diğer ölümlüler aval aval aynı askerî birliğin aynı anda nasıl hem darbe yapıp hem de onu bastıracağını kendi kendilerine soruyorlardı. Bir "Sosyal-Devrimci" olarak başkente onu boğmakla mükellef bir askerî birlik sokmakla çok büyük ihtiyatsızlık göstermişti. Doğrudur, Troyalılar da kendi şehirlerinin surları içine bir düşman birliğini sokmuşlardı; ama onlar en azından tahta atın gövdesi içinde ne olduğunu bilmiyorlardı. Hem eski çağlar tarihçisi şairin versiyonuna karşı çıkıyordu: Pausanius'a göre, Troyalıların "ahmak olduklarına, en ufak bir zekâdan bile mahrum olduklarına" kanaat getirirsek ancak Homeros'a inanabilirdik. Yaşlı tarihçi Kerenskiy'in tanıklığı hakkında ne derdi acaba?

9. Kornilov'un İsyanı

Daha ağustos ayının başında Kornilov "vahşi" tümen ile 3. süvari kıtasını Güney-Batı cephesinden alarak, Riga'nın savunulması için ihtiyatî birlik kaydırma kılıfı altında, Petrograd üzerine yürüyüş için elverişli bir üs olabilecek olan Nevel-Novosokolnikiy-Velikiye Luki demiryolu üçgeninin bulunduğu havaliye aktarma emri verdi. Daha o zamandan başkomutan bir Kazak tümeninin Vıborg ile Beloostrov arasındaki bölgeye yerleştirilmesine karar vermişti: bu başkentin kafasında sallanan yumruğa —Beloostrov'dan Petrograd yalnızca otuz kilometreydi!— Finlandiya'da yapılacak muhtemel harekâtlar için ihtiyatî hazırlık süsü verilmişti. Böylece, daha Moskova Konferansı öncesinde, Bolşeviklere karşı en kullanışlı farzedilen dört süvari tümeni Petrograd'a bir darbe indirmek için harekete geçirilmiş bulunuyordu. Kafkas tümeniyle ilgili olarak Kornilov'un çevresinde şöyle konuşuluyordu: "Dağlılar için kimin katledileceğinin hiç bir önemi yoktur." Stratejik plan basitti. Güneyden gelen üç tümen demiryoluyla Tsarskoye Selo, Gatçina ve Krasnoye Selo'ya dek taşınacaktı, oradan da "Petrograd'da başlayan karışıklıklar *öğrenilir öğrenilmez*, 1 eylül sabahından *daha geç olmamak üzere*" savaş düzeni içinde Neva'nın sol yakasındaki başkentin güney tarafının işgali için ilerlenecekti. Finlandiya'da konuşlanmış olan tümen de aynı sırada Petrograd'ın kuzey tarafını işgal edecekti.

Subaylar Birliği aracılığıyla Kornilov, kendi ifadeleriyle, ellerinde iki bin tam silahlı adam bulunan başkentteki yurtsever cemiyetlerle bağlantıya geçti; fakat bunlara önderlik etmek için deneyimli subaylara ihtiyaç olduğundan, Kornilov cepheden izin bahanesiyle çekilecek olan komutanlar göndermeye söz verdi. Petrograd'daki işçi ve askerlerin nabzını tutmak ve devrimcilerin faaliyetlerini kontrol etmek için başına "vahşi" tümenden albay Heimann'ın getirildiği bir gizli

karşı istihbarat servisi kuruldu. Olay askerî mevzuat çerçevesinde yürütülüyordu. Komplocular Genel Kurmay Karargâhının aygıtını kullanıyorlardı.

Moskova Konferansı Kornilov'un planlarına güç katmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, Milyukov, bizzat kendi anlatımına göre, bu işten vazgeçilmesini salık veriyordu, zira diyordu, Kerenskiy taşrada hâlâ belli bir popülariteye sahip. Ama bu tür bir tavsiye dizginlerini koparmış general üzerinde etkili olamazdı. Ne de olsa söz konusu olan Kerenskiy değil, sovyetlerdi; dahası, Milyukov bir eylem adamı değildi: bir sivildi, daha da kötüsü bir profesördü. Bankacılar, sanayiciler, Kazak generalleri bastırıyorlar, metropolitler hayır duası ediyorlardı. Emir subayı Zavoyko başarıyı garanti ediyordu. Her yandan tebrik telgrafları geliyordu.

Müttefik diplomatları karşı devrimci kuvvetlerin seferberliğine aktif olarak katılıyorlardı. Sör George Buchanan komplonun sayısız dizginini elinde tutuyordu. Müttefiklerin Genel Kurmay Karargâhı nezdindeki askerî ataşeleri en iyi dileklerini sunuyorlardı. Denikin şu tanıklığı aktarır: "En başta da Büyük Britanya temsilcisi bunu çok dokunaklı bir biçimde yapıyordu." Elçiliklerin arkasında da hükûmetler yer alıyordu. 23 ağustos tarihli bir telgrafla, geçici hükûmetin yurtdışı komiseri Svatikov Paris'ten yolcu etme töreninde Dışişleri bakanı Ribot'nun "Kerenskiy'in yanındaki o yaman ve enerjik adamın kim olduğunu bilmek istiyor ve başkan Poincaré de Kornilov üzerine sayısız sorular soruyor" diye bildiriyordu. Tüm bunlar Genel Kurmay Karargâhı tarafından izleniyordu. Kornilov ertelemek veya beklemek için hiç bir neden göremiyordu. Ayın 20'sine doğru, iki süvari tümeni Petrograd yönünde ilerlediler. Riga'nın düştüğü gün, "İngiliz havanlarını tetkik" için her alaydan dört subay olmak üzere toplam yaklaşık dört bin üst rütbeli subay Genel Kurmay Karargâhına çağrıldı. En güvenilir subaylara hemen "Petrograd'ı Bolşeviklerden" ilelebet temizlemenin sözkonusu olduğu açıklandı. Aynı gün, Genel Kurmay Karargâhı süvari tümenlerine acilen bir çok el bombası sandığı verilmesini emretti. Bunlar sokak çarpışmaları için en iyi silah-

lardı. Genelkurmay başkanı Lukomskiy şöyle yazar: 26 ağustos için her şeyin hazır olması kararlaştırıldı."

Kornilov'un birlikleri Petrograd'a yaklaşır yaklaşmaz, gizli örgüt "başkentte harekete geçerek Smolnıy Enstitüsünü ele geçirmeye ve Bolşevik liderleri tutuklamaya çalışacak"tı. Doğrusu, bu liderler Smolnıy Enstitüsünde ancak oturumlar sırasında bulunuyorlardı; buna karşılık, içinden bakan çıkartan ve Kerenskiy'i kendi başkan-yardımcısı olarak görmeye devam eden Yürütme Komitesi burada sürekli toplantı hâlindeydi. Ama büyük olayda ayrım gözetmek ne mümkündü ne de buna gerek vardı. Kornilov da zaten bununla uğraşmıyordu. Lukomskiy'e şöyle diyordu: "Başta Lenin olmak üzere, Alman ajan ve casuslarını asmanın ve bir daha hiç bir yerde toplanamayacakları şekilde Sovyetteki işçi ve asker vekillerini tepelemenin zamanı gelmiştir."

Kornilov harekâtın yönetimini bu çevrelerde gözüpek ve kararlı bir general ününe sahip Krımov'a havale etmeye kararlıydı. Denikin onunla ilgili olarak şöyle yazıyordu: "Krımov neş'eli ve şen bir adamdı ve geleceğe inançla bakıyordu." Genel Kurmay Karargâhında da Krımov'a inançla bakılıyordu. Kornilov onun hakkında şöyle yazıyordu: "Gerektiğinde İşçi ve Asker Vekilleri Sovyetinin tüm üyelerini asmakta tereddüt etmeyeceğine inanıyorum." Dolayısıyla "neş'eli ve şen" bir generalin seçimi çok yerindeydi.

Dikkatlerin Alman cephesinden çekilmesine sebep olan bu çalışmalar sırasında Savinkov ikincil derecede önemli değişikliklerle eski anlaşmayı kesinleştirmek üzere Genel Kurmay karargâhına geldi. Ortak düşmana vurmak için Savinkov Kornilov'un Kerenskiy'e karşı harekete geçmek için uzun zaman önce seçtiği tarihi önerdi: Devrim altıncı ayını doldurmuştu. Darbe planı ikiye bölünmüş olsa da, tarafların her ikisi de planın ortak unsurlarını kullanmaya çalışıyorlardı: Kornilov kamuflaj sağlamak için, Kerenskiy de kendi hayallerini gerçekleştirmek için. Savinkov'un önerisi Genel Kurmay Karargâhına çok uygundu. Hükûmet boynunu kendi uzatıyordu, Savinkov da yağlı düğümü sıkıyordu. Genel Kurmay Karargâhındaki ge-

neraller ellerini ovuşturuyorlardı. Mutlu balıkçılar gibi "zokayı yuttu!" diyorlardı.

Kornilov maliyeti yüksek olmayan ödünleri seve seve kabul etti. Kornilov'un birlikleri başkente girdikten sonra Petrograd garnizonunun Genel Kurmay Karargâhının emrinden çıkmasının ne önemi vardı? Diğer iki koşulu da kabul eden Kornilov hemen bunları çiğnedi: "vahşi" tümen öncü olarak görevlendirildi ve Krımov tüm harekâtın başına getirildi. Kornilov görüntüyü kurtarmayı bile gerekli görmüyordu.

Bolşevikler taktiklerinin aslî sorunlarını açık açık tartışıyorlardı: bir kitle partisi de zaten başka türlü hareket edemezdi. Hükûmet de Genel Kurmay Karargâhı da Bolşeviklerin yapılacak gösterileri bırakın kışkırtmayı, bunlara karşı da çıktıklarının farkındalardı. Ama nasıl azim düşüncenin babasıysa, siyasî gereklilik de kehanetin anasıdır. Tüm yönetici sınıflar her ne pahasına ihtiyaçları olduğundan ayaklanmanın yaklaştığından bahsediyorlardı. Ayaklanma gününü kâh yarın, kâh öbürsü gün diye veriyorlardı.

Savaş bakanlığında, yani Savinkov'un mahallinde, diye bildiriyordu basın, müteâkip gösteri "çok ciddîye" alınıyordu. *Reç* hareketin inisyatifinin Petrograd Sovyetinin Bolşevik fraksiyonunda olduğunu ilân ediyordu. Politikacı olarak Milkyukov hayalî Bolşevik ayaklanmasına kendini öyle kaptırmıştı ki, tarihçi olarak da bu versiyonu korumayı kendine onur bildi. Şöyle yazıyor: "Bilâhare yayınlanan istihbarat belgelerinde 'Troçki'nin girişimleri'ne yeni Alman para tahsisatının tam da bu tarihlere denk düştüğü bildiriliyordu." Tıpkı Rus istihbarat servisi gibi tarih bilgini de, Alman genelkurmayının Rus yurtseverlerine kolaylık olsun diye adını da verdiği Troçki'nin "tam da o tarihte" —23 temmuzla 4 eylül arası— hapiste olduğunu unutuyor. Dünyanın ekseni denilen şey hayalî bir çizgi olsa da, bu, bilindiği gibi, dünyayı dönmekten alıkoymaz. Kornilov'un harekât planı da aynen böyle hayalî bir Bolşevik hareketini eksen olarak alarak dönüyordu. Hazırlık dönemi için bu tümüyle yeterliydi. Ama sonuç için, daha maddî bir şeyler gerekiyordu.

Askerî fesatın önderlerinden biri, subay Winberg kulislerde neler olup bittiğini açığa vuran ilginç anılarında Bolşeviklerin askerî provokatörlerin çalışmalarına dair iddialarını tümüyle teyit ediyordu. Milyukov, olgular ve belgelerin baskısı altında, "aşırı sol çevrelerin şüphelerinin doğru çıktığını; fabrikalardaki ajitasyonun kuşkusuz subay örgütlerinin yapacakları işin bir parçası olduğunu" kabul etmek zorunda kalmıştı. Ama bunun hiç bir yararı yoktu: Bolşevikler, tarihçinin sızlandığı gibi, "teslim olmamaya" karar verdiler. Kitleler de Bolşevikler olmadan yürüyüşe geçemiyorlardı. Bununla birlikte planda bu engel de öngörülmüştü ve baştan boşa çıkarılmıştı. Petrograd'daki fesatçıların kendilerine taktıkları adla "Cumhuriyetçi Merkez" basitçe Bolşeviklerin yerine geçme kararındaydı. Devrimci bir ayaklanma kışkırtma görevi Kazak albayı Dutov'a emanet edilmişti. Ocak 1918'de Dutov, siyasî dostları ondan "28 ağustos 1917'de ne olup bittiğini" sorduklarında, şöyle cevap vermişti: "28 ağustosla 2 eylül arasında Bolşevik görünümünde ben hareket edecektim." Her şey öngörülmüştü. Plan boşuna genelkurmay subayları tarafından işlenmemişti.

Kerenskiy, kendi payına, Savinkov Mogilev'den döndüğünde, yanlış anlamaların kaldırıldığını ve Genel Kurmay Karargâhının tümüyle plana dahil edildiğini düşünme eğilimindeydi. Stankeviç şöyle yazar: "Tüm ileri gelenlerin yalnız aynı yönde hareket ettiklerini sanmakla kalmayıp, birbirlerine aynı eylem planına sahiplermiş gibi davrandıkları anlar oldu." Ama bu mutlu anlar uzun sürmedi. Olaya, tüm tarihî rastlantılarda olduğu gibi, zorunluluğun tıkacını açan bir rastlantı karıştı. Kerenskiy ilk geçici hükûmetin üyesi, hani şu çok Kutsal Sinod'un dobra vekilharcı olarak burada "aptallar ve namussuzlar" bulunduğunu rapor eden Oktyabrist Lvov'un ziyaretini kabul etti. Kader Lvov'a tek bir plan görünümü altında iki plan olduğunu ve bunların birbirine karşı yöneldiğini açığa vurmak görevini yüklemişti.

İşsiz, ama boşboğaz bir politikacı olarak Lvov kâh Genel Kurmay Karargâhında kâh Kışlık Sarayda iktidarın devri ve ülkenin kurtarılmasına dair bitip tükenmek bilmeyen nağmeler okuyordu. Bu kez de

huzursuz Genel Kurmay Karargâhının şimşekleriyle tehdit ederek Kerenskiy'i dostane bir şekilde sindirerek ulusal temeller üstünde bir hükûmet değişikliği için aracılığını sunmaya gelmişti. Endişeli başbakan Lvov'u Genel Kurmay Karargâhını ve aynı taşla da görünürde suçortağı Savinkov'u kontrol etmek üzere kullanmaya karar verdi. Kerenskiy diktatörlük planından yana olduğunu bildirdi; bu konuda hiç kuşkusuz riyakâr değildi ve Lvov'u girişimlerine devam etmeye teşvik etti, ama bu bir savaş hilesinden başka bir şey değildi.

Lvov Kerenskiy'den yetki alarak Genel Kurmay Karargâhına geri döndüğünde, generaller bu misyonu hükûmetin boyun eğmeye hazır olduğunun bir kanıtı gibi algıladılar. Daha bir gün önce, Kerenskiy Savinkov aracılığıyla bir Kazak birliğinin koruması altında Kornilov planını uygulamak zorunda kalmıştı. Bugünse Genel Kurmay Karargâhına iktidarı ortaklaşa kurmayı teklif ediyordu. Haklı olarak generaller artık bu işe bir el atmaya karar verdiler. Kornilov Lvov'a Bolşeviklerin öngörülen ayaklanmasının "geçici hükûmetin otoritesini devirmek, Almanya'yla barış imzalamak, Baltık denizi donanmasını teslim etmek" amacını taşıdığından "iktidarın hükûmet tarafından derhal başkomutana devrinden" başka bir çözüm yolu olmadığını açıkladı. Kornilov şöyle eklemişti: "Bu başkomutan her kim olursa olsun." Ama makamını kimseye verme niyetinde değildi. Onun yerinden edilmezliği Aziz Georgiy süvarileri, Subaylar Birliği ve Kazak Birlikleri Konseyi'nin ettiği yeminlerle zaten garanti altına alınmıştı. Kerenskiy ve Savinkov'un Bolşevikler karşısında "güvenlikleri"nin sağlanması için Kornilov bu ikisinin Genel Kurmay Karargâhına gelip onun kişisel himayesine sığınmalarını rica ediyordu. Emir subayı Zavoyko Lvov'a hiç ikircikiz bu himayenin neden ibaret olduğunu açıklıyordu.

Moskova'ya dönünce, Lvov Kerenskiy'e bir "dost" olarak Kornilov'un "geçici hükûmet üyelerinin ve özellikle de onun hayatını kurtarmak için" yaptığı öneriyi kabul etmesini şevkle tavsiye etti. Kerenskiy diktatörlükle siyasî oyunun ciddî bir dönemeçten geçtiğini ve sonunun onun için fena bitebileceğini anlamamazlık edemezdi. He-

men harekete geçmeye karar veren Kerenskiy her şeyden önce bu teklifi doğrulamak için Kornilov'a telefon etti. Lvov mesajı doğru aktarmış mıydı? Kerenskiy yalnız kendi adına değil, orada olmayan Lvov adına da soruyordu. "Böyle bir davranış bir detektif için uygun olsa da, bir başbakana yakışmıyordu" diye kaydeder Martınov. Ertesi gün Kerenskiy Savinkov'la birlikte Genel Kurmay Karargâhına gidişinden sanki önceden kararlaştırılmış bir şey gibi söz ediyordu. Telefondaki tüm o diyalog inanılmaz görünüyordu. Demokrat hükûmet reisi ile "cumhuriyetçi" general, sanki yataklı vagonda bir yer söz konusuymuş gibi, iktidarı birbirlerine devrediyorlardı!

Milyukov, Kornilov'un iktidarın kendisine devrilmesini talep edişinde yalnızca "uzun zamandır diktatörlük, iktidarın yeniden örgütlenmesi, vs. üzerine yapılan tüm o pazarlıkların bir devamı"nı görmekte tümüyle haklıdır. Ama Milyukov olayı sanki sonuçta Genel Kurmay Karargâhında bir komplo yapılmamış gibi sunmaya çalıştığında da çok ileri gidiyor. Hiç kuşku yok ki Kornilov eğer daha önceden Kerenskiy'in suçortağı olmasaydı Lvov aracılığıyla taleplerini formüle edemezdi. Fakat bu Kornilov'un ortak bir komplo içinde kendisinin ayrı komplosunu gizlemesine engel teşkil etmiyordu. Kerenskiy ve Savinkov'un Bolşevikleri ve kısmen de sovyetleri tasfiye etmeye hazırlandıkları sırada Kornilov da geçici hükûmeti tasfiyeye niyetlenmişti. İşte Kerenskiy'in istemediği şey de buydu.

26'sı akşamı, Genel Kurmay Karargâhı gerçekten bir kaç saat için hükûmetin direnmeden teslim olacağına inanmıştı. Bu bir fesatın olmadığı değil, komplonun kısa zamanda zafer kazanacağı anlamına geliyordu. Muzaffer bir fesat her zaman kendini meşrulaştıracak yolları bulur. Genel Kurmay Karargâhı nezdinde Dışişleri bakanlığını temsil eden diplomat prens Trubetskoy'un tanıklığı şöyle: "Bu konuşmadan sonra general Kornilov'u gördüm. Derin bir oh çekti ve ona hükûmetin her şeye hazır olup olmadığını sorduğumda evet diye cevap verdi. Kornilov yanılıyordu. O andan itibaren hükûmet Kerenskiy'in şahsında ona boyun eğmeyi bırakmıştı bile.

Genel Kurmay Karargâhının kendi planları var mıydı sahiden?

Mesele genel olarak diktatörlük değil, Kornilov'un diktatörlüğü müydü? Kerenskiy'e alay eder gibi Adalet bakanlığı mı teklif edilecekti? Kornilov Lvov'a bunu ima ederek oldukça ihtiyatsız davranmıştı. Kendini devrimle özdeşleştiren Kerenskiy Maliye bakanı Nekrassov'a şöyle bağırıyordu: "Devrimi onlara teslim etmeyeceğim!" Kalender dost Lvov hemen tutuklandı ve Kışlık Sarayda yanı başında iki nöbetçiyle, dişlerini gıcırdatarak, "duvarın öbür yanında, yandaki II. Aleksandr'ın odasında işlerin gidişatından memnun Kerenskiy'in durmaksızın opera ezgileri seslendirişini" dinleyerek uykusuz bir gece geçirdi. O saatlerde Kerenskiy kendini müthiş enerjik hissediyordu.

Petrograd o günlerde bir çifte kaygıyla yaşıyordu. Basın tarafından bilhassa abartılan siyasî tansiyon içinde bir infilâk barındırıyordu. Riga'nın düşüşü cepheyi daha yakın kılıyordu. Monarşinin düşüşünden çok evvel ortaya çıkan savaş koşullarında ortaya atılmış olan başkentin tahliyesi meselesi yeni bir yakıcılık kazandı. Zenginler şehri terkediyorlardı. Burjuvazinin kaçışı düşmanın işgalinden çok yeni bir ayaklanmadan duyduğu korkudan kaynaklanıyordu. 26 ağustosta, Bolşevik partisinin merkez komitesi uyarısını tekrarladı: "sözüm ona bizim partimiz adına bilmediğimiz kişiler kışkırtmacı bir ajitasyon yürütüyorlar." Petrograd Sovyetinin, sendikaların, fabrika ve işyeri komitelerinin yürütme organları aynı gün şu beyanatta bulunuyorlardı: hiç bir işçi örgütü, hiç bir siyasî parti her hangi bir gösteri çağrısında bulunmuyor. Bununla beraber, ertesi gün hükûmetin devrileceğine dair söylentiler bir an bile durmuyordu. basın şöyle diyordu: "Hükûmet çevrelerinde her türlü gösteri girişimini ezme yolunda oybirliğiyle karar alındığı bildiriliyor." Ezmeden önce gösteriyi kışkırtma yolunda tüm önlemler alınmıştı zaten.

27'si sabahı, yalnızca gazeteler Genel Kurmay Karargâhının isyan niyetlerine dair henüz hiç bir şey yayınlamış değillerdi, ama tersine Savinkov'la yapılan bir mülâkatta da "general Kornilov'un geçici hükûmetin güvenine tam mazhar olduğu" da temin ediliyordu. Devrimin yarı yıl dönümü günü az rastlanır bir sükûnet içinde geçiyordu. İşçilerle askerler gösteriye benzeyebilecek her şeyden kaçınıyorlardı.

Karışıklıkların doğmasından çekinen burjuvazi evine kapanmış oturuyordu. Sokaklar bomboştu. Mart meydanındaki Şubat kurbanlarının mezarları unutulmuş gözüküyordu.

Uzun zamandır beklenen ülkeyi selâmete kavuşturacak günün sabahında başkomutan başbakandan bir telgraf emri aldı: görevi genelkurmay başkanına devredip derhal Petrograd'a gel. Olay birden hiç beklenmedik bir dönemece giriyordu. General kendi deyişiyle "ikili bir oyun oynandığını" anladı. Daha doğru ifade etmek için kendi ikili oyununun ortaya çıkarıldığını söyleyebilirdi. Kornilov boyun eğmemeye karar verdi. Savinkov'un telgrafla uyarıları da bir işe yaramadı. Halka bildirisinde başkomutan şöyle diyordu: "Açıkça harekete geçmek zorunda bırakılan ben general Kornilov geçici hükûmetin, sovyetlerdeki Bolşevik çoğunluğun baskısı altında, düşmanın Riga kıyılarına çıkartma yaptığı, ordumuzu dağıttığı ve ülkeyi tahrip ettiği bir sırada, Alman genelkurmayının planlarıyla tam bir uyum içinde hareket ettiğini ilân ederim." İktidarı hainlere bırakmak istemeyen o, Kornilov da "şeref tarlasında ölmeyi tercih" etmişti. Bu bildirinin yazarı hakkında daha sonraları Milyukov belli bir hayranlıkla şöyle yazmıştı: "Hiç bir hukukî incelik tanımayan ve tutumunun doğru olduğuna kanaât getirdiği andan itibaren dümdüz amaca yürüyen kararlı bir adam." Kendi hükûmetini devirmek için cepheden birlik kaydıran bir başkomutan her hâlde "hukukî incelikler" yönünden duyarlı addedilemezdi.

Kerenskiy Kornilov'u kişisel otoritesine dayalı olarak görevden azletmişti. O zaman zaten ortada geçici hükûmet diye bir şey kalmamıştı. 26'sı akşamı, bakan beyler mutlu bir rastlantı sonucu tüm partilerin arzularına cevap verecek şekilde istifalarını vermişlerdi. Daha Genel Kurmay Karargâhıyla hükûmetin arasının bozulmasından bir kaç gün önce general Lukomskiy Lvov'u Aladin kanalıyla uyarmıştı: "Kadetlerin 27 ağustosta hükûmeti zora sokmak için geçici hükûmetten çekilmelerini ve böylelikle de anlaşmazlıklardan kendilerini sıyırmalarını sağlamak fena olmayacaktır." Kadetler bu tavsiyeye uyma fırsatını kaçırmadılar. Öte yandan, Kerenskiy de Kornilov'un isyanıy-

la mücadele etmeyi "ancak iktidar kendisine tümüyle verilmek şartıyla" mümkün gördüğünü açıklıyordu hükûmete. Diğer bakanlar da kendi paylarına istifa etmek için bu mutlu gerekçeyi bekler gibiydiler. Koalisyon böylece yeni bir sınava daha tabi tutulmuştu. Milyukov şöyle yazar: "Kadet partisinden bakanlar geçici hükûmete gelecekteki katılımlarına halel getirmeyecek şekilde şimdilik istifa ettiklerini açıkladılar." Geleneklerine bağlı bir şekilde, Kadetler sonuca göre tavır almak üzere mücadele günleri boyunca kuytuda beklemek istiyorlardı. Uzlaşmacıların kendi mevkilerini boş tutacaklarından kuşku duymuyorlardı. Sorumluluğu üzerlerinden atan Kadetler tüm diğer istifacı bakanlarla birlikte bilâhare tüm "özel nitelikli" hükûmet konferanslarında yer aldılar. İç savaşa hazırlanan her iki kamp da, gerçek olmasa da, akla gelebilecek tüm hayalî yetkilerle donanmış vaziyette, "özel" olarak, hükûmet reisinin etrafında toplanmışlardı.

Genel Kurmay Karargâhında Kerenskiy'den gelen telgrafta yer alan "Petrograd ve banliyösü üzerine yöneltilen tüm birlikler durdurulsun ve eski yerlerine getirilsin" emri üzerine Kornilov şu notu yazmıştı: "Bu emir uygulanmayacak, Birlikler Petrograd üzerine sevkedilecek." Silahlı ayaklanma hareketi böylece sağlam bir şekilde yoluna sokulmuştu. Daha açıkça ifade etmek gerekirse: üç süvari tümeni demiryoluyla başkente doğru yol alıyorlardı.

Kerenskiy'in Petrograd'daki birliklere duyurusunda şöyle deniyordu: General Kornilov yurtseverliğini ve halka bağlılığını açıkladıktan sonra... cepheden birlik kaydırmış ve... bunları Petrograd üzerine sürmüştür." Kerenskiy cephedeki birliklerin yalnızca onun bilgisi dahilinde kaydırılmadığını, ama bu birliklerin bizzat onun emriyle, şimdi karşılarında Kornilov'un düzenbazlığını ihbar ettiği garnizonun bastırılmasını sağlamak üzere kaydırıldığını da dikkatlice pas geçiyordu.

Asi başkomutan da lâfını esirgemiyordu. Telgrafında şöyle diyordu: "Hainler bizim aramızda değil, orada Alman parasına hükûmetin caniyane göz yummasıyla Rusya'nın satıldığı Petrograd'da." Böylece Bolşeviklere atılan iftira sürekli kendine yeni yollar buluyordu.

İstifa etmiş bakanlar kurulunun başkanının opera aryaları söyle-

diği heyecan dolu gece çabuk sona ermişti. Kornilov'a karşı mücadele hangi dönemeçte olursa olsun çok acı sonlarla bitebilirdi. Kerenskiy şöyle yazıyor: "Genel Kurmay Karargâhının isyan ettiği günün gecesi Peterburg'daki işçi ve asker sovyetleri çevrelerinde Savinkov'un general Kornilov'un hareketiyle bir bağlantısı olduğu şayiası inatla yayılmıştı." Söylenti Savinkov'un hemen ardından Kerenskiy'in adını anıyordu ve yanılmıyordu. Yakında en korkunç ifşaaların ortaya çıkacağından korkuluyordu.

Kerenskiy şöyle anlatır: "25 ağustosu 26'ya bağlayan gece geç bir saatte Savaş bakanı müsteşarı çok heyecanlı bir şekilde odasına girdi. 'Sayın başbakan' dedi bana Savinkov doğrularak, 'beni derhal Kornilov'un işbirlikçisi diye tutuklamanızı rica ediyorum. Ama bana güveniniz varsa, halka asilerle hiç bir ilişkimin olmadığını gerçekten kanıtlama fırsatı veriniz...' " Bu açıklamaya cevap olarak, diye devam eder Kerenskiy "hemen oracıkta Savinkov'u general Kornilov'un kuvvetlerine karşı Petrograd'ın savunulması için en geniş yetkilerle Petrograd'ın geçici genel valisi olarak atadım." Dahası, Savinkov'un talebi üzerine Kerenskiy ona vekil olarak Filonenko'yu atadı. Böylece, isyan olayı da, tıpkı bastırma harekâtı gibi, "direktuar" içinde çözülmüştü.

Savinkov'un yıldırım hızıyla genel valiliğe atanması Kerenskiy'e siyasî vaziyetin kurtarılması mücadelesi tarafından dayatılmıştı. Kerenskiy Savinkov'u sovyetlere ihbar etse, Savinkov da hemen Kerenskiy'i ihbar edecekti. Buna karşılık, Kerenskiy'den, şantajla karışık, Kornilov'a karşı harekâta aşikâr bir şekilde katılarak kendini meşrulaştırma imkânını elde eden Savinkov şimdi Kerenskiy'i aklamak için elinden geleni yapabilirdi. "Genel vali" karşı devrimle mücadele etmek için değil, asıl komplonun izlerini silmek için elzemdi. Suç ortaklarının birlikte çalışmaları işte bu doğrultuda başlamıştı.

Savinkov şunu aktarır: "28 ağustos, sabaha karşı dörtte Kerenskiy'in çağrısı üzerine Kışlık Saraya geldim ve burada general Alekseyev ile Tereşçenko'yla karşılaştım. Dördümüz Lvov'un ultimatomunun bir yanlış anlamadan başka bir şey olmadığı noktasında anlaş-

tık." Bu tan yeri ağarmadan evvel varılan uzlaşmadaki aracı rol yeni genel valiye aitti. Kulisteki yönetici ise Milyukov'du: gün boyunca sahneden inmemişti. Kornilov'u "koyun kafalı" diye adlandırsa da, Alekseyev onunla aynı saftaydı. Fesatçılarla yardımcıları tüm olup biteni bir "yanlış anlama" gibi sunmak, yani hep beraber mümkün mertebe ortak planı kurtarmak üzere kamuoyunu aldatmak için son bir çaba gösterdiler. Vahşi tümen, general Krımov, Kazak birlikleri, görevi bırakmayan Kornilov, başkent üzerine yürüyüş, tüm bunlar "yanlış anlama"nın yanında ayrıntıydı! Olayların uğursuz bir şekilde içiçe girmesinden ürkmüş olan Kerenskiy artık "Devrimi onlara teslim etmeyeceğim!" diye bağırmıyordu. Alekseyev'le anlaşır anlaşmaz, Kışlık Saraydaki basın kabul salonuna geçti ve tüm gazetelerden Kornilov'u hain ilân eden bildirisinin çıkartılmasını istedi. Gazetelerin verdikleri cevaptan bunun teknik olarak mümkün olmadığı ortaya çıkınca, Kerenskiy şöyle bağırmıştı: "Bu çok kötü!" Ertesi günkü gazetelerde yer alan bu küçük olay ulusun yüksek hakeminin pisliğe batmış kişiliğini eşsiz bir canlılıkla aydınlatır. Kerenskiy demokrasiyi ve burjuvaziyi öylesine mükemmel bir şekilde şahsında cisimleştirmişti ki, şimdi de devlet otoritesinin en yüksek temsilcisi ile ona karşı caniyane bir komploya girişeni aynı kimlikte birleştirmişti.

28 ağustos sabahı hükûmet ile başkomutan arasındaki bozuşma tüm ülkenin gözünde bir olup bitti hâlini almıştı. Bu olaya derhal Borsa da bulaşmıştı. Kornilov'un Moskova'da Riga'nın düşmesi tehditinde bulunduğu konuşma borsa oyuncuları üzerinde Rus hisselerinin değerini düşürme yönünde etki ederken, generallerin açık komplosunun haberi de genel bir yükselişe sebep olmuştu. Şubat Rejiminin çöküşüne gösterdiği tepkiyle Borsa Kornilov'un zaferinden şüphe etmeyen varlıklı sınıfların ruh hâlleri ve umutlarının inkâr edilemez bir ifadesini sunmuştu.

Kerenskiy'in evvelki gün geçici olarak komutayı üzerine almasını emrettiği genelkurmay başkanı Lukomskiy şöyle cevap verdi: "General Kornilov'un vazifesini üzerime almayı mümkün görmüyorum, zira bunu sonucunda orduda Rusya'nın zararına bir patlama çıkabilir."

Geçici hükûmete fazla gecikmeden bağlılığını bildiren Kafkasya askerî bölgesi komutanı hariç, diğer yüksek komutanlar farklı ses tonlarıyla general Kornilov'un taleplerini destekliyorlardı. Kadetlerden ilham alan Subaylar Birliği Üst Komitesi tüm kara ve deniz ordusu komutanlıklarına şu telgrafı gönderdi: "Bize bir çok kez devlet gücüne sahip olmadığını kanıtlayan geçici hükûmet şimdi de adını bir provokasyonla kirletti ve artık uzun süre Rusya'nın başında kalamaz..." Subaylar Birliğinin onursal başkanı da Lukomskiy'in ta kendisiydi! 3. süvari kıtasının başına getirilen general Krasnov'a Genel Kurmay Karargâhında şöyle dendi: "Hiç kimse Kerenskiy'i savunmayacak. Bu sadece bir gezi. Her şey hazır."

Komplonun yöneticileri ve esinleyicilerinin iyimser hesapları üzerine prens Trubetskoy'un Dışişleri bakanına çektiği şifreli bir telgraf oldukça doğru bir fikir verir: "Durumu dikkatle değerlendirdikten sonra, itiraf etmek gerekir ki tüm yüksek komutanlık, subay takımının ezici çoğunluğu ve en iyi savaşçılar Kornilov'u izleyecekler. Cephe gerisinde tüm Kazaklar, askerî okulların çoğunluğu ve en iyi birlikler onun yanında yer alacaklar. Fizik güce bir de sosyalist olmayan halkın tüm katmanlarının rızasını ve aşağı sınıflarda da ilk kamçı darbesinde hizaya gelecek olan kayıtsızlığı eklemek gerekir. Mart sosyalistlerinin çoğunun, kazandığı takdirde Kornilov'un yanında yer almakta gecikmeyeceğine şüphe yoktur." Trubetskoy yalnızca Genel Kurmay Karargâhının ümitlerini değil, müttefik misyonların tutumlarını da temsil ediyordu. Petrograd'ı fethetmeye giden Kornilov'un müfrezesinde İngiliz personeliyle İngiliz zırhlı arabaları da bulunuyordu. Bunların en güvenilir birlikler olduğunu düşünebiliriz. Rusya'daki İngiliz askerî misyonunun şefi general Knox Amerikalı albay Robbins'e Kornilov'u desteklememesi yüzünden sitem ediyordu. Britanyalı general şöyle diyordu: "Ben Kerenskiy hükûmetiyle ilgilenmiyorum, o çok zayıf; bir askerî diktatörlük lâzım, Kazaklar lâzım, bu halkın kırbaca ihtiyacı var! Gerekli olan şey aynen diktatörlük."

Farklı farklı yerlerden gelen tüm bu sesler Kışlık Saraya ulaşıyordu ve içindekiler üzerinde sarsıcı bir etkide bulunuyordu. Korni-

lov'un başarısı kaçınılmaz gibi görünüyordu. Bakan Nekrassov dostlarına oyunun hepten kaybedildiğini ve geriye namusluca ölmekten başka bir şey kalmadığını bildirmişti. Milyukov bunu şöyle doğrular: "Sovyetin en gözde bazı yöneticileri Kornilov'un zafer kazanması durumunda kendilerini bekleyen akıbeti önceden hissederek yurtdışı pasaportlarını hazırlamaya koyulmuşlardı."

Kornilov'un birliklerinin yaklaştığına dair her saat başı yeni, her biri birbirinden tehditkâr haberler geliyordu. Burjuva basını bu haberleri iştahla karşılıyor, abartıyor, büyütüyor ve bir panik atmosferi yaratıyordu.

28 ağustos saat yarımda: "General Kornilov'un gönderdiği bir müfreze Luga yakınlarında kamp kurdu." Saat iki buçukta: "Kornilov'un birliklerini taşıyan dokuz yeni tren Oredej garından geçtiler. Baş trende bir demiryolcular taburu bulunuyor." Öğleden sonra saat üçte: "Luga garnizonu general Kornilov'un birliklerine teslim oldu ve tüm silahlarını devretti. Luga'daki gar ve tüm hükûmet binaları Kornilov'un birlikleri tarafından işgal edildi." Akşam altıda: "Kornilov'un birliklerinden iki kol Narva'dan bir yarma harekâtına giriştiler ve şu an Gatçina'dan yarım verst mesafede bulunuyorlar. İki başka kol da Gatçina yolu üzerinde." 29 ağustos sabaha karşı ikide: "Antropşino (Petrograd'dan otuz üç kilometre uzaklıkta) istasyonunda hükûmet birlikleriyle Kornilov'un birlikleri arasında bir çatışma başladı. İki taraftan da ölü ve yaralılar var." Aynı gece, Kaledin'in Petrograd ve Moskova'nın Rusya'nın tahıl ambarı olan Güneyle bağlantılarını kesme tehditinde bulunduğu öğrenildi.

Genel Kurmay Karargâhı, cephe başkomutanları, İngiliz misyonu, subay takımı, askerî kollar, demiryolu taburları, Kazaklar, Kaledin; tüm bunlar Kışlık Sarayın malakit salonunda Yargı Gününün trompet sesleri gibi yankılanıyordu.

Kaçınılmaz hafifletmelerle de olsa Kerenskiy de bunu bizzat itiraf ediyordu: "28 ağustos günü en büyük belirsizliklerin olduğu, Kornilov'un hasımlarının güçlerinden en fazla şüphe edildiği, demokrat çevrelerde en tedirgin gündü." Bu sözlerin altında neyin gizli olduğu-

nu anlamak zor değil. Hükûmet başkanı yalnızca iki kamptan hangisinin daha güçlü olduğu değil, hangisinin kendisi için daha korkunç olduğu konusunda da meraktan ölüyordu. Moskova tiyatrosunun sahnesinde "ne sizinle sağda, ne sizinle soldayız" lâfları çok yerinde bir etki yapıyordu. Ha patladı ha patlayacak olan iç savaşın diline tercüme edildiğinde, bunlar Kerenskiy'in küçük çevresinin hem sağda hem de solda bir işe yaramayacağı anlamına geliyordu. Stankeviç şöyle yazar: "Her şeyi mahveden bir dramın gerçekleşmesi karşısında biz hepimiz umutsuzluk içinde şaşkına dönmüş durumdaydık. Açmazımızın derecesi şuradan belliydi ki, Genel Kurmay Karargâhıyla hükûmet arasındaki bozuşmadan sonra bile herhangi bir uzlaşmaya varmak için çabalar gösterilmişti."

Üçüncü kişi sıfatıyla hareket etmeyi yeğleyen Milyukov "bu koşullarda bir arabuluculuk fikri kendiliğinden doğuyordu" diye açıklar. Milyukov 28'i akşamı Kışlık Saraya çıkıp "Kerenskiy'e tümüyle formel, yasayı ihlâl etmeme tutumundan vazgeçmesini tavsiye" etti. Cevizin içini kabuğundan ayırdetmenin zorunlu olduğunun farkındaki liberal lider aynı zamanda güvenilir bir arabulucu olmaya da en elverişli kişiydi. 13 ağustosta, Milyukov doğrudan Kornilov'dan ayaklanmanın 27'sinde yapılacağını öğrenmişti. Ertesi gün, 14'ünde, Milyukov Konferanstaki konuşmasında "başkomutan tarafından belirtilen önlemlerin acilen alınması her türlü kuşkunun, gözdağının, işten el çektirmenin ötesindedir" buyurmuştu. 27'sine dek, Kornilov kuşkunun dışında kalmalıydı! Milyukov, aynı zamanda da, Kerenskiy'e "gönülden ve itirazsız" destek sözü veriyordu. Kendisi de "itirazsız" destek veren idam ipini hatırlamamak elde değil!

Kerenskiy de, kendi yönünden, arabuluculuk teklifi sunan Milyukov'un "ona gerçek gücün Kornilov'un yanında bulunduğunu göstermek için çok uygun bir zaman seçtiğini" itiraf eder. Konuşma öyle mutlu bir son buldu ki, çıkışta Milyukov siyaset arkadaşlarına general Alekseyev'i Kornilov'un hiç bir itirazda bulunmayacağı Kerenskiy'in halefi olarak gösterdi. Gönlü bol Alekseyev de buna razı oldu.

Milyukov'un ardında da ondan daha büyüğü vardı. Akşam geç

vakit, İngiliz elçisi Buchanan Dışişleri bakanına müttefik güçlerin temsilcilerinin "insanlık namına ve tamiri mümkün olmayan bir felâketin önlenmesi arzusuyla" oybirliğiyle yardım teklifi sunduklarını belirten bir nota verdi. Hükûmetle asi general arasındaki resmî arabuluculuk isyana bir destekten ve sigorta priminden başka bir şey değildi. Cevap olarak, Tereşçenko, geçici hükûmet adına, programının büyük kısmı hükûmet tarafından kabul edilen Kornilov'un isyanı hususunda "son derece şaşırdıklarını" ifade etti.

Terkedilmiş ve bitkin durumdaki Kerenskiy istifa etmiş bakanlarıyla yeni bir toplantı tertiplenmekten başka bir yol bulamadı. Bu anlamsız işe kendini verdiği sırada, düşman kademelerinin ilerlemesi hakkında özellikle alarm zilleri çalan haberler alındı. Nekrassov "birkaç saat içinde, Kornilov'un birliklerinin artık Petrograd'a giriş olacakları" tahmininde bulundu. Sabık bakanlar kafa patlatmaya başladılar: "Bu koşullarda, nasıl bir hükûmet kurmak uygun olurdu?" Bir direktuar fikri tekrar su yüzüne çıktı. Sağ da, sol da "direktuar"a general Alekseyev'in de katılması düşüncesine sempatiyle baktılar. Kadet Kokoşkin Alekseyev'in hükûmetin başına getirilmesi gerektiğini söylüyordu. Bazı tanıklıklara göre, iktidarı başka birine devretme önerisi bizzat Milyukov'la yaptığı görüşmeyi açıkça zikreden Kerenskiy tarafından yapılmıştı. Hiç kimse itiraz etmedi. Alekseyev'in adaylığında herkes uzlaşıyordu. Milyukov'un planı gerçekleşmeye çok yakındı. Fakat tam tansiyon en yüksek mertebedeyken, dramatik biçimde kapı çalındı; yan salonda Karşı Devrimle Mücadele Komitesinden bir heyet bekliyordu. Tam zamanında gelmişti: karşı devrimin en tehlikeli yuvalarından biri Kışlık Sarayın bir salonundaki bu Kornilovcuların, arabulucuların ve teslimiyetçilerin acınacak, korkakça ve hain toplantısıydı.

27'si akşamı işçi ve asker sovyetleri yürütme komitesi ile köylü sovyeti yürütme komitesinin ortak oturumunda yeni bir organ teşkil edildi ve bu organ üç sovyet partisi, iki yürütme komitesi, sendikalar merkezi ve Petrograd Sovyeti tarafından özellikle seçilen temsilcilerden meydana geldi. Bu *ad hoc* mücadele komitesinin kurulma-

sıyla aslında yönetici sovyet kurumlarının kendilerini kadük ettikleri ve devrimci görevler için yeni bir kana ihtiyaç olduğu kabul edilmiş oluyordu.

Generale karşı kitlelerin desteğini aramak zorunda kalan uzlaşmacılar sol omuzlarını öne çıkarmakta acele ediyorlardı. Tüm ilkesel sorunların Kurucu Meclise bırakılmasını isteyen konuşmalar birdenbire unutulmuştu. Menşevikler hükûmetten demokatik cumhuriyetin derhal ilânını, Devlet Dumasının lağvını ve toprak reformunun uygulanmasını isteyeceklerini açıkladılar. İşte "cumhuriyet" adı ilk kez bu şekilde hükûmetin başkomutanın ihanetiyle ilgili beyanatında yer aldı.

İktidar meselesi konusunda, yürütme komiteleri ayrılan Kadetlerin yerine demokratik unsurların geçirilmesiyle şimdilik hükûmetin olduğu gibi bırakılmasının gerekli olduğunu ve meselenin kökten çözümü için de çok yakın zamanda Çheidze'nin platformu üzerinde Moskova'da tüm örgütlerin bir kongresinin toplanmasını kabul ettiler. Bununla beraber, gece sürdürülen görüşmelerden sonra, Kerenskiy'in hükûmet üzerinde demokratik bir kontrolü kesinlikle kabul etmediği ortaya çıktı. Ayağının altındaki toprağın hem sağdan, hem de soldan kaydığını hisseden Kerenskiy var gücüyle güçlü bir iktidar hülyasının kendi için henüz soğumadığı "direktuar" fikrine sarıldı. Smolnıy Enstitüsündeki yeni bıktırıcı ve kısır tartışmalardan sonra, yürütme komitelerinin ilk tasarısına rıza göstermesi için ricada bulunmak üzere bir kez daha eşsiz ve yeri doldurulmaz Kerenskiy'e başvurma kararı alındı. Sabah yedi buçukta, Tsereteli Kerenskiy'in taviz vermeyi reddettiğini, "kayıtsız bir destek" talep ettiğini, ama "devletin tüm gücüyle" karşı devrimle mücadele etmeyi kabul ettiğini bildirmek üzere geri geldi. Uykusuz geçen geceden yorgun düşmüş olan yürütme komiteleri sonunda tutarsız "direktuar" fikrine teslim oldular.

Kornilov'a karşı mücadelede "devletin tüm güçlerini" harekete geçirme konusunda Kerenskiy'in verdiği tumturaklı taahhüt, onu bilindiği gibi, Milyukov, Alekseyev ve müstafi bakanlarla, Genel Kurmay Karargâhı karşısında barışçı bir teslimiyet konusunda, gece ka-

pının tak tak vurulmasıyla bozulan, görüşmeler yapmaktan alıkoymadı. Bir kaç gün sonra, Savunma Komitesinin aktif üyelerinden biri olan Menşevik Bogdanov Petrograd Sovyetine Kerenskiy'in düzenbazlığını ihtiyatlı, ama ikircikiz biçimde rapor ediyordu. Geçici hükûmet kararsızken ve Kornilov'un macerasının nasıl biteceği pek belli değilken, Milyukov ve Alekseyev gibi arabulucular çıkageldiler..." Savunma Komitesi araya girdi ve "büyük bir enerjiyle" açık bir mücadele talep etti. Bogdanov şöyle devam ediyordu: "Bizim etkimizle, hükûmet tüm pazarlıkları durdurdu ve Kornilov'un tüm önerilerini reddetti..."

Hükûmet reisi daha dün sol kampa karşı komplo düzenlerken bugün onların siyasî mahkûmu olunca, 26'sında yalnızca düşünmek için zaman kazanmak üzere istifa etmiş olan Kadet bakanlar Kerenskiy'in yurtsever, sadık ve kurtarıcı bir isyanı bastırmasındaki sorumluluğunu paylaşamayacaklarını bildirerek hükûmeti kesin olarak terkettiklerini ilân ettiler. Bakanlar istifa etmiş, danışmanlar, dostlar da birbiri ardısıra Kışlık Sarayı terkediyorlardı. Bu bizzat Kerenskiy'in ifadesiyle "açıkça yenilgiye mahkûm bir yerden kitlesel bir göç"tü. 28'i 29'a bağlayan gece Kerenskiy "Kışlık Sarayda hemen hemen tek başına geziniyordu." Kahramanlık aryaları aklına bile gelmiyordu. "O geçmek bilmez günlerde üstüme tüm ağırlığıyla çöken sorumluluk gerçekten gayri-insanîydi." Söz konusu sorumluluk Kerenskiy'in şahsî akıbetiyle ilgiliydi. Geri kalan her şey artık zaten ondan bağımsız olarak gerçekleşiyordu.

10. Burjuvazi Demokrasiyle Ölçülür

28 ağustosta, Kışlık Saray korku nöbetiyle titrerken, "vahşi" tümenin komutanı prens Bagration telefonla Kornilov'a "yerlilerin vatana karşı vazifelerini yerine getireceklerini ve ulu kahramanlarının bir emriyle... kanlarının son damlasını akıtacaklarını" bildiriyordu. Bir kaç saat sonra, tümenin hareketi durdu. 31 ağustosta başında yine Bagration'un bulunduğu özel bir heyet Kerenskiy'e tümenin tümüyle geçici hükûmete tabi olduğunu temin ediyordu. Tüm bunlar yalnızca çatışmasız değil, bir tek silah bile atılmadan gerçekleşmişti. Olay, bırakın kanın son damlasını, ilk damlasının bile akıtılmasını gerektirmedi. Kornilov'un askerleri kendilerine Petrograd yolunu açmak için silahlarına davranmaya bile kalkışmadılar. Komutanları bunu onlara emretmeye cüret edemediler. Hiç bir yerde, hükûmete bağlı birlikler Kornilov'un müfrezelerinin ileriye atılışlarını durdurmak için zora başvurmak zorunda kalmadılar. Komplo çözüldü, darmadağın oldu ve buharlaştı.

Bunu açıklamak için mücadeleye katılan güçleri daha yakından incelemek gerekir. Her şeyden önce, fesatçıların kurmay heyetinin eski çarlık kurmayları olduğunu, yani içine daldıkları büyük oyunda önceden iki veya üç hamle sonrasını düşünmekten aciz, beyinsiz koltuk adamları olduğunu belirtmek zorundayız. Bu keşif bizim için hiç de beklenmedik değil. Kornilov darbe gününü haftalar evvelden tespit etmiş olsa da, hiç bir şey gerektiği gibi öngörülmemiş ve hesaplanmamıştı. İsyanın askerî hazırlıkları beceriksizce, ihmalkârlıkla, rastgele yürütülmüştü. Tertibat ve komutadaki karmaşık değişiklikler kâh harekete geçildiği günün arifesinde kâh yola çıktıktan sonra yapılmıştı. Devrime ilk darbeyi vuracak olan "vahşi" tümen topu topu bin üç yüz elli savaşçıdan oluşuyordu ve altı yüz tüfek, bin mızrak ve beş yüz kılıç eksikleri vardı. Çatışmaların başlamasından beş

gün önce, Kornilov tümenin kolorduya çevrilmesi emrini vermişti. Tüm ders kitaplarının mahkûm ettiği böyle bir önlem kuşkusuz subayların aylıklarını artırarak teşvikini öngörüyordu. Martınov şöyle yazar: "Eksik silahların Pskov'dan tedarik edileceğini bildiren telgraf Bagration tarafından ancak 31 ağustosta, girişimin artık tümüyle başarısızlığa uğradığı sırada alındı."

Cepheden Petrograd'a özel görevlilerin gönderilmesi hususuyla Genel Kurmay Karargâhı ancak son dakikada ilgilenmişti. Görevi kabul eden subaylar paraya boğulmuşlardı ve özel vagonlarda seyahat ediyorlardı. Ama yurtsever kahramanlar ülkeyi kurtarmak için pek de acele etmiyorlardı. İki gün sonra, Genel Kurmay Karargâhıyla başkent arasındaki demiryolu bağlantısı koptu ve çoğu görevli öngörülen çalışma yerlerine varamadılar.

Bununla beraber, başkentte, üye sayıları iki bine varan, Kornilov'a bağlı bir örgüt vardı. Fesatçılar özel görevler üstlenmiş gruplar hâlinde bölümlere ayrılmışlardı: zırhlı arabalara el koyma, Sovyetin en gözde üyelerinin tutuklanması ve katli, geçici hükûmetin gözaltına alınması, en önemli binaların ele geçirilmesi, vb. Askerî Görev Birliği cemiyetinin başkanı Winberg'e göre, "Krımov'un birliklerinin buraya vardığı sırada, devrimin başlıca güçleri, Krımov'a şehirde düzeni yeniden sağlamaktan başka iş bırakmayacak tarzda kırılmış, yok edilmiş veya zararsız hâle getirilmiş olmalıydı." Doğrusunu söylemek gerekirse, Mogilev'de, bu eylem planının abartılı olduğu düşünülüyor ve asıl görev Krımov'a tevdi ediliyordu. Öte yandan Genel Kurmay Karargâhı Cumhuriyetçi Merkez'e bağlı müfrezelerden de ciddî bir yardım bekliyordu.

Ama Petrograd'daki fesatçılar, sanki ortada yoklarmış gibi, kendilerini göstermediler, seslerini çıkarmadılar, parmaklarını bile kımıldatmadılar. Winberg bu bilmeceyi oldukça basit bir şekilde açıklar. İstihbarat servisinin başındaki albay Heimann en belirleyici saatleri banliyöde bir lokantada geçirmişti ve Kornilov tarafından başkentteki tüm yurtsever derneklerin faaliyetlerini birleştirmekle doğrudan görevlendirilen albay Sidorin, tıpkı askerî bölüm başkanı albay Duci-

metière gibi, "kaybolmuştu ve hiç bir yerde bulunamamıştı". "Bolşevik kisvesi altında" harekete geçecek olan Kazak albayı Dutov daha sonra şöyle sızlanmıştır: "Koştum... ve insanları sokağa çağırdım, ama kimse beni izlemedi."

Komplo tertibatına ayrılan paralar, Winberg'e göre, başlıca iştirakçiler tarafından iç edilmiş ve har vurup harman savrulmuştu. Denikin, albay Sidorin'in "yaklaşık yüz elli bin ruble kadar tutan, tertibatın son kaynaklarını yanına alarak Finlandiya'ya kaçtığını" söylemiştir. Kışlık Sarayda tutuklandığını belirttiğimiz Lvov daha sonraları subaylara kayda değer bir para vermesi gereken gizli bağışçılardan birinin kararlaştırılan yere geldiğini, ama burada fesatçıları zil zurna sarhoş görünce, parayı vermekten vazgeçtiğini anlatmıştır. Winberg bu gerçekten üzücü "beklenmedik olaylar" olmasaydı, planın tümüyle başarılı olacağı düşüncesindedir. Ama geriye yine de bir soru kalıyor: neden yurtsever girişimin etrafında özellikle sarhoşlar, yağmacılar ve hainler toplanmıştı? Her tarihî görevin kendine uygun kadroları harekete geçirdiğinden dolayı olmasın?

Komploya katılanların terkibi, üst yöneticilerden başlayarak, pek yerinde değildi. Sağ Kadet İzgoyev şöyle der: "General Kornilov siviller arasında çok popülerdi, ama ne askerler arasında, ne de benim gözlediğim cephe gerisinde böyle değildi." Sivil halk derken, İzgoyev Nevskiy Prospekt'teki insanları kastediyor. Cephe ve gerisindeki halk kitlelerine gelince, Kornilov onlara yabancı, iğrenç ve nefret edilesi bir tip olarak gözüküyordu.

Kısa bir süre sonra II. Wilhelm'in vassallığına girecek olan 3. süvari kolordusu komutanlığına atanan monarşist general Krasnov "büyük bir emel peşindeki Kornilov'un kendisinin, sanki kendi de zafere inanmıyormuş gibi, Türkmenler ve şok tugaylarıyla çevrili olarak Mogilev'de kalmış olmasına" şaşmıştı. Fransız gazetecesi Claude Anet'nin Kornilov'a niçin kader anında bizzat Petrograd'a yürümediği sorusuna fesatın reisi şu cevabı vermişti: "Hastaydım, sıtmaya tutulmuştum ve eski enerjime sahip değildim."

Bir çok talihsizlik vardı: bir iş baştan kaybedilmiş olduğunda hep

böyle olur. Ruh hâlleri itibariyle, fesatçılar engel tanımayan bir debdebe sarhoşluğu ile ilk gerçek engel karşısında tam bir yılgınlığa düşüş arasında tereddüt ediyorlardı. Mesele Kornilov'un sıtmaya tutulması değil, ama varlıklı sınıfların iradesini felçleştiren çok daha özel, uğursuz, tedavisi namümkün bir hastalığa yakalanmasıydı.

Kadetler, Romanovlar monarşisinin restorasyonunu kastederek, Kornilov'un karşı devrimci niyetleri olduğunu ciddî olarak inkâr ediyorlardı. Sanki mesele buydu! Kornilov'un "cumhuriyetçiliği" monarşist Lukomskiy'i onunla kol kola yürümekten hiç de alıkoymuyordu, ne de Rus Halk Birliği başkanı Rimskiy-Korsakov'un isyan günü Kornilov'a "Tanrıya Rusya'yı kurtarırken size yardım etmesi için hararetle dua ediyorum, tümüyle emrinizdeyim" diye telgraf çekmekten. Çarlığın Kara-Yüzcü taraftarları ucuz cumhuriyetçi flamalar taşımaktan utanmıyorlardı. Kornilov'un programının kendinden, geçmişinden, Kazaklara mahsus şeritli pantalonlarından, bağlantılarından ve malî kaynaklarından ve özellikle de devrimin boğazını sıkmaya samimî biçimde amade oluşundan meydana geldiğini çok iyi biliyorlardı.

Bildirilerinde kendini "köylü çocuğu" diye tanımlayan Kornilov darbe planını tümüyle Kazaklar ve Dağlılar üzerine kurmuştu. Petrograd'a karşı sürülen askerî birlikler içinde tek bir piyade kıtası yoktu. Generalin mujikle hiç bir bağlantısı yoktu ve buna hiç gayret de etmiyordu. Doğru, Genel Kurmay Karargâhında bir "profesör"ün şahsında her askere hayalî miktarda toprak vaat etmeye hazır bir toprak reformcusu bulunuyordu. Ama bu konuda hazırlanan bildiri yayınlanmamıştı bile: generalleri toprak konusunda demagoji yapmaktan alıkoyan şey soylu toprak sahiplerini haklı olarak korkutup kaçırmaktan duyulan endişeydi.

O günlerde Genel Kurmay Karargâhı çevresini yakından gözlemlemiş olan Mogilevli köylü Tadeusz ne askerler arasında ne de köylerde hiç kimsenin generalin bildirilerine inanmadıklarını anlatır: "İktidarı istiyordu, ama toprak konusunda tek bir sözcük yoktu, hele savaş konusunda hiç." En hayatî meselelerde, kitleler devrimin altı ayı içinde şu veya bu şekilde başlarının çaresine bakmayı öğrenmişlerdi.

Kornilov halka savaştan, generallerin ve soylu mülklerin ayrıcalıklarının savunulmasından başka bir şey getirmiyordu. Halka başka bir şey veremezdi, halk da ondan bir şey beklemiyordu. Kornilovcu kliğin toplumsal mahkûmiyeti ifadesini fesatçıların işçi bir yana, köylü askere bile dayanma konusundaki ta baştan belli imkânsızlıklarında buluyordu.

Genel Kurmay Karargâhındaki diplomat prens Trubetskoy'un çizdiği siyasî güçler tablosu bir çok bakımdan doğru olsa da, bir noktada yanlıştı: halkın "en ufak bir kırbaç darbesiyle hizaya gelmesine" yol açan kayıtsızlığından eser yoktu. Tersine, kitleler içlerinde hangi enerji kaynaklarının ve fedakârlığın gizli olduğunu göstermek için bu kırbaç tehditini bekler gibiydiler. Kitlelerin haleti ruhiyesinin değerlendirilmesinde yapılan hatâ tüm diğer hesapları tuzla buz ediyordu.

Komplo hayatta hiç bir şey yapmamaya alışmış; aşağıdakiler, işçiler, topun ağzındakiler, emir erleri, uşaklar, kâtipler, şoförler, hamallar, aşçılar, çamaşırcılar, makasçılar, telgrafçılar, seyisler, arabacılar olmadan hiç bir şey yapmayı bilmeyen çevreler tarafından yürütülüyordu. Oysa tüm bu küçük, farkedilmez, sayısız, elzem insanî dişliler Kornilov'a karşı ve sovyetlerden yanaydılar. Devrim her yerdeydi. Her yere nüfuz etmiş, komplonun çevresini sarmıştı. Her yerde gözü, kulağı ve eli vardı.

İdeal askerî eğitim, askerin komutanlarının gözetimi dışında da onların gözü altındaymış gibi hareket etmesidir. Oysa, komutanlarının gözleri önünde dahi resmî emirleri yerine getirmeyen 1917'nin Rus asker ve denizcileri büyük bir iştahla devrimin emirlerini havada kapıyor ve daha emir almadan bunları kendi inisyatifleriyle yerine getiriyorlardı. Devrimin sayısız hizmetkârının, ajanlarının, aydınlatıcılarının ve militanlarının ne davete ne de nezarete ihtiyaçları vardı.

Biçimsel olarak, komplonun tasfiyesi hükûmetin ellerindeydi. Yürütme Komitesi ona yardımcı oluyordu. Ama gerçekte, mücadele bambaşka yollardan geçiyordu. "İnsanüstü sorumluluk"un yükü altında iki büklüm kalmış olan Kerenskiy tek başına Kışlık Sarayın

parkelerini arşınlarken, aynı zamanda "Askerî Devrimci Komite" olarak da adlandırılan Savunma Komitesi büyük bir faaliyet içerisindeydi. Sabahtan başlayarak, demiryolu çalışanlarına, PTT çalışanlarına ve askerlere telgrafla talimatlar gönderilmişti. Dan o gün şöyle bildiriyordu: "Tüm askerî birlik hareketleri geçici hükûmetin emriyle yapılıyor ve Kamu Savunma Komitesi tarafından parafe ediliyordu." Alışılageldik lâfları bir tarafa bırakırsak, bunun anlamı Savunma Komitesinin geçici hükûmetin kaşesi altında askerî birliklere sahip olmasıydı. Aynı zamanda, bizzat Petrograd'daki Kornilovcu yuvaların yıkılmasına girişiliyor, askerî okullarda ve subay derneklerinde aramalar ve tutuklamalara gidiliyordu. Komitenin eli her yerde hissediliyordu. Genel validen hiç çekinilmiyordu.

Tabandaki sovyet örgütleri de kendi paylarına yukarıdan gelecek çağrıları beklemiyorlardı. Asıl çalışmalar semtlerde yoğunlaşmıştı. Hükûmetin büyük kararsızlıklar geçirdiği ve Yürütme Komitesinin Kerenskiy'le bitmek tükenmek bilmeyen görüşmeler sürdürdüğü saatlerde semt sovyetleri aralarında birleşip sürekli olarak açık kalacak ilçeler arası bir konferans ilân etmeye; Yürütme Komitesi tarafından oluşturulan kurmay heyete temsilcilerini göndermeye; bir işçi milisi oluşturmaya; semt sovyetlerinin hükûmet komiserleri üzerinde denetim kurmasına; karşı devrimci ajitatörlerin tutuklanması için gezgin ekipler tertip edilmesine karar verdiler. Bütününde bu tedbirler kendi üzerine yalnızca bir çok hükûmet işlevinin değil, aynı zamanda Petrograd Sovyetinin de bir çok işlevinin alındığını gösteriyordu. Vaziyetin mantığı gereği, en yüksek sovyet organları büyük ölçüde yerlerini taban sovyetlerine bırakmak zorunda kaldılar. Petrograd mahallelerinin mücadele arenasına girişi mücadelenin doğrultusunu ve boyutunu aniden değiştirdi. Tecrübeyle sovyet örgütlenmesinin tükenmek bilmez canlılığı bir kez daha keşfedildi. Yukarıdan uzlaşmacı önderlik tarafından felçleştirilmiş olan sovyet kritik anda aşağıdan, kitlelerin itkisiyle tekrardan canlanıyordu.

Mahalleleri peşinden sürükleyen Bolşevikler için Kornilov'un isyanı hiç de beklenmedik bir şey değildi. Öngörmüşler, uyarmışlar ve

ilk onlar mevzi almışlardı. 27 ağustostaki Yürütme Komitelerinin birleşik oturumunda Sokolnikov Bolşevik partisinin halkı tehlikeye karşı uyarmakta ve savunmayı hazırlamakta üstüne düşen tüm önlemleri aldığını bildirmişti. Bolşevikler mücadele güçlerini Yürütme Komitesininkilerle birleştirmeye hazır olduklarını beyan etmişlerdi. Bir çok askerî birlik delegesinin de katıldığı Bolşeviklerin askerî örgütünün bir gece oturumunda tüm fesatçıların tutuklanmasını, işçilerin silahlandırılmasını, onlara askerler arasından yol göstericiler verilmesini, başkentin savunmasının taban unsurlarıyla sağlanmasını ve aynı zamanda devrimci bir işçi-asker iktidarının kurulmasına hazırlanılmasını talep etme kararı alındı. Askerî örgüt tüm garnizonda toplantılar tertip etti. Askerlerin elde silah, tetikte, ilk alarm sinyalinde dışarıya çıkabilecek vaziyette bulunmaları istenmişti.

Suhanov şöyle yazar: "Bolşevikler azınlıkta olsalar da, Devrimci Askerî Komitede hegemonyanın onlara ait olduğu tümüyle açıktı." Bunun sebebini de verir: "Eğer Komite ciddî biçimde hareket etmek istiyorsa, devrimci bir şekilde hareket etmek zorundadır." Ve devrimci eylemler söz konusu olduğunda, "yalnızca Bolşeviklerin elinde gerçek güç vardı", zira kitleler onları izliyordu. Mücadelenin tansiyonu her yerden aktif ve en yürekli unsurları öne çıkartıyordu. Bu otomatik ayıklanma kaçınılmaz olarak Bolşevikleri yükseltiyor, etkilerini pekiştiriyor, inisyatifi onların elinde yoğunlaştırıyor, azınlıkta bulunan örgütlerde bile önderliği fiilen onlara aktarıyordu. Semte, fabrikaya, kışlaya ne denli yaklaşılırsa, Bolşeviklerin egemenliği o denli daha tam ve tartışmasızdı. Tüm parti hücreleri ayakları üzerinde dikilmişlerdi. Büyük fabrikalardaki alt gruplarda Bolşeviklerin sürekliliği sağlanmıştı. Partinin semt komitesinde aynı zamanda küçük işletmelerin temsilcileri de kendilerine yer bulmuşlardı. Aşağıdan, atölyeden gelen bağlantı semtlerden geçerek parti merkez komitesine dek uzanıyordu.

Bolşeviklerin ve onların yönetimindeki örgütlerin doğrudan baskısı altında, Savunma Komitesi semtlerinin, işyerlerinin, fabrikalarının, korunması için işçi gruplarının silahlandırılmasının arzu edilirli-

ğini kabul etti. Kitleler de bu onayı bekliyorlardı. Semtlerde, işçi basınına göre, derhal "Kızıl Muhafızların bir parçası olma arzusundaki kişilerin etkileyici kuyrukları" oluştu. Tüfek tutma ve atış dersleri verilmeye başlandı. Yol gösterici olarak tecrübeli askerler getirtildi. Daha 29'unda hemen her semtte bölükler [*drujini*] oluşturuldu. Kızıl Muhafızlar derhal kırk bin tüfeklik bir birlik oluşturmaya hazır olduklarını ilân ettiler. Silahları olmayan işçiler hendek kazmak, siper hazırlamak, dikenli tel germek için *drujina'lar* oluşturdular. Savinkov'un —Kerenskiy suçortağını üç günden fazla koruyamamıştı— yerine geçen yeni genel vali Palçinskiy, özel bir bildiriyle, "başkentin savunulması için kazım işleri gerektikçe, binlerce işçinin hiç bir karşılık beklemeden, özveriyle, bir kaç saat içinde muazzam bir çalışma yaptıklarını, onlar olmasa bunun bir kaç gün süreceğini" kabul etmekten kendini alamadı. Yine de bu, tıpkı Savinkov'un yaptığı gibi, Palçinskiy'in işçilerin tek kendilerine ait olduğunu düşündükleri Bolşevik gazetesini yasaklamasını engellemedi.

Dev Putilov fabrikası Peterhof ilçesindeki direnişin merkezi oldu. Hızla savaş *drujinaları* kuruldu. Fabrişkadaki çalışmalar gece gündüz sürdü: proleter topçu tümenleri kurmak için yeni topların montajıyla uğraşılıyordu. İşçi Miniçev şöyle anlatır: "O günlerde günde on altı saat çalışırdık... Yaklaşık yedi top monte etmiştik."

Yeni kurulmuş olan *Vikjel* (Tüm Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi) derhal savaşa girmek zorunda kaldı. Demiryolu işçilerinin, programında demiryollarında sıkıyönetim uygulayacağını yazan Kornilov'un zaferinden çekinmek için özel gerekçeleri vardı. Burada da taban önderleri sollamıştı. Demiryolu işçileri Kornilov'un birliklerini durdurmak için rayları söküyor, bozuyorlardı. Hem Genel Kurmay Karargâhı yönünde hem de ters yöndeki trafiği keserek komplonun yuvası olan Mogilev'i tecrit etmek için önlemler alıyorlardı. PTT çalışanları Genel Kurmay Karargâhının telgraf ve emirlerini alıp kopyalarını Komite'ye gönderiyorlardı. Generaller savaş yılları boyunca ulaşım ve iletişimin teknik meseleler olduğuna inanma alışkanlığındaydılar. Şimdiyse bunların siyasî meseleler olduklarını farkediyorlardı.

Hiç de siyasî tarafsızlığa meyilli olmayan sendikalar savaş mevzileri almak için özel davet beklemiyorlardı. Demiryolu işçileri sendikası üyelerini silahlandırıyor, onları yolların gözetimi ve tahribatı, köprülerin savunulması için hatta gönderiyordu; atılganlıkları ve kararlılıklarıyla işçiler daha bürokratik ve ılımlı olan *Vikjel*'i ileriye doğru itiyorlardı. Metalürjistler sendikası Savunma Komitesinin emrine sayısız çalışanını vermişti ve harcamalarını karşılaması için büyük miktarda para bağışlamıştı. Şoförler sendikası teknik kaynaklarını Ulaştırma Komitesinin emrine vermişti. Matbaacılar sendikası halkı hadiselerden haberdar etmek amacıyla bir kaç saat içinde pazartesi günkü gazetelerin çıkmasını sağlamış ve aynı zamanda basın üzerinde mümkün olan en etkili kontrolü gerçekleştirmişti. Asi general ayağıyla yeri tepmiş, yerden tümenler bitmişti, ama bunlar düşman tümenleriydi.

Petrograd çevresinde, komşu garnizonlarında, büyük garlarda, donanmada gece gündüz hummalı bir çalışma sürüyordu: oluşturulan birlikler gözden geçiriliyor, işçiler silahlanıyor, demiryolları boyunca devriye gezmek üzere müfrezeler gönderiliyor, çevre noktalar ve Smolnıy ile bağlantı kuruluyordu. Savunma Komitesinin görevi yalnızca çağrılar yayınlamak değil, aynı zamanda kayıt yapmak ve yönetmekti de. Yaptığı planlar her zaman aşılıyordu. Generalin isyanına direniş fesatçılara karşı bir halk tuzağına dönüşüyordu.

Helsingfors'da, tüm sovyet örgütlerinin genel kurulu genel vali mevkiine, *Kommandantur*'a, istihbarat servisine ve diğer çok önemli kurumlara kendi komiserlerini atayan bir Devrim Komitesi oluşturdu. O andan itibaren bunların imzası olmadan hiç bir emir geçerli olmayacaktı. Telgraf ve telefonlar kontrol altına alındı. Helsingfors'da kamp kuran Kazak alayının çoğu subay olan resmî temsilcileri tarafsızlıklarını ilân etmeye çalıştılar: bunlar kamufle olmuş Kornilovçulardı. Ertesi gün Komiteye Kazak alayının sıra neferleri çıktılar ve tüm alayın Kornilov'a karşı olduğunu bildirdiler. İlk kez olarak sovyete Kazak temsilcileri girdi. Diğer bir çok durumda olduğu gibi, bu durumda da keskin bir sınıf savaşı subayları sağa, sıra neferlerini sola doğru savuruyordu.

Temmuz yaralarını saracak zamanı bulan Kronstadt Sovyeti telgrafla "Kronstadt garnizonunun Yürütme Komitesinin ilk çağrısıyla tek bir kişi gibi devrimin savunulmasına katılmaya hazır olduğunu" bildirdi. Kronstadtlılar o günlerde devrimin savunulmasının ne derece kendilerini imhadan koruduğunu henüz bilmiyorlardı: bunu ancak tahmin edebilirlerdi.

Gerçekten, Temmuz Günlerinden hemen sonra, geçici hükûmet içinde Kronstadt kalesinin bir Bolşevik yuvası olarak imha edilmesi kararı alınmıştı. Kornilov'la varılan bir anlaşma uyarınca, bu önlem resmen "stratejik gerekçeler"le izah edimişti. İşlerin ters gittiğini hisseden denizciler direniş gösterdiler. Kornilov'u ihanetle suçladıktan sonra Kerenskiy şöyle yazıyordu: "Genel Kurmay Karargâhında bir ihanetin tasarlandığı efsanesi Kronstadt'ta öylesine kökleşmişti ki, top takımlarının her hangi bir sökülme girişimi bile burada halkı galeyana getiriyordu." Kornilov'u Kronstadt'ı tasfiye etme çareleri aramakla görevlendiren hükûmetin kendisiydi. General de şu çareyi bulmuştu: başkentin ezilmesinden hemen sonra, Krımov topçu birlikleriyle beraber bir tugayı Oranienbaum'a gönderecek ve yan kollardaki bataryaların tehditiyle Kronstadt garnizonundan kaleyi silahsızlandırmasını, personelin karaya çıkmasını isteyecekti ve burada da denizciler takibata uğrayacaklardı. Ama tam Krımov hükûmet tasarısını gerçekleştirmeye giriştiği sırada, hükûmet Krımov'a karşı Kronstadt bahriyelilerinden koruma talep etmek zorunda kalmıştı.

Yürütme Komitesi Kronstadt ve Vıborg'a telgraf çekerek Petrograd'a kayda değer miktarda askerî birlik gönderilmesini talep etti. 29'u sabahından başlayarak birlikler gelmeye başladı. Bunlar çoğunlukla Bolşevik müfrezeleriydi: Yürütme Komitesinin çağrısının etkili olması için, Bolşevik merkez komitesinin teyiti gerekli olmuştu. Daha önce de, 28'i gün ortasında, yalaka bir ricaya benzeyen Kerenskiy'in bir emri üzerine Kışlık Saray muhafızları, personelinin bir bölümü henüz Temmuz gösterisine katıldıkları için Krestiy hapisanesinde bulunan *Avrora* kruvazörünün bahriyelileri tarafından tutuklanmıştı. İzin saatlerinde bahriyeliler hapisaneye gidip Kronstadtlı tu-

tukluların yanı sıra Troçki, Raskolnikov ve diğerlerini ziyaret ediyorlardı. Ziyaretçiler "Hükûmeti tutuklamanın zamanı gelmedi mi?" diye soruyorlardı. "Hayır, henüz değil", cevabını alıyorlardı. "Tüfeği Kerenskiy'in omzuna koyup Kornilov'a ateş edin. Kerenskiy'le daha sonra hesaplaşılacak." Haziran ve temmuzda, bu bahriyeliler devrimci strateji argümanlarına ihtimam göstermeye hazır değillerdi daha. Daha aradan iki ay geçmeden çok şey öğrenmişlerdi. Hükûmetin tutuklanmasını istemeleri özeleştiri yapmak ve vicdanlarını temizlemek içindi. Hadiselerin kaçınılmaz devamlılığının onlar da farkındaydılar. Temmuzun ilk on beş günü yenik, mahkûm, iftiraya uğramışken; ağustos sonunda Kışlık sarayda Kornilovçulara karşı en güvenilir muhafızlardı; ekim sonunda da Kışlık Saraya *Avrora*'nın toplarından ateş açacaklardı.

Fakat denizciler belli bir noktaya dek Şubat Rejimiyle hesaplaşmayı ertelemeye razı olsalar da, Kornilovçu subayların otoritesine bir gün bile boyun eğmek istemiyorlardı. Hükûmet tarafından Temmuz Günlerinden sonra kendilerine dayatılan komutanlar hemen her yerde fesat taraftarı çıkmışlardı. Kronstadt Sovyeti derhal hükûmet tarafından atanmış olan komutanı görevden alıp yerine kendi seçtiği birini tayin etti. Uzlaşmacılar artık Kronstadt Cumhuriyetinin bölücülüğü konusunda atıp tutmuyorlardı. Bununla birlikte, iş her yerde görevden almalarla sınırlı kalmadı. Bir çok mahalede, bu iş kanlı misillemelere dek gitti.

Suhanov şöyle demiştir: "Bu olay Vıborg'da, vahşileşen ve paniğe kapılmış denizci ve askerlerin biraraya gelerek generaller ve subaylara karşı yaptıkları kötü muamelelerle başladı." Hayır bu kitleler hiç de vahşileşmemiş ne de paniğe kapılmışlardı. 29'u sabahı, *Tsentroflot* (Donanma Merkez Komitesi) Vıborg'daki komutan general Oranovskiy'e garnizona iletmesi için Genel Kurmay Karargâhının isyanını bildiren bir telgraf gönderdi. Komutan bir gün boyunca telgrafı kendine sakladı ve kendisine olup biten sorulduğunda da hiç bir haber almadığı cevabını verdi. Denizciler arama yaptıklarında üzerinde telgrafı buldular. Suçüstü yakalanan general Kornilov taraftarı ol-

duğunu beyan etti. Denizciler onunla birlikte aynı fikirleri paylaştıklarını açıklayan iki subayı daha kurşuna dizdiler. Baltık Donanması subaylarından denizciler devrime bağlılık beyanı imzalamalarını talep ediyorlardı ve ulaştırma gemisi *Petropavlovsk*'un dört subayı imza vermeyi reddedip Kornilovçu olduklarını ilân edince, personelin kararıyla hemen oracıkta kurşuna dizildiler.

Askerler ve denizciler ölüm tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Kanlı temizlik yalnızca Petrograd ve Kronstadt için değil, ülkedeki tüm garnizonlar için öngörülmüştü. Cesaretlerini toplayan subaylarının davranışlarından, kullandıkları tondan, yan bakışlarından, askerler ve denizciler Genel Kurmay Karargâhının zafer kazanması durumunda kendilerini bekleyen akıbeti kesinlikle tahmin edebiliyorlardı. Atmosferin özellikle ısındığı yerlerde, subay takımının öngördüğü temizliğe karşı kendi, asker ve denizcilerin temizliklerini mukabele ederek düşmanın yolunu kesmeye yelteniyorlardı. İç savaşın da, bilindiği gibi, kendi yasaları vardır ve bunlar hiç bir zaman insanî yasalar olarak görülemezler.

Çheidze hemen Vıborg ve Helsingfors'a "devrim için ölümcül bir darbe" telâkki ettiği linç etmeleri mahkûm eden bir telgraf gönderdi. Diğer yandan, Kerenskiy de Helsingfors'a bir telgraf gönderdi: "Elim şiddete derhal bir son verilmesini istiyorum." Linç girişimlerinin siyasî sorumluluğu aranacak olursa —unutmayalım ki devrimin kendisi de genelde bir tür linç girişimidir—, bu sorumluluk ele alınan durumda tümüyle, tehlike anında devrimci kitlelere başvurup, daha sonra da onları karşı devrimci subaylara teslim eden hükûmetin ve uzlaşmacıların üstüne düşüyordu.

Her saat başı darbenin beklendiği Moskova Konferansı sırasında olduğu gibi, şimdi de Genel Kurmay Karargâhıyla bozuşan Kerenskiy "devrimin savunulmasını sağlamaları için askerler üzerindeki nüfuzlarını kullanmalarını rica ederek" Bolşeviklere başvurdu. Bir yandan Bolşevik denizcileri Kışlık Sarayı korumaya çağırırken, diğer yandan Temmuz mahpuslarını da hapiste tutuyordu. Suhanov bu konuda şöyle yazar: "Alekseyev'in Kerenskiy'le kırıştırması, buna karşılık

Troçki'nin hapiste bulunması mutlak surette hoşgörülemezdi." Aşırı kalabalık hapisanelerdeki heyecanı hayalde canlandırmak hiç de zor değil. Deniz astteğmen Raskolnikov şöyle anlatır: "Böylesi endişe verici günlerde Krestiy'de Troçki gibi devrimcileri çürümeye bırakan geçici hükûmete karşı öfkeden kuduruyorduk... Bizimle birlikte volta atan Troçki 'Ah, ne kadar da korkaklar! Devrime bağlı her hangi bir askerin onun işini bitirmekte haklı olduğunu hissetmesi için derhal Kornilov'u yasadışı ilân etmeleri gerekirdi' diyordu."

Kornilov'un birliklerinin Petrograd'a girmesi her şeyden önce tutuklu Bolşeviklerin öldürülmesi anlamına gelecekti. Öncü kuvvetlerle birlikte başkente girecek olan general Bagration'a bir emrinde Krımov şunu özellikle vurgulamayı unutmamıştı: "Hapisane ve tutukevlerini muhafaza altına alın, ama hiç bir şekilde tutuklu kişileri salıvermeyin." Bu, esinleyicisi Nisan Günlerinden bu yana Milyukov olan bir programdı: "Hiç bir şekilde salıvermeyin". O günlerde Petrograd'da Temmuz mahpuslarının serbest bırakılması talebinin formüle edilmediği tek bir miting bile yoktu. Yürütme Komitesine birbiri ardısıra heyetler geliyordu, o da önderlerini görüşme yapmak üzere Kışlık Saraya gönderiyordu. Ama boşuna! Kerenskiy'in bu meseledeki dikkafalılığı öyleydi ki, bir veya iki gün boyunca, hükûmetin durumunu ümitsiz görüyor ve dolayısıyla da kendini Bolşevikleri generalin idam sehpasına götüren baş gardiyan rolüne mahkûm ediyordu.

Kornilov'a karşı mücadele eden Bolşevikler tarafından yönetilen kitlelerin Kerenskiy'e en ufak bir güven bile duymamaları şaşırtıcı değil. Onlar için söz konusu olan, hükûmeti değil, devrimi savunmaktı. Mücadeleleri de bir o kadar kararlı ve yılmazdı. İsyana direniş sanki raylardan, taşlardan, havadan bitiyordu. Krımov'un vardığı Luga garındaki demiryolu işçileri askerî birlikleri taşıyan trenlerin kalkışına inatla izin vermiyorlar ve lokomotif yokluğunu bahane ediyorlardı. Kazak kıtaları da yirmi bin kişilik Luga garnizonuna bağlı silahlı askerlerle çevrilmiş bulunuyorlardı. Çatışma olmadı; çok daha tehlikeli bir şey oldu, karşılıklı temas, bilgi alışverişi, anlaşma oldu. Luga sovyeti hükûmetin Kornilov'u azleden beyanatını basmıştı ve

bu belge askerî kıtalar arasında büyük ölçüde dağıtılmıştı. Subaylar Kazakları ajitatörlere kulak asmaktan caydırmaya çalışıyorlardı. Caydırma zorunluluğu bile kötüye işaret ti.

Bir süre sonra Kornilov'un emri geldi: ileri! Krımov süngü tehditiyle lokomotiflerin yarım saat içinde hazır olmasını talep etti. Tehdit etkili olmuştu. Lokomotifler, küçük pürüzlerle de olsa, ilerlediler; ama fazla gidilemedi, zira raylar tahrip edilmiş ve bir kaç gün için bloke edilmişti. Baştan çıkarıcı propagandadan kaçmak için Krımov 28'i akşamı birliklerini Luga'nın bir kaç verst dışına çekti. Ama ajitatörler derhal köylere sızıyorlardı: bunlar askerler, işçiler, demiryolculardı. Onlardan kaçmak mümkün değildi, pıtrak gibi her yerden bitiyorlardı. Kazaklar mitingler bile toplamaya başlamışlardı. Propaganda saldırısı altında, güçsüzlüğüne küfrederek, Krımov beyhude yere Bagration'u bekliyordu. Demiryolu işçileri birazdan bir moral saldırı karşısında kalacak olan "vahşi" tümenin ilerleyişini durdurmuşlardı.

Uzlaşmacıların demokrasisi kendi başına ne denli cansız, gevşek olsa da, Kornilov'a karşı yeniden üzerine dayandığı kitlelerin güçleri önünde tükenmek bilmez eylem imkânları açıyordu. Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler görevlerinin Kornilov'un birliklerini meydan savaşında yenmek değil, onları kendilerine çekmek olduğunu düşünüyorlardı. Bu doğru bir görüştü. Bu "uzlaşmacı" hatta karşı Bolşeviklerin bir itirazı yoktu: tersine bu onların aslî yöntemiydi. Bolşevikler yalnızca ajitatörler ile parlamenterlerin ardında silahlarıyla işçiler ve askerlerin hazır bulunmalarını istiyorlardı. Kornilov'un birliklerini etkilemek için aniden sınırsız yollar bulundu. Böylece "vahşi" tümenin karşısına çarlığa karşı Kafkasya'yı kahramanca savunmuş olan meşhur Şamil'in torunu başta olmak üzere, yerli ileri gelenlerden kurulu bir Müslüman heyeti gönderildi. Dağlılar subaylarının heyeti tutuklamasına izin vermediler: bu kadim misafirperverlik örfüyle çelişirdi. Görüşmeler başladı ve hemen sonun başlangıcı oldu. Kornilov tarafından tüm bu kampanyayı izah etmek üzere gönderilen komutanlar Petrograd'da patlak veren Alman ajanlarının isyanlarından dem vurdular. Oysa Petrograd'dan gelmiş olan heyet yalnızca böyle

bir isyanın vuku bulduğunu reddetmekle kalmıyor, elde belgelerle Krımov'un kendisinin bir asi olduğunu ve birliklerini hükûmete karşı yönelttiğini de kanıtlıyorlardı. Krımov'un subayları buna nasıl cevap verebilirlerdi?

"Vahşi" tümenin kurmaylarının bulunduğu vagonun üstüne askerler "Toprak ve Özgürlük" ibaresinin yazılı olduğu bir kızıl bayrak dikmişlerdi. Kurmay heyetin komutanı kızıl bayrağın gönderden indirilmesini emretti. Albay bunu basitçe "demiryolu sinyaliyle karışmaması için" diye açıklamıştı. Kurmay heyet bu utangaç açıklamadan hoşnut kalmadı ve albayı tutukladı. Kafkasyalı dağlılar için kimin boğazlanacağının önemli olmadığını söylerlerken Genel Kurmay Karargâhındakiler yanılıyorlar mıydı?

Ertesi sabah, bir albay Kornilov'dan Krımov'a şu emri getirdi: kolorduyu topla, hızla Petrograd'a yürü ve "aniden" işgal et. Kuşkusuz, Genel Kurmay Karargâhında hâlâ gözler gerçeğe kapatılıyordu. Krımov kolorduya bağlı birliklerin değişik demiryollarında dağınık vaziyette bulundukları ve bazı yerlerde askerlerin trenden indikleri; şu an elinde sekiz Kazak sotnyasından başka birlik bulunmadığı; demiryollarının bozuk, bloke edilmiş, barikatlarla kapatılmış durumda olduğu ve sefer yürüyüşüne izin vermediği; son olarak, işçiler ve askerler başkent ve banliyösünde elde silah mevzilenmiş olduklarından Petrograd'ı aniden işgal etmenin söz konusu bile olamayacağı cevabını verdi. Krımov'un birliklerinin "inatçı bir şekilde" harekâtı yürütme imkânı tümüyle kaybolduğu andan itibaren işler daha da karışmıştı: işlerin kötüye gittiğini hisseden birlikler izahat istiyorlardı. Kornilov'la Kerenskiy arasında varolan anlaşmazlığı onlara açıklamak zorunda kaldılar. Böylece miting pratiği resmen gündeme sokuldu.

O sırada Krımov tarafından yayınlanmış olan orduya emirde şöyle deniyordu: "Bu gece, Genel Kurmay Karargâhı ve Petrograd'dan başkentte isyan hareketlerinin başladığına dair haberler aldım..." Bu düzmece haber böylece hükûmete karşı bir seferi haklı çıkartacaktı. Bizzat Kornilov'un 29 ağustos tarihli bir emrinde şöyle deniyordu: "Hollanda istihbarat servisi bize şu bilgiyi iletti: a) şu günlerde par-

çalanmış olan ordumuzu yerinden etmek ve kaçmaya zorlamak amacıyla tüm cephelerde eşanlı bir saldırı öngörülmekte; b) Finlandiya'da bir isyan hazırlanmakta; c) Dnyeper ve Volga üzerindeki köprülerin havaya uçurulması ihtimali var; d) Petrograd'da bir Bolşevik ayaklanması hazırlanıyor." Ayın 23'ünde Savinkov'un bahsettiği "rapor" da buydu: Hollanda adı kulağa kar suyu kaçırmak için telaffuz edilmişti. Eldeki verilere göre söz konusu belge Fransız askerî misyonunda ya da onun işbirliğiyle hazırlanmıştı.

Kerenskiy aynı gün Krımov'a şu telgrafı çekiyordu: "Petrograd'da asayiş berkemâl. Ufukta hiç bir gösteri yok. Kolordunuza hiç bir ihtiyaç yok." Zaten gösteri olsa olsa bizzat Kerenskiy'in sıkyönetim kararnameleriyle kışkırtılacaktı. Hükûmet kışkırtmasını ertelemek zorunda kalınca, Kerenskiy de haklı olarak "ufukta hiç bir gösteri" görmüyordu.

Hiç bir çıkış yolu bulamayan Krımov sekiz sotnyasıyla Petrograd üzerine yürüme saçmalığına kalkıştı. Bu daha çok vicdanını rahatlatmak için yapılan bir jestti ve tabiatıyla hiç bir sonuç vermedi. Luga'dan bir kaç verst mesafede öncü kuvvetlerle karşı karşıya gelen Krımov savaşa girmeyi bile denemeden geri çekildi. Bu eşsiz, tümüyle uyduruk "harekât" hakkında, 3. süvari kolordusunun komutanı Krasnov daha sonraları şöyle yazmıştı: "Petrograd'a seksen altı bölük ve sotnyayla vurmak gerekirdi, yarısı başsız sekiz zayıf sotnyadan oluşan tek bir tugayla vuruldu. Yumrukla vurmak gerekirken, küçük parmakla vuruldu: olan küçük parmağa oldu ve darbeyi yiyenler hiç bir şey hissetmediler bile." Gerçekte parmakla bile vurulmamıştı. Hiç kimse de bir şey duymamıştı.

Demiryolu işçileri o sırada yapmaları gerekeni yapıyorlardı. Gariptir, askerî birlikler varış yerlerinden farklı istikâmetteki yollar üzerinde bulunuyorlardı. Alaylar mensup olmadıkları tümenlerle karşı karşıya geliyorlar, topçu birlikler çıkmaz yollara sıkışıp kalıyorlar, kurmaylar birlikleriyle irtibatlarını kaybediyorlardı. Tüm büyük istasyonların kendi sovyetleri, demiryolu işçileri ve askerleri komiteleri vardı. Telgrafçılar onları tüm hadiselerden, tüm yer değiştirmelerden, tüm

değişikliklerden haberdar kılıyordu. Aynı telgrafçılar Kornilov'un emirlerini de ele geçiriyorlardı. Kornilovçular için elverişsiz haberler hemen bir çok nüsha hâlinde basılıyor, nakledildiyor, afişleniyor, ağızdan ağıza iletiliyordu. Makinist, makasçı, yağlayıcı ajitatör hâline gelmişti. İşte Kornilov'un kıtaları bu ortamda ilerliyor, ya da daha da kötüsü yerinde sayıyordu. Durumun umutsuz olduğunu anlayan komutan kuşkusuz ilerlemekte pek aceleci davranmıyor ve pasif tutumuyla da fesat karşıtı ulaştırma çalışmalarını kolaylaştırıyordu. Krımov'un ordusunun unsurları böylece sekiz demiryolunun istasyonlarına, çatallarına ve çıkmazlarına saçılmış bulunuyordu. Harita üzerinden Krımov'un birliklerinin akıbetinin ne olduğu incelendiğinde, fesatçıların demiryolu ağı üzerinde körebe oynadıkları izlenimi edinilir.

29 ağustosu 30'a bağlayan geceyi hatırlayan Krasnov şöyle der: "Hemen her yerde tek bir tablo gördük. Şurada yol üzerinde, burada vagonun içinde ya da başlarını kendilerine uzatan siyah ve doru atların eyeri üstünde dragonlar kâh çömelmişler kâh ayakta duruyorlardı ve aralarında asker kaputu giymiş bir kaç hareketli kişi göze çarpıyordu." Bu "bir kaç hareketli kişi"ye daha sonra lejyon dendi. Petrograd'dan Kornilovçulara karşı gönderilen sayısız alay heyeti gelmeye devam ediyordu: savaşmadan evvel, hepsi açıklama istiyorlardı. Devrimci birliklerin olayın silah atılmadan sonuçlanacağına dair kuvvetli umutları vardı. Bu umut doğrulandı: Kazaklar gönüllü olarak onlara katılıyorlardı. Kolordunun temas ekibi bir lokomotif ele geçirmiş tüm hatlara delegeler gönderiyordu. Her birliğe ortaya çıkan durum anlatılıyordu. Bir sürü miting yapılıyor ve bunların hepsinde aynı çığlık yükseliyordu: aldatıldık!

Aynı Krasnov şöyle devam ediyordu: "Yalnızca tümen komutanları değil, alay komutanları da müfrezelerin ve sotnyaların nerede olduklarını bilmiyorlardı... Yiyecek ve hayvan yemi yokluğu doğal olarak insanları daha da öfkelendiriyordu. İnsanlar çevrelerinde olup biten düzensizliği görüyorlar ve subaylarla üstlerini tutuklamaya koyuluyorlardı. Kurmaylarını seçmiş olan Sovyet delegasyonu şu bildiriyi yayınlıyordu: "Sürekli olarak kaynaşma var... Çatışma ihtimali-

nin ortadan kalktığından emin olabiliriz. Her bir yandan heyetler geliyor..." Birliklerin idaresi komutanların yerine geçen komiteler tarafından alınmıştı. Hızla bir ordu vekilleri sovyeti kuruldu ve kırk kişilik bir heyet oluşturularak geçici hükûmete gönderildi. Kazaklar, Krımov ve diğer subayları tutuklamak için Petrograd'dan yalnızca bir emir beklediklerini açık açık ilân etmeye başladılar.

Ayın 30'unda Voytinskiy'le birlikte Pskov'a doğru yola çıkan Stankeviç yol üstünde karşılaştığı tabloyu gayet canlı bir şekilde çizer. Petrograd'da Tsarskoye Selo'nun Kornilovçular tarafından işgal edildiği sanılıyordu, ama orada kimseyi bulamamışlardı. "Gatçina'da, kimse yok... Yolda, Luga'ya kadar hiç kimse yok. Luga'da sükûnet hâkim... Kolordu karargâhının bulunması gereken köye kadar gittik. Bomboş... Sabah erkenden, Kazakların Petrograd'ın aksi istikâmetine yönelerek burayı terkettikleri teyit edildi." İsyan sönmüş, parçalanmış ve yere gömülmüştü.

Fakat Kışlık Sarayda hasımdan hâlâ korkuluyordu. Kerenskiy asilerin komutanıyla pazarlığa oturmak için girişimde bulundu. Bu yol ona tabanın "anarşik" inisyatifinden daha emin gözüküyordu. Krımov'a delegeler gönderdi ve "Rusya'nın selâmeti için" ondan Petrograd'a gelmesini rica etti. Güvenliğinin güvence altında olacağına şeref sözü verdi. Her yandan baskı altında kalan ve tümüyle aklını yitiren general tabiatıyla hemen daveti kabul etti. Onun peşinden bir Kazak heyeti de Petrograd'a gitti.

Cepheler Genel Kurmay Karargâhını desteklemediler. Sadece Güney-Batı cephesinde ciddî bir girişim oldu. Denikin'in karargâhı zamanında hazırlık tedbirleri almıştı. Karargâhı korumakla görevli olup güvenilemeyecek durumdaki askerler Kazaklarla değiştirilmişti. Karargâh kendinden emin, duruma hâkim rolü oynuyordu ve hattâ cephe komitesine telgraftan yararlanmayı yasak etmişti. Ama yanılsama uzun sürmedi. Çeşitli birliklerden delegeler komiteye gelip desteklerini sundular: zırhlı araçlar, makinalı tüfekçiler, topçular. Komite derhal karargâh faaliyetlerini kontrolü altına aldı, karargâha da sadece savaş harekâtları inisyatifi bırakıldı. 28 ağustosta, saat 3'e doğru,

Güney-Batı cephesindeki otorite tümüyle komitenin elinde yoğunlaşmıştı. Denikin şöyle yakınıyordu: "Ülkenin geleceği hiç bir zaman bu denli karanlık, güçsüzlüğümüz bu denli üzücü ve ağır olmamıştı."

Diğer cephelerde durum daha az dramatikti: ordu komutanlarının geçici hükûmetin komiserlerine yönelik dostane duyguların arttığını görmeleri için etraflarına bakmaları yeterliydi. Daha 29'u sabahında, Kışlık Saraya Romen cephesinden general Şçerbaçev'den, Batı cephesinden general Valuyev'den ve Kafkasya cephesinden general Pryevalskiy'den bağlılık bildiren telgraflar gelmişti. Başkomutanı kendini açığa vurmuş bir Kornilovçu, Klembovskiy olan Kuzey cephesinde, Stankeviç yardımcılığına Savitskiy diye birini atamıştı. Stankeviç'in kendi şöyle yazar: "Çatışma sırasında telgrafla atanan, o zamanlar pek tanınmayan Savitskiy her türlü askerî sınıfa —piyade, Kazak, yaverler ve hattâ *yunkerler*—, hangi emirle olursa olsun başvurabilirdi. Başkomutanı tutuklamak bile söz konusu olsa bu emir tartışmasız yerine getirilirdi..." Klembovskiy hiç sorunsuz bir şekilde, kardeşi olan tanınmış bir Bolşeviğin aracılığıyla daha sonraları Bolşevik hükûmetin hizmetine ilk çağrılanlardan biri olan general Bonç-Bruyeviç'le değiştirildi.

Güneydeki askerî partinin sacayağı olan Don birlikleri atamanı Kaledin için de işler daha iyi gitmiyordu. Petrograd'da Kaledin'in Kazak kıtalarını seferber ettiği ve cepheden çeşitli birlik kademelerinin gelip Don'da ona katıldıkları söyleniyordu. Bu arada, biyografisini yazan yazarlardan birinin belirttiği üzere, "ataman demiryolundan uzakta Kazak köylerini dolaşıyor ve sakinlerle sükûnet içinde konuşuyordu." Kaledin, gerçekte, devrimci çevrelerde sanıldığından çok daha temkinli bir şekilde hareket ediyordu. Kazak köylerini "sükûnet içinde" dolaşmak için, kritik günlerde telgraf veya başka yolla kontrol altına alınmamak ve aynı zamanda Kazak nüfusun nabzını yoklamak amacıyla, zamanını önceden bildiği isyan anını seçmişti. 27'sinde yoldayken yardımcısı Bogayevskiy'e şu telgrafı çekmişti: "Her yolla Kornilov'u desteklemek gerek." Bununla birlikte, Kazak nüfusla doğrudan ilişkileri ortada ne kaynak ne de kuvvetin bulun-

duğunu ortaya koymuştu: buğday üreten Kazaklar Kornilov'u savunmak için ayaklanmayı hiç de düşlemiyorlardı. İsyanın başarısız kalacağı belli olunca, Don "askerî kurulu" [krug],1 "gerçek güç dengesi aydınlığa kavuşuncaya dek" kendi efkârını ifade etmeyi erteleme kararı aldı. Bu manevra sayesinde, Don Kazaklarının ileri gelenleri tam zamanında kendilerini olayın dışında tuttular.

Petrograd'da, Moskova'da, Don'da, cephede, askerî kıtaların izledikleri yollarda, her yerde Kornilov'un sempatizanları, taraftarları, dostları vardı. Telgraflara, kutlama mesajlarına ve gazetelerdeki makalelere bakılacak olursa, bunların sayıları muazzamdı. Ama garip bir durum vardı: ortaya çıkmalarının zamanı geldiğinde, ortadan kaybolmuşlardı. Bir çok örnekte, bunun sebebi bireysel korkaklıkta yatmıyordu. Kornilovçu subaylar arasında çok sayıda yiğit kişi vardı. Ama yiğitlikleri destek bulmaya yetmedi. Kitlelerin harekete geçmeye başladıkları andan itibaren, tecrit olmuş bireyler hadiselerin dışında kaldılar. Yalnızca büyük sanayiciler, bankacılar, profesörler, mühendisler değil, üniversite öğrencileri, hattâ kıdemli subaylar da kendilerini ekarte edilmiş, silinmiş, dışlanmış buldular. Gözlerinin önünde akıp giden olayları bir balkonun tepesinden gözlemliyorlardı. General Denikin ile birlikte, ellerinde kalan tek şey üzücü ve ağır güçsüzlüklerine lânet okumaktı.

30 ağustosta, Yürütme Komitesi tüm sovyetlere müjdeli bir haber gönderdi: "Kornilov'un birliklerinde tam bir çözülme gözleniyor." Bir süre Kornilov'un girişimi için en yurtsever, savaşmaya en yetenekli, Bolşevik etkisinden en iyi korunmuş birlikleri seçtiği unutuldu. Çözülme süreci askerlerin subayları düşman gibi görerek güvenlerini geri çekmelerinden ibaretti. Kornilov'a karşı devrim için mücadele ordunun çözülmesinde bir derinleşme anlamına geliyordu. İşte Bolşeviklere getirilen eleştiri de buydu.

General beyler sonunda tuzla buz olmuş, takatsiz kalmış, eski rejim üzerinde kaza sonucu zafer kazanmış sandıkları devrimin direniş gücünü sınama imkânına kavuştular. Şubat Günlerinden bu yana, her vesileyle şu askervari farfara tekrar edilip duruyordu: "Bana sağ-

lam bir alay verin, onlara nasıl olduğunu göstereyim." General Habalov ve general İvanov'un şubat sonundaki tecrübeleri ağzı kalabalık savaşçılara hiç bir şey öğretmemişti. Sivil stratejistler de çoğu zaman seslerini onlara göre ayarlıyorlardı. Oktyabrist Şidlovskiy, eğer şubatta başkentte "yalnızca çok miktarda olmayıp, disiplin ve askerî bakımından da sağlam birlikler olsaydı, Şubat Devrimi bir kaç gün içinde ezilirdi" diyordu. Demiryolcular arasında ajitasyon yapan ünlü Bublikov şöyle yazıyordu: "Ayaklanmanın kökten bastırılması için cepheden gelecek tek bir disiplinli tümen yeterliydi." Hadiselere katılan bir çok subay Denikin'e "başında ne istediğini bilen bir şefin bulunduğu sağlam bir tek taburun olayı tersine çevirebileceğini" söylemişlerdi. Guçkov'un Savaş bakanı olduğu sırada, general Krımov cepheden gelerek ve ona "tek bir tümenle, tabiî kan da akıtarak, Petrograd'ı temizlemeyi" teklif etmişti. "Guçkov razı olmadığından" olay kapandı. Son olarak, gelecekte kurulacak Direktuar için kendi "27 ağustos" komplosunu hazırlayan Savinkov Bolşevikleri tuzla buz etmek için iki alayın yeteceğini ifade ediyordu. Şimdi kader "neş'eli ve şen" generalin [Krımov, ç.n.] şahsında tüm bu beylere kahramanca hesaplarının ne derece sağlam temellere oturduğunu sınamak için tam tekmil bir imkân sunuyordu. Krımov Kışlık Saraya tek bir silah sıkmadan, başı önde, onuru kırılmış ve acınacak vaziyette geldi. Kerenskiy onunla sonucu baştan belli olan patetik bir oyun oynama fırsatını kaçırmadı. Başbakanın yanından çıkıp Savaş bakanının yanına giden Krımov kafasına bir kurşun sıktı. Devrimi "kan da akıtarak" bastırmak için yapılan girişim böyle sonuçlandı.

Kışlık Sarayda çok ağır komplikasyonları olan bir olayın istenildiği gibi bitmesi dolayısıyla bir oh çekildi ve hemen gündeme, yani yarım kalmış işlere geri dönüldü. Başkomutanlığa Kerenskiy kendini atadı: kıdemli generallerle siyasî ittifakını korumak için daha uygun bir kişiyi bulması son derece zordu. Genelkurmay başkanlığına daha iki gün önce başbakan olması düşünülen Alekseyev'i seçti. Tereddütler ve müşaverelerden sonra, general zar zor tenezzül etmiş edasıyla, atamayı yakınlarına söylediğine bakılırsa, çatışmayı barışçı bir şekil-

de sona erdirmek amacıyla kabul etti. Nikolay Romanov'un eski genelkurmay başkanı Kerenskiy zamanında da aynı göreve geri geliyordu. Şaşılacak şeydi bu! Kerenskiy daha sonraları bu ilginç atamayı şöyle açıklamaya çalışmıştı: "Yalnızca Alekseyev Genel Kurmay Karargâhına yakınlığı ve yüksek askerî çevrelerdeki muazzam etkisiyle komutanın Kornilov'un elinden alınıp başka ellere devrini ağrısız sızısız, başarıyla gerçekleştirebilirdi." Tam tersine! Alekseyev'in, yani onlardan birinin atanması komploculara olsa olsa imkân doğduğu takdirde direnişin devam ettirilmesi fikrini esinleyebilirdi. Gerçekte, Alekseyev Kerenskiy tarafından isyanın tasfiye edilmesinden sonra, Savinkov'un isyan öncesi göreve çağrılmasıyla aynı sebeple göreve çağrılmıştı. Sağ kanatla her ne pahasına olursa olsun köprüleri korumak lâzımdı. Yeni başkomutan şimdi generallerle yeniden dostluk kurmanın elzem olduğunu düşünüyordu: büyük sarsıntıdan sonra, düzeni sağlam bir şekilde yeniden kurması lâzımdı ve bu yüzden iki kat daha güçlü bir iktidara ihtiyacı vardı.

Genel Kurmay Karargâhında iki gün önceye dek hüküm süren iyimserlikten eser kalmamıştı. Komplocular geri çekilmenin yollarını arıyorlardı. Kerenskiy'e çekilen bir telgrafta Kornilov'un "stratejik vaziyeti göz önüne alarak" eğer "güçlü bir hükûmet kurulacağı" ilân edilirse, komutanlıktan ayrılmaya hazır olduğu belirtiliyordu. Teslimiyetçinin bu büyük ultimatomunu daha küçük bir ultimatom izledi: Kornilov, "ordu için onsuz olmaz önemdeki generallerin ve diğer şahsiyetlerin tutuklanmalarının özetle kabul edilemez" olduğunu düşünüyordu. Halinden memnun Kerenskiy hasmına doğru bir adım atıp radyodan general Kornilov'un savaş operasyonlarıyla ilgili emirlerinin herkes için geçerli olduğunu ilân etti. Bu konuda Kornilov da aynı gün Krımov'a şöyle yazıyordu: "Dünya tarihinde eşi görülmemiş bir olay yaşanıyor: düzenbazlık ve vatana ihanetle suçlanan ve bunun için mahkemeye sevkedilen bir başkomutan ordulara komuta etme emri alıyor..." Kerenskiy'in ödlekliğinin bu yeni tezahürü derhal kötü pazarlık yaptıklarına inanan komploculârın cesaretini artırdı. Daha bir kaç saat önce gönderilmiş olan ve "bu korkunç anda" bir iç

mücadelenin kabul edilemez olduğunu beyan eden telgrafa rağmen, Kornilov, hakları yarı yarıya geri verilince, Kaledin'e iki adamını göndererek ondan "baskı yapmasını" rica etti ve aynı zamanda da Krımov'a şu öneriyi yaptı: "Eğer durum izin verirse, size vermiş olduğum emir mucibince hareket edin." Emir mucibi şuydu: hükûmeti devirmek ve tüm Sovyet üyelerini asmak.

Yeni Genelkurmay başkanı Alekseyev Genel Kurmay Karargâhını işgal etmek üzere yola çıktı. Kışlık Sarayda, bu harekât hâlâ ciddîye alınıyordu. Gerçekte, Kornilov'un doğrudan doğruya emrinde bir Aziz Georgiy süvari taburu, bir "Kornilovçu" piyade alayı ve bir de Tek süvarileri alayı vardı. Aziz Georgiy süvarileri taburu başından beri hükûmetin yanında yerini almıştı. "Kornilovçu" alay ile Tek süvari alayının sadık oldukları düşünülüyordu; ama aralarından bazıları saf değiştirmişti. Genel Kurmay Karargâhının emrinde topçu birliği yoktu. Böylesi durumlarda, direnişten söz edilemez. Alekseyev görevine Kornilov ve Lukomskiy'i törensel ziyaretlerle başladı. Bu ziyaretler sırasında, her iki taraf da yeni başkomutan Kerenskiy'den askerce sözlerle bahsetmiş olsalar gerek. Gerek Kornilov, gerekse Alekseyev için, her hâlükârda, ülkenin selâmetini bir başka bahara bırakmak gerektiği açıktı.

Genel Kurmay Karargâhında kazançsız kayıpsız bir şekilde barış antlaşması yapılırken, Petrograd'da atmosfer giderek kızışıyordu ve Kışlık Sarayda hemen halka arzetmek üzere Mogilev'den iç açacak haberler bekleniyordu. Alekseyev'e sürekli sorular yöneltiliyordu. Kerenskiy'in güvenilir adamı albay Baranovskiy telsizde şöyle yakınıyordu: "Sovyetler kaynıyor, atmosferi ancak otoriteyi göstererek ve Kornilov ile diğerlerini tutuklayarak yatıştırabiliriz." Bu öneri hiç de Alekseyev'in niyetleriyle bağdaşmıyordu. General şöyle cevap verdi: "şu an için sovyetlerin katı pençesine düşmemiz yönündeki endişelerimin tartışmasız bir olguya tekabül etmesinden derin bir ıztırap duyuyorum." Burada teklifsizce kullanılan "biz" zamiri Alekseyev'in durumun vahametini bir nebze azaltmak için danışıklı olarak kendini de dahil ettiği Kerenskiy'in grubunu anlatıyordu. Albay Baranovs-

kiy de ona aynı tonda cevap verdi: "Allahın yardımıyla içine düştüğümüz Sovyetin katı pençesinden kurtulacağız."

Kitleler Kerenskiy'i Kornilov'un pençelerinden kurtarır kurtarmaz, demokrasinin lideri kitlelere karşı Alekseyev'le anlaşmaya koşuyordu: "Sovyetin katı pençesinden kurtulacağız." Yine de Alekseyev zorunluluk karşısında boyun eğmek ve başlıca fesatçıları sözümona tutuklamak zorunda kaldı. Kornilov halka aşağıdaki beyanatı yaptıktan dört gün sonra, direniş göstermeden, evinde zorunlu hapse atıldı: "Başkomutanlık makamından azledilmektense ölümü tercih ederim." Mogilev'e gelen Olağanüstü Araştırma Komisyonu da Ulaştırma bakanı yardımcısını, bir çok genelkurmay görevlisi subayı, şanssız diplomat Aladin'i ve tüm Subaylar Birliği Üst Komitesinin orada bulunan üyelerini tutukladı.

Zaferi izleyen ilk saatlerde, uzlaşmacılar çok sinirliydiler. Avksentiyev bile şimşekler saçıyordu. Üç gün boyunca, asiler cepheleri talimatsız bırakmışlardı: Yürütme Komitesinin üyeleri "hainlere ölüm!" diye bağırıyorlardı. Avksentiyev de bu koroya katılmıştı: evet, ölüm cezası Kornilov ve adamlarının talebi üzerine yeniden konmuştu ve şimdi de "kararlılıkla kendilerine karşı uygulanacaktı." (*Uzun alkış fırtınası.*)

On beş gün kadar önce ölüm cezasını yeniden ihdas ettiren adam olarak Kornilov karşısında sesini çıkartmayan Moskova Kilise Konsili şimdi hükûmete çektiği telgrafla "Tanrı ve İsanın komşu sevgisi adına", bedbaht generalin hayatının bağışlanmasını rica ediyordu. Diğer manivelalar da harekete geçtiler. Ama hükûmet hiç bir şekilde kanlı bir bastırma harekâtına girişmeyi düşünmüyordu. "Vahşi" tümenden bir heyet Kışlık Sarayda Kerenskiy'i ziyarete geldiklerinde, bir asker yeni başkomutanın muğlak lâflarına cevaben "hain komutanlar acımasızca ezilmelidir" deyince, Kerenskiy onun sözünü şöyle kesmişti: "Sizin işiniz şimdi komutanlarınıza riayet etmektir, gerisini biz hallederiz." Bu adam herhalde sol ayağıyla yere vurunca kitlelerin sahneye gelip, sağ ayağıyla vurunca çekilmelerini istiyordu.

"Gerisini biz hallederiz." Ama hallediyoruz dedikleri şeyler kitle-

lere manasız, şüpheli ve tehlikeli görünüyordu. Kitleler her şeyin farkındaydılar. Tepedekiler daha çok Kornilov'un seferine sebebiyet veren durumu kontrol altına almakla ilgiliydiler. Lukomskiy şöyle anlatır: "Araştırma komisyonun üyelerinin yürüttükleri ilk sorgulardan itibaren, bizlere son derece iyi niyetle muamele ettikleri ortaya çıktı." Sonuçta bunlar da ya suçortağı ya da kamufle edicilerdi. Askerî yargıç Şablovskiy sanıklara adaleti aldatmak için kurnazlıklar öğretiyordu. Cephe örgütleri protestolar gönderiyorlardı. "generaller ve suçortakları devlet ve halk önünde suçlu gibi muamele görmediler... Asilerin dış dünyayla her türlü iletişim serbestlikleri var." Bunu Lukomskiy de doğrular: "Başkomutanlığa bağlı karargâh bizi ilgilendiren tüm meselelerde bilgi veriyordu." Öfkeye kapılan askerler bir çok kez generalleri kendi adaletleri önüne çıkartma teşebbüsünde bulundular, ama tutuklular bundan ancak kapalı tutuldukları Bıhov'daki karşı devrimci Leh tümeni sayesinde kurtulabilmişlerdi.

12 eylülde general Alekseyev Milyukov'a Genel Kurmay Karargâhından komplocuların önce onları kışkırtan ve yenilgiden sonra da onları kendi kaderleriyle başbaşa bırakan büyük burjuvazinin tutumu karşısındaki meşru öfkelerine tercüman olan bir mektup yazdı. General iğneleyici bir ifadeyle şöyle yazıyordu: "toplumumuzdaki bazı çevrelerin yalnızca herşeyden haberdar olmayıp, yalnızca ideolojik olarak sempati duymayıp ellerinden geldiğince Kornilov'a yardım da ettiklerini bir dereceye kadar biliyorsunuz..." Subaylar Birliği adına Alekseyev mağluplara sırtlarına dönmüş olan Vişnegradskiy, Putilov ve diğer önde gelen kapitalistlerden "aynı fikirler ve hazırlıklar etrafında birleşmiş olduklarının şimdi aç kalmış aileleri" yararına derhal üç yüz bin ruble toplamalarını talep ediyordu. Mektup gerçek bir tehditle sona eriyordu: "Eğer dürüst basın olayı hemen enerjik biçimde izaha girişmezse, ...general Kornilov mahkemede tüm hazırlığı, önemli şahsiyet ve çevrelerle olan tüm görüşmeleri, onların katılımlarını, vs. büyük ölçüde ifşa etmek zorunda kalacak." Bu gözü yaşlı ultimatomun pratik sonuçları hususunda Denikin şu bilgiyi verir: "Ta ekim sonunda ancak Kornilov Moskova'dan yaklaşık kırk bin ruble

alabildi." Tüm bu zaman boyunca Milyukov siyaset arenasının dışında kalmıştı. Kadetlerin resmî versiyonuna göre, "Kırım'a dinlenmeye" gitmişti. Onca tantanadan sonra, liberal liderin gerçekten dinlenmeye ihtiyacı vardı.

Araştırma komedisi Bolşevik ayaklanmasına dek sürdü, o tarihten sonra Kornilov ile suçortakları yalnızca serbest bırakılmakla kalmadılar, aynı zamanda Kerenskiy'in Genel Kurmay Karargâhı tarafından tüm gerekli belgelerle de donatıldılar. İç savaşın tetiğini de bu kaçak generaller çektiler. Kornilov'u liberal Milyukov ve Kara-Yüzcü Rimskiy-Korsakov'la birbirine bağlayan kutsal emeller uyarınca, yüz binlerce insan öldü, Orta ve Doğu Rusya yakılıp yıkıldı, ülke ekonomisi altüst oldu, devrim kızıl teröre maruz bırakıldı. Kerenskiy'in adaletinden zahmetsizce yakayı sıyıran Kornilov bilâhare iç savaş cephesinde bir Bolşevik mermisiyle öldürüldü. Kaledin'in akıbeti de farklı olmadı. Don "askerî kurulu" yalnızca Kaledin'in tutuklanma tezkeresinin iptalini değil, atamanın görevine de iadesini talep etmişti. Kerenskiy burada da geri adım atma fırsatını tepmemişti. Skobelev Novoçerkassk'a giderek "Kazak askerî kurulu"na özürlerini sundu. Demokrat bakan ince alaylara konu edildi ve burada ilk alay bizzat Kaledin'den geldi. Yine de Kazak generalin zaferi uzun sürmedi. Bolşevik devrim tarafından kendi evinde, Don'da dört bir yandan kuşatılan Kaledin bir kaç ay sonra intihar etti. Kornilov'un sancağı bundan sonra, adları iç savaşın ilk dönemini kaplayan, general Denikin ile amiral Kolçak'ın eline geçti. Ama tüm bunlar 1918 ve sonrasını ilgilendiriyor.

11. Kitleler Darbeye Maruz Kalıyor

Bir devrimdeki hadiselerin doğrudan sebepleri mücadeledeki sınıfların bilincindeki değişmelerdir. Bir toplumun maddî ilişkileri yalnızca bu süreçler tarafından izlenen akımı belirlerler. Doğaları gereği, kolektif bilinçteki değişmelerin yarı gizli bir karakteri vardır; belirli bir gerilime ulaşır ulaşmaz, yeni ruh hâlleri ve yeni fikirler tabiatıyla çok istikrarsız olan yeni bir toplumsal denge oluşturan kitlelerin eylemleri şeklinde kendilerini dışarıya vururlar. Her yeni aşamada devrimin ilerleyişi iktidar sorununu açığa çıkarır ve hemen ardından da tekrardan çıkartmak üzere bunu bir maskeyle örter. Karşı devrimin mekanizması da böyledir, şu farkla ki, burada film tersten oynar.

Hükûmet ve sovyetler gibi yüksek çevrelerde olup bitenler olayların ilerleyişi bakımından hiç de farksız değildir. Fakat bir partinin izlediği siyasetin gerçek anlamının kavranması veya liderlerin yaptıkları manevraların deşifre edilmesi ancak kitlelerin bilincindeki derin moleküler süreçler aydınlığa kavuşturulmak şartıyla mümkündür. Temmuzda, işçiler ve askerler yenilgiye uğramışlardı, ama ekimde, karşı konulmaz bir saldırıyla iktidarı ele geçirdiler. Bu dört ay zarfında bilinçlerinde ne meydana gelmişti? Yukarıdan yağan darbelere nasıl tepki göstermişlerdi? Burjuvazinin iktidarı ele geçirmek için yaptığı girişimi hangi fikirler, hangi duygularla karşılamışlardı? Okuyucu geri dönüp temmuz yenilgisini hatırlamalı. Sıklıkla, daha iyi atlamak için biraz geri çekilmek gerekir. Önümüzde de ekim atlayışı var.

Resmî Sovyet tarih yazıcılığında bir tür beylik fikir hâline gelen bir görüş var; buna göre, temmuzda partiye karşı yapılan saldırı —iftirayla karışık sindirme hareketi— işçi örgütleri üzerinde neredeyse hiç bir iz bırakmadan geçip gitti. Bu tümüyle gerçek dışıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, parti saflarındaki çaptan düşme ve işçilerle askerlerin ona mesafe almaları kısa bir zaman sürdü, bir kaç hafta. Ye-

niden şahlanma öylesine hızlı ve özellikle fırtınalı oldu ki, bitkinlik ve takatsizlik günlerinin hatırasını bile yarı yarıya silip attı. Zaferler genel olarak kendilerini hazırlamış olan yenilgileri de aydınlatır. Fakat, partinin yerel örgütlerinin tutanakları yayınlandıkça, daha önceki yükselişin sürekliliği karşısında o günlerde çok daha acıyla hissedilen devrimin temmuzdaki çöküşü giderek daha açık seçik ortaya çıkıyor.

Belirli bir güçler dengesinin sonucunda ortaya çıkan tüm yenilgiler de bu dengeyi yenilen tarafın zararına değiştirir, zira galip kendine güven kazanırken, mağlup kendine güvenini kaybeder. Üstelik kendi gücünüz hakkındaki şu veya bu tahmin nesnel güç dengesinin son derece önemli bir unsurunu oluşturur. İleriye doğru atılışlarında bir yandan kendi emellerinin açıklıktan yoksun oluşuna ve çelişkilerine, diğer yandan da, taşra ve cephenin geri durumuna toslayan Petrogradlı işçiler ve askerler doğrudan bir yenilgi tattılar. Bu nedenle başkentte yenilginin sonuçları en erken ve en şiddetli ortaya çıktı. Bununla birlikte, aynı resmî yazında, temmuz yenilgisinin taşrada hiç hissedilmediği yönündeki görüşler de tümüyle doğru değildir. Bu kuramsal olarak da akla yatkın değildir, olgular ve belgelerin tanıklığıyla da yalanlanmıştır. Büyük sorunlar ortaya çıktığında, tüm ülke her seferinde başını Petrograd'a çeviriyordu. Başkentteki işçi ve askerlerin yenilgisi taşradaki en ileri kesimler üzerinde zorunlu olarak büyük bir etki yapacaktı. Korku, hayal kırıklığı, gevşeme ülkenin her yerinde farklı farklı düzeylerde de olsa ortaya çıkıyordu, ama her yerde gözleniyordu.

Devrimin çöküşü her şeyden önce kitlelerin hasımları karşısındaki direnişinin son derece zayıflamasında yansımasını buluyordu. Petrograd'da devreye sokulan askerî birlikler işçi ve askerleri silahsızlandırarak resmen cezalandırma eylemlerine girişirlerken, onların muhafazası altındaki yarı gönüllü çeteler de işçi örgütlerine cezasız kalan suikastlarda bulunuyorlardı. *Pravda* yayın kurulu ile Bolşevik matbaasının tahrip edilmesinden sonra, metalürjicilerin sendika lokalleri basıldı. Ardından, darbeler semt sovyetlerine yöneltildi. Uzlaşmacılar da esirgenmedi: ayın 10'unda İçişleri bakanı Tsereteli'nin ba-

şında bulunduğu partinin merkezlerinden biri saldırıya uğradı. Dan'ın askerî birliklerin gelişi konusunda yazmak için yüksek dozda bir fedakârlığa ihtiyacı vardı: "Devrimin çürümesini görmek yerine, şimdi onun yeni bir zaferine tanık oluyoruz." Bu zafer öyle bir noktaya varmıştı ki, Menşevik Pruşitskiy'in ifadesiyle, sokaktan geçenlerin işçi görünümü varsa ve Bolşevik olmalarından şüpheleniliyorsa, acımasız işkencelere uğrama tehlikeleri vardı. Vaziyetteki ani değişimin bundan daha yanılmaz bir belirtisi bulunabilir mi?

Bilâhare *Çeka*'nın tanınmış bir ajanı olacak olan Bolşeviklerin Petrograd komitesi üyesi Latsis günlüğüne şöyle not düşüyordu: "9 temmuz. Kentte tüm matbaalarımız mahvedildi. Kimse gazetelerimizi ve bildirilerimizi basmaya cüret edemiyor. Gizli bir basıma başvurmak zorundayız. Vıborg ilçesi herkes için bir sığınak hâline geldi. Petrograd komitesi ile aranan merkez komite üyeleri buraya nakloldular. Renault fabrikasının nöbetçi odasında komite Lenin'le toplantı yaptı. Genel grev sorunu ortaya atıldı. Komitede bu konuda farklı sesler var. Ben grevden yana oy kullandım. Lenin durumu izah ettikten sonra, bu çözümü reddetmeyi teklif etti... 12 temmuz. Karşı devrim zafer kazandı. Sovyetler güçsüz. Zincirlerinden boşalmış *yunkerler* Menşeviklerin bile üzerine çöküyorlar. Partinin bazı unsurları tereddüt içinde. Üye artışı kesildi... Ama saflarımızdan henüz kaçış başlamadı."

Temmuz Günlerinden sonra, "Sosyal-Devrimcilerin Petrograd'daki fabrikalar üzerindeki etkileri güçlüydü", diye yazar işçi Sisko. Bolşeviklerin tecrit olmuşluğu otomatik olarak uzlaşmacıların özgül ağırlığını ve özgüvenini artırıyordu. 16 temmuzda, Vassilyevskiy Ostrov'dan bir delege Bolşevik kent konferansında kazadaki ruh hâlinin bir kaç fabrika hariç, "genelde" canlı olduğunu bildirdi. "Baltık fabrikasında Sosyal-Devrimciler ile Menşevikler bizi püskürtüyorlar." Burada olay daha da ileriye gitmişti: fabrika komitesi Bolşeviklerin öldürülen Kazakların cenazesine katılmaları kararını aldı ve karara uyuldu... Partinin resmî üye kaybı, doğrusunu söylemek gerekirse, önemsiz boyuttaydı. Tüm ilçede dört birı üyeden açıkça ayrılanların sayısı yüzü geçmiyordu. Ama çok daha fazla sayıdaki kişi ilk günlerde tek

bir sözcük söylemeden çekip gitmişti. İşçi Miniçev daha sonra anılarında şöyle demiştir: "Temmuz Günleri bizim saflarımızda da postu için endişe duyan, parti kartını "yutan" ve inkâr eden kişilerin bulunduğunu göstermişti." Miniçev daha sonra vakur bir edayla "Ama bunlar çok sayıda değildi" diye ekler. Şlyapnikov şöyle yazar: "Temmuz hadiseleri ve örgütlerimize karşı yürütülen bununla bağlantılı tüm o şiddet ve iftira kampanyası temmuz başında muhteşem bir düzeye yükselmiş olan nüfuzumuzun artışını durakla[illegible]mıştı... Partimizin kendisi yarı yasal durumdaydı ve asıl olarak sendikalar ile işyeri ve fabrika komitelerine dayalı olarak bir savunma mücadelesi yürütüyordu."

Bolşeviklere yönelik Alman casusu suçlaması Petrograd'daki işçiler üzerinde, en azından bunların bir kısmı üzerinde etki etmemezlik edemezdi. Tereddüt eden ayrıldı. Üye olmak isteyen tereddüt etti. Daha önce harekete katılanlar arasında bile bir çoğu ayrıldı. Temmuz gösterisine, Bolşeviklerden başka, büyük ölçüde Sosyal-Devrimcilere ve Menşeviklere mensup işçiler de katılmışlardı. Yenilen darbeyle parti bayraklarının altına saklanarak ilk geri kaçan onlardı. Şimdi disiplini bozarak gerçek bir hatâ işlediklerini düşünüyorlardı. Partili, partisiz geniş bir işçi kesimi resmî olarak yayılan ve hukukî olarak ambalajlanan iftiranın etkisi altında ondan uzaklaşıyorlardı.

Bu değişen siyasî atmosferde, baskı darbeleri çok daha güçlü geliyordu. Partinin eski ve aktif militan kadınlarından biri olan Olga Raviç daha sonra bir raporunda şöyle demişti: "Temmuz Günleri örgütte öyle bir kargaşaya yol açtı ki, ilk üç hafta boyunca, her hangi bir faaliyet bile söz konusu olamadı." Raviç burada partinin açık faaliyetinden bahsediyor. Uzun bir süre boyunca, parti gazetesini çıkarmak mümkün olmadı: Bolşeviklere hizmet verecek matbaa bulunmıyordu. Üstelik direniş her zaman patronlardan da gelmiyordu. Bir matbaada işçiler Bolşevik gazetesinin basılması durumunda işi bırakacakları tehditinde bulundular ve patron da buna boyun eğdi. Bir süre Petrograd Kronstadt gazetesiyle doyuruldu.

Açık faaliyet bakımından aşırı sol kanat o haftalarda Enternasyonalist Menşevikler tarafından temsil edildi. İşçiler gönüllü olarak

Martov'un konuşmalarını izlemeye gidiyorlardı. Devrime yeni yollar açmak değil de, kazanımları korumak için mücadele etmek zorunda kalındığı geri çekiliş döneminde Martov'un militan içgüdüsü uyanmıştı. Martov'un cesareti kötümserliğin cesaretiydi. Yürütme Komitesinin toplantısında şöyle diyordu: "Görünürde devrime son nokta koyulmuş... Eğer durum buysa... köylülerle işçilerin oyunun Rus devriminde yeri yok demektir; bu durumda sahneden namusumuzla ineceğiz, sessiz bir retle değil, ama açık bir savaşla meydan okumaya cevap vereceğiz." Martov, generaller ve Kazakların işçiler ve askerler üzerinde kazandıkları zaferi devrimin anarşi üzerindeki zaferi gibi değerlendiren partisindeki Dan ve Tsereteli gibi yoldaşlara sahneden açıkça savaşarak inmeyi teklif ediyordu. Bolşeviklere karşı yürütülen gemi azıya almış kampanya ve uzlaşmacıların sırmalı Kazaklar karşısındaki sürüngen tavrı temel alındığında, Martov'un bu zor zamanlardaki tutumu işçilerin gözünde çok kıymetliydi.

Temmuz krizi Petrograd garnizonu için çok ağır sonuçlar verdi. Askerler, siyasî manada, işçilerden çok gerideydiler. Sovyetteki asker seksiyonu uzlaşmacıların dayanağı olmaya devam ediyordu, halbuki işçi seksiyonu daha şimdiden Bolşevikleri izliyordu. Askerlerin silahlarını çekmeye hazır oluşları bu durumla hiç de çelişmiyordu. Gösteride, askerler işçilerden daha saldırgan bir rol oynamışlardı, ama darbe yiyince en gerilere de onlar kaçmıştı. Bolşeviklere karşı düşmanlık dalgası Petrograd garnizonunda çok yükseklere çıktı. Eski asker Mitreviç şöyle anlatır: "Yenilgiden sonra, bölüğüme görünmedim, yoksa fırtına geçmediğinden öldürülmem an meselesiydi." Temmuz Günlerinde en ön sırada yürüyen ve dolayısıyla en ağır darbeleri yiyen en devrimci alaylarda partinin etkisi üç ay sonra bile örgütü yeniden kurmanın mümkün hâle gelmediği bir noktaya dek düştü. Çok şiddetli sarsıntı altında bu birlikler moral bakımından unufak edilmişlerdi. Askerî örgüt kendi içine çekilmek zorunda kaldı. Eski asker Minişev şöyle yazar: "Temmuz yenilgisinden sonra, örgüt yalnızca partimizin üst kademesindeki yoldaşlar tarafından değil, bazı semt komitelerinde de pek dostça sözlerle anılmıyordu."

Kornstadt'ta parti iki yüz elli üye kaybetmişti. Bolşevik kale garnizonundaki haleti ruhiye kayda değer ölçüde çöküntüye uğramıştı. Gericilik ta Helsingfors'a dek sirayet etmişti. Avksentyev, Bunakov, avukat Sokolov Bolşevik gemileri doğru yola getirmek için gelmişlerdi. Bazı neticeler de almadılar değil. Bolşevik önderleri tutuklayarak, resmî iftirayı tekrarlayarak, tehdit ederek, Bolşevik zırhlı *Petropavlovsk*'tan bile bağlılık beyanı almayı başardılar. Ama "elebaşılar"ın teslimi istenince, tüm gemiler ret cevabı verdiler.

Moskova'da da durum farklı değildi. Pyatnitskiy şöyle der: "Burjuva basının kindar kampanyası Moskova komitesi üyelerinin bazılarında bile bir panik yarattı." Temmuz Günlerinden sonra, örgüt sayıca zayıfladı. Moskovalı işçi Ratehin şöyle yazar: "Bu denli güç anları unutmak mümkün değil. (Zamoskvoreçye sovyetinin) tam katılımlı toplantısı başladı... Gördüğüm kadarıyla Bolşevik yoldaşların sayıları pek fazla değildi... Enerjik yoldaşlardan biri olan Steklov dosdoğru bana geldi ve kısık bir sesle Lenin'in Zinovyev'le birlikte mühürlü bir vagonla geldiği, Alman parası aldıkları doğru mu diye sordu. Böyle sorular duymaktan kalbim sızlıyordu. Bir başka yoldaş, Konstantinov yaklaştı ve sordu: Lenin nerede? Kaçtı, deniyor... Şimdi ne olacak? Vesaire, vesaire." Bu canlı tablo bizi ileri işçilerin o sıralarda içinde bulundukları haleti ruhiyeyi çok iyi gösterir. Moskovalı topçu Davidovskiy şöyle yazar: "Aleksinskiy'in yayınladığı belgelerin ortaya çıkışı tugayda korkunç bir altüst oluşa yol açtı. En fazla Bolşeviki barındıran bizim batarya bile bu alçakça yalanın darbeleri altında sarsıldı... Sanki tüm güveni kaybetmiş gibiydik."

O sırada merkez komite üyesi olan ve geniş Moskova bölgesindeki çalışmaları yöneten V. Yakovleva şöyle yazar: "Temmuz Günlerinden sonra, tüm bölgelerden gelen raporlar yalnızca kitlelerde ani bir moral bozukluğunu değil, partimize yönelik belli bir düşmanlığı da vurgulamak konusunda fikir birliği içindeydiler. Çoğu durumda, konuşmacılarımız dövülüyordu. Üye sayısı hızla düştü ve özellikle Güneyde olmak üzere, örgütlerin bazıları tümüyle ortadan kalktı." Ağustosun ortasına doğru, hiç bir kayda değer değişiklik olmamıştı.

Kitleler içindeki çalışma nüfuzun korunmasına yönelikti, örgütlerde bir artış gözlenmiyordu. Ryazan ve Tambov vilâyetlerinde ne yeni bağlantılar kurulabildi, ne de Bolşevik hücreler yaratılabildi. Genel olarak buraları Sosyal-Devrimciler ile Menşeviklerin terekeleriydi.

Proleter Kineşma kazasında militanlık yapan Yevreynov tüm halk örgütlerinin konferansında Bolşeviklerin Sovyetten çıkartılması sorununun gündeme geldiği Temmuz hadiselerinden sonra durumun ne denli güç olduğunu hatırlar. Partiden ayrılmalar bazen öyle korkunç oranlara ulaşıyordu ki, örgüt ancak üye listesini yeniden gözden geçirmek suretiyle normal hayatını yaşamaya başlıyordu. Tula'da, işçilerin ciddî bir ilk elemeden geçirilmesi sayesinde, örgüt üye kaybı tecrübesini yaşamamıştı, ama kitlelerle olan bağı zayıflamıştı. Nijniy-Novgorod'da, albay Verhovskiy ve Menşevik Hinçuk'un idaresinde yürütülen baskı kampanyasından sonra, tam bir depresyon yaşandı: belediye duması seçimlerinde parti ancak dört vekillik kazanabildi. Kaluga'da Bolşevik fraksiyon Sovyetten dışlanma ihtimalinin bulunduğunu hesaba katıyordu. Moskova bölgesinin bazı noktalarında Bolşevikler yalnızca sovyetlerden değil, sendikalardan da çıkmak zorunda kalmışlardı.

Bolşeviklerin uzlaşmacılarla çok barışçı ilişkiler içinde oldukları ve haziran sonunda bile belediye duması seçimlerinde onlarla ortak liste çıkarmaya hazırlandıkları Saratov'da askerler temmuz fırtınasından sonra Bolşeviklere karşı öyle bir hınç bilediler ki, seçim bürolarını bastılar, Bolşeviklerin elindeki oy pusulalarını yırttılar ve ajitatörleri patakladılar. Lebedev şöyle yazar: "Seçim bürolarında gözükmemiz zordu. Bize çoğu zaman 'Alman ajanları, provokatörler' diye bağırıyorlardı..." Saratovlu Bolşeviklerin saflarında çok sayıda ödlek vardı: "Birçoğu partiyi terkettiklerini açıkladılar, diğerleri saklandılar."

Uzunca bir süredir Kara-Yüzlerin merkezi olma ününe sahip olan Kiev'de Bolşeviklere karşı sindirme kampanyası apayrı bir şiddetle yürütüldü ve kısa zamanda Menşevikler ile Sosyal-Devrimcileri de içine aldı. Devrimci hareketin buhranı özellikle burada güçlü biçimde kendini hissettiriyordu. Belediye duması seçimlerinde, Bolşevikler

toplam oyların ancak % 6'sını alabildiler. Genel kent konferansında raportörler "her yerde horgörü ve ataletle karşılaşmaktan" yakınıyorlardı. Parti gazetesi günlük olmaktan çıkıp haftalık çıkmak zorunda kaldı.

En devrimci alayların lağvedilmesi ve başka yere nakledilmesi bile yalnızca garnizonların siyasî düzeyini düşürmekle kalmayıp arkalarında dost birlikler bulunduğunu bildikleri vakit kendilerini daha güçlü hisseden civardaki işçiler üzerinde de büyük ölçüde etkili oldu. Bu şekilde, Tver'deki 57. alayın nakli hem askerler hem de işçiler arasındaki siyasî durumu aniden değiştirdi: sendikalarda bile Bolşeviklerin nüfuzu önemsiz bir hâle geldi. Bu, Menşeviklerin askerî yetkililerle elele, Bolşevik birlikleri tümüyle geri alaylarla değiştirdikleri Tiflis'te çok daha güçlü bir biçimde tezahür etti.

Bazı yerlerde, garnizonun bileşimine, civardaki işçilerin düzeyine ve arızî sebeplere bağlı olarak, siyasî reaksiyon paradoksal bir biçim aldı. Yaroslavl'da, örneğin, Bolşevikler temmuzda hemen hemen tümüyle işçi sovyetinden dışlanmışlardı, ama asker vekilleri sovyetinde ağırlıklı nüfuzlarını koruyorlardı. Bazı yörelerde temmuz hadiseleri hiç iz bırakmadan, partinin büyümesine halel getirmeden geçti. Bu daha çok genel geri çekilişin devrimci arenaya yeni geri unsurların girişiyle çakıştığı durumlarda gözlendi. Bu şekilde, temmuzda, bazı tekstil bölgelerinde örgütlere kayda değer bir kadın işçi akını gözlenmeye başladı. Ama genel geri çekiliş tablosu değişmedi.

Kısmî yenilgi karşısındaki tepkinin inkâr edilemez, hattâ abartılı yakıcılığı işçiler ve özellikle de askerler tarafından önceki aylarda çok kolay, çok hızlı, durmak bilmez şekilde Bolşeviklere katılmaları karşılığında ödenen bir tür diyetti. Kitlelerin efkârının bu ani ters yüz oluşu parti kadrolarında otomatik, dahası hatasız bir ayıklamaya yol açıyordu. O günlerde sarsılmayanlara sonrasında da güvenilebilirdi. Bunlar atölyede, fabrikada, mahallede bir çekirdek oluşturuyorlardı. Ekimin arifesinde örgütçüler, atamalar ve görevlendirmeler söz konusu olduğunda, Temmuz Günlerinde kimin nasıl davrandığını hatırlayarak çevrelerine sürekli inceleyici nazarlarla bakıyorlardı.

Tüm ilişkilerin en çıplak şekilde kendini gösterdiği cephede Temmuz gericiliği özellikle şiddetli bir karakter kazandı. Genel Kurmay Karargâhı hadiseleri her şeyden önce "özgür vatan karşısında görevli" özel birlikler kurmak için kullandı. Alaylarda şok tugayları oluşturuldu. Denikin şöyle anlatır: "Bir çok defa *udarnik*'leri (şok tugayları mensupları) gördüm, her zaman gergin ve hırçındılar. Alaylarda onlara kuşkuyla ve hattâ düşmanlıkla bakılıyordu." Askerler haklı olarak bu "görev birlikleri"nde pretoryen bir hassa ordusu görüyorlardı. En gerilerden biri olan Romen cephesi konusunda, daha sonra Bolşeviklere katılacak olan Sosyal-Devrimci Degtyarev şunu anlatır: "Gericilik hiç tembellik etmiyordu. Bir çok er asker kaçağı olarak tutuklandı. Subaylar başlarını kaldırdılar ve ordu komitelerine horgörü gösterdiler. Şurada burada komutanlar yeniden asker selâmını dayatmaya çalıştılar." Komiserler orduda temizlik çalışmaları yürütüyorlardı. Stankeviç şöyle yazar: "Hemen her tümende adı askerî birlik içinde komutandan daha fazla bilinen bir Bolşevik bulunuyordu... Birbiri ardısıra bu ünlüleri saf dışı ediyorduk." Aynı zamanda, tüm cephelerde, itaat etmeyen birliklerin silahsızlandırılmasıyla iştigal ediliyordu. Komutanlar ve komiserler bu konuda Kazaklardan ve askerlerin nefret ettikleri özel tugaylardan destek alıyorlardı.

Riga'nın düştüğü gün, Kuzey cephesi komiserleri ve ordu teşkilâtları temsilcileri konferansı bastırma tedbirlerinin daha sistemli bir şekilde uygulanmasının elzem olduğunu kabul etti. İnsanlar Almanlarla yakınlaştıkları için kurşuna dizildiler. Bir çok komiser Fransız Devriminin muğlak imgelerinden cesaret alarak demir yumruklarını göstermeye kalkıştılar. Bunlar Jakoben komiserlerin tabana dayandıklarını, aristokrat ve burjuvaları esirgemediklerini ve yalnızca pleb otoritesinin onlara birliklerde güçlü bir disiplin kurma imkânı verdiğini anlamıyorlardı. Kerenskiy'in komiserlerinin ayaklarının altında hiç bir halk temeli, başlarının üzerinde hiç bir ahlâkî ayla yoktu. Askerlerin gözünde basitçe burjuvazinin ajanları, Antantın yatakçılarıydılar. Bir süreliğine orduyu sindirebilirlerdi —bir noktaya kadar bunu başardılar da—, ama ona yeni bir hayat vermek konusunda güçsüzlerdi.

Petrograd'da Yürütme Komitesi bürosunda ağustos ayı başında ordunun haleti ruhiyesinde lehte bir tersyüz oluş meydana geldiği, talimlere yeniden başlandığı söyleniyordu. Ama diğer yandan, adaletsizliklerde, keyfîliklerde ve baskıda ağırlaşma gözleniyordu. Subay takımının yol açtığı sorunlar acı bir yakıcılık kazandı: bunlar "kendi başlarına, son derece kapalı, tümüyle tecrit olmuş örgütlerde toplanıyorlardı." Başka veriler de görünürde cephede düzenin geri geldiğini, askerlerin önemsiz ve rastlantısal gerekçelerle isyan etmeyi bıraktıklarını gösteriyordu. Ama genel vaziyet karşısındaki huzursuzlukları da giderek daha yoğun bir hâl alıyordu. Menşevik Kuçin'in Devlet Konferansındaki temkinli ve diplomatik konuşmasında teskin edici sözlerin arasında örtük olarak endişe verici bir uyarı da mevcuttu. "Kuşkuya yer bırakmayan bir tersyüz oluş var; tartışmasız bir şekilde sükûnet hüküm sürüyor, ama yurttaşlar, aynı zamanda belli bir hayal kırıklığı duygusu da var ve bu duygudan da çok çekiniyoruz..." Bolşevikler üzerinde geçici olarak kazanılan zafer her şeyden önce askerlerin yeni ümitleri, daha iyi bir gelecek inançları üzerinde kazanılmış bir zaferdi. Kitleler daha temkinli olmuşlardı, disiplin artmış görünüyordu. Ama amirlerle askerler arasındaki uçurum daha da derin açılmıştı. Bunu yarın ne ve kim dolduracaktı?

Temmuz gericiliği Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasında bir tür kesin sınır çizdi. İşçiler, cephe gerisindeki garnizonlar, cephe, kısmen de, daha ileride göreceğimiz gibi, köylüler sanki karınlarına bir darbe almışlar gibi geri çekildiler, geriye doğru sıçradılar. Darbe gerçekte fiziksel olmaktan çok moral nitelikliydi, ama daha az etkili değildi. İlk dört ay boyunca, kitlelerdeki tüm süreçler tek bir doğrultuda işliyordu: sol. Bolşevizm büyüyor, güçleniyor, cüretkârlaşıyordu. Ama şimdi hareket bir baraja toslamıştı. Gerçekten, Şubat Devrimi yollarında daha fazla ilerlemenin mümkün olmadığı ortaya çıktı. Bir çok insan devrimin ölü noktasına varıldığını düşünüyordu. Gerçekten Şubat Devrimi tümüyle kendini tüketmişti. Kitlelerin bilincindeki baskı ve iftirayla da birleşmiş olan bu iç kriz bozulmalara ve geri çekilmelere, bazı durumlarda da paniğe yol açmıştı. Hasımlar bundan

cesaret aldılar. Bizzat kitlelerin içinde sarsıntılar ve yoksunluklar yüzünden ne kadar geri, atıl, huzursuz şey varsa su yüzüne çıkmıştı. Devrim selindeki bu dalga kırılmaları karşı konulmaz bir şiddetteydi: sanki bir tür sosyal hidrodinamik yasalarına uyuyorlardı. Böyle bir dalga geri çekilişinin dışında kalmak imkânsız gibiydi. Yapılacak tek şey gericilik dalgası sona erene dek kendini bırakmamak, su üstünde kalmak, dayanmak ve bu süre boyunca yeni bir taarruz için destek noktaları bulmaktı.

3 temmuzda Bolşevik bayraklar altında yürüyüp bir hafta sonra da Kayzerin ajanlarına karşı sert cezalar talep eden kimi alaylara bakarak aydınlanmış şüpheciler zafer türküleri söyleyebiliyorlardı: işte bakın kitlelerinize, nasıl da dengeliler, anlayışlılar! Ama bu ucuz bir şüphecilikti. Eğer kitleler gerçekten duygu ve düşüncelerini arızî koşulların etkisiyle değiştirselerdi, büyük devrimlerin gelişmesini niteleyen güçlü nedenselliği izah etmemiz mümkün olmazdı. Devrimin milyonlarca insan üzerindeki etkisi ne denli derinse, devrim de o denli düzenli olur, ve sonraki aşamaların dizilişini öngörmek de o denli kesinlik kazanır. Yalnızca kitlelerin siyasî gelişmesinin düz bir çizgi izlemediğini, karmaşık bir eğri şeklinde ilerlediğini unutmamak gerekir: tüm maddî süreçlerin yörüngesi özetle budur.

Nesnel koşullar işçileri, askerleri ve köylüleri zorunlu olarak Bolşeviklerin bayrağı altında saf tutmaya itiyordu. Ama bu yola giren kitleler kendi geçmişleriyle, dünkü inanışlarıyla ve kısmen de bugünkü inanışlarıyla mücadeleye giriyorlardı. Zor bir dönemeçte, başarısızlık ve hayal kırıklığı anında, henüz sıyrılınmamış eski önyargılar tekrar yüzeye çıkar ve hasımlar da doğal olarak bir kurtarıcı dala sarılır gibi bunlara sarılıyorlardı. Bolşeviklerde açık seçik olmayan, alışılmadık, enigmatik —yeni fikirler, kahramanca davranışlar, eski ve yeni tüm otoritelerden nefret— ne varsa, şimdi birden izah edilebilir, saçmalıklar inandırıcı hâle gelmişlerdi: Alman casusları! Bolşeviklere karşı yöneltilen suçlama aslında halkın serf geçmişine, karanlık mirasa, barbarlığa ve hurafeye dayanıyordu. Bu fena bir kumar değildi. Temmuz ve ağustostaki büyük yurtsever düzenbazlık tüm güncel so-

runlara eşlik eden birinci dereceden önemli bir siyasî faktördü. İftira çemberi Kadet basınla taşraya, sınır illerine ve en ücra yerlere dek sızarak tüm ülkeye yayılıyordu. Temmuz sonunda, İvanovo-Voznessensk Bolşevik teşkilâtı hâlâ iftiraya karşı daha enerjik bir kampanya başlatılmasını talep ediyordu. Uygar bir toplumdaki siyasî mücadelede iftiranın özgül ağırlığı meselesi hâlâ sosyoloğunu bekliyor.

Bununla birlikte, her ne kadar canlı ve hummalı da olsa, gericiliğin işçiler ve askerler arasındaki etkisi ne derin ne de sağlamdı. Petrograd'daki öncü fabrikalar yenilgiden bir kaç gün sonra toparlandılar, tutuklamalar ve iftiralara karşı protestoda bulundular, Yürütme Komitesinin kapısını çaldılar ve bağlantılarını yeniden kurdular. Sestroretsk silah fabrikasında işçiler çok geçmeden dümeni ellerine aldılar: 20 temmuzdaki genel kurul, ücretler tümüyle cepheye yönelik yayınlara harcanmak şartıyla, gösteri günleri için işçilere ücretlerini ödeme kararı aldı. Bolşeviklerin Petrograd'daki açık ajitasyon çalışması, Olga Raviç'in tanıklığına bakılırsa, 20 temmuzda yeniden başlamıştı. Şehrin farklı yerlerinde iki yüz ilâ üçyüzden fazla adam toplayamayan mitinglerde üç kişi konuşuyordu: bilâhare Kırım'da Beyazlar tarafından öldürülecek olan Slutskiy, Sosyal-Devrimciler tarafından Petrograd'da öldürülen Volodarskiy ve devrimin en yetenekli hatiplerinden, Petrogradlı metarlürjist Yevdokimov. Ağustosta, partinin yürüttüğü ajitasyon çalışması daha yüksek boyutlara vardı. Raskolnikov'un hatıralarına göre, 23 temmuzda tutuklanmış olan Troçki hapisanede şehrin vaziyeti hakkında şu tabloyu çiziyordu: "Menşevikler ile Sosyal-Devrimciler... büyük bir iştahla Bolşevikleri ezmeye devam ediyorlar. Sürekli olarak yoldaşlarımız tutuklanıyor. Ama parti çevrelerinde yılgınlık yok. Tersine, herkes geleceğe umutla bakıyor ve baskı tedbirlerinin yalnızca partinin popülaritesini sağlamlaştıracağını düşünüyor... İşçi muhitlerinde de demoralizasyona rastlanmıyor." Gerçekten de, kısa bir süre sonra, Peterhof ilçesindeki yirmi yedi işletmenin işçilerinin oluşturduğu bir meclis hükûmetin sorumsuzluğunu ve karşı devrimci politikasını protesto eden bir karar kabul etti. Proleter ilçeler yeniden canlanıyordu.

Tepede, yani Kışlık Sarayda ve Tavriçeskiy Sarayında kesilip, biçilip, yapıştırılıp yeni bir koalisyon kurulurken, aynı gün ve aynı saatlerde, 21-22 temmuzda, Petrograd'da, kuşkusuz resmî çevrelerde pek farkedilmeyen, daha güçlü bir başka koalisyonun —Petrograd işçileri ile cephedeki askerler arasında— çatıldığına işaret eden daha önemli bir hadise meydana gelmekteydi. Cephede devrimin boğulmasına karşı birlikleri adına protestoda bulunan seferî ordu delegeleri başkente üşüştüler. Bir kaç gün boyunca boş yere Yürütme Komitesinin kapısını çalıp durdular. Kimse onları kabul etmek istemedi, herkes onlardan kurtulmak istedi. Aynı sırada aynı yollardan geçen başka delegeler de geldiler. Baştan savılan delegeler koridor ve kabul odalarında birbirleriyle karşılaştıklarında birbirlerine yakınıyorlar, söyleniyorlar ve birlikte çıkış yolu arıyorlardı. Bu konuda onlara Bolşevikler yardım ediyordu. Delegeler onları kollarını açarak karşılayan, yatacak yer ve yiyecek veren başkentli işçiler, askerler ve denizcilerle görüş alış verişinde bulunmaya karar verdiler. Hiç bir yüksek görevlinin çağrılmadığı tabandan gelen bir inisyatifle düzenlenen bir konferansa yirmi dokuz cephe alayının, doksan Petrograd fabrikasının, Kronstadt bahriyelilerinin ve banliyölerdeki garnizonların delegeleri katıldılar.

Konferansın merkezinde siperlerden gelen delegeler bulunuyordu: aralarında bir kaç genç subay da vardı. Petrograd işçileri cepheden gelen askerleri can kulağıyla dinliyorlar, tek bir kelime bile kaçırmamaya özen gösteriyorlardı. Bunlar taarruzun ve bunun sonuçlarının devrimi nasıl kemirdiğini anlatıyorlardı. Hiç de ajitatör olmayan cahil askerler basit konuşmalarında cephe hayatında günlerin nasıl geçtiğini tasvir ediyorlardı. Bu ayrıntılar çok sarsıcıydı, zira eski rejimin en nefret edilen unsurlarının yeniden şaha kalktığını açıkça gösteriyorlardı. Dünün umutları ile bugünün gerçeği arasındaki tezat doğrudan kalplere tesir etmiş ve tüm düşünceleri tek bir seste birleştirmişti. Cephe delegeleri arasında Sosyal-Devrimciler çoğunlukta olsalar da, Bolşeviklerin sert bir kararı hemen hemen oybirliğiyle kabul edilmişti: sadece dört çekimser vardı. Kabul edilen karar kağıt üstünde de kalmadı: delegeler geri döner dönmez gerçeği anlatacaklar,

uzlaşmacı liderler tarafından nasıl savsaklandıklarını ve işçiler tarafından nasıl ağırlandıklarını söyleyeceklerdi. Siperler raportörlerine inanacaklardı. Bu adamlar yalan söylemiyorlardı.

Bizzat Petrograd garnizonunda yön değişimi ay sonuna doğru, özellikle de cephe temsilcilerinin katıldıkları mitinglerden sonra başlamıştı. En fazla yara alan alayların henüz durgunluklarını üzerlerinden atamadıkları doğruydu. Buna karşılık, uzun süre yurtsever konumda kalan ve devrimin ilk ayları boyunca disiplinini koruyan askerî birliklerde partinin nüfuzu kayda değer oranda artıyordu. Ezme harekâtından özellikle olumsuz etkilenmiş olan Askerî Örgüt toparlanmaya başladı. yenilgilerden sonra her zaman olduğu gibi, parti çevrelerinde, ordu içindeki çalışmayı yürütenler horgörüyle anılıyor, onlara gerçek veya hayalî hatâlar ve yönelimler yükleniyordu. Merkez Komite Askerî Örgütle daha yakından teşriki mesai kurdu, Sverdlov ve Dzerjinski aracılığıyla onun üzerinde daha doğrudan bir denetim kurdu ve çalışmalar eskisinden daha ağır, ama daha güvenli bir şekilde yeniden başladı.

Temmuz sonuna doğru Bolşeviklerin Petrograd fabrikalarındaki vaziyeti düzelmişti; işçiler aynı bayrak altında yeniden safa girmişlerdi; bununla birlikte bunlar başka insanlardı, daha olgun, yani daha temkinli, ama daha kararlı. Fabrikalarda harika, sınırsız bir nüfuzumuz var" diye bildiriyordu Volodarskiy 27 temmuzda Bolşevikler kongresinde. "Parti çalışması aslen bizzat işçiler tarafından sürdürülüyor... Örgüt aşağıdan yukarı oluşturuluyor, bu yüzden dağılıp gitmeyeceğini düşünmek için her türlü gerekçemiz var." Gençlik Birliği o dönemde elli bin üyeye sahipti ve giderek Bolşeviklerin etkisi altına giriyordu. 7 ağustosta, Sovyetin işçi seksiyonu ölüm cezasının kaldırılması yönünde bir karar kabul etti. Devlet Konferansını protesto mahiyetinde Putilov emekçileri bir günlük ücretlerini işçi basınına abonman parası olarak hasrettiler. İşyeri ve fabrika komiteleri konferansında Moskova Konferansını "karşı devrimci güçlerin bir örgütlenme çabası" diye niteleyen bir karar oybirliğiyle kabul edildi.

Kronstadt da yaralarını sarıyordu. 20 temmuzda, Yakornıy mey-

danında yapılan bir miting iktidarın sovyetlere devrini, Kazakların yanısıra jandarmalarla kent çavuşlarının da cepheye gönderilmesini, ölüm cezasının kaldırılmasını, nezaret altındaki II. Nikolay'ın yeterince güçlü biçimde gözetlenip gözetlenmediğini yerinde görmek için Tsarkoye Selo'ya Kronstadtlı delegelerin kabulünü, "Ölüm Taburları"nın dağıtılmasını, burjuva gazetelerin müsadere edilmesini, vs. talep ediyordu. Aynı zamanda, kaleye yeni atanan komutan amiral Tırkov savaş gemilerinden kızıl bayrakların indirilmesini ve Aziz Andrey haçını taşıyan eski bayrağın göndere çekilmesini emretmişti. Subaylarla askerlerin bir kısmı rütbe ve apoletlerini yeniden takmışlardı. Kornstadtlı bahriyeliler bunu protesto ettiler. 3-5 temmuz hadiselerini araştıran hükûmet komisyonu ıslıklar, protestolar ve tehditlerle karşılanarak Kornstadt'a sokulmayınca Petrograd'a eli boş dönmek zorunda kalmıştı.

Efkârı umumiyenin değişmesi tüm donamayı kapsıyordu. Finlandiya'daki önderlerden biri, Zalejskiy şöyle yazar: "Temmuz sonu ve ağustos başında, dışarıdaki gericiliğin Helsingfos'daki devrimci güçleri yalnızca yıkamadığı açıkça hissedilmekle kalmıyor, tersine burada sola doğru çok net bir kayma ile Bolşeviklere yönelik geniş bir sempati de kaydediliyordu." Denizciler ılımlı buldukları ve hattâ uzlaşmacı olduklarından şüphe ettikleri Bolşevik partisinden bağımsız ve kısmen onun iradesinin hilafına olarak Temmuz gösterisinin büyük ölçüde elebaşılarıydı. Silahlı gösteri tecrübesi onlara iktidar sorununun çözümünün basit olmadığını göstermişti. Anarşistvari görüşler yerlerini partiye güvene bırakıyordu. Bu konuda Helsingforslu bir delegenin temmuz sonundaki raporu çok ilginçtir: "Küçük donanma birliklerinde, Sosyal-Devrimcilerin nüfuzu egemen; ama büyük savaş gemilerinde, kruvazörlerde ve zırhlı gemilerde tüm denizciler ya Bolşevik ya da Bolşevik sempatizanı. *Petropavlovsk*'taki ve *Respublika*'daki bahriyelilerin efkârı umumiyesi böyleydi (öteden beri) ve 3-5 temmuzdan sonra *Gangut, Sevastopol, Rurik, Andrey Pervozvannıy, Diana, Gromoboy, İndiya* da bize katıldı. Böylece elimizde müthiş bir savaş gücü var... 3-5 temmuz hadiseleri amaca ulaşmak

için belli bir haleti ruhiyeye sahip olmanın yetmediğini göstererek denizcilere çok şey öğretti.

Petrograd'ın gerisinde kalan Moskova da aynı yolu izliyordu. Topçu Davidovskiy şöyle anlatır: "Yavaş yavaş, zehirli atmosfer dağılmaya, asker kitlesi kendine gelmeye başladı ve tüm cephelerde yeniden taarruza başladık. Kitlelerin sola kayışını bir an için durduran bu iftira yalnızca onların bize doğru akınlarını güçlendirmişti." Darbeler altında fabrikalarla kışlaların dostluğu daha sıkı perçinlendi. Moskovalı işçi Strelkov Michelsohn fabrikasıyla komşu alay arasında tedricî olarak nasıl sıkı ilişkiler kurulduğunu anlatır. İşçi ve asker komiteleri birleşik oturumlarda sık sık hem fabrika hem de alaydaki hayatın pratik sorunları konusunda kararlar alıyorlardı. İşçiler askerler için gece eğitimi tertip ediyorlar, onlara Bolşevik gazeteleri alıyorlar ve her yolla onların yardımına koşuyorlardı. Strelkov şöyle anlatır: "Eğer biri cezalandırılmışsa, şikâyet için hemen bize geliyorlardı... Sokak mitinglerinde, eğer biri Michelsohn işçisine bir şey yapsa, bunu bir askerin görmesi ve duyması yetiyordu; hemen onu kurtarmak için bir grup olay yerine geliyordu. O dönemde kötü davranışlar pek çoktu. Bizi Alman parası, ihanet efsaneleriyle ve uzlaşmacıların tüm o berbat yalanlarıyla zehirliyorlardı."

Temmuz sonundaki fabrika ve işyeri komitelerinin Moskova konferansı önce ılımlı bir tonda başladı, ama bir haftalık çalışma sonunda güçlü biçimde sola kaydı ve sonunda açıkça Bolşevik renklere boyanmış bir karar kabul etti. Aynı günlerde, Moskovalı delege Podbelskiy parti kongresinde şunu bildiriyordu: "On semt sovyetinden altısı bizim elimizde... Bugün yürütülen zulüm karşısında sıkı sıkıya Bolşevikleri destekleyen işçi sınıfından başka sığınacağımız bir yer yok." Ağustos ayı başında, Moskova fabrikalarındaki seçimler sırasında Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerin yerine seçilenler Bolşevikler oldular. Partinin nüfuzundaki artış Konferans öncesindeki genel grevde bütün haşmetiyle ortaya çıkmıştı. Moskova'daki resmî *İzvestiya* gazetesinde şöyle yazıyordu: "Artık Bolşeviklerin sorumsuz gruplar olmadıklarını, ardında her zaman disiplinli olmasa da, tü-

müyle devrime bağlı geniş kitleler bulunan, örgütlü devrimci demokrasinin kesimlerinden biri olduklarını anlamanın zamanıdır."

Proletaryanın mevzilerinin temmuzda zayıflaması sanayicilere cesaret verdi. Banka kuruluşlarının da içinde yer aldığı on üç en önemli işletme organizasyonunun kongresi lokavtların ve genel olarak tüm devrime karşı taarruz politikasının yönetimini üzerine alan bir Sanayiyi Savunma Komitesi kurdu. İşçiler buna direnişle cevap verdiler. Tüm ülkede bir büyük grevler ve başka çatışmalar dalgası patlak verdi. Proleteryanın en deneyimli kesimleri ihtiyatlı davrandılarsa da, yeni yeni oluşan katmanlar mücadeleye kararlılıkla katıldılar. Metalürji işçileri geride kalıp bekle görcü bir şekilde hareket ederlerken, tekstil işçileri kauçuk, kağıt, deri sanayii işçileri gibi meydana çıkıyorlardı. Emekçilerin en geri ve en ezik kesimleri arasında bir sıçrama görülüyordu. Kiev şiddetli bir bekçiler ve kapıcılar greviyle sarsıldı: meskenler arasında dolaşan grevciler lambaları söndürüyor, asansör anahtarlarını çıkartıyor, sokak kapılarını açık bırakıyorlardı. Gerekçesi ne olursa olsun, her anlaşmazlık tüm bir sanayi koluna yayılma ve ilkesel bir karakter kazanma istidatını taşıyordu. Tüm ülke işçilerinin desteğiyle, Moskovalı dericiler ağustosta fabrika komitelerine işçi alımı ve çıkarımı konusunda karar yetkisi kazandırmak için uzun ve inatçı bir mücadele başlattı.

Bir çok durumda, özellikle taşrada, grevler müteşebbis ve idarecileri tutuklamaya kadar giden dramatik bir niteliğe büründü. Hükûmet işçilere sükûnet tavsiye ediyor, sanayicilerle gizli işbirliğine gidiyor, Donets havzasına Kazakları yolluyor ve buğday ile askerî malzeme fiatlarını iki kat artırıyordu. İşçilerin öfkesini artıran bu politika müteşebbisleri de zora sokuyordu. Ağır sanayinin başlıca temsilcilerinden Auerbach şöye şikâyet ediyordu: "Çalışma bakanlığının yerel komiserleri olayı henüz Skobelev'in uzgörüsüyle görmüyorlardı... Bakanlıkta bile taşradaki adamlara en ufak bir güven beslenmiyordu... İşçi temsilcileri Petrograd'a çağrılmışlar ve Mramorskiy sarayında sanayicilerle, mühendislerle uzlaşmaları için uğraş veriliyordu." Ama tüm bunlar hiç bir işe yaramadı: "İşçi kitleleri o sıralarda artık daha karar-

lı ve demagojide mesafe kaydetmiş elebaşıların etkisine girmişlerdi."

İşletme sahiplerinin fabrikalardaki ikili iktidara karşı başlıca mücadele araçlarını iktisadî bozgunculuk oluşturuyordu. Ağustosun ilk yarısındaki işyeri ve fabrika komiteleri konferansında üretimi baltalamaya ve durdurmaya çalışan sanayicilerin yıkıcı politikaları ayrıntılarıyla ifşa edildi. Malî düzenbazlıkların yanısıra, büyük ölçüde uygulanan yöntemler malzemelerin gizlenmesi, alet yapım ve onarım atölyelerinin kapatılması, vs.idi. İşletme sahiplerinin sabotajı üzerine Amerikalı gazete muhabiri sıfatıyla çok değişik çevrelere girip çıkan, Antant diplomatlarından gizli bilgiler alabilen ve Rus burjuva politikacılarının samimî itiraflarını dinleme imkânını bulan John Reed çarpıcı örnekler sunmuştur. Şöyle yazar: "Kadet partisinin Peterburg şubesi sekreteri bana ekonominin parçalanmasının devrimi gözden düşürmek için sürdürülen kampanyanın parçası olduğunu söylüyordu. Adını açıklamama sözü verdiğim bir Müttefik diplomatı bunu kişisel bilgileri temelinde doğruluyordu. Harkov yakınlarında sahiplerince kundaklanmış veya suya boğulmuş kömür madeni işletmeleri biliyorum. Moskova bölgesinde mühendislerin işi bıraktıklarında makinaları çalışamaz duruma soktukları tekstil imalâthaneleri biliyorum. İşçilerin lokomotifleri bozarken yakaladıkları demiryolu yetkilileri tanıyorum." Korkunç ekonomik gerçek buydu. Bu, uzlaşmacıların yanılsamalarına, koalisyon politikasına değil, Kornilovçu isyan hazırlıklarına hizmet ediyordu.

Kutsal birlik cephede de gerisindeki kadar etkiliydi. Stankeviç sızlanarak bazı Bolşeviklerin tutuklanmasının sorunu çözmediğini söylüyordu: "Suç temayülü atmosfere işlemişti, tüm kütleye yayıldığı için çeperlerini net olarak çizmek mümkün değildi." Askerlerin daha ılımlı bir hâle gelmeleri, bir ölçüde, kinlerini disiplin altına almayı öğrenmeleri nedeniyleydi. Ama bardak taşınca, gerçek duyguları çok daha açık seçik olarak tezahür ediyordu. Yeni atanan yüzbaşıyı kabul etmeyi reddettikleri için dağıtılmaları emredilen Dubenskiy alayının bir bölüğü önce diğer bölükleri, sonra da tüm alayı ayaklandırmıştı ve albay silah zoruyla düzeni sağlamaya çalışınca da dipçik

darbeleriyle öldürülmüştü. Bu olay 31 temmuzda meydana gelmişti. Başka alaylarda durum bu noktaya varmadıysa da, subay takımının fikrince her hangi bir anda buraya varabilirdi.

Ağustos ortasında, general Şçerbaçev Genel Kurmay Karargâhına şunu bildiriyordu: "Piyade birliklerinin haleti ruhiyesi, Ölüm Taburları haricinde, son derece kararsız; bazen, bir kaç gün içinde kimi piyade birliklerinin hal ve gidişleri aniden tam ters istikamete kayıyor." Bir çok komiser temmuz yöntemlerinin hiç bir şeyi çözmediğini anlamaya başlamışlardı. 22 ağustosta komiser Yamandt şunu bildiriyordu: "Batı cephesinde devrimci askerî mahkemelerin pratiği, bizzat bu mahkeme fikrini gözden düşürecek şekilde, komutanlar ile halk kitlesi arasında korkunç anlaşmazlıklara yol açtı..." Kornilov'un selâmet planı, daha Genel Kurmay Karargâhının isyanından önce de yeterince denenmiş ve aynı çözümsüzlüğü getirmişti.

Mülk sahibi sınıfları en çok korkutan şey Kazakların dağılma emareleriydi: bu son surun da yıkılması anlamına geliyordu. Petrograd'daki Kazak alayları şubatta monarşiyi hiç direnmeden teslim etmişlerdi. Kendi bölgelerinde, Novoçerkassk'ta ise, Kazak otoriteleri ayaklanmayı haber veren telgrafı gizlemeye çalışmışlar ve 1 martta her zamanki görkemle II. Aleksandr'ı anma törenleri yapmışlardı. Ama nihayette Kazaklar çardan vazgeçmeye hazırdılar, hattâ geçmişlerinde cumhuriyetçi gelenekler bile keşfetmişlerdi. Ama o noktaya dek gitmek istemiyorlardı. Kazaklar baştan beri kendilerini işçi ve askerlerin düzeyine indirmemek için vekillerini Petrograd Sovyetine göndermeyi reddettiler ve cephe gerisindeki önderlerinin şahsında on iki kast oluşumunu biraraya getiren bir Kazak Birlikleri Sovyeti oluşturdular. Burjuvazi işçi ve köylülere karşı Kazaklara dayanmaya çalışıyordu ve bunda başarılı da oluyordu.

Kazakların siyasî rolü devlet içindeki özel konumlarıyla belirleniyordu. Yüzyıllardır alt düzey bir ayrıcalıklı kastı temsil ediyordu. Kazak hiç bir vergi vermezdi ve köylüden çok daha büyük bir toprak parçasına sahipti. Üç komşu bölgede, Don'da, Kuban'da ve Terek'te üç milyon Kazak yerleşimci yirmi üç milyon desyatina toprağa sahip-

ti, oysa ki aynı bölgedeki dört milyon üçyüz bin can köylü nüfusuna ancak altı milyon desyatina toprak düşüyordu. Her Kazak köylüden ortalama beş kat daha fazlaya sahipti. Kazaklar arasında da tabiî toprak çok eşitsiz bir şekilde dağıtılmıştı. Burada Kuzey'de olduğundan daha güçlü büyük toprak sahipleri ve *kulaklar* ile fakirler vardı. Her Kazak atı ve teçhizatıyla devletin ilk çağrısına uymak zorundaydı. Vergi muafiyeti sayesinde bu masrafı büyük ölçüde zengin Kazaklar karşılıyorlardı. Aşağıdakilerse kastın yükümlülüklerinin yükü altında eziliyorlardı. Bu temel veriler Kazaklar arasındaki çelişik durumu yeterince açıklar. Alt katmanları itibarıyla daha çok köylülere, üst katmanları itibarıyla da soylu mülk sahiplerine yakınlardı. Fakat aynı zamanda da, üst ve alt katmanlar kendi özgüllüklerinin bilinci, seçilmişlik konumları etrafında birleşmişlerdi ve yalnızca işçiye değil, köylüye de tepeden bakma alışkanlığıydaydılar. Ortalama Kazağı sindirme harekâtlarında kullanılabilir kılan şey buydu.

Savaş yılları boyunca, genç nesiller cephedeyken, Kazak köyleri [stanitsı] subay takımıyla yakın ilişki içindeki tutucu geleneklerin taşıyıcısı yaşlılar tarafından yönetilmişti. Kazak demokrasisini hortlatma görüntüsü altında, büyük mülk sahipleri devrimin ilk aylarında bir tür başkan olan atamanları ve onun "askerî hükûmeti"ni seçen askerî kurulları (meclisleri) toplantıya çağırdılar. Hükûmet komiserlerinin ve Kazak olmayan halkın sovyetlerinin bu bölgelerde hükmü yoktu, zira Kazaklar daha güçlü, daha zengin ve daha iyi silahlanmışlardı. Sosyal-Devrimciler ortak köylü ve Kazak sovyetleri kurmaya çalıştılar, ama Kazaklar haklı olarak toprak devriminin topraklarının bir kısmını ellerinden alacağından korkarak buna yanaşmadılar. Tarım bakanı olarak Çernov boşuna şu sözü söylememişti: "Kazaklar topraklarında bir parça sıkışacaklar." Daha da önemlisi bölge köylüleri ile piyade alaylarındaki askerler sık sık Kazaklarla ilgili olarak şöyle diyorlardı: "Yeterince hüküm sürdünüz, artık gelip topraklarınızı alacağız." İşte cephe gerisinde, Kazak köylerinde, kısmen de Petrograd garnizonunda, siyasî yaşamın merkezinde durum buydu. Temmuz gösterisinde Kazak alaylarının davranışının sebebi de buydu.

Cephede durum büyük ölçüde farklıydı. 1917 yazında aktif Kazak birlikleri toplam olarak yüz altmış iki alay ve yüz yetmiş bir sotnyadan oluşuyordu. Köylerinden uzakta, cephedeki Kazaklar savaş acılarını tüm orduyla birlikte paylaşıyorlar ve biraz geriden de olsa, piyadenin geçirdiği evrimi geçiriyor, zafere inançlarını kaybediyor, beceriksizlikler karşısında isyan ediyor, komutanlara karşı mızmızlanıyor, barış ve yuvaya dönüş hasretiyle yaşıyorlardı. Zaman içinde, cephe ve gerisindeki polis faaliyetleri için kırk beş alay ile altmış beş sotnya geri çekildi. Kazaklar yeniden jandarma rolüne döndüler. Askerler, işçiler, köylüler 1905'teki cellâtlıklarını hatırlatarak onlara öfke kusuyorlardı. Şubattaki tutumlarından gururlanan çoğu Kazağın şimdi kalbi kırılmıştı. Kazak kırbacına lânetler okudu ve bir çok kez emre itaat etmedi. Don ve Kubanlılar arasında bir çok asker kaçağı vardı. Bunlar köylerindeki yaşlılardan korkuyorlardı. Ama genelde Kazaklar piyadelere kıyasla uzun süre komutanlarının elinde oyuncak oldular.

Don'dan, Kuban'dan cepheye Kazak ileri gelenlerinin yaşlıların yardımıyla cephedeki Kazağın fikrini sormadan kendi iktidarlarını kurdukları haberleri geliyordu. Bu uykudaki sosyal karşıtlıkları uyandırmıştı: cephedikler sık sık "eve döneceğiz, onlara günlerini göstereceğiz" diyorlardı. Don'daki karşı devrimin başlarından biri olan Kazak generali Krasnov güçlü Kazak birliklerinin nasıl dağılıp gittiklerini canlı biçimde tasvir etmiştir: "En acayip kararların alındığı mitingler tertip edilmeye başlandı. Kazaklar düzenli olarak atlarının yaralarını sarmayı ve onları beslemeyi bıraktılar. Onlara talim yapın demek bile ham hayaldi. Koyu kırmızı iplikler, kırmızı şeritler takmaya başladılar. Subaylara saygı gösterilmesi söz konusu olunca, bunu duymak bile istemiyorlardı." Ama işler buraya varmadan önce, Kazak kafasını kaşıyıp, hangi yöne döneceğini düşünüp uzun süre tereddüt etmişti. Dolayısıyla, kritik anda şu veya bu Kazak birliğinin nasıl davranacağını önceden kestirmek hiç de kolay iş değildi.

8 ağustosta Don askerî kurulu Kurucu Meclis seçimleri için Kadetlerle bir blok oluşturdu. Bu rivayet hemen ordu içinde yayıldı. Bir Kazak subayı olan Yanov şöyle yazar: "Kazaklar arasında, blok tümüy-

le reddedildi. Kadet partisinin ordu içinde kökleri yoktu." Gerçekten, ordu Kadet partisinden nefret ediyordu ve onları halk kitlelerini ezen her şeyle özdeşleştiriyorlardı. Muzip askerler "yaşlılar sizi Kadetlere satmış" diyorlardı. Kazaklar da "onlara göstereceğiz'!" diye cevap veriyorlardı. Güney Batı cephesinde Kazak birlikleri özel bir karar alarak Kadetleri "yeminli düşmanlar ve emekçi halkın müstebitleri" ilân ettiler ve Kadetlerle bir anlaşma yapmaya cüret eden herkesin askerî kuruldan çıkartılmasını talep ettiler.

Kendi de bir Kazak olan Kornilov, özellikle Don tarafındakilerin olmak üzere, Kazakların yardımına bel bağlamıştı ve darbe harekâtını yürütmekle görevli kıtayı Kazak askerleriyle takviye etmişti. Ama Kazaklar "köylü çoçuğu"nu desteklemek için kıllarını kıpırdatmadılar. Kendi köylerinde, hemen oracıkta topraklarını canla başla savunmaya hazırlardı, ama üçüncü kişiler arasındaki bir kavgaya karışmaya hiç niyetleri yoktu. Üçüncü Süvari kolordusu da kendine bağlanan umutları boşa çıkarmıştı. Kazaklar Almanlarla yakınlaşmaya kem gözlerle baksalar bile, Petrograd cephesinde asker ve denizcilerin yardımına gönüllü koşuyorlardı. Bu yakınlaşma sayesinde Kornilov'un planı kan dökmeden çuvalladı. Böylece, Kazaklık görüntüsü altında eski Rusya'nın son kalesi de zayıflıyor ve çöküyordu.

Aynı sıralarda, ülke sınırlarının çok, ama çok uzağında, Fransa'da, bir laboratuar ölçeğinde, Bolşeviklerin menzilinin dışında, dolayısıyla daha inandırıcı şekilde, bir Rus birliklerini "şaha kaldırma" girişimi yapıldı. Yaz ve sonbahar boyunca, Fransa'daki Rus birliklerinde patlak veren silahlı isyana dair haberler Rus basınına sızdı, ama hadiselerin anaforu içinde farkedilmeden geçti. Bu ülkede bulunan iki Rus tugayının askerleri, subay Lissovskiy'in anlattığına bakılırsa, ocak 1917'den beri, yani daha devrim öncesinden beri "açıkça, cephane karşılığı toplu olarak Fransızlara satıldıklarına inanıyorlardı." Askerler pek de yanılıyor sayılmazlardı. Müttefik patronlara "en ufak bir sempati" beslemiyorlardı, kendi subaylarına da güvenin zerresini.

Devrim haberi ihraç tugaylarını apansız yakalasa da, bir bakıma siyasî bakımdan hazır bulmuştu. Subaylardan ayaklanmaya dair

açıklama beklemeye gerek kalmadı: subayların rütbesi ne kadar yüksekse şaşkınlıkları da o kadar fazlaydı. Kamplarda göçmen çevresinden gelen demokrat yurtseverler peyda oldu. Lissovskiy şöyle yazar: "Muhafız Ordusu alaylarının bazı diplomat ve subaylarının... eski göçmenleri nasıl buyur ettiklerini bir çok kez gözledik." Alaylarda seçilmiş kurumlar peyda oldu ve Komitenin başına da bilâhare kendini gösterecek olan bir Leton asker geçirildi. Burada da bir "yerli"* bulunmuştu. Moskova'da kurulmuş olup hemen hemen tümüyle işçiler, komiler ve mağaza müstahdemlerinden, genel olarak proleter ve yarı-proleter unsurlardan mürekkep olan 1. Alay Fransız toprağına ilk kez bir yıl önce gelmişti ve kış boyunca Champagne cephesinde savaşmıştı. Ama "parçalanma illeti en önce bu alaya sirayet etti." Saflarında yüksek oranda köylü barındıran 2. Alay asayişini uzun süre korudu. Hemen hemen tamamen Sibiryalı köylülerden oluşan 2. tugay tümüyle güvenilir gözüküyordu. Şubat ayaklanmasından kısa bir süre sonra, itaat etmeyi bıraktı. Ne Alsace ne de Lorraine için dövüşmek istiyordu. Güzel Fransa için ölmek istemiyordu. Tek istediği yeni Rusya'da yaşayabilmekti. Tugay cephe gerisine çekildi ve Fransa'nın ortasındaki La Courtine kampına yerleştirildi.

Lissovskiy şöyle anlatır: "Burjuva kasabalarının arasında, kocaman bir kampta, yaklaşık on bin başkaldırmış silahlı Rus askeri, yanlarında subayları olmadığı hâlde ve her hangi birine de boyun eğmeyi kararlı bir şekilde reddeder vaziyette, çok özel, apayrı bir hayat sürmeye başladılar." Kornilov, kendisine büyük sempati besleyen Poincaré ve Ribot'nun yardımıyla kendi hizaya getirme yöntemlerini uygulamak için istisnaî bir fırsat yakaladı. Rus başkomutan telgrafla "La Courtine'deki adamların itaate sokulmasını" ve Selanik'e gönderilmesini buyurdu. Ama asiler hizaya gelmediler. 1 eylüle doğru, ağır topçular getirildi ve kamp içine Kornilov'un telgraf emri asıldı. Ama tam o sırada olayların akışında bir komplikasyon ortaya çıktı: Fransız gazeteleri Kornilov'un kendinin hain ve karşı devrimci ilân edildiğini

* inorodets, imparatorluk topraklarının yerli halkından olup, Rus-olmayan, yabancı anlamında, ç.n.

yazdılar. Asi askerler üstelik bir de hain bir generalin emriyle Selanik'e gidip ölmek için hiç bir gerekçe olmadığı kararına vardılar. Cephane karşılığı satılmış olan işçiler ve köylüler kafa tutmak konusunda kararlıydılar. Dışarıdan hiç bir kimsenin arabuluculuğunu da istemiyorlardı. Tek bir asker bile kamptan ayrılmıyordu.

2 Rus tugayı 1.'nin üzerine yürüdü. Topçular yakın tepelerin yamaçlarına mevzilendiler; piyadeler istihkâm kurallarına uygun olarak La Courtine istikâmetinde siperler ve çıkıntılar açtılar. İki Rus tugayı arasındaki muharebe alanına bir Fransızın düşmesini önlemek için çevre Alp avcı taburu askerleriyle sarıldı. İşte etrafını süngülerle özenli bir şekilde çevirdikten sonra, Fransız askerî otoriteleri kendi toprakları üzerinde Ruslar arasında böyle bir iç savaş sahneye koydular. Bu genel bir provaydı. Bilâhare Fransız yöneticileri iç savaşı bizzat Rus toprağı üzerinde, etrafını da ablukanın dikenli telleriyle çevirerek tertip edeceklerdi.

"Kampın üzerine düzenli, metodik bir topçu ateşi açıldı." Kamptan teslim olmaya hazır bir kaç yüz asker çıktı. Bunlar teslim alındı ve topçu ateşi yeniden başladı. Ateş dört gün dört gece sürdü. La Courtine'dekiler küçük gruplar hâlinde teslim oluyorlardı. 6 eylülde, kampta yalnızca canlı teslim olmamaya kararlı iki yüz kişi kalmıştı. Başlarında fanatik bir Baptist olan Globa adında bir Ukraynalı vardı. Rusya'da onun bir Bolşevik olduğu söylendi. Büyük bir homurtuyla patlayan topların, makinalıların ve tüfeklerin yaylım ateşi altında gerçek bir taarruz yapıldı. En sonunda asiler dümdüz edildi. Kurban sayısı öğrenilemedi. Düzen sağlandı. Ama bir kaç hafta geçmeden, 1.'in üzerine yaylım ateşi açan 2. tugay da aynı illete yakalandı...

Rus askerleri deniz ötesine de bez torbalarında, kaput kıvrımlarında ve ruhlarının gizli bölmelerinde bulaşıcı hastalığı taşımışlardı. Rus ordusu içinde ülkenin tüm geçmişi boyunca hazırlanan iç süreçlerin incelenmesi bakımından, bir tür, bilinçli bir şekilde sahneye konan ideal bir deneyi temsil eden La Courtine'deki bu dramatik olay çok manidardır.

12. Sular Yükseliyor

İftira denen güçlü aletin iki tarafı keskin bir bıçak olduğu ortaya çıktı. Eğer Bolşevikler Alman ajanlarıysa, neden öyleyse bu malumat özellikle halkın en nefret ettiği kişilerden geliyordu? Neden her vesileyle işçilere ve askerlere en aşağılık emelleri atfeden Kadet basını Bolşevikleri herkesten daha gürültülü ve sert bir şekilde suçluyordu? Ayaklanmadan bu yana gözlenmiş şu mühendis veya bu gerici atölye şefi neden şimdi cesaretini topluyor ve Bolşevikleri açıkça lânetliyordu? Neden alaylarda en gerici subaylar horozlanıyor ve neden Lenin ve dostlarını suçlayarak, sanki asıl hain olan askerlermiş gibi, yumruklarını askerlerin gözlerinin içine sokuyorlardı?

Her fabrikanın kendi Bolşevikleri vardı. Tüm özel hayatı işçilerce bilinen tesisatçı veya tornacı "Arkadaşlar, benim Alman ajanına benzer bir hâlim var mı?" diye soruyordu. Çoğu zaman, bizzat uzlaşmacıların kendileri de, karşı devrimin saldırısına karşı koyarken, arzuladıklarından daha ileri gidiyorlar ve kendilerine rağmen Bolşeviklere yolu açıyorlardı. Er Pireyko, Plehanov taraftarı doktor binbaşı Markoviç'in, bir asker toplantısında, Lenin'in siyasî fikirlerini tutarsız ve tehlikeli diye kesin biçimde yermek isterken nasıl Lenin'e yöneltilen ajanlık suçlamasını çürüttüğünü anlatır. Ama boşuna! Toplantıdan sonra askerler şöyle diyorlardı: "Madem Lenin zeki, ajan değil, hain değil ve barış yapmak istiyor, biz de onu izleriz."

Büyümesinin geçici olarak önüne geçilen Bolşevizm güvenle tekrar kanat çırpmaya başlıyordu. Ağustos ortalarında Troçki şöyle yazıyordu: "Telâfi gecikmedi. Zulme uğrayan, peşine düşülen, iftira edilen partimiz hiç şu son zamanlarda büyüdüğü kadar büyümedi. Ve bu süreç başkentlerden taşraya, şehirlerden köylere ve orduya yayılmakta gecikmeyecek... Ülkenin tüm emekçi kitleleri her yeni sınavda kaderlerini partimize bağlamayı öğrenecekler."

Petrograd en ileride yürümeye devam ediyordu. Sanki çok güçlü bir süpürge fabrikalarda, her köşede uzlaşmacıların etkisini silerek, iş görüyordu. Bolşevik gazetesi şöyle yazıyordu: "Ulusal savunmanın son kaleleri de yıkılıyor. Ulusal savunmacı bayların koca Obuhovskiy fabrikasında tartışmasız hüküm sürdükleri zamanlar nerede kaldı?... Şimdi ortaya bile çıkamıyorlar." 20 ağustosta, Petrograd belediye duması seçimlerinde kullanılan oy sayısı temmuzda semt dumaları seçimlerinde kullanılandan çok daha az, yaklaşık 550.000 kadardı. 375.000'den fazla oy kaybeden Sosyal-Devrimciler yine de, toplam oyların % 37'sini oluşturan, 200.000'den fazla oy toplamayı başarmışlardı.Kadetler yalnızca oyların beşte birini aldılar. Suhanov şöyle yazar: "Bizim Menşevik liste ancak 23.000 oycuk alabildi." Hiç kimsenin ummadığı şekilde, Bolşevikler toplam oyların yaklaşık üçte birini oluşturan, 200.000 oy aldılar.

Ağustos ortasında yapılan ve 150.000 işçiyi biraraya toplayan Ural sendikaları bölge konferansında tüm meselelerde kabul edilen kararlar Bolşevik karakterliydi. Kiev'de 20 ağustosta fabrika ve işyeri komiteleri konferansında, Bolşeviklerin karar önerileri 13 çekimser ve 35 oya karşı 161 oyla kabul edilmişti. İvanovo-Voznessensk belediye duması için yapılan demokratik seçimlerde, tam da Kornilov'un isyanı sırasında, Bolşevikler 102 sandalyeden 58'ini, Sosyal-Devrimciler 24'ünü ve Menşevikler de 4'ünü kazanmışlardı. Kronstadt'ta Sovyetin başına Bolşevik Brekman ve belediye başkanlığına da Bolşevik Pokrovskiy seçilmişti. Her yerde ilerleme bu derece belirgin olmasa, şurada burada gecikmeler olsa da, Bolşevizm ağustos ayı boyunca hemen hemen tüm yurt sathında yükselmişti.

Kornilov'un isyanı kitlelerin radikalleşmesine güçlü bir itki sağladı. Slutskiy bu konuda Marx'ın şu sözlerini hatırlatmıştı: devrim zaman zaman karşı devrimin fişeklemesine ihtiyaç gösterir. Tehlike yalnızca enerjiyi değil, zekâyı da besliyordu. Kollektif düşünce yüksek gerilim altında çalışmaya kovulmuştu. Tümdengelim için gerekli malzemeler de hiç eksik değildi. Koalisyonun devrimin savunulması için elzem olduğu ileri sürülmüştü; oysa koalisyondaki müttefik kar-

şı devrim taraftarı çıkmıştı. Moskova konferansı bir ulusal birlik gösterisi olarak ilân edilmişti. Yalnızca Bolşevik merkez komitesi şu uyarıda bulunmuştu: "Konferans kaçınılmaz olarak karşı devrimci bir komplo organına dönüşecektir..." Olaylar bunu doğruladı. Şimdi Kerenskiy'in kendisi şöyle diyordu: "Moskova konferansı ... 27 ağustosun önsözüdür... Burada güçler sınandı... İlk kez burada Rusya'ya geleceğin diktatörü Kornilov takdim edildi..." Sanki bu konferansın fikir babası, tertipçisi ve başkanı Kerenskiy'in kendisi değilmiş ve Kornilov'u devrimin "bir numaralı askeri" diye takdim eden kendisi değilmiş gibi! Sanki askerlere karşı ölüm cezası imkânını vererek Kornilov'u silahlandıran geçici hükûmet değilmiş ve sanki Bolşeviklerin uyarıları demagojik bulunmanuş gibi!

Dahası Petrograd garnizonu Kornilov'un isyanından iki gün önce Bolşeviklerin asker seksiyonunun bir oturumunda öncü alayların başkentten karşı devrim kastıyla uzaklaştırıldığına dair bir şüphe ifade ettiklerini hatırlıyordu. Buna Menşevik ve Sosyal-Devrimcilerin temsilcileri tehditle karışık cevap verdiler: general Kornilov'un savaş emirleri tartışılamaz. Bu yönde bir karar kabul edildi. Şimdiyse sıradan işçi veya tarafsız asker şöyle diyordu: "Bolşevikler boşa konuşmuyorlarmış!"

Bizzat uzlaşmacıların gecikmiş suçlamasıyla, komplocu generaller yalnızca Riga'nın teslîminin değil, Temmuzdaki yarma harekâtının da suçlusu iseler, öyleyse niçin Bolşevikler zulme uğruyor ve askerler kurşuna diziliyordu? Eğer askerî provokatörler işçi ve askerleri 27 ağustosta sokağa dökmeye çalıştılarsa, 4 temmuzdaki kanlı çatışmalarda da bir rolleri olmasındı sakın? Hem Kerenskiy'in tüm bu hikâyedeki yeri neydi? 3. süvari kıtasını kime karşı çağırmıştı? Niye Savinkov'u genel vali ve Filonenko'yu da vali muavini olarak atamıştı? Hele şu direktuar adayı Filonenko da kimin nesiydi? Zırhlı araçlar tümeninin cevabı hiç beklenmedik bir şekilde çınladı: burada teğmen olarak hizmet gören Filonenko askerlere en ağır aşağılamaları ve eziyetleri yöneltiyordu. Bu Zavoyko denen karanlık işadamı da nereden çıkmıştı? Bu maceracıların en yükseklerdeki mev-

kilere getirilmeleri genel olarak ne anlama geliyordu?

Olaylar herkesin gözü önünde, tartışmasız ve kesin, bir çok kişi için basit, açık ve unutulmazdı. "Vahşi" tümenin kıtaları, havaya uçurulan raylar, Kışlık Saray ile Genel Kurmay Karargâhının karşılıklı suçlamaları, Savinkov ve Kerenskiy'in ifadeleri, tüm bunlar kendiliklerinden açıktı. Uzlaşmacılar ve rejimleri için ne çürütülemez suçlamalardı bunlar! Bolşeviklere karşı uygulanan zulmün anlamı tümüyle açıktı: bu darbe hazırlığının onsuz olmaz bir unsuruydu.

Gözleri açılmış olan işçiler ve askerler utanç duygusu içindeydiler. Lenin haince iftiraya uğradığı için saklanıyordu. Diğerleri de Kadetleri, generalleri, bankacıları, Antant diplomatlarını memnun etmek için hapse tıkılmışlardı. Bolşevikler mevki peşinde koşmuyorlardı ve de koalisyon denilen anonim şirkete girmek istemedikleri için yüksek yerlerde sevilmiyorlardı. İşte emekçiler, basit insanlar, ezilenler durumu böyle görüyorlardı. Bolşeviklere karşı duyulan suçluluk duygusuyla birlikte bu haleti ruhiyeden de partiye ve liderlerine karşı altedilemez bir bağlılık doğuyordu.

Eski askerler, ordunun muvazzaf unsurları, topçular, astsubay takımı son günlere dek dayanabildikleri kadar dayanmaya çalıştlar. İşleri, başarıları, fedakârlıkları üzerine bir çarpı atmak istemiyorlardı: tüm bunların bir çırpıda feda edilmesi mümkün müydü? Ama son dayanak da ayakları altından kaydığında aniden Bolşeviklerden tarafa —sola!— döndüler. Şimdi astsubay şeritleriyle, eski asker ruhlarıyla ve çenelerini sıkarak tamamen devrime katılmışlardı: savaştaki oyunu kaybetmişlerdi, ama bu kez işlerini sonuna dek götüreceklerdi.

Yerel, askerî ve sivil otoritelerin raporlarında Bolşevizm bu arada her türlü kitle eyleminin, cüretkâr taleplerin, sömürüye direnişin, ileriye doğru hareketin eşanlamlısı olmuştu; tek kelimeyle devrimin öbür adıydı. "İşte Bolşevizm bu olsa gerek" diyordu grevciler, protestocu denizciler, huzursuz asker karıları, başkaldıran mujikler. Kitleler sanki yukarıdan düşünce ve taleplerini Bolşevik sloganlarla özdeşleştirmeye zorlanıyorlardı. Devrim kendine karşı yöneltilen silahı

işte böyle kendi hizmetine sokuyordu. Tarihte, yalnızca akılcı saçma olmaz, evrim için gerektiğinde, saçma da akılcı hâle gelir.

Siyasî atmosferdeki değişim 30 ağustosta yürütme komitelerinin ortak oturumunda Kronstadt delegeleri de bu kurulda temsil edilmek istedikleri zaman açıkça ortaya çıktı. Bu mümkün müydü? Öfkeli Kronstadtlıların yalnızca sitem ve dışlanmayla karşı karşıya kaldıkları bu kurula bundan böyle kendi temsilcilerini sokmaları mümkün müydü? Ama bu nasıl reddedilecekti? Kronstadtlı bahriyeli ve askerler daha dün Petrograd'ın savunması için gelmişlerdi. *Avrora* gemisinin denizcileri Kışlık sarayda nöbet tutuyorlardı. Aralarında fikir teati ettikten sonra liderler Kronstadtlılara danışma oyuna sahip dört koltuk teklif ettiler. Bu taviz hiç bir müteşekkirlik belirtisi gösterilmeden kuru kuruya kabul edildi.

Moskova garnizonunda asker olan Çinenov şöyle anlatır: "Kornilov'un isyanından sonra, tüm birlik mensupları Bolşevizm rengine bürünmüşlerdi... Herkes general Kornilov'un yakında Petrograd zindanlarını boylayacağını muştulayan (Bolşeviklerin) öngörülerin(in) nasıl gerçekleştiğini görmek için can atıyordu." Zırhlı araçlar tümeninde asker olan Mitreviç asi generaller üzerinde kazanılan zaferden sonra ağızdan ağıza yayılan efsaneleri şöyle hatırlatır: "Tek sözü edilen şey kahramanlık ve yiğitlikti ve bu devam ettiği müddetçe bütün dünyayla başa çıkılabileceği söyleniyordu. Bolşevikler yeniden hayat bulmuşlardı.

Kornilov komplosu sırasında hapisten çıkan Antonov-Ovseyenko hemen Helsingfors'a gitmişti. "Kitlelerde muhteşem bir tersyüz oluş gerçekleşmişti." Finlandiya'daki Sovyetler Bölge Konferansında sağ Sosyal-Devrimciler azınlıktaydılar; yönetim sol Sosyal-Devrimcilerle koalisyon yapan Bolşeviklerin eline geçmişti. Sovyetler bölge komitesine başkan olarak son derece genç olmasına rağmen Bolşeviklerin merkez komitesine üye olan, güçlü bir şekilde sola eğilimli olup Nisan Günlerinden itibaren geçici hükûmeti devirme yönündeki temayülünü göstermiş olan Smilga seçildi. Helsingfors Sovyeti başkanlığına garnizona ve Rus işçilerine dayalı olarak, ihtiyatlı ve bürokrat zih-

niyetli olmakla birlikte, o sıralar diğer önderlerle aynı paralelde yürüyen, geleceğin Sovyet devlet bankası [Gosbank] müdürü Bolşevik Scheinmann seçildi. Geçici hükûmet Finlandiyalılara kendisi tarafından kapatılmış olan *Seym*'i (*Diyet*'i) toplamayı yasakladı. Bölge komitesi korunmasını üstlenerek *Seym*'i toplantıya çağırdı. Geçici hükûmetin Finlandiya'dan çeşitli askerî birlikleri geri çağırma emirlerini Komite uygulamayı reddetti. Gerçekte, Bolşevikler Fnlandiya'da sovyetler diktatörlüğünü kurmuşlardı bile.

Eylül başında, bir Bolşevik gazetesi şöyle yazıyordu: "Çok sayıda Rus şehrinden parti örgütlerimizin şu son dönemde son derece arttığını öğreniyoruz. Ama daha da önemlisi, geniş demokratik işçi ve asker kitleleri içindeki nüfuzumuzun artışı." Yekaterinoslavlı Bolşevik Averin şöyle yazıyor: "Başlarda bizi pek dinlemek istemeyen işletmelerde bile *Kornilovşçina* günlerinde işçiler bizim yanımızdaydı." Saratovlu Bolşevik önderlerden biri olan Antonov şöyle yazıyor: "Kaledin'in Kazakları Tsaritsın ve Saratov'a doğru yönlendirdiği söylentisi yayıldığında, bu söylentiler general Kornilov'un isyanıyla doğrulandığı ve tahkim edildiğinde, kitleler bir kaç gün içinde eski önyargılarından sıyrıldılar."

Kiev'deki Bolşevik gazete 19 eylülde şöyle bildiriyordu: "Askerî gereçler fabrikasından Sovyete yeni temsilci seçimlerinde hepsi de Bolşevik on iki yoldaş seçildi. Tüm Menşevik adaylar reddedildi; aynı durum çok sayıda başka fabrikalarda da gerçekleşti." Her gün işçi basınının sayfalarında benzer haberlere rastlanıyor; hasım gazeteler boş yere Bolşevizmin büyümesini sessizlikle geciştirmeye veya değersiz göstermeye çalışıyorlardı. Uyanmış olan kitleler tereddütlerin, ayak sürçmelerin ve geçici gerilemelerin ardından kaybettikleri zamanı geri kazanmaya çabalıyor gibiydiler. Sular genel, inatçı ve karşı konulmaz bir şekilde yükseliyordu.

Bize temmuz-ağustosta tüm Moskova bölgesinde Bolşeviklerin son derece zayıfladığını söyleyen Bolşeviklerin merkez komitesi üyesi Varvara İsakovleva şimdi keskin bir tersyüz oluşa tanıklık ediyordu. Konferanstaki raporunda şöyle diyordu: "Eylülün ikinci yarısında

bölge bürosunun militanları bölgeyi gezdiler... İzlenimleri hep aynıydı: her yerde, her kesimde, kitlelerin tam bir Bolşevikleşmesi süreci yaşanıyordu. Ve yine herkes köylerin de Bolşevizmi istediğini saptıyordu..." Temmuz Günlerinden sonra parti örgütlerinin çöktüğü yerlerde, örgütler tekrar toparlanmış ve hızla büyümeye geçmişlerdi. Bolşevikleri kabul etmeyen ilçelerde kendiliğinden bir şekilde Bolşevik hücreler doğuyordu. Daha önceki dönemlerde Bolşeviklerin umutsuzluktan pek ortalıkta gözükmedikleri, Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerin kalesi olan Tambov ve Ryazan gibi geri taşra vilâyetlerinde bile, tam bir tersyüz oluş yaşanıyordu şimdi: Bolşeviklerin nüfuzu günden güne güçleniyor, uzlaşmacıların örgütleri çöküntüye uğruyordu.

Moskova bölgesi Bolşevikler konferansı delegelerinin raporları Kornilov'un isyanından bir ay sonra ve Bolşeviklerin ayaklanmasından bir ay önce güven ve coşkuyla soluklanıyordu. İki ay süren halsizlikten sonra Nijniy-Novgorod'da parti yeniden yaşama döndü. Yüzlerce Sosyal-Devrimci işçi Bolşeviklerin saflarına geçiyordu. Tver'de parti geniş çaplı ajitasyona ancak *Kornilovşçina* günlerinden sonra başlayabildi. Uzlaşmacılar oy kaybediyor, dinlenilmiyor ve kovalanıyordu. Vladimir vilâyetinde Bolşevikler öylesine güçlenmişlerdi ki, sovyetler bölge kongresinde topu topu beş Menşevik ile üç Sosyal-Devrimci vardı. Rus Manchester'i İvanovo-Voznessensk'te tam yetkili efendiler olarak Bolşevikler sovyetlerdeki, dumalardaki ve zemstvolardaki tüm işleri üstlenmişlerdi.

Parti örgütleri artıyordu, ama çekim gücündeki artış son derece daha hızlıydı. Bolşeviklerin teknik kaynakları ile siyasî yoğunluk katsayıları arasındaki bağlantı yokluğu ifadesini etkisinin muazzam artışı karşısında parti üye sayılarının göreli düşüklüğünde buluyordu. Olaylar kitleleri anaforları içine öylesine hızlı ve buyurganca almıştı ki, işçi ve askerler parti içinde örgütlenme zamanını bulamamışlardı. Hattâ parti diye özel bir örgütlenmenin gerekliliğini bile anlayacak zaman bulamamışlardı. Nefes alıp verir gibi bir doğallıkla Bolşevik sloganları sindirmişlerdi. Partinin bu sloganların kolektif bir tecrübeyle geliştirildiği bir laboratuar olduğu onlar için açık değildi.

Sovyetlerin ardında yirmi milyondan fazla can vardı. Ekim ayaklanması arifesinde bile saflarında ancak iki yüz kırk bin üye bulunan parti sendikalar, fabrika komiteleri, sovyetler aracılığıyla her sefer daha büyük bir güvenle milyonlarca kişiyi harekete geçiriyordu.

Baştan aşağı sarsılmış olan, sonsuz derecede farklı yerel koşul ve siyasî düzeye sahip koca ülkede her gün seçimler yapılıyordu: dumalara, zemstvolara, sovyetlere, fabrika komitelerine, sendikalara, asker ve toprak komitelerine. Ve tüm bu seçimlerde sürekli olarak hep aynı olgu ortaya çıkıyordu: Bolşeviklerin yükselişi. Moskova semt dumaları için yapılan seçimler kitlelerdeki ruh hâlinin anî değişimiyle tüm ülkeyi özellikle etkilediler. "Koca" Sosyal-Devrimci parti haziranda aldığı 375.000 oydan eylül sonunda sadece 54.000'inini koruyabilmişti. 76.000 oy toplamış olan Menşevikler 16.000'e kadar düşmüşlerdi. Yalnızca 8.000 oy kaybeden Kadetler 101.000 kadar oyu korumuşlardı. Buna karşılık, 75.000 oydan yola çıkan Bolşevikler 198.000'e kadar çıkmışlardı. Haziranda Sosyal-Devrimciler oyların yaklaşık % 58'ini aldılarsa da, eylülde Bolşevikler % 52 almışlardı. Garnizon % 90 Bolşeviklerden yana oy kullanmıştı; bazı birliklerde bu oran % 95'e kadar çıkıyordu; ağır topçu atölyelerinde 2.347 oydan 2.286'sını Bolşevikler almışlardı.

Seçmen sayısındaki muhteşem azalma ilk aylardaki yanılsama sarhoşluğu içinde uzlaşmacılara yanaşıp sonra da ortadan kaybolan kasabalılarla ilgiliydi. Menşevikler tümüyle erimişlerdi. Sosyal-Devrimciler Kadetlerden iki kat daha az oy almışlardı. Kadetlerse Bolşeviklerden iki kat daha az. Eylülde Bolşeviklerin aldıkları oylar tüm diğer partilerle olan çetin mücadelenin sonucuydu. Bunlar sağlam oylardı. Güvenilebilirdi. Ara grupların erozyonu, burjuva kampın kayda değer istikrarı ve en fazla nefret edilip en fazla kovuşturulan proleter partisinin devasa büyümesi, tüm bunlar devrimci krizin yanılmaz belirtilerini ortaya koyuyordu. Kendi de mağlup Menşevik partiye mensup olan Suhanov şöyle yazar: "Evet, Bolşevikler şevkle ve yorulmak bilmeksizin çalışıyorlardı, kitlelerin, meslek örgütlerinin her gün, sürekli olarak içindeydiler... Her zaman orada oldukları, her önemli iş-

te olduğu gibi fabrikanın ve kışlanın tüm ayrıntılarına hükmettikleri için onların bir parçası olmuşlardı... Kitle Bolşeviklerle birlikte yaşıyor ve soluyordu. Lenin'in ve Troçki'nin partisinin elindeydi artık."

Cephedeki siyasî harita son derece alacalı bulacalıydı. Henüz hiç Bolşevik görmemiş veya duymamış alaylar ve tümenler vardı; bunlar Bolşeviklikle suçlandıklarında şaşırıyorlardı. Öte yandan, kendi anarşik tavırlarını belli belirsiz bir Kara-Yüzcü ruh hâliyle Bolşevizm yerine koyan birliklere de rastlanıyordu. Cephedeki efkârı umumiye de aynı yönde ilerliyordu. Ama yatağı siperler olan dev siyasî sel içinde sık sık karşıt akımlar, anaforlar ve kargaşa meydana geliyordu.

Eylülde, Bolşevikler kordonu yırttılar ve iki ay boyunca uzaklaştırıldıkları cepheye yeniden bir köprü kurdular. Resmî olarak, yasak henüz kalkmamıştı. Uzlaşmacı komiteler Bolşeviklerin birliklerine girmelerini önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ama tüm çabaları boşunaydı. Askerler Bolşeviklikleri konusunda o kadar çok şey duymuşlardı ki, hepsi de istisnasız gerçek bir Bolşeviki kanlı canlı olarak görmek ve işitmek için can atıyorlardı. Komite üyeleri tarafından çıkartılan tümüyle biçimsel engeller, pürüzler ve başvurulan geciktirmeler, bir Bolşevikin geldiği haberini alır almaz askerlerin baskısıyla siliniyordu. Ukrayna'da çok başarılı işler çıkartmış olan eski bir devrimci olan Yevgeniya Boş askerlerin ilkel ortamı içindeki cüretkâr gezilerine dair çok canlı hatıralar bırakmıştır. Dostlarının, ama sahte ama içten, korkutucu uyarılarına her seferinde kulak asılmamıştı. Bolşeviklere son derece düşman diye nitelenen bir tümende, ele aldığı konuyu büyük bir ihtiyatla işleyen konuşmacı bir süre sonra dinleyicilerin kendisiyle beraber olduğunu saptıyordu. "Hiç bir öksürme, tıksırma yoktu, kimse sümkürmüyordu —bunlar bir asker topluluğunun ilk yorgunluk belirtileridir—, tam bir sessizlik ve düzen vardı." Sonunda topluluk cesur ajitatris şerefine müthiş bir alkış kopardı. Genel olarak, Yevgeniya Boş'un cephe gerisindeki tüm turnesi bir tür zafer yürüyüşü oldu. Aynı şey daha az kahramanca, daha az etkileyici de olsa, daha düşük kalibreli diğer ajitatörlerce de özde aynı biçimde sürdürüldü.

Siperlerin durgun yaşantısında yeni veya yeni bir inandırıcılıkla sunulan fikirler, sloganlar, genel düşünceler pıtrak gibi bitiyordu. Milyonlarca asker beyni olayları yeniden zihin süzgecinden geçiriyor ve siyasî deneylerinin bilançosunu çıkartıyordu. Cephedeki biri bir gazete yayın kuruluna şöyle yazıyordu: "...Sevgili yoldaşlar, işçiler ve askerler, tüm dünyayı kana bulayan bu uğursuz K harfine meydanı boş bırakmayın. Bir numaralı cani Kolka (II. Nikolay), Kerenskiy, Kornilov, Kaledin, *Kadetler*, hepsi de K harfiyle başlıyor. *Kazaklar* da bizim için tehlikeli insanlar... (imza): Sidor Nikolayev." Burada boş inancın zerresi yok; bu olsa olsa siyasî belleği eğitmede bir yöntem.

Genel Kurmay Karargâhı kaynaklı isyan askerlerin sinirlerini sarsmamazlık edemezdi. Sağlamak için onca çaba ve kurban harcanan dış disiplin yine tüm dikişlerini patlatıyordu. Batı cephesinin askerî komiseri Jdanov şöyle bildiriyordu: "Genel ruh hâli sinirlilik, subaylara karşı şüphecilik ve beklegörcülük; emirlere uymayı reddetme sebebi olarak, bunların uyulmaması gereken Kornilov'un buyrukları olması gösteriliyor." Yüksek komiserlikte Filonenko'nun yerine geçen Stankeviç de aynı yönde şeyler yazar: "Asker kitlesi dört bir taraftan ihanetle çevrildiğini düşünüyordu... Onu bu fikirden caydırmaya çalışan da ona aynı derecede hain gözüküyordu."

Muvazzaf subaylar için Kornilovçu maceranın çuvallaması son umutların da yokolması anlamına geliyordu. Aslında komutanlık bu olaydan çok önce de yüreğinin derinliklerinde kendini pek parlak durumda hissetmiyordu. Ağustos ayı sonunda Petrograd'daki komplocu subayların sarhoş, velveleci ve iradesiz tavırlarına şahit olmuştuk. Şimdiyse, subay takımı kendisini tümüyle dumura uğramış ve güdük hissediyordu. Aralarından biri şöyle yazıyordu: "Bu kin, bu kovalama, bir işe yaramama duygusu ve sürekli tutuklanmayı veya geberip gitmeyi bekleme subayları lokantalara, özel odalara, motellere sürüklüyordu... Subaylar bu bunaltıcı sarhoşluk ortamı içine gömülmüşlerdi." Buna karşılık, askerler ve denizciler daha önce hiç olmadığı kadar büyük bir kendine güven duygusu içindeydiler: yepyeni bir umuda kapılmışlardı.

Stankeviç'e göre Bolşevikler "kafalarını kaldırdılar ve kendilerini ordu içinde mutlak efendiler olarak hissettiler... Taban komiteleri Bolşevik hücrelerine dönüşmeye başladılar. Ordu içinde yapılan tüm seçimler Bolşevik oyların akıl almaz bir şekilde yükseldiğini gösteriyordu. Diğer yandan, yalnızca Kuzey cephesinde değil, belki de tüm Rus cephesindeki en iyi, en disiplinli ordu olan 5. ordunun ilk Bolşevik ordu komitesini çıkarttığını da belirtmeden geçmek olmaz."

Donanma da çok daha çarpıcı, daha net, daha renkli bir biçimde Bolşevikleşiyordu. Baltık denizcileri 8 eylülde tüm gemilerde iktidarın proletarya ve köylülüğün eline verilmesi için mücadeleye hazır olduklarını göstermek üzere savaş bayraklarını yükselttiler. Donanma tüm cephelerde derhal silah bırakılmasını, toprakların köylü komitelerinin emrine verilmesini ve üretim üzerinde işçi denetiminin tesis edilmesini talep ediyordu. Üç gün sonra, daha geri ve daha ılımlı olan Karadeniz donanması merkez komitesi iktidarın sovyetlere verilmesi sloganını formüle ederek Baltık denizcilerini destekledi. Aynı slogan lehinde, eylül ortalarında, 12. ordunun yirmi üç Sibiryalı ve Leton piyade alayı oy verdiler. Onların arkasında sürekli olarak yeni birlikler saf tuttular. İktidarın sovyetlere devri talebi ordu ve donanmanın gündeminden hiç düşmedi.

Stankeviç şöyle anlatır: "Bahriyelilerin toplantıları onda dokuz Bolşeviklerden müteşekkildi." Genel Kurmay Karargâhı nezdindeki yeni komiser Reval'de bahriyelilerin karşısında geçici hükûmeti savunmak zorunda kalmıştı. Daha ağzından dökülen ilk sözcüklerde, çabasının boşunalığını hissetti. Yalnızca "hükûmet" lafının geçmesi bile dinleyici kalabalık içinde bir dalgalanma yaratıyordu. "Birden tüm kalabalığı öfke, nefret ve kuşku dalgaları sarıyordu. Bu çok güçlü, parlak, tutkulu, dayanılmaz bir şeydi ve tek bir haykırışta özetleniyordu: "*Defol!*" Kendisine ölesiye düşman olan kitlelerin baskısının güzelliğini aktarmadan geçmeyen anlatıcının hakkı yenemez.

İki aydır bir yerlere gömülen barış sorunu şimdi on kat bir kuvvetle yeniden yer yüzüne çıkmıştı. Petrograd Sovyetinin bir oturumunda, cepheden gelen bir subay, Dubassov, şu beyanatta bulundu:

"Siz burada ne derseniz deyin, askerler savaşmayacak." Çeşitli nidalar yükseldi: "Bolşevikler bile bunu söylemiyor!..." Ama Bolşevik olmayan subayın cevabı hazırdı: "Size şahit olduğum ve askerlerin bana aktarmamı tembihledikleri şeyi naklediyorum." Siperlerin tozu, kirine boyanmış gri bir kaput giymiş olan cepheden gelen bir başka bitkin asker, eylül ayının yine aynı günlerinde, Petrograd Sovyetinde, askerlerin nasıl olursa olsun, "isterse berbat bir barış olsun", barışa ihtiyaçları olduğunu söylüyordu. Askerin bu acı sözleri Sovyeti karıştırdı. Demek bu kadar ileri gidilmişti! Cephedeki askerler çocuk değillerdi. Önlerindeki "savaş haritası"ndan barışın ancak bir şiddet eylemiyle elde edilebileceğini çok iyi anlıyorlardı. Ve bu görüşü tercüme etmek üzere, siper delegesi Hohenzollern barışına duyduğu öfkeyi tüm şiddetiyle ifade eden en kaba sözcüğü kasten seçmişti. Ama yargısını ancak böyle apaçık sunarak, asker dinleyicileri başka bir yol olmadığına, savaşın orduyu paramparça ettiğine, barışın hemen ve her ne pahasına gerektiğine ikna etmeye zorlayabiliyordu. Siperlerden gelen konuşmacının sözleri bunu Bolşeviklere atfeden burjuva basın tarafından alaycı bir şekilde iktibas edildi. Böylece, "berbat" barışa dair sarfedilen sözler barbarlığın ve ulusal çözülüşün en uç ifadesi olarak gündeme yerleşiyordu.

Genel kural olarak, uzlaşmacılar, tıpkı amatör politikacı Stankeviç gibi, devrimci arenadan kendilerini süpürmekle tehdit eden suların yükselişinin muhteşemliğinin farkına varacak durumda değillerdi. Şaşkınlık ve hayretle her gün hiç bir direnç güçlerinin bulunmadığını saptıyorlardı. Gerçekte, devrimin ilk saatlerinden itibaren kitlelerin uzlaşmacılara yönelik güveninde tarihî bakımdan kaçınılmaz, ama kalıcı olmayan bir yanlış anlama vardı: bunun ortaya çıkması için bir kaç ay yetti. Uzlaşmacılar işçiler ve askerlerle Yürütme Komitesinde ve özellikle de Kışlık Sarayda kullandıklarından çok farklı bir tonda konuşmak zorunda kalmışlardı. Sosyal-Devrimci ve Menşeviklerin sorumlu liderleri her geçen hafta kamuya açık yerlerde daha az görünmeye cüret ediyorlardı. İkinci ve üçüncü dereceden ajitatörler kendilerini çift anlamlı formüllerle halkın sosyal radikalizmine uyarlıyor-

lar, ya da samimî biçimde, kendilerini fabrikaların, maden ocaklarının ve kışlaların haleti ruhiyesine teslim ediyorlar, onların diliyle konuşuyor ve kendi partilerinden uzaklaşıyorlardı.

Deniz eri Hovrin hatıralarında Sosyal-Devrimcilere mensup olduklarını söyleyen denizcilerin nasıl gerçekte Bolşevik platform lehine mücadele ettiklerini gösterir. Aynı şeye her yerde ve her mahalde rastlanıyordu. Halk ne istediğini biliyordu, ama buna ne ad vereceğini bilmiyordu. Şubat Devrimine içkin "yanlış anlama" kitleyi, tüm halkı, özellikle de şehirden çok daha uzun bir süre ayakta kaldığı köyü etkiledi. Kaosa düzen ancak deneyimle getirilebilirdi. İster büyük, ister küçük olsun, olaylar kitle partilerini durmaksızın sarsıyor, onları amblemleriyle değil, politikalarıyla uyumlu bir hâle getiriyordu.

Uzlaşmacılar ile kitleler arasındaki yanlış anlamanın mükemmel bir örneğini, temmuz başında, Donetsli 2.000 madenci tarafından, olaya şahit olan yaklaşık beş bin kişilik bir kalabalık karşısında diz çöküp, şapka çıkararak edilen yeminde görebiliriz. "Çocuklarımızın başı üzerine, Tanrının, göğün ve toprağın huzurunda, yeryüzünde bizim için kutsal olan herşeyle, 28 şubat 1917'de elde edilen özgürlüğü asla bırakmayacağımıza yemin ederiz; Sosyal-Devrimcilere, Menşeviklere inanarak, Lenincileri asla dinlemeyeceğimize yemin ederiz, çünkü bunlar, Bolşevik-Leninciler yaptıkları ajitasyonla Rusya'yı mahva sürüklüyorlar, oysa ki tek bir bütün olan Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler toprak halka, bedava toprak, savaştan sonra kapitalist rejim yıkılacak ve kapitalizmin yerine sosyalist bir rejim olacak diyorlar... En önde yürüyerek, ölüm karşısında geri çekilmeyerek, bu partilerin peşinde gideceğimize yemin ederiz." Bolşeviklere karşı yöneltilen madencilerin yemini gerçekte doğrudan Bolşevik ayaklanmaya götürüyordu. Şubat kabuğu ve Ekim çekirdeği bu naif ve hararetli yemin bildirisinde öylesine belirgin bir şekilde ortaya çıkıyordu ki, sürekli devrim sorununu kendiliğinden çözüme kavuşturuyorlardı.

Eylülde, Donetsli madenciler ne kendilerine ne de yeminlerine ihanet etmeksizin sırtlarını uzlaşmacılara dönmüşlerdi. Urallı madencilerin en geri kesimlerinde de aynı şey olmuştu. Yürütme Komitesi-

nin bir üyesi olan, Ural temsilcisi Sosyal-Devrimci Ojegov ağustos başında İjevskiy'deki fabrikasını ziyaret etmişti. Derin bir üzüntünün izlerini taşıyan raporunda şöyle yazıyordu: "Yokluğumda meydana gelen ani değişikliklerden şaşkına döndüm. Sayıları ve faaliyetleriyle tüm Ural bölgesinde iyi tanınan Sosyal-Devrimci parti örgütü sorumsuz ajitatörlerin sayesinde parçalanmış, zayıflamış ve beş yüz kişilik bir gruba indirgenmişti."

Ojegov'un raporu Yürütme Komitesine hiç de beklenmedik sonuçlar sunmuyordu. Aynı tablo Petrograd'da da gözleniyordu. Eğer temmuz silindirinden sonra, Sosyal-Devrimciler fabrikalarda bir süreliğine yükselişe geçmişler ve şurada burada nüfuzlarını arttırmışlarsa da, düşüşleri de o denli durdurulmaz olmuştu. Sosyal-Devrimci V. Zenzinov bilâhare şöyle yazmıştı: "Kerenskiy hükûmetinin o zaman galip geldiği, Bolşevik göstericilerin dökülüp saçıldığı ve liderlerinin tutuklandığı doğruydu, ama bu yalnızca bir Pirrus zaferiydi." Bu tümüyle doğruydu: tıpkı Epiros kralı gibi, uzlaşmacılar da karşılığında ordularını kaybederek zafer kazanmışlardı. Skorinko adlı Petrogradlı bir işçi şöyle yazar: "Daha önce, 3-5 temmuza kadar, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler ıslıklanmadan işçilerin yanına gidebilirlerken, artık bu garantileri yoktu..." Genel olarak hiç bir şeyde garantileri kalmamıştı.

Sosyal-Devrimci parti yalnızca nüfuz kaybetmiyor, toplumsal bileşimini de değiştiriyordu. Devrimci işçiler ya Bolşeviklere kaymışlar ya da uzaklaşarak bir iç krizden geçiyorlardı. Buna karşılık, savaş boyunca fabrikalarda saklanmış olan esnaf çocukları, *kulaklar* ve küçük memurlar yerlerinin Sosyal-Devrimci partinin yanında olduğuna inanıyorlardı. Ama eylülde, onlar da, en azından Petrograd'da, kendilerini "Sosyal-Devrimci" olarak tanıtmaya cüret edemiyorlardı. Parti işçiler, askerler, bazı vilâyetler de bizzat köylüler tarafından terkedilmişti. Geriye sadece tutucu memurlar ve küçük burjuvazi katmanları kalıyordu.

Ayaklanma sonucu uyanış yaşayan kitleler Sosyal-Devrimcilere ve Menşeviklere güven besledikleri müddetçe, iki parti de halkın yüksek

bilincini övmekten yorulmadılar. Ama ne zaman ki, olayların sınavından geçen kitleler aniden Bolşeviklere doğru dönmeye başladılar, uzlaşmacılar çöküşlerinin sorumluluğunu halkın cehâletine yordular. Bununla birlikte, kitleler cahilleştiklerine inanmaya razı değillerdi; tersine, şimdi eskisinden daha iyi kavradıklarını düşünüyorlardı.

Silindikçe ve zayıfladıkça, Sosyal-Devrimci parti toplumsal bağlarından da kopuyordu ve üyeleri aralarında hasım kamplara bölünüyorlardı. Alaylarda, köylerde Bolşeviklerle aynı yönde hareket eden ve onların önderliği altında hükûmetteki Sosyal-Devrimcilerin darbelerinden kendilerini koruyan Sosyal-Devrimciler ayakta kalıyorlardı. Karşıt kutupların mücadelesinin yoğunlaşması bir aracı grubun doğmasına yol açtı. Çernov'un önderliğindeki bu aracı grup zülmedenlerle mazlumların birliğini sağlamaya çalışıyor, işleri karıştırıyor, sık sık gülünç, çözülmez çelişkiler içine yuvarlanıyor ve giderek partiyi daha fazla batırıyordu. Kitlelerin karşısında konuşma imkânı bulabilmek için Sosyal-Devrimci hatipler kendilerini sürekli olarak "mart Sosyal-devrimcileri" kliğiyle hiç bir bağlantısı olmayan "solcu", enternasyonalist kılıflar altında takdim etmek zorunda kalıyorlardı.

Temmuz Günlerinden sonra, sol Sosyal-Devrimciler henüz biçimsel olarak partiden kopmaksızın, ama gecikmeli olarak Bolşevik iddia ve sloganları ödünç alarak açık bir muhalefete giriştiler. 21 eylülde, Troçki, Petrograd Sovyetinde, kafasında pedagojik bir fikir olduğu halde, Bolşevikler için "sol Sosyal-Devrimcilerle anlaşmanın giderek kolaylaştığını" söyledi. En sonunda bunlar devrimin kitabına en acayip sayfaları yazmak üzere bağımsız bir parti kurmak için koptular. Bu, bağımsız entelektüel radikalizminin son patlamasıydı ve bundan da geriye, Ekimden bir kaç ay sonra, ancak bir kaç tutam kül kaldı.

Farklılaşma Menşevikleri de derinlemesine sardı. Petrograd örgütleri merkez komiteyle açıkça karşıtlık içindeydi. Sosyal-Devrimciler gibi köylü rezervlerine sahip olmayan, Tsereteli tarafından yönetilen asıl nüve onlardan çok daha hızlı bir şekilde parçalanıp dağılıyordu. İki ana kampın dışındaki aracı Sosyal-Demokrat gruplar henüz Bolşeviklerle Menşevikleri birleştirmeye çalışıyorlardı. Hâlâ Mart

günlerinin yanılsamalarını koruyorlardı. Söz gelimi Stalin Tsereteli'yle birliği arzu edilir buluyor ve "parti içinde küçük görüş ayrılıklarından kurtulmayı" umuyordu. 20 ağustosa doğru, Menşevikler birleşmecilerle kaynaştılar. Birleşme Kongresinde sağ kanat hâkimiyetini kurdu ve Tsereteli'nin savaş ve burjuvaziyle koalisyona dair kararı yetmiş dokuza karşı yüz on yedi oyla kabul edildi.

Tsereteli'nin parti içindeki zaferi bu partinin işçi sınıfı içindeki yenilgisini hızlandırıyordu. Küçük bir grup olan Petrogradlı Menşevik işçi örgütü Martov'u izliyor, kararsızlığı karşısında öfkeye kapılarak ve Bolşeviklere katılmaya hazırlık yaparak onu ileri doğru itiyordu. Eylülün ortalarına doğru, Vassiliy-Ostrov örgütü hemen tümüyle Bolşeviklere katıldı. Bu, diğer semtler ve taşrada da mayalanmayı hızlandırdı. Menşevizmin farklı akımlarının liderleri ortak toplantılarında birbirlerini sert biçimde partiyi çökertmekle suçluyorlardı. Menşeviklerin sol kanadına mensup olan Gorkiy'in gazetesi, eylül sonunda, arkasında yakın zamanlarda yaklaşık on bin kişi bulunan Petrograd parti örgütünün "fiilen ortadan kaybolduğunu... Başkent örgütünün son konferansının yeter sayı olmadığından toplanamadığını" bildiriyordu.

Plehanov Menşeviklere sağdan saldırıyordu: "Tsereteli ve arkadaşları, bunu hiç istemeseler ve tasarlamasalar bile, Lenin'e yolu açıyorlar." Suların yükseldiği eylül günlerinde Tsereteli'nin siyasî tutumu Kadet Nabokov'un anılarında canlı bir şekilde tasvir edilmiştir: "O zamanki haleti ruhiyesinin en karakteristik çizgisi Bolşevizmin yükselen gücü karşısında duyduğu korkuydu. Benimle baş başa yaptığı bir konuşmada, nasıl Bolşeviklerin iktidarı alabileceklerini söylediğini hatırlıyorum. 'Tabiî', diyordu, 'iki üç haftadan fazla kalamazlar, ama yapacakları tahribatı bir düşünün. İşte bundan her ne pahasına kaçınmak lâzım.' Sesinde paniğe varan bir endişe vardı..." Ekim karşısında Tsereteli, Nabokov'un Şubat Günlerinde hissettiğiyle aynı kaygıları hissediyordu.

Bolşeviklerin, her ne kadar sürekli onlarla mücadele ederek de olsa, Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerle dirsek dirseğe hareket ettikleri alan sovyetlerdi. Sovyet partilerinin göreli güçlerindeki değişmeler gerçekte bir hamlede olmayıp, kaçınılmaz gecikmeler ve yapay ertelemelerle meydana geliyor ve ifadesini sovyetlerin bileşiminde ve sosyal işlevlerinde buluyordu.

Daha Temmuz Günlerinden önce bile çoğu taşra sovyeti —İvanovo-Voznessensk'te, Lugansk'ta, Tsaritsın'da, Herson'da, Tomsk'ta, Vladivostok'ta— biçimsel olarak olmasa da, fiilen, sürekli olarak olmasa da, aralıklarla iktidar organlarıydı. Krasnoyarsk sovyeti tümüyle kendi girişimiyle bireysel tüketim maddelerinde karne uygulaması koymuştu. Uzlaşmacıların elindeki Saratov sovyeti iktisadî anlaşmazlıklara müdahale etmek, bazı müteşebbisleri tutuklamak, bir Belçikalı şirkete ait tramvay idaresini müsadere etmek, işçi denetimi kurmak ve terkedilen fabrikalarda üretimi örgütlemek zorunda kalmıştı. 1905'ten beri Bolşevizmin siyasî nüfuzunun hâkim olduğu Ural'da, sovyetler genel olarak yurttaşlara kaşı adalet ve baskı uyguluyor, bazı fabrikalarda masrafı oraya ait olarak kendi milislerini kuruyor, işletmelere hammadde ve yakıt ikmal eden işçi denetimini tertipliyor, mamul mallara mahreç buluyor ve fiyatları saptıyordu. Bazı bölgelerde, sovyetler soylu mülk sahiplerinin topraklarına el koyuyor ve bunları çiftçi kollektiflerine tahsis ediyordu.

Simsk maden işletmelerinde, sovyetler kendini işletme idaresinin, kasasının, muhasebesinin ve sipariş bölümünün yerine koyan bir bölge fabrika idaresi kurdular. Bu hamleyle Simsk maden bölgesinin millîleşmesi başlamış oldu. Bu bilgileri kendisinden alıp aktardığımız B. Yeltsin şöyle yazar: "Temmuz ayından itibaren, Ural fabrikalarında yalnız her şey Bolşeviklerin elinde değildi, Bolşevikler siyasî, tarımsal, ve iktisadî sorunların çözümü için pratik dersler de veriyorlardı." Bu dersler ilkel, sistemleştirilmemiş, bir teoriyle aydınlatılmamıştı, ama bir çok noktada, gelecekte izlenecek yolları önceden belirliyordu.

Temmuz dönemeci sovyetleri parti veya sendikalardan daha çabuk etkisi altına aldı, zira o günlerdeki mücadelede, her şeyden önce sov-

yetlerin ölümü veya kalımı söz konusuydu. Parti ve sendikalar "sakin" dönemlerde de, sert gericilik dönemlerinde de önemlerini koruyorlar: görevler ve yöntemler değişiyor, ama aslî işlevler değişmiyor. Ama sovyetler ancak devrimci bir durum temelinde ayakta kalabiliyorlar ve onunla birlikte yok oluyorlar. İşçi sınıfının çoğunluğunu biraya getiren sovyetler onu tüm kişi, grup ve kuruluşların gereksinimleri üzerinde, onarım, düzeltme ve genel olarak reform programının üzerinde bir yere yerleştiren bir görevle karşı karşıya bırakıyor, zira burada söz konusu olan iktidarın fethidir. "Tüm iktidar sovyetlere!" sloganı, bununla birlikte, temmuzdaki işçi ve asker gösterisiyle boşa çıkarılmış gibiydi. Sovyetlerdeki Bolşevikleri zayıflatmış olan bozgun devlet içindeki sovyetleri daha da fazla zayıflatmıştı. "Selâmet hükûmeti" bürokrasinin bağımsızlığının yeniden doğuşu anlamına geliyordu. Sovyetlerin iktidarı almayı reddedişi, onların komiserler önünde eğilmeleri, çaptan düşmeleri ve çürümeleri demekti.

Merkez Yürütme Komitesinin öneminin azalması en canlı ifadesini şu olayda buldu: hükûmet uzlaşmacıları sözümona Kurucu Meclis için onarım gerektiren Tavrida sarayını boşaltmaya çağırdı. Temmuzun ikinci yarısında sovyetlere o zaman dek yüksek soyluların genç kızlarının eğitimlerini sürdürdükleri Smolnıy Enstitüsü tahsis edildi. Burjuva basını "küçük beyaz kazlar"ın evinin sovyetlere devri konusunda daha önce Kşesinskaya sarayının Bolşevikler tarafından alınması konusunda konuştuğuyla aynı tonda yazılar yazmaya başladı. Aynı zamanda müsadere yoluyla çeşitli binalara yerleşmiş olan devrimci örgütler ve bunlar içinde de sendikalar işgalcilik konusunda saldırılara uğradılar. İşçi devrimini burjuva toplumun zararına ele geçirdiği büyük binalardan kovmaktı söz konusu olan. Kadet basını, vandal halkın özel ve kamusal mülkiyet haklarını ihlâl etmesi karşısında, geç de olsa, öfkesine sınır tanımıyordu.

Fakat temmuz sonunda, matbaacıların yardımıyla hiç beklenmedik bir olay keşfedildi: meşhur Devlet Duması Komitesi etrafında gruplaşmış olan partiler kendi ihtiyaçları için uzunca bir süredir zengin imparatorluk matbaasını, onun dağıtım servislerini ve yayın hak-

larını gaspetmişti. Kadet partisinin ajitasyon broşürleri yalnızca bedava basılmıyor, tonlarca ve hızla, tüm yurda bedavaya da dağıtılıyordu. Suçlamayı araştırmak zorunda kalan Yürütme Komitesi bunu doğrulamak zorunda da kaldı. Kadet partisi bu işe çok sinirlendi: devlet kuruluşlarını yıkım amaçlarıyla gaspetmekle devlet malzemelerini yüksek değerlerin savunulması için kullanmak nasıl aynı kefeye konurdu? Tek kelimeyle, bu adamlar devleti soyuyorlarsa, bu onun çıkarı içindi. Ama bu akıl yürütme kimseye pek inandırıcı gelmedi. İnşaat işçileri sendikaları için bir lokale sahip olma haklarının Kadetlerin ulusal matbaaya sahip olma haklarından daha az olduğuna inanmayı reddediyorlardı. Bu görüş ayrılığı boş yere ortaya çıkmıyordu: gerçekte ikinci devrime götüren şey buydu. Kadetler ağızlarını açtıklarına bin pişman oldular.

Ağustosun ikinci yarısında Bolşeviklerin kuzeye nazaran daha zayıf oldukları Rusya'nın güneyindeki sovyetleri gezen Yürütme Komitesinin müfettişlerinden biri pek iç açıcı olmayan izlenimlerini şöyle anlatır: "Siyasî efkâr kayda değer ölçüde değişiyor... Kitlelerin üst kesimlerinde geçici hükûmetin politika değişikliğinin yol açtığı devrimci tavırlar artıyor... Kitle içinde devrime karşı yorgunluk ve kayıtsızlık gözleniyor. Sovyetlere karşı kayda değer bir soğuma var... Sovyetlerin işlevleri epey azalmış durumda." Kitlelerin demokrat aracıların yalpalamalarını görmekten usanmış oldukları kesinlikle tartışma götürmez. Bununla birlikte, soğumaları devrime karşı değil, Sosyal-Devrimci ve Menşeviklere yönelikti. İktidarın, tüm programlara rağmen, uzlaşmacı sovyetlerin ellerinde yoğunlaştığı yerlerde durum özellikle katlanılmazdı. Yürütme Komitesinin bürokrasi karşısındaki mutlak teslimiyetlerinin ellerini kollarını bağladığı bu sovyetler iktidarlarını kullanmaya bile cüret edemiyorlar ve yalnızca sovyetleri kitlelerin gözünde küçük düşürüyorlardı. Günlük, rutin işlerin büyük kısmı sovyetlerin elinden kaçmış demokratik belediyelerin eline geçmişti. Diğer işlerin büyük kısmı ise sendikalar ile işyeri ve fabrika komitelerinin eline geçmişti. Sovyetlerin yaşayıp yaşamadıkları ve ertesi gün ne olacakları giderek daha fazla merak konusuydu.

Varlıklarının ilk aylarında, tüm diğer örgütleri sollayan sovyetler sendikaların, fabrika komitelerinin, klüplerin kurulması ve bunların çalışmalarının idaresi görevlerini üstlenmişti. Ama ayakları üzerinde dikilecek kadar gelişen işçi örgütleri giderek Bolşeviklerin idaresine geçiyordu. Ağustosta Troçki şöyle yazıyordu: "Fabrika ve işyeri komiteleri emprovize mitinglerle kurulmaz. Kitle bunları bulundukları muhitte, işletmelerin günlük hayatında işçilerin çıkarına hareket ettiklerini sağlamlıkları, özenleri ve fedakârlıklarıyla kanıtlamış olanlarla terkip eder. İşte bu fabrika komiteleri ... ezici çoğunluğuyla Bolşeviklerden oluşuyor." Uzlaşmacı sovyetlerin fabrika komiteleri ve sendikalar üzerinde vesayeti artık söz konusu olamazdı; tersine burada çetin bir mücadele alanı açılıyordu. Kitleleri yakından ilgilendiren sorunlarda sovyetler sendikalara ve fabrika komitelerine giderek daha az karşı çıkabilir duruma geldiler. Böylece, Moskova sendikaları genel grevi Sovyetin aleyhteki kararına rağmen gerçekleştirdi. Daha az çarpıcı bir biçimde, benzer çatışmalar her yerde cereyan ediyordu ve genellikle bunlardan galip çıkanlar da sovyetler olmuyordu.

Kendi kendilerini çıkmaza sokmuş olan uzlaşmacılar sovyetler için bazı yan meşguliyetler "uydurmak", onları kültür işlerine doğru yöneltmek, kısaca onları eğlence alanına çekmeye zorlandılar. Ama boşuna: sovyetler iktidarın fethine yönelmek için yaratılmışlardı; diğer sorunlar için, başka, daha iyi uyarlanmış teşkilâtlar vardı. Saratovlu bir Bolşevik, Antonov şöyle yazıyordu: "Menşevik ve Sosyal-Devrimciler kanalıyla yapılan tüm işler anlamlarını yitirdi... Yürütme Komitesinin bir oturumunda sıkıntıdan neredeyse yakışık almayacak şekilde esnemeye başlamıştık: Sosyal-Devrimci ve Menşeviklerin bu zırvaları boş sözlerden başka bir şey değildi."

Kan kaybeden sovyetler Petrograd'daki merkezleri için giderek daha az dayanak vazifesi görüyordu. Smolnıy ile yerel şubeler arasındaki yazışmalar azalıyordu: yazacak, önerecek bir şey yoktu; ne perspektif kalmıştı ne de görev taksimi. Kitlelerden tecrit oluş tam bir malî kriz yaratmıştı. Taşradaki uzlaşmacı sovyetler kaynaksız kalmışlar ve Smolnıy'daki karargâhı besliyemiyorlardı. Solcu sovyetler

karşı devrim batağına saplanmış olan Yürütme Komitesine malî yardımda bulunmayı açık açık reddediyorlardı.

Bununla beraber, sovyetlerin erime süreci kısmen karşıt yönde, farklı türde süreçlerle çakışıyordu. Uzak sınır bölgeleri, geri ilçeler, yitik köşeler uyanıyorlar ve ilk zamanlar, merkezin baştan çıkarıcı etkisi altına girmedikleri veya hükûmetin baskısına maruz kalmadıkları müddetçe devrimci coşku gösteren sovyetler kuruyorlardı. Sovyetlerin toplam sayısı hızla artıyordu. Ağustos ayı sonuna doğru, Yürütme Komitesinin kayıt servisi arkalarında yirmi üç milyon seçmenin bulunduğu altı yüz kadar sovyet kaydetmişti. Resmî sovyet sistemi güçlü bir şekilde dalgalanan ve dalgalarını sola doğru akıtan bir insan okyanusu üzerinde yükseliyordu.

Sovyetlerin Bolşevikleşmeleriyle çakışan siyasî dirilişleri tabandan başlıyordu. Petrograd'da ilk seslerini yükseltenler semtler oldu. 21 temmuzda, ilçeler arası sovyetler konferansı heyeti Yürütme Komitesine bir talepler listesi sundu: İmparatorluk Dumasının lağvedilmesi, bir hükûmet kararnamesiyle ordu örgütlerinin dokunulmazlıklarının teyit edilmesi, sol basının yeniden kurulması, işçilerin silahsızlandırılmasının durdurulması, kitlesel tutuklamalara bir son verilmesi, sağcı basının önüne geçilmesi, alayların dağıtılmasına ve cephede ölüm cezası uygulamasına son verilmesi. Buradaki siyasî taleplerin Temmuz gösterisine kıyasla ılımlılığı aşikârdı; ama bu yalnızca nekahetin ilk devresiydi. Sloganları kısıtlıyarak ilçeler tabanı geniş tutmaya çalışıyorlardı. Yürütme Komitesinin önderleri semt sovyetlerini "duyarlı" olmalarından dolayı diplomatik biçimde kutladılar, ama tüm kötülüklerin Temmuz ayaklanmasından kaynaklandığını söylemeyi de ihmal etmediler. Taraflar nazik, ama soğuk biçimde birbirlerinden ayrılıyorlardı.

Semt sovyetlerinin programı üzerine etkili bir kampanya başladı. *İzvestiya* her gün sovyetlerin, sendikaların, fabrikaların, savaş gemilerinin, birliklerin İmparatorluk Dumasının lağvedilmesini, Bolşeviklere karşı alınan önlemlerin kaldırılmasını ve karşı devrim lehinde çalışanların bertaraf edilmesini talep eden kararlarını basıyordu. Bu te-

meller üzerinde daha radikal sesler de yükseliyordu. 22 temmuzda, Moskova şehir sovyetinden kat be kat önde olan Moskova bölge sovyeti iktidarın sovyetlere devrini talep eden bir karar kabul etti. 26 temmuzda, İvanovo-Voznessensk sovyeti Bolşevik partisine karşı kullanılan mücadele yöntemine "öfkesini kustu" ve "devrimci proletaryanın görkemli lideri" Lenin'e selâmlarını gönderdi.

Temmuz sonu ile ağustosun ilk yarısında yapılan yeni seçimler bir çok yerde genel kural olarak sovyetlerdeki Bolşevik grupların güçlenmesi sonucunu getirdi. Tüm Rusya'nın gözleri önünde ezilen ve aşağılanan Kronstadt'ta yeni sovyet yüz Bolşevik, yetmiş beş sol Sosyal-Devrimci, on iki enternasyonalist Menşevik, yedi Anarşist, hiç biri uzlaşmacılara yakınlık duymayan doksanın üstünde partisizden oluşuyordu. 18 ağustosta başlayan Ural bölge sovyetleri kongresinde seksen altı Bolşevik, kırk Sosyal-Devrimci, yirmi üç Menşevik vardı. Yalnızca sovyetin Bolşevikleşmediği, belediye başkanı olarak da bölgedeki Bolşeviklerin lideri Minin'in seçildiği Tsaritsın burjuva basınının özel kinine konu olan yer oldu. Don atamanı Kaledin'in gözüne fena batan Tsaritsın'a karşı Kerenskiy, hiç bir ciddî gerekçesi olmaksızın, tek bir amaçla cezalandırma birliği yolladı: devrim yuvasını dağıtmak. Petrograd'da, Moskova'da, tüm sanayi bölgelerinde, gitgide daha çok el Bolşevik önergeler lehine kalkıyordu.

Ağustos ayı sonundaki olaylar sovyetleri sınava tabi tuttu. Tehlikenin baskısı altında, iç toparlanma hızla, genel biçimde ve göreli olarak önemsiz sürtüşmelerle gerçekleşti. Taşrada olduğu gibi, Petrograd'da da, resmî sovyet sisteminin veliahtları olan Bolşevikler ön plana geçtiler. Ama uzlaşmacı partilerin, "Mart" sosyalistlerinin terkibinde de bakanlık ve büro bekleme odası politikacıları bir süre için daha savaşçı, gizli mücadelede daha fazla yoğrulmuş unsurlar tarafından püskürtüldüler. Güçlerin yeniden bir araya toplanması için yeni bir örgütlenme biçimi gerekiyordu. Hiç bir yerde devrimci savunmanın önderliği yürütme komitelerinin elinde yoğunlaşmıyordu: Kornilovcu isyan sırasında ortaya çıktığı gibi, bunlar mücadeleye hiç yatkın değildi. Her yerde özel savunma komiteleri, devrim komiteleri,

karargâhlar kuruluyordu. Bunlar sovyetlere dayanıyorlar, ona hesap veriyorlardı, ama görevlerin devrimci niteliğiyle bağlantılı yeni bir eleman seçimi ve yeni eylem yöntemleri sunuyorlardı.

Moskova Sovyeti, Devlet Konferansı günlerinde olduğu gibi, tek silahlı güce sahip olma ve tutuklama yapma hakkına sahip altı kişilik bir kavga grubu kurdu. Ağustos sonunda kurulan Kiev bölge komitesi yerel sovyetlere ister askerî, ister sivil olsun, emin olunmayan temsilcileri iktidardan uzaklaştırmakta tereddüt gösterilmemesini ve işçilerin silahlandırılmasının yanısıra karşı devrimcilerin de hemen tutuklanması için önlemler alınmasını önerdi. Vyatka'da, sovyet komitesi silahlı güç kullanmak da dahil, kendine istisnaî tam yetkiler tanıdı. Tsaritsın'da, tüm iktidar sovyet kurmay heyetine geçti. Nijniy-Novgorod'da, devrim komitesi posta ve telgraf idaresine kendi nöbetçilerini dikti. Krasnoyarsk sovyeti sivil ve askerî iktidarı kendi eline aldı.

Bu tablo, bazen aslî karakterde ufak tefek sapmalarla hemen her yerde tekrarlanıyordu. Söz konusu olan hiç de Petrograd'ın basit bir taklidi değildi: kitlelerin temsilcisi olan sovyetlerin niteliği büyük hadiselerde türdeş bir tepki vermelerini sağlayan iç evrimlerini belirliyordu. Koalisyonun iki unsuru iç savaş cephesiyle ayırdedilirken, sovyetler fiilen etraflarında ulusun zinde güçlerini toplamışlardı. Bu duvara toslayan generallerin taarruzu unufak oldu. Bundan daha gösterişli bir ders verilemezdi. Bolşeviklerin bir beyanatı bu konuda şöyle diyordu: "İktidarın sovyetleri safdışı bırakmak ve güçten mahrum etmek için harcadığı tüm çabalara rağmen, sovyetler Kornilovcu ayaklanmaya karşı yürütülen baskı döneminde halk kitlelerinin güç ve inisyatiflerinin yenilmezliğini gösterdiler... İşçi, asker ve köylülerin bilincinden hiç bir şeyin bir daha silemeyeceği bu yeni sınavdan sonra, devrimin en başından beri partimiz tarafından haykırılan birlik çağrısı —"tüm iktidar sovyetlere"!— tüm devrimci ülkenin sesi oldu."

Sovyetlerle rekabete yeltenen belediye dumaları tehlike günlerinde ortalıktan sıvıştılar ve silindiler. Petrograd duması yaltaklanır va-

ziyette "genel durumu görüşmek ve temas kurmak" için Sovyete bir heyet yolladı. Şehir halkının bir kısmı tarafından seçilen sovyetlerin tüm halk tarafından seçilen dumalardan daha az nüfuzu ve gücünün olması beklenirdi. Ama devrim sürecinin diyalektiği, bazı tarihî koşullarda, kısımın bütünden daha büyük olduğunu gösterir. Tıpkı hükûmette olduğu gibi, dumada da uzlaşmacılar Bolşeviklere karşı Kadetlerle blok oluşturuyorlardı ve bu blok hükûmeti olduğu gibi, dumayı da felçleştiriyordu. Buna karşılık, Sovyet uzlaşmacıların Bolşeviklerle birlikte burjuvazinin taarruzuna karşı savunmacı işbirliğinin doğal bir formülüydü.

Kornilovşçina günlerinden sonra sovyetler için yeni bir sayfa açıldı. Özellikle garnizonda olmak üzere, uzlaşmacıların elinde çok sayıda "çürük bölge" kalsa da, Petrograd Sovyeti Bolşeviklere doğru sürüden öyle güçlü bir şekilde ayrıldı ki, her iki kamp da şaşırdı kaldı: hem sağ, hem de sol kamplar. 32 ağustosu 1 eylüle bağlayan gece, hep aynı Çheidze'nin başkanlığındaki Sovyet işçi ve köylülerin iktidarı lehinde oylama yaptı. Uzlaşmacı fraksiyonların tabanındaki üyeler hemen tümüyle Bolşevik karar tasarısını desteklediler. Tsereteli'nin rakip önergesi on beş oy alabildi. Uzlaşmacı prezidyum gözlerine inanamadı. Sağcılar sabahın üçüne dek süren ad okunarak oylama talep ettiler. Açıkça partilerine karşı oy kullanmak istemeyen bir çok delege salonu terketti. Yine de, tüm baskılara rağmen, Bolşeviklerin karar tasarısı nihaî oylamada 115'e karşı 279 oy aldı. Bu çok büyük önemi haiz bir olguydu. Sonun başlangıcıydı. Apışıp kalan prezidyum görevi bıraktığını ilân etti.

2 eylülde, Finlandiya'daki Rus sovyet organlarının birleşik toplantısında, sovyetlerin iktidarı lehinde bir karar tasarısı 36 çekimser, 13 aleyhte oya karşı 700 oyla kabul edildi. 5 eylülde, Moskova sovyeti de Petrograd sovyetini izledi: 254'e karşı 355 oyla yalnızca karşı devrimin aleti olarak görülen geçici hükûmete güvensizliğini ifade etmekle kalmadı, Yürütme Komitesinin koalisyon politikasını da mahkûm etti. Hinçuk'un başında bulunduğu prezidyum istifasını verdiğini açıkladı. 5 eylülde Krasnoyarsk'ta toplanan Orta Sibirya

sovyetler kongresi tümüyle Bolşevik etkisi altında cereyan etti. 8 eylülde, Bolşeviklerin karar tasarısı Kiev işçi vekilleri sovyetinde, resmî Bolşevik fraksiyon sadece 95 kişiden oluşsa da, 66'ya karşı 130 oyluk bir çoğunlukla kabul edildi. Ayın 10'unda açılan Finlandiya sovyetler kongresinde 150.000 Rus denizci, asker ve işçisi 66 Bolşevik, 48 sol Sosyal-Devrimci ve bir kaç partisiz tarafından temsil ediliyordu. Petrograd bölgesi köylü vekilleri sovyeti Demokratik Konferansa temsilci olarak Bolşevik Sergeyev'i seçti. Bir kez daha görüldü ki, parti nerede işçiler ve askerler aracılığıyla köylerle doğrudan doğruya bağ kurmayı başarıyorsa, orada köylü sınıfı gönüllü biçimde Bolşevik sancak altında toplanıyordu.

Bolşevik partisinin Petrograd Sovyetindeki hâkimiyeti 9 eylüldeki tarihî oturumda dramatik biçimde doğrulandı. Tüm fraksiyonlar varolan tüm üyelerini çağırmışlardı: "Sovyetin akıbeti söz konusu." Oturum yaklaşık 1.000 işçi ve asker delegeyle açıldı. 1 eylül oylaması toplantının rastlantısal bileşiminin doğurduğu basit bir sonuç muydu, yoksa Sovyetin politikasının tam bir değişimini mi yansıtıyordu? İşte mesele buydu. Çheidze, Tsereteli, Çernov, Gotz, Dan, Skobelev gibi tüm uzlaşmacı liderlerin içinde bulundukları prezidyuma karşı oyların çoğunluğunu toplayamayacaklarından çekinen Bolşevik fraksiyonu nispî temelde bir prezidyum seçilmesini önerdi: bir dereceye kadar ilkesel anlaşmazlığın keskinliğini azaltan ve dolayısıyla da Lenin'in büyük sitem ettiği bu öneri tereddüt eden unsurların desteğini garanti eden taktik bir avantaja sahipti. Ama Tsereteli bu uzlaşma önerisini geri çevirdi. Prezidyum Sovyetin fiilen önderliğini değiştirip değiştirmediğini bilmek istiyordu: "Bolşeviklerin taktiğini uygulayamayız."

Sağın getirdiği karar tasarısı 1 eylül oylamasının prezidyumuna güvenini sürdüren Sovyetin siyasî çizgisine tekabül etmediğini söylüyordu. Bolşeviklere meydan okumayı görmekten başka çare kalmamıştı ve onlar da bunu yaptılar. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra ilk kez Sovyete gelen ve burada kayda değer bir kesimce hararetle karşılanan —her iki kesim de kendi içlerindeki alkışları ölçüyordu: ço-

ğunluk mu, değil mi?— Troçki oylamadan evvel bir açıklama talep etti: Kerenskiy hâlâ prezidyumun içinde miydi? Bir dakikalık bir tereddütten sonra, olumlu yanıt veren kendisi de günahkâr prezidyum böylece ayağına gülle bağlamış oluyordu. Hasımın da ihtiyacı olan buydu. Troçki şöyle cevap verdi: "Biz Kerenskiy'in prezidyum üyesi olamayacağına yürekten inanıyorduk. Yanılmışız. Görüyoruz ki Dan ile Çheidze arasında Kerenskiy'in hayaleti oturuyor... Sizi prezidyumun siyasî çizgisini onaylamaya davet ettiklerinde Kerenskiy'in politikasını kabul etmeniz için teklif yapıldığını unutmayın."

Oturum sınırlarda dolaşan bir gerilim içinde yapıldı. Düzen herkesin bir patlama olmaması için gösterdiği gayret sayesinde korundu. Herkes hemen dost ve düşman sayısını hesaplamak istiyordu. Herkes iktidar meselesinin, savaşın, devrimin kaderinin karara bağlanacağının farkındaydı. Kapıdan çıkılarak oy atılması kararlaştırıldı. Prezidyumun istifa etmesini kabul edenler dışarıya davet edildi. Azınlığın dışarı çıkması çoğunluğa göre daha kolaydı. Salonun her köşesinde, yarım ağız da olsa, tutkulu bir ajitasyon başladı. Eski prezidyum mu, yenisi mi? Koalisyon mu, sovyet iktidarı mı? Kapı önünde prezidyumun beklediğinden çok daha fazla insan birikmişti. Bolşeviklerin önderleri bulundukları yerden çoğunluğu elde etmek için daha yüz kadar oyun eksik olduğunu hesap ediyorlardı. Sonra kendilerini avutarak "ama böyle de güzel!" diyorlardı. İşçiler ve askerler uzun kuyruklar hâlinde kapının önünde sıralanıyorlardı. Bastırılmaya çalışılan uğultular, ara ara patlak veren tartışmalar duyuluyordu. Bir yanda "Kornilovçular!", diğer yanda "Temmuz kahramanları!" diye bir bağırış işitildi. Sayım bir saat daha sürdü. Görünmez terazinin kefeleri kıpır kıpırdı. Zaptedilemeyen bir heyecan içindeki prezidyum her an tetikteydi. Sonunda, oylar kontrol edildi ve açıklandı: prezidyum ve koalisyon lehinde 414 oy, aleyhte 519 oy ve 67 çekimser! Yeni çoğunluk fırtınalı korkunç bir alkış kopardı. Buna hakkı vardı: zafer pahalıya patlamıştı. Yolun büyük bir kısmı katedilmişti.

Yedikleri darbenin etkisinden henüz kurtulamayan mağlup liderler suratları uzamış vaziyette kürsüden indiler. Tsereteli tehditkâr ke-

hanetlerde bulunmaktan kendini alamıyordu. Yürürken arkaya dönüp "Bu kürsüden altı aydır devrimin bayrağını şerefli biçimde yüksekte tuttuğumuzdan emin olarak iniyoruz. Şimdi bayrak sizde. Sizin yalnızca onu en azından bunun yarısı kadar bir zaman tutabilmenizi diliyoruz" diye bağırıyordu. Tsereteli başka konularda olduğu gibi, zaman konusunda da yanılmıştı.

Tüm diğer sovyetlerin atası olan Petrograd sovyeti daha dün "bir avuç güdük demagog" olan Bolşeviklerin yönetimine geçmişti. Troçki prezidyum kürsüsünden Bolşeviklerin daha Alman genelkurmayının hizmetinde olduğu suçlamasından aklanmadıklarını hatırlattı. "Milyukovlar ve Guçkovlar her günü nasıl yaşadıklarını anlatsınlar bakalım. Bunu yapamazlar, ama biz her gün eylemlerimizin hesabını vermeye hazırız, Rus halkından saklayacak hiç bir şeyimiz yok..." Petrograd Sovyeti "iftiranın elebaşılarını, yayıcılarını ve yardımcılarını öfkeyle anan" bir özel karar tasarısını kabul etti.

Bolşevikler şimdi veraset işleriyle meşguldüler. Mirasları hem devasa hem de son derece tıfıldı. Merkez Yürütme Komitesi tam zamanında Petrograd Sovyetinin kurduğu iki gazeteyi, tüm yönetim bölümlerini, daktilo ve mürekkep hokkaları da dahil tüm malî ve teknik kaynaklarını lağvetmişti. Şubat Günlerinden beri Sovyetin hizmetine sokulan bir çok otomobil istisnasız biçimde uzlaşmacı Olimpus'a iade edilmişti. Yeni önderlerin elinin altında ne kasa, ne gazete, ne büro araçları, ne ulaşım araçları, ne tükenmez kalem, ne kurşun kalem vardı. Boş duvarlar ve işçi ve askerlerin sonsuz güveni dışında hiç bir şey yoktu. Ama bu yetti.

Sovyet politikasının radikal değişiminden sonra, uzlaşmacıların safları daha da hızla erimeye başladı. 11 eylülde, Dan Petrograd Sovyeti önünde koalisyonu savunduğunda, Troçki sovyetler iktidarı lehinde konuşurken, koalisyon yedi çekimser ve ona karşı tüm oylarla reddedildi. Aynı gün, Moskova sovyeti oybirliğiyle Bolşeviklere karşı baskı önlemlerini mahkûm etti. Uzlaşmacılar kısa bir süre sonra Bolşeviklerin devrimin başlarında solda işgal ettiklerine benzer dar bir sağ sektör içine atıldıklarını gördüler. Ama arada büyük bir fark

vardı. Bolşevikler her zaman kitleler içinde sovyetler içinde olduğundan daha güçlüydüler. Buna karşılık, uzlaşmacılar sovyetlerde kitle içinde olduğundan hâlâ daha büyük bir yer işgal ediyorlardı. Zayıf oldukları dönemde, Bolşeviklerin önünde bir gelecek uzanıyordu. Uzlaşmacılara ise gurur duyamayacakları bir geçmiş kalıyordu.

Petrograd Sovyeti yol değiştirmekle birlikte görünüm de değiştirdi. Uzlaşmacı liderler tümüyle ufuktan kayboldular ve kendilerini Yürütme Komitesinin içine hapsettiler. Sovyette yerlerini ikinci, üçüncü sınıftan yıldızlara bıraktılar. Tsereteli, Çernov, Avksentiyev, Skobelev'le birlikte demokrat bakanların dostları, hayranları, radikal subaylar ve hanımlar, yarı sosyalist yazarlar, okumuş ve ünlü şahsiyetler de ortalıktan kayboldular. Sovyet daha türdeş, daha gri, daha karanlık, daha ciddî bir hal aldı.

13. Bolşevikler ve Sovyetler

Bolşevik ajitasyonun kaynakları ve araçları daha yakından incelendiğinde yalnızca Bolşeviklerin siyasî nüfuzlarıyla hiç bir şekilde mütekabil olmadıkları değil, basitçe ihmal edilebilir miktarlarıyla da çarpıcı oldukları görülür. Temmuz Günlerine dek partinin elinde haftalık ve aylıklar da dahil, toplam tirajları 330.000 nüshayı bulan 41 yayın organı mevcuttu. Temmuzdaki ezilmenin ardından tiraj yarı yarıya geriledi. Ağustos sonunda partinin merkezî organı 50.000 nüsha basılıyordu. Partinin Petrograd ve Moskova sovyetlerini ele geçirdiği günlerde merkez komite kasasındaki fonlar yaklaşık 30.000 kağıt ruble kadardı.

Entelektüeller partiye akın etmiyordu. 1905 devrimine katılan öğrenciler arasından "eski Bolşevikler" denen geniş bir katman başarılı kariyerler yapan mühendislere, doktorlara, memurlara dönüşmüşlerdi ve partiye belli belirsiz sırtlarını dönmüşlerdi. Petrograd'da bile, atılan her adımda, gazetecilerin, hatiplerin, ajitatörlerin eksikliği duyuluyordu. Taşra tam bir mahrumiyet içindeydi. Halka Bolşeviklerin ne istedijklerini açıklayabilecek, siyasî bir eğitim almış hiç bir önder, hiç bir kişi yoktu. Yüzlerce yitik köşede ve özellikle de cephede yankılanan sızlanma buydu. Köylerde, Bolşevik hücreler hemen hemen mevcut değildi. Postayla iletişim tümüyle karmaşa içindeydi: kendi başlarına bırakılmış olan yerel örgütler haklı olarak sık sık Merkez Komiteye sadece Petrograd'ı idare ettikleri konusunda sitem ediyorlardı.

Öyleyse nasıl oluyor da böylesine zayıf bir aygıt ve cüzi bir tirajla Bolşevizmin fikirleri ve sloganları halkı ele geçirebildi? Bulmacanın sırrı çok basit: bir sınıf ve çağın acil ihtiyacına cevap veren sloganlar kendilerine binlerce kanal yaratır. Kaynama hâlindeki devrimci ortam fikirlerin yüksek derecede akışkanlığıyla ayırdedilir. Bolşevik gazeteleri yüksek sesle okunuyor, lime lime oluncaya kadar ye-

niden yeniden okunuyor, en önemli makaleler ezberleniyor, anlatılıyor, kopyalanıyor ve mümkünse yeniden basılıyordu. Pireyko şöyle anlatır: "Baş-matbaamız devrim davasına büyük hizmette bulundu: matbaada kimbilir ne kadar *Pravda* makaleleri ve askerlerin anlayabileceği küçük broşürler basılmıştı! Ve bunlar da hemen uçak postayla, otomobil veya motosikletle cepheye gönderiliyordu..." O sırada, cepheye milyonlarca nüsha olarak bedava gönderilen burjuva yayınları da okuyucu bulamıyordu. Koca paketler açılmıyordu bile. "Yurtsever" basının boykot edilmesi sık sık gösterişli biçimler alıyordu. 18. Sibirya tümeninin temsilcileri "gereksiz yere çay pişirmek için su kaynatmaya yaradığından" burjuva partilerini literatürlerini göndermemeye çağırma kararı aldılar. Oysa Bolşevik yayınlar bambaşka bir işe yarıyordu. Bu nedenle fayda katsayısı ya da duruma göre zarar katsayısı son derece daha yüksekti.

Bolşevizmin başarılarının geleneksel açıklaması kitlelerin arzularıyla çakışan sloganlarının "yalınlığı"na irca edilir. Burada bir gerçek payı var. Bolşeviklerin politikasının doğruluğu, "demokratik" partilerin tersine, Bolşeviklerin son tahlilde özel mülkiyetin örtülü veya yarı açık emirlerinden yol çıkmamaları tarafından belirleniyordu. Bununla birlikte, bu fark tek başına sorunun cevabını oluşturmaz. Bolşeviklerin sağında "demokrasi" bulunurken, solda da kâh anarşistler, kâh maksimalistler veya sol Sosyal-Devrimciler onları bastırıp geçmeye çalışıyorlardı. Yine de tüm bu gruplar güçsüzlükten kurtulmuş değillerdi. Bolşevizmin farkı öznel emelini nesnel olarak oluşmuş bir süreç şeklinde mütâlâa edilen devrimin yasalarına tabi kılmasındaydı. Bu yasalardan, her şeyden önce de, halk kitlelerinin hareketini yöneten yasalardan yola çıkarak varılan bilimsel sonuçlar Bolşevik stratejinin temelini teşkil ediyordu. Mücadelelerinde emekçiler yalnızca ihtiyaçlarını değil, hayat tecrübelerini de rehber edinirler. Bolşevikler kitlelerin kendiliğinden tecrübelerine karşı her türlü aristokratik horlamaya uzaktılar. Tam tersine, Bolşevikler bizzat bu tecrübeden yola çıkıyorlar ve kendilerini bunun üzerine inşa ediyorlardı. En büyük üstünlüklerinden biri de zaten buydu.

Devrimler her zaman gereksiz yere sözü uzatırlar ve Bolşevikler de bu yasanın dışında değillerdir. Fakat Menşeviklerin ve Sosyal-Devrimcilerin ajitasyonunun dağınık, çelişik, çoğu zaman kaçamak bir karakteri varken, Bolşeviklerin ajitasyonu düşünülmüş niteliğiyle ve yoğunluğuyla ayırdediliyordu. Uzlaşmacılar güçlüklerden kaçınmak için ağız kalabalığı ederlerken, Bolşevikler bunların üzerine gidiyorlardı. Durumun sürekli analizi, sloganların olgularla sınanması, en az ciddî hasmın bile ciddîye alınması Bolşevik ajitasyona özel bir kuvvet, inandırıcı bir güç veriyordu.

Parti basını başarıları abartmıyor, güç dengesini bozmuyor, bağırış çağırışlarla onu lehe çevirmeye çalışmıyordu. Lenin'in okulu devrimci gerçekçilik okuluydu. Bolşevik basın tarafından 1917'de derlenen bilgiler dönemin belgeleri ve tarih eleştirisinin ışığında, tüm diğer gazetelerin haberlerinden son derece daha doğruydu. Doğruluk, Bolşeviklerin devrimci gücünden ileri geliyordu, ama aynı zamanda da onların güçlerini pekiştiriyordu. Bu geleneğin terkedilmesi daha sonraları epigonların hal ve gidişinin en zararlı çizgilerinden birini oluşturdu.

Lenin gelişinden hemen sonra şöyle diyordu: "Biz şarlatan değiliz, yalnızca ve yalnızca kitlelerin bilincine dayanmalıyız. Azınlıkta dahi kalsak, evet azınlıkta kalmaktan korkmamalıyız... Kitleleri aldatılmaktan kurtarmak için eleştirel bir çalışma içinde bulunmalıyız... Bizim çizgimiz doğru çıkacaktır. Tüm ezilenler bize gelecektir. Onun için başka çıkar yolu yoktur." Özü itibariyle anlaşıldığında, Bolşevik siyaseti demagojinin ve maceracı anlayışın tam tersidir!

Lenin yeraltında gizli bir yaşam sürüyordu. Büyük bir dikkatle gazeteleri izliyor, her zaman olduğu gibi satır aralarını okuyor ve nadir kişisel görüşmelerinde ham düşüncelerin ve ifade edilmemiş niyetlerin yansımalarını bulup çıkartıyordu. Kitleler geri çekilme hâlindeydi. Bolşevikleri iftiralara karşı savunmakla birlikte, Martov kendi kendini yenilgiye sürükleyecek "püf noktasını" keşfeden partiyle acı acı alay ediyordu. Lenin bazı Bolşeviklerin de pişmanlık duyguları içinde olduklarını, duyarlı Lunaçarskiy'in bu konuda yalnız olmadı-

ğını tahmin ediyordu. Bu konuda bilâhare net bilgilere de ulaşacaktı. Lenin küçük burjuva sızlanmaları ve bu sızlanmalara olumlu bakan bazı Bolşeviklerin "dönekliği" konusunda yazılar yazıyordu. İlçelerde ve taşrada Bolşevikler bu sert sözlere sarılıyorlardı. İnançları daha da sağlamlaşıyordu: "ihtiyar" kafayı yemiyecek, cesaretini kaybetmeyecek, ani mizaç değişimlerinin içine yuvarlanmayacak.

Bolşevik merkez komitesinin bir üyesi —Sverdlov olsa gerek— taşraya yönelik olarak şöyle yazıyordu: "Bir süre bize ait gazetemiz yoktu... Örgüt yıkılmadı... Kongre ertelenmedi." Zorunlu tecriti elverdiğince Lenin partinin kongre hazırlıklarını dikkatle takip ediyordu ve temel karar tasarılarının taslaklarını çıkartıyordu: söz konusu olan müteakip taarruz planıydı. Kongre baştan birleşme kongresi olarak adlandırılmıştı, çünkü partiye bazı özerk devrimci grupların, her şeyden önce de Troçki, Yoffe, Uritskiy, Ryazanov, Lunaçarskiy, Pokrovskiy, Manuilskiy, Karahan, Yurenyev'in ve diğer bir çok geçmişleri bilinen veya yakında bir ün kazanacak devrimcilerin mensup oldukları Petrograd ilçelerarası örgütünün [Mejrayontsı] dahil edilmesi öngörülüyordu.

2 temmuzda, gösterinin hemen öncesinde, yaklaşık dört bin işçiyi temsil eden Mejrayonstı konferansı yapılmıştı. İzleyiciler arasında bulunan Suhanov şöyle yazar: "Çoğunlukla katılımcılar, işçiler ve askerler benim için tanıdık değildi... Çalışmalar hararetle sürdürülüyordu ve herkes bunun çok faydalı geçtiğini hissediyordu. Rahatsız edici tek bir şey vardı: Bolşeviklerle ne farkınız var ve niçin onlarla birlikte değilsiniz?" Örgütün bazı yöneticilerinin ertelemeye çalıştıkları birleşmeyi hızlandırmak için Troçki *Pravda*'da şu beyanatı yayınlamıştı: "Bana göre bugün Mejrayontsı ile Bolşevikler arasında ilkesel veya taktik hiç bir görüş ayrılığı bulunmuyor. Dolayısıyla, bu örgütlerin ayrı ayrı varoluşlarını haklı çıkartacak hiç bir gerekçe yok."

26 temmuzda birleşme kongresi açıldı. Gerçekte, bu Bolşevik partisinin iki işçi semtinde sürekli yer değiştirerek toplanan yarı legal VI. kongresiydi. 176.750 üyeyi biraraya toplayan 112 örgütü temsil eden

157'si oy hakkına sahip 175 delege vardı. Petrograd'da 41.000 üye vardı: 36.000'i Bolşevik örgütünden, 4.000'i Mejrayontsı'dan ve yaklaşık 1.000'i de askerî örgütten. Moskova sanayi bölgesinde parti 42.000 üyeye, Ural'da 25.000, Donets havzasında da yaklaşık 15.000 üyeye sahipti. Kafkasya'da Bakû'da, Groznıy'da ve Tiflis'te büyük Bolşevik örgütleri vardı: bunların ilk ikisi hemen hemen tümüyle işçilerden oluşuyordu; Tiflis'te askerler egemendi.

Kongrenin bileşimi partinin devrimci geçmişini temsil ediyordu. Anket fövlerini dolduran yüz yetmiş bir delegeden yüz onu toplam iki yüz kırk beş yıl hapis yatmış, on tanesi birarada kırk bir yılı zindanda geçirmiş, yirmi dördü yetmiş üç yıl sürgünde kalmış, elli beşi toplam yüz yirmi yedi yıllığına sürülmüştü; yirmi yedi kişi göçmenlikte toplam seksen dokuz yıl geçirmişti; yüz ellisi beş yüz kırk dokuz kez tutuklanmıştı.

Bugün Komünist Enternasyonal'in sekreterlerinden biri olan Pyatnitskiy anılarında daha sonra şöyle yazmıştı: "Bu kongreye ne Lenin, ne Troçki, ne Zinovyev ne de Kamenev katılmıştı... Parti programı meselesi gündemden çıkartılmış olsa bile, lidersiz kongre çok faal ve iyi geçmişti..." Çalışmaların temelinde Lenin'in tezleri yer alıyordu. Raportör olarak Buharin ve Stalin vardı. Stalin'in raporu, Lenin'in gelişinden beri dört ay içinde tüm parti kadrolarının yanısıra, bizzat raportörün geçirdiği evrimi gayet iyi yansıtıyordu. Teorik olarak kendinden pek emin olmasa da, siyasî bakımdan gayet kararlı olan Stalin "sosyalist, işçi devriminin derinlere kök salan niteliğini" belirleyen çarpıcı çizgileri sırayla sayıyordu. Kongrenin oybirlikli havası nisan konferansına nazaran hemen göze çarpıyordu.

Merkez komitesi seçimleri hususunda kongre tutanakları şu bilgiyi veriyordu: "En çok oyu alan dört merkez komitesi üyesinin adları okundu: Lenin 134 oydan 133; Zinovyev 132; Kamenev 131; Troçki 131. Bundan başka merkez komitesine şunlar seçildi: Nogin, Kollontay, Stalin, Sverdlov, Rıkov, Buharin, Artyom. Yoffe, Uritskiy, Milyutin, Lomov." Merkez komitesinin bu bileşimini akılda tutmak lâzım: Ekim ayaklanması bu yönetim altında gerçekleşti.

Martov kongreyi bir kez daha "iftira kampanyası karşısındaki derin öfkesini" ifade ettiği bir mektupla selâmlarken, aslî meselelerde eylemin eşiğinde duraklıyordu. Şöyle yazıyordu: "Devrimci demokrasinin çoğunluğu tarafından iktidarın fethi sorununun yerine bu çoğunlukla mücadele ederek iktidarın fethi sorununu koymak kabul edilemez..." Devrimci demokrasinin çoğunluğundan Martov çaptan düşen resmî sovyet temsilcilerini anlıyordu. O sırada Troçki şöyle yazıyordu: "Martov sosyal-yurtseverlere yalnızca boş bir fraksiyon geleneğiyle değil, bugünkü görevlerimizi belirleyemeyecek uzak bir hedef olarak görülen sosyal devrime tamamen oportünist bir yaklaşımla da bağlıdır. Onu bizden ayıran da budur."

Bu dönemde Bolşeviklere kesin olarak yaklaşan, başlarında Larin'in bulunduğu, az sayıda sol Menşevik vardı; geleceğin sovyet diplomatı Yurenyev enternasyonalistlerin birleşme meselesiyle ilgili kongre raportörü sıfatıyla "Menşevik azınlığın azınlığıyla" birleşmek gerektiği sonucuna varmıştı... Eski Menşeviklerin Bolşevik partisine akını Ekim ayaklanmasından sonra meydana geldi: proleter ayaklanmasına değil, ayaklanmadan çıkan iktidara katılan Menşevikler oportünizmin aslî karakterini yansıtıyorlardı: günün iktidarı karşısında yaltaklanma. Parti bileşimi konusunda çok hassas olan Lenin bir süre sonra Ekim ayaklanmasından sonra partiye giren Menşeviklerin yüzde doksan dokuzunun ihracını talep etti. Ama bu sonuca pek ulaşamadı. Bilâhare kapılar Menşeviklere ve Sosyal-Devrimcilere sonuna kadar açıldı ve eski uzlaşmacılar partide stalinci rejimin payandalarından biri oldular. Ama tüm bunlar daha sonraki bir döneme ait.

Pratikte kongreyi tertipleyen Sverdlov raporunda şöyle diyordu: "Troçki daha Kongreden evvel yayın organımızın redaksiyonuna girmişti, ama hapse atılması etkin bir katılımda bulunmasına engel olmuştu." Troçki ancak temmuz kongresinde biçimsel olarak Bolşevik partisine girmişti. Görüş ayrılıklarıyla ve fraksiyon mücadeleleriyle geçen yılların bilançosu kapatılmıştı. Troçki Lenin'e gücünü ve önemini başkalarından daha geç, ama daha tam anladığı bir öğretmene gelir gibi gelmişti. Kanada'dan gelişinden beri Troçki'nin sık sık ya-

kınında bulunan ve daha sonra da beraber hapse giren Raskolnikov anılarında şöyle yazar: "Troçki'nin Vladimir İlyiç'e (Lenin) muazzam bir saygısı vardı. Troçki onu Rusya'da ve yurt dışında rastlama fısatını bulduğu çağdaşlarından daha yükseğe koyuyordu. Lenin'den bahsederken Troçki'nin ses tonunda bir öğrencinin bağlılığı hissediliyordu: o sırada Lenin'in arkasında proletarya hizmetinde geçen otuz yıl ve Troçki'nin de yirmi yılı vardı. Savaş öncesi dönemin eski görüş ayrılıklarının yankısı tümüyle silinmişti. Lenin'in taktik çizgisiyle Troçki'ninki arasında, hiç bir fark yoktu. Savaş sırasında çeperleri çizilmiş olan bu yakınlaşma Lev Davidoviç'in (Troçki) Rusya'ya dönüşüyle birlikte iyice su yüzüne çıkmıştı; ilk eylemlerinden sonra biz eski Leninciler onun bizden biri olduğunu hissettik." Daha Merkez Komiteye seçildiği zaman Troçki'ye verilen oylar bile Bolşevik çevrelerde hiç kimsenin onu partiye girdiği sırada bir yabancı olarak görmediğini gösteriyordu.

Kongredeki varlığı gözle görülmez olan Lenin toplantı çalışmalarına sorumluluk ve cesaret katıyordu. Partinin yaratıcısı ve eğitmeni politikada olduğu gibi teoride de işi savsaklamaya hoşgörü göstermiyordu. Yanlış bir iktisadî formülün, tıpkı dikkatsiz bir siyasî gözlem gibi, eylem anında acımasız bir şekilde öç alabileceğini biliyordu. İkincil önemde de olsa, her parti metnine karşı kendi tavrını aşırı bir özenle savunan Lenin bir çok kez şöyle tekrarlıyordu: "Bunlar önemsiz şeyler değil, açık seçik olmak lâzım: ajitatör bunu aklına yazacak, bu bakımdan şaşırmamalı..." Ne söylenmesi ve nasıl söylenmesi lâzım geldiği hususunda sıradan ajitatörün bu ciddî, zor beğenen tutumunu göz önünde bulundurarak şöyle ekliyordu: "Bizim partimiz iyidir."

Bolşevik sloganlardaki cesaret çoğu zaman bunların fantezi olduğu izlenimini vermiştir. Lenin'in nisan tezleri böyle karşılanmıştı. Aslında devrimci bir dönemde fantezi olan şey dar mücadelelerdir; buna karşılık gerçekçilik uzak görüşlü bir politika dışında tasarlanamaz. Fantezinin Bolşevizme uzak olduğunu söylemek yeterli değildir; Lenin'in partisi devrimde yegâne siyasî gerçekçiliğe sahip partiydi.

Haziranda ve temmuz başında, Bolşevik işçiler bir çok kez kitle-

ler karşısında yangın söndürücü rolü oynamak zorunda kaldıklarını ve bunda da her zaman başarılı olamadıklarını beyan ettiler. Temmuz, yenilgiyle bilikte, pahalıya patlayan bir tecrübe getirmişti. Kitleler taktik hesaplarını kavrayarak partinin uyarılarına daha fazla kulak vermeye başladılar. Temmuzdaki parti kongresi bunu teyit etti: "Proletarya şu an onu prematüre bir kavgaya çağıran burjuvazinin provokasyonlarına kendisini kaptırmamalıdır." Tüm ağustos ayı, özellikle de ikinci yarısı partinin işçi ve askerlere yaptığı uyarılarla doludur: sokağa inmeyin. Bolşevik önderleri kendileri de yaptıkları uyarıların provokasyon tehlikesini ve güç toparlama gereğini öne sürerek kitleleri her türlü ciddî mücadeleye girmekten alıkoyan eski Alman sosyal-demokrasisinin siyasî leytmotifiyle benzerliği hususunda matrak geçiyorlardı. Oysa benzerlik sadece görünürdeydi. Bolşevikler gücün pasif bir şekilde kenarda durarak değil, ancak mücadele içinde toplandığını çok iyi biliyorlardı. Lenin için gerçekliğin tetkiki basitçe eylem amacıyla kuramsal bir keşif demekti. Durum değerlendirmesi yaptığı zaman, merkezde aktif güç olarak hep partiyi görürdü. Kuramsal analizin yalnızca pasifliğin bilimsel bir yorumu olduğu Avusturya Marksizminden (Otto Bauer, Hilferding ve diğerleri) özellikle nefret ediyordu. Temkinlilik motor değil, frendir. Hiç kimse sürekli fren yaparak yol alamadığı gibi, hiç kimse de temkinlilikle büyük bir iş başaramamıştır. Ama Bolşevikler aynı zamanda mücadelenin güçlerin iyi hesaplanmasını gerektirdiğinin pekâlâ farkındalardı; kahraman olma hakkına sahip olmak için temkin gerekiyordu.

VI. Kongre kararı bir yandan erken çatışmalar konusunda uyarılarda bulunurken, diğer yandan da kavgayı "tüm ülke için ortak olan kriz ve kitlelerdeki ileriye atılışların kentin ve köylerin yoksul unsurlarının işçilerin yanına geçişi için uygun koşullar yarattığında" kabul etmek gerektiğini belirtiyordu. Devrimn ritmi açısından onyıllar veya yıllar değil, aylar söz konusuydu.

Kitlelere silahlı bir ayaklanmaya hazırlanma zorunluluğunu açıklamayı gündeme getiren Kongre aynı zamanda önceki dönemin merkezî sloganını da kaldırmaya karar veriyordu: iktidarın sovyetlere

devri. Bu ikisi birbiriyle uyumluydu. Lenin makaleleri, mektupları ve özel görüşmeleriyle sloganların değişimini hazırlamıştı.

İktidarın sovyetlere geçişi doğrudan doğruya iktidarın uzlaşmacılara geçişi demek olurdu. Basitçe uzlaşmacıların iyi niyeti ve kitlelerdeki güven kırıntıları üzerine dayanan burjuva hükûmeti emekliye ayırarak barışçı bir şekilde gerçekleştirilebilirdi bu. İşçi ve askerlerin diktatörlüğü 27 şubattan bu yana bir gerçekti. Ama işçi ve askerler bundan gerektiği kadar yararlanamıyorlardı. İktidarı uzlaşmacılara emanet etmişlerdi, onlar da bunu burjuvaziye devretmişlerdi. Devrimin barışçı bir gelişimini amaçlayan Bolşeviklerin hesabı burjuvazinin kendi isteğiyle iktidarı işçi ve askerlere devretmesi üzerine değil, işçi ve askerlerin geç olmadan uzlaşmacıların iktidarı burjuvaziye devrini engelleyecekleri ümidi üzerine dayanıyordu.

Bir sovyet demokrasisi rejimi altında iktidarın sovyetlerde yoğunlaşması Bolşeviklere sovyetlerde çoğunluk oluşturma ve dolayısıyla da kendi programları temelinde bir hükûmet kurma imkânını sonuna dek açmıştı. Bu amaca ulaşmak için silahlı bir ayaklanmaya ihtiyaç yoktu. İktidardaki partilerin değişmesi barışçı bir şekilde gerçekleşebilirdi. Nisandan temmuza dek, partinin tüm çabalarının amacı devrimin sovyetler aracılığıyla barışçı gelişimini güvence altına almaktı. "Sabırla açıklamak", Bolşevik siyasetin anahtarı buydu.

Temmuz Günleri durumu kökten değiştirdi. İktidar sovyetlerden Kadetlerle ve yabancı elçiliklerle bağlantısı olan ve göstermelik demokrasi adına Kerenskiy'e ancak bir süreliğine tahammül eden askerî kliklerin ellerine geçti. Yürütme Komitesi şimdi iktidarın kendi ellerine geçmesine karar vermeyi hayal etseydi, sonuç üç gün önce olabileceğinden tümüyle farklı olurdu: Tavriçeskiy sarayına muhtemelen junker okullarıyla birlikte bir Kazak alayı da girerdi ve basitçe "gaspçıları" tutuklamaya yeltenebilirdi. "İktidar sovyetlere" sloganı bundan böyle artık hükûmete ve onun arkasında duran askerî kliklere karşı silahlı bir ayaklanmayı varsayıyordu. Ama iktidarı istemeyen sovyetler iktidarı adına bir ayaklanmaya kalkışmak kadar abes bir şey olamazdı.

Diğer yandan, Bolşeviklerin bu otoritesi kalmayan sovyetlerde yeni barışçı yollarla çoğunluğu alabilmeleri de artık şüpheli bir hâle geliyordu, hattâ bazıları bunu gerçek dışı buluyorlardı. Temmuzda işçi ve askerlerin ezilmesinde payları bulunan Menşevikler ve Sosyal-Devrimcilerin Bolşeviklere karşı girişilen şiddet eylemlerine kol kanat gerecekleri tabiîydi. Uzlaşmacı olarak kalan sovyetler karşı-devrimci bir iktidar altında bir süre sonra ortadan silinmek üzere tek bir muhalefete dönüşeceklerdi.

Bu koşullarda, iktidarın proletaryanın ellerine barışçı bir şekilde geçmesi söz konusu olamazdı. Bolşevik parti için bunun anlamı şuydu: silahlı bir ayaklanmaya hazırlanmak gerek.

Ama hangi sloganla? Proletarya ve yoksul köylülerin iktidarı fethetmeleri şeklinde beyan edilmiş sloganla. Devrim sorununu çıplak biçimiyle ortaya koymak gerekiyordu. Kaypak sovyet biçiminden sınıf özünü ayırmak gerekiyordu. Ama bu sovyetleri olduğu gibi reddetmek anlamına gelmiyordu. İktidarı ele geçirdiğinde, proletarya devleti sovyet biçiminde örgütlemeliydi. Ama bunlar uzlaşmacı sovyetlerin korumacı işlevine tümüyle karşıt bir tarihî görev yüklenecek olan başka sovyetler olacaktı.

İftira ve kovuşturmanın ilk günlerinde Lenin şöyle yazıyordu: "İktidarın sovyetlere devri sloganı bugün ya donkişotçuluk ya da şaka yapmak anlamına geliyor. Nesnel olarak bu slogan halk için bir aldatmacadır, sanki sovyetlerin iktidarı almayı arzulamaları veya buna karar vermeleri yeterliymiş gibi bir yanılsama yaratmaktır —sanki Sovyette henüz cellâtlara yardım ederek lekelenmemiş parti bulunuyormuş gibi, sanki olmayan şeye geçmiş yaratmak mümkünmüş gibi."

İktidarın sovyetlere devrini reddetmek mi? İlk anlarda, bu fikir partiyi, daha doğrusu önceki üç ay boyunca bu popüler sloganı tüm devrimin özünü neredeyse onunla özdeşleştirecek kadar ağızlarına sakız eden ajitatör kadrolarını şok derecesinde şaşırttı. Parti çevrelerinde bir tartışma başladı. Partinin Manuilskiy, Yurenyev, vb. gibi önde gelen bir çok militanı "tüm iktidar sovyetlere" sloganının geri çekilmesiyle proletaryanın köylülük karşısında tecrit olması tehlike-

sinin yaratılacağını iddia ediyorlardı. Bu itiraz sınıfların yerine kurumları geçiriyordu. Örgütlenme biçimi fetişizmi, ilk bakışta ne denli garip de görünse, özellikle devrimci muhitlerde sık rastlanan bir hastalıktı. Troçki şöyle yazıyordu: "Bu sovyetlerin bir parçası olarak kaldığımız sürece, devrimin dününü yansıtan sovyetlerin yarının görevlerine lâyık bir konuma ulaşması için çalışacağız. Fakat sovyetlerin rolü ve geleceği meselesi ne denli önemli olsa da, bizim için tümüyle proletaryanın ve kentli, köylü, asker yarı-proleter kitlelerin siyasî iktidar için, devrimci diktatörlük için mücadelesi sorununa tabidir."

Ayaklanmanın idaresi için hangi kitle örgütlenmesinin partiye yarar sağlayacağı sorunu ne *a priori*, ne de kategorik bir çözüm kabul etmiyordu. Ayaklanmaya hizmet edecek organlar daha şimdiden Bolşeviklerin yönetiminde bulunan fabrika komiteleri ve sendikalar da olabilirdi, bazı durumlarda, uzlaşmacıların boyunduruğundan kurtulabildikleri ölçüde sovyetler de olabilirdi. Örneğin Lenin Orconikidze'ye şöyle diyordu: "Bizim için ağırlık merkezini fabrika ve işyeri komitelerine kaydırmak onsuz olmaz bir gereklilik. Ayaklanmanın organları fabrika ve işyeri komiteleri olmalıdır."

Kitlelerin temmuzda önce pasif bir hasıma, sonra da aktif bir düşmana toslar gibi sovyetlere toslamasından sonra, slogan değişimi bilinçlerinde tümüyle hazır bir alan buldu. Lenin'in sürekli kaygısı da burada yatıyordu: bir yandan en basit şekliyle nesnel koşullardan türeyen şeyleri, diğer taraftan da kitlelerin öznel tecrübelerini oluşturan şeyleri açıklamak. İleri işçi ve askerler şimdi artık iktidarı Tsereteli'nin sovyetlerine sunmak değil, doğrudan bizim elimize almamız lâzım diye düşünüyorlardı.

Grevcilerin Moskova'da Devlet Konferansına karşı gösterileri yalnızca Sovyetin iradesine karşı gerçekleşmekle kalmadı, sovyetlerin iktidarı talebini de formüle etmedi. Kitleler Lenin tarafından yorumlanmış olan olaylardan çıkardıkları dersleri iyi bellemişlerdi. Aynı zamanda, Moskovalı Bolşevikler uzlaşmacıların sovyetlerini ezip geçmeye çalışan bir karşı-devrim tehlikesi baş gösterir göstermez bir an bile savaş mevzilerini işgal etmekte tereddüt etmediler. Bolşevik si-

yaset her zaman devrimci uzlaşmazlıkla en aşırı esnekliği birleştirebiliyordu ve de zaten gücünü bu bileşimden alıyordu.

Savaş arenasındaki hadiseler enternasyonalizmi nedeniyle partinin siyasetini kısa zamanda çok büyük bir sınava tabi tuttu. Riga'nın düşüşünden sonra, Petrograd'ın akıbeti meselesi işçi ve askerleri apansız yakalamıştı. Smolnıy'daki fabrika ve işyeri komiteleri toplantısında, geçenlerde Petrograd işçilerinin silahsızlandırılmasını yürütmüş olan Menşevik subay Mazurenko başkenti tehdit eden tehlikeye dair bir rapor sundu ve pratik savunma sorunlarını ortaya koydu. Bolşevik konuşmacılardan biri, "Bizimle hangi konuda konuşacaksın ki?", diye bağırdı. "Liderlerimiz hapiste, sizse bizi başkentin savunulması meselesini tartışmaya çağırıyorsunuz." Sanayi işçisi ve burjuva cumhuriyeti vatandaşı olarak Vıborg semti proleterleri devrimci başkentin savunmasını sabote etmeyi düşünmüyorlardı. Ama Bolşevik ve parti üyesi olarak da bir an bile Rus halkının ve diğer ülke halklarının önünde savaşın sorumluluğunu yöneticilerle paylaşmak istemiyorlardı.

Savunma zihniyetinin bir ulusal savunma siyasetine dönüşmesinden çekinen Lenin şöyle yazıyordu: "Biz ancak iktidarın proletaryaya geçmesinden sonra ulusal savunma taraftarı olacağız... Ne Riga'nın alınması, ne de Piter'in (Petrograd) alınması bizi ulusal savunma taraftarı yapamaz: o ana dek proleter devrimden yanayız, savaşa karşıyız, ulusal savunma taraftarı değiliz." Troçki hücresinden şöyle yazıyordu: "Riga'nın düşmesi ağır bir darbe. Petrograd'ın düşmesi bir felâket. Ama Rus proletaryasının uluslararası politikasının dumura uğraması bir fecaattir." Fanatiklerin doktrinerliği miydi bu? Ama Bolşevik avcı erleri ile denizcilerin Riga surlarının dibinde can verdikleriyle aynı günlerde hükûmet Bolşevikleri ezmek için cepheden askerî birlik çekiyordu ve genelkurmay hükûmetle savaşa hazırlanıyordu. Gerek cephede gerekse de cephe gerisindeki bu siyaset için, gerek savunma gerekse taarruz için, Bolşevikler üzerlerine en ufak bir sorumluluk dahi alamazlardı ve bunu istemiyorlardı. Zaten başka türlü davransalardı Bolşevik olmazlardı.

Kerenskiy ile Kornilov aynı tehlikenin iki aytı yönünü oluşturuyordu. Ama bu biri sinsi, diğeri apaçık iki yön ağustos sonunda aralarında uzlaşmanın mümkün olmadığı bir karşıtlık içine girdiler. Öncelikle apaçık olan tehlikeyi püskürtüp sonra sinsi tehlikenin işini bitirmek gerekiyordu. Küçük bir azınlık konumuna mahkûm edilseler de Bolşevikler savunma komitesine girmekle kalmadılar, Kornilov'a karşı mücadelede bir Direktuarla bile "askerî bakımdan teknik bir ittifak" yapmaya hazır olduklarını beyan ettiler. Bu konuda Suhanov şöyle yazar: "Bolşevikler son derece ince bir zekâ ve siyasî olgunluk gösterdiler... Doğrusu, mizaçlarında olmayan bir uzlaşmacılıkla hareket ederlerken, müttefiklerinin farkedemediği bazı özel emeller takip ettiler. Ama bu işte gösterdikleri olgunluk hepsinden önemliydi." İzlenen bu politikada Bolşevikler için uygunsuz hiç bir şey yoktu: tersine, partinin karakterine çok uygun düşüyordu. Bolşevikler sözde değil, eylemde, biçimde değil, özde devrimciydiler. Politikaları sempatiler ve antipatilerle değil, gerçek güç gruplaşmalarıyla belirleniyordu. Sosyal-Devrimciler ve Menşevikler tarafından köşe bucak kovalanırken Lenin şöyle yazıyordu: " Bolşeviklerin ezilmesine, cephede idam cezasına ve işçilerin silahsızlandırılmasına destek veren Sosyal-Devrimciler ve Menşeviklerden bir tür 'öç almaya' çalışan devrimci proletaryanın karşı-devrim karşısında 'onları savunmayı' reddedebileceğine inanmak çok büyük bir hata olur."

Siyasî değil, teknik bir destek vermek. Siyasî desteğe karşı merkez komiteye yazdığı mektuplardan birinde Lenin kararlı bir şekilde uyarıda bulunuyordu: "Şu an bile Kerenskiy hükûmetini savunmamamız gerekir. Bu ilkesizlik demek olur. O zaman şu soruyu sorarlar: peki Kornilov'a karşı savaşmayacak mıyız? Tabiî ki savaşacağız. Ama ikisi aynı şey değil, burada bir sınır var; hadiselerin gümbürtüsüne kendilerini kaptıran bazı 'uzlaşmacı zihniyete' yakasını kaptıran Bolşevikler bunu aştılar."

Lenin siyasî görüş hareketlerindeki nüansları kavramakta çok ustaydı. 29 ağustosta, Kiev belediye duması oturumunda bölgedeki Bolşevik önderlerden biri olan G. Pyatakov şu beyanatta bulunuyor-

du: "Bu tehlike anında, tüm eski hesapları unutmalıyız,... karşı-devrimle savaşmaya kararlı olan tüm devrimci partilerle birlik yapmalıyız. Birliğe davet ediyorum." İşte Lenin'in uyarıda bulunduğu siyasî tavır buydu. "Eski hesapları unutmak", iflas adaylarına yeni kredi açmak anlamına gelirdi. Lenin şöyle yazıyordu: "Kornilov'la savaşacağız, ama Kerenskiy'i savunmayacağız, bilâkis zayıflığını ifşa edeceğiz. Arada bir fark var... Geçici hükûmete destek veren sözler sadece lâf olarak acımasızca yerilmelidir."

İşçiler Kışlık Sarayla yaptıkları "blok"un karakteri konusunda hiç bir hülyaya kapılmıyorlardı. Birbiri peşisıra Petrograd'daki, Moskova'daki ve taşradaki fabrikalar kendilerini şöyle ifade ediyorlardı: "Kornilov'la mücadele ederken, proletarya Kerenskiy'in diktatörlüğü için değil, devrimin tüm kazanımları için savaşıyor." Uzlaşmacılara en ufak bir ödün vermeksizin , örgütleri ve bayrakları birbirine karıştırmaksızın, Bolşevikler, her zaman olduğu gibi, şu an daha tehlikeli olan bir başka düşmana darbe vurma imkânını verdiğinde eylemlerini bir hasım veya düşmanla uyumlulaştırmaya hazırdılar.

Kornilov'a karşı mücadelede, Bolşevikler "özel emeller" izliyorlardı. Suhanov böyle derken onların daha o sırada kendilerine Savunma Komitesini proleter ayaklanmasına dönüştürme görevini verdiklerini belirtiyor. Kornilovşçina günlerindeki devrimci komitelerin, bir dereceye dek, bilâhare proletaryanın ayaklanmasını yönetecek organların ilk şekilleri olduğu tartışmasız doğrudur, ama Suhanov aynı zamanda bu örgütlenme hususunu önceden gördüklerini düşünürken Bolşeviklere aşırı bir öngörü kabiliyeti yüklemiş oluyor. "Özel emeller" karşı-devrimi ezmek, eğer yapılabilirse Kadetleri uzlaşmacılardan ayırmak, mümkün mertebe kitleleri Bolşevik önderlik altında toplamak, en yüksek sayıda devrimci işçiyi silahlandırmaktan ibaretti. Bu emellerini Bolşevikler hiç saklamıyorlardı. Takibata uğrayan bir parti baskıcı ve iftiracı hükûmetin imdadına koşuyordu; ama siyasî olarak daha emin biçimde öldürmek için onu askerî bir yenilgiden kurtarıyordu.

Ağustos ayının son günleri güçler dengesinde yeniden ani bir

kaymaya sebep oldu, bu kez de sağdan sola doğru. Mücadeleye çağrılan kitleler sovyetlerin temmuz krizinden önce sahip oldukları vaziyeti zahmetsizce geri getirdiler. Bundan böyle, sovyetlerin akıbeti yeniden onların ellerindeydi. İktidar sovyetler tarafından savaşsız bir şekilde alınabilirdi. Bunun için, uzlaşmacıların yalnızca zaten varolanı pekiştirmeye ihtiyaçları vardı. Tüm mesele bunu isteyip istemediklerinde düğümleniyordu...Uzlaşmacılar aşka geldikleri bir sırada Kadetlerle koalisyonun artık mümkün olmadığını ilân ettiler. Eğer şimdi mümkün değilse, başka zamanlarda da mümkün değildi demektir bu. Koalisyonun yadsınması, bununla birlikte, iktidarın uzlaşmacılara geçmesinden başka bir anlama gelmiyordu.

Lenin kaçınılmaz çıkarsamaları yapmak için yeni durumun özünü hemen sezdi. 3 eylülde, *Uzlaşmalar Üzerine* adlı muhteşem makalesini kaleme aldı. Sovyetlerin rolü yeniden değişti, diye saptıyordu: temmuz başında, proletaryaya karşı mücadele organlarıydılar; ağustos sonundaysa, burjuvaziye karşı mücadele organları hâline geldiler. Sovyetler yeniden emirleri altındaki birliklere kavuşmuşlardı. Tarih yeni baştan devrimin barışçı bir gelişmesinin yolunu aralıyordu. Bu son derece nadir ve değerli bir imkândı: gerçeğe dönüştürmek için bir hamle yapmak gerekiyordu. Lenin her türlü uzlaşmayı kabul edilemez bulan lafazanlarla alay ediyordu. Sorun, "kaçınılmaz oldukları ölçüde tüm bu uzlaşmalar yoluyla" kendi amaç ve görevlerinizi gerçekleştirmenizdir. Şöyle diyordu: "Bizim açımızdan, uzlaşma temmuz öncesindeki taleplerimize geri dönmektir: tüm iktidar sovyetlere, sovyet önünde sorumlu bir Sosyal Devrimci-Menşevik hükûmet. Ancak şimdi, belki topu topu bir kaç gün veya bir kaç hafta için de olsa, böyle bir hükûmet tümüyle barışçı bir şekilde kurulabilir ve ayakta kalabilir." Tespit edilen mühletin kısalığı durumun tüm vahametini ortaya koyuyordu. Uzlaşmacıların burjuvazi ile proletarya arasında seçim yapmaları için günleri sayılıydı.

Uzlaşmacılar alelacel Leninist öneriyi alçakça bir tuzak diye reddettiler. Gerçekte, öneri hiç bir kurnazlık içermiyordu: partisinin ulusun başına geçmeye çağrıldığına inanan Lenin kaçınılmaz gördüğü

hasımlarının direnişini zayıflatarak mücadelenin boyutunu hafifletmek için samimî bir girişimde bulunuyordu.

Her zaman durumdaki bir değişmeden kaynaklanan ve kendi içlerinde değişmez bir şekilde stratejik anlayışın birliğini koruyan Lenin'in cüretkâr evrimleri devrimci stratejinin değeri ölçülemez bir okulunu oluşturur. Uzlaşma önerisi her şeyden önce Bolşevik partisinin kendisi için bir ders anlamına geliyordu. Kornilov'la olan tecrübeye rağmen, uzlaşmacıların devrim yoluna sapma imkânlarının kalmadığını gösteriyordu. Bundan sonra, Bolşevikler kendilerini kesin biçimde devrimin tek partisi olarak hissettiler.

Uzlaşmacılar martta iktidarı proletaryanın elinden burjuvaziye geçirdiklerinde oynadıkları aracı rolüne benzer şekilde iktidarı burjuvaziden proletaryaya geçiren bir aracı rolü oynamayı reddediyorlardı. Ama bu durumda "tüm iktidar sovyetlere" sloganı uzun bir zaman için olmasa da, yine de muallâkta kalıyordu: çok geçmeden Bolşevikler Petrgrad sovyetinde, sonra da diğerlerinde çoğunluğu elde ettiler. Dolayısıyla "tüm iktidar sovyetlere" sloganı ikinci kez gündemden çekilmeyip yeni bir anlam kazandı: tüm iktidar *Bolşevik* sovyetlere. Bu bakımdan, slogan barışçı bir evrimin sloganı olmaktan tümüyle çıkıyordu. Parti sovyetler aracılığıyla ve sovyetler adına silahlı ayaklanma yoluna giriyordu.

Daha sonraki gelişmeleri anlamak için, şu soruyu sormak farz: sovyetler temmuzda kaybettikleri iktidarı eylül başında nasıl geri almışlardı? VI. Kongre kararlarıyla, temmuz hadiseleri sonucunda ikili iktidarın burjuvazinin diktatörlüğüyle yer değiştirerek tasfiye olduğu sabit fikri açıkça ortaya kondu. Son zamanlardaki Sovyet tarihçileri izleyen hadiselerin ışığında yeni bir değerlendirme yapma zahmetine girmeksizin aynı düşünceyi bir kitaptan diğerine iktibas edip duruyorlar. Diğer yandan şu soruyu da sormuyorlar: eğer temmuzda iktidar tamamen askerî kliğin eline geçmişse, neden öyleyse bu klik ağustosta isyana başvurmak zorunda kaldı? İktidarı elinde bulunduran değil, onu ele geçirmek isteyen riskli fesat yoluna sapmaz mı?

VI. Kongrenin formülü en azından tam doğru değildi. Eğer resmî hükûmetin elinde topu topu kurgusal bir iktidarın olduğu, oysa gerçek gücün Sovyette olduğu rejime "ikili iktidar" diyorsak, gerçek iktidarın bir kısmının Sovyetten burjuvaziye geçtiğinde ikili iktidarın tasfiye olduğunu söylememiz için hiç bir gerekçemiz yoktur. O anın mücadele gerekleri açısından, iktidarın karşı-devrimin elindeki yoğunlaşmasını olduğundan büyük gösterebiliriz, bu lâzımdır da. Politika matematik değildir. Pratikte, varolan değişimi olduğundan küçük göstermek abartmaktan çok daha tehlikelidir. Ama tarih analizinin ajitasyon için abartmalara ihtiyacı yoktur.

Lenin'in düşüncelerini basitleştiren Stalin Kongrede şöyle diyordu: "Durum açık. Şimdi hiç kimse ikili iktidardan bahsetmiyor. Daha önce sovyetler gerçek bir gücü temsil ediyorlardıysa da, bugün hiç bir iktidara sahip olmayan kitle gruplaşmalarının bir organından başka bir şey değiller." Bazı delegeler temmuzda zafer kazananın gericilik olduğu, yoksa galip gelenin karşı-devrim olmadığı yolunda görüşler belirttiler. Stalin buna şu beklenmedik özdeyişle cevap verdi: "Devrim zamanında gericilik olmaz." Gerçekte devrim ancak bir dizi peşpeşe gericilik döneminden geçerek zafere ulaşır. Her zaman iki adım öne attıktan sonra bir adım geri atar. Gericiliğin karşı-devrimle ilişkisi reformun devrimle ilişkisi gibidir. Rejim içinde yapılan, iktidarın sahibini değiştirmeksizin karşı-devrimci sınıfın ihtiyaçlarını rejimle bağdaştıran değişikliklere "gericiliğin zaferi" denir. Ama karşı-devrimin zaferi, iktidar bir başka sınıfın eline geçmediği müddetçe, mümkün değildir. Temmuzda böyle bir geçiş yaşanmamıştı.

Kendi sarfettiği sözlerden gerekli çıkarsamaları yapmayı başaramayan Buharin bir kaç ay sonra haklı olarak şöyle yazıyordu: "Eğer temmuz ayaklanması bir yarı-devrimse, karşı-devrimin zaferi bir dereceye kadar yarı-zaferdi." Ama bir yarı-zafer burjuvaziye iktidarı veremezdi. İkili iktidar başka temeller üzerinde yeniden kuruldu, dönüştü, ama yok olmadı. Eskiden olduğu gibi, fabrikalarda yine işçilerin hilâfına bir şey yapmak mümkün değildi. Köylüler soylu mülk sahiplerini mülkiyet haklarını kullanmaktan men edecek kadar ikti-

darlarını koruyorlardı. Ordudaki komutanlar erler önünde güvencede değillerdi. Askerî güç ve mülkiyete sahip olma maddî imkânı değilse, iktidar nedir? 13 ağustosta, Troçki meydana gelen hareketler konusunda şöyle yazıyordu: "Olay hükûmetin yanında bir çok hükûmet işlevini yerine getiren Sovyetin bulunması değil yalnızca... Aslolan, Sovyetin ve hükûmetin arkasında iki farklı sınıfa dayanan iki farklı rejimin bulunması... Yukarıdan aşağıya kurulan kapitalist Cumhuriyet rejimi ile aşağıdan yukarıya kurulan işçi demokrasisi rejimi karşılıklı olarak birbirlerini felçelştiriyorlar."

Merkez Yürütme Komitesinin aslan payının önemli bir kısmını kaybettiği tartışmasız bir gerçekti. Ama burjuvazinin uzlaşmacı kodamanların kaybettikleri her şeyi ele geçirdiğini sanmak da yanlıştı. Uzlaşmacılar yalnızca sağa karşı değil, sola karşı da, yalnızca askerî klikler karşısında değil, fabrika komiteleri ve alaylar karşısında da mevzi kaybetmişlerdi. İktidar ademi merkezileşiyor, parçalanıyor, temmuz yenilgisinden sonra işçilerin silahlarını toprak altına gömmeleri gibi kısım kısım toprağın dibini boyluyordu. İkili iktidar "barışçı" olmaktan çıktı, bağlantılarını ve düzenini kaybetti. Daha gizli kapaklı, daha ademi merkezi, daha kutuplaşmış ve daha infilâka hazır bir hâle geldi. Ağustos ayının sonunda, gizli ikili iktidar yeniden aktif bir ikili iktidara dönüştü. Bu olgunun ekimde nasıl bir önem kazanacağını göreceğiz.

14. Son Koalisyon

Hiç bir ciddî şoka direnmemek şeklindeki geleneğine sadık kalan geçici hükûmet hatırlanacağı gibi 26 ağustos gecesi çökmüştü. Kadetler Kornilov'un işini kolaylaştırmak için ayrılmışlardı. Sosyalistler Kerenskiy'in işini kolaylaştırmak için ayrılmışlardı. Yeni bir hükûmet krizi başladı. Öncelikle Kerenskiy sorunu çıktı ortaya: hükûmet reisi fesatın suçortağıydı. Ona karşı yükselen öfke öylesine büyüktü ki, sadece adını bile duyduklarında, uzlaşmacı liderler Bolşevik kelime hazinesine başvuruyorlardı. Giden hükûmet treninden yeni atlamış olan Çernov partisinin merkezî organında "Kornilov'un nerede bitip Filonenko ile Savinkov'un nerede başladığını, Savinkov'un nerede bitip bir bütün olarak geçici hükûmetin nerede başladığını anlamadığımız bu karmaşa" konusunda yazıyordu. Buradaki gönderme yeterince barizdi: "bir bütün olarak geçici hükûmet". Kerenskiy Çernov'la aynı partiye mensuptu.

Fakat büyük lâflar ederek ruhlarını dinginliğe kavuşturan uzlaşmacılar Kerenskiy'den vazgeçemeyeceklerine karar verdiler. Kerenskiy'in Kornilov'u affetmesini engelledilerse de, bizzat kendileri kerenskiy'i affetmek konusunda birbirleriyle yarıştılar. Bir tür tazminat olarak da Kerenskiy Rusya'nın hükûmet biçimi konusunda bir ödün vermeyi kabul etti. Daha dün, bu meselenin yalnızca Kurucu Meclis tarafından karara bağlanacağına karar verilmişti. Ama hukukî engeller bir çırpıda aşıldı. Hükûmet beyanatında Kornilov'un azli "vatanı, hürriyeti ve cumhuriyet rejimini kurtarmak" gerekliliğiyle açıklanıyordu. Bu tümüyle sözde ve sol için de geç kalmış lütuf tabiatıyla hükûmetin otoritesini hiç de pekiştirmiyordu; ne de olsa Kornilov da kendini cumhuriyetçi olarak tanımlıyordu.

30 ağustosta, Kerenskiy, bir kaç gün sonra, herkese kucak açan Sosyal-Devrimci partiden de ihraç edilen Savinkov'u görevden almak

zorunda kaldı. Ama çok geçmeden genel vali makamına Savinkov'la aynı ayarda olan Palçinskiy atandı. Onun da ilk işi Bolşeviklerin gazetesini kapatmak oldu. Yürütme Komiteleri olayı protesto ettiler. *İzvestiya* bunu "kaba bir provokasyon" olarak niteledi. Palçinskiy üç gün içinde görevden uzaklaştırıldı. Kerenskiy'in genel olarak politikasını değiştirmekte ne kadar az gücü olduğu 31 'inde Kadetlerin de katıldığı yeni bir hükûmet kurmasıyla ortaya çıktı. Sosyal-Devrimciler bile bunu kabul etmekte zorlandılar ve temsilcilerini geri çağırmakla tehdit ettiler. Tsereteli yeni bir hükûmet reçetesi buldu: Koalisyon fikri korunmalı ve hükûmet üzerinde büyük ağırlığı olan unsurlardan kurtulunmalı." Skobelev de aynı şarkıya eşlik ediyordu: "Koalisyon fikri güçleniyor, ama Kornilov fesatıyla ilişkisi olan partiye hükûmette yer yok." Kerenskiy bu sınırlamayla hemfikir değildi ve kendine göre haklıydı.

Burjuvazinin önder partisinin hariçte kalacağı bir burjuvaziyle koalisyon apaçık saçmalıktı. Yakın zamanlardaki hadiselerden sonuçlar çıkaran Kamenev Yürütme Komitelerinin ortak bir oturumunda kendine has vaız ses tonuyla şunu belirtiyordu: "Sorumsuz gruplarla bir koalisyon yaparak bizi çok daha tehlikeli bir yola sürüklemek istiyorsunuz. Ama son günlerdeki tehlikeli hadiselerin sonucunda oluşan ve pekişen koalisyonu, devrimci proletarya, köylülük ve devrimci ordu arasındaki koalisyonu unutuyorsunuz." Bolşevik hatip Troçki tarafından 25 mayısta Kronstadt bahriyelilerini Tsereteli'nin suçlamalarına karşı savunurken sarfedilmiş sözleri hatırlatıyordu: "Karşı-devrimci bir general devrimin boynuna yağlı urganı dolamaya kalkıştığında, Kadetler urganı sabunlayacaklar, ama Kronstadtlı bahriyeliler bizimle birlikte savaşıp ölmek için imdada koşacaklar." Bu hatırlatma vaziyete tıpa tıp uygun düşüyordu. "Demokrasinin birliği" ve "dürüst koalisyon"a dair palavralar karşısında Kamenev şu cevabı veriyordu: "Demokrasinin birliği sizin Vıborg semtiyle bir koalisyona girip girmeyeceğinize bağlı...Tüm diğer koalisyonlar gayri dürüsttür." Kamenev'in konuşması Suhanov'un şu terimlerle kaydedeceği kadar etki uyandırdı: "Kamenev ince bir zekâ

ve siyasî olgunluk gösterdi." Ama iş etkilenmenin ötesine geçemedi. İki tarafın da yolları baştan belirlenmişti.

Uzlaşmacıların Kadetlerle bozuşması en başından beri tümüyle gösterişe yönelik bir niteliğe sahipti. Kornilovçu liberaller de biraz gölgede kalarak iyi edeceklerini anlamışlardı. Kulislerde, Kadetlerle varılan aşikâr bir anlaşma uyarınca, ulusun tüm gerçek güçlerinin, geçici karakteri kimse için şüphe götürmez olacak kadar yüksek bir noktada üzerine çıkan bir hükûmet kurmaya karar verildi. Kerenskiy dışında, beş üyeden oluşan Direktuar Antant diplomatlarıyla ilişkisinden ötürü yerinden kımıldatılamaz hâle gelen Dışişleri bakanı Tereşçenko'yu; buraya dahil edilmek için albay rütbesinden acele general rütbesine terfi ettirilen Moskova kolordu komutanı Verhovskiy'i; buraya dahil edilmek için acilen hapisten çıkartılan amiral Verderevskiy'i; son olarak kısa bir süre sonra kendi partisi tarafından ihraç edilmek için yeterince olgunlaştığı kabul edilen şüpheli Menşevik Nikitin'i içeriyordu.

Başkasının yardımıyla Kornilov'u yendikten sonra, Kerenskiy Kornilovçu programı uygulamaktan başka bir şey düşünmüyora benziyordu. Kornilov başkomutanlıkla hükûmet başkanlığını birleştirmek istiyordu. Kerenskiy bunu gerçekleştirdi. Kornilov kişisel diktatörlüğünü beş kişilik bir Direktuar görünümünün arkasında gizlemek istiyordu. Kerenskiy bunu gerçekleştirdi. Burjuvazinin görevden alınmasını talep ettiği Çernov Kışlık Saraydan Kerenskiy tarafından kovuldu. Kadet partisinin kahramanı ve bunların başbakan adayı general Alekseyev Genel Kurmay Karargâhı kurmay başkanlığına, yani ordu başkomutanlığına Kerenskiy tarafından atandı. Ordu ve donanmaya yönelik tamiminde Kerenskiy birlikler içinde siyasî mücadeleye son verilmesini, yani başlangıç konumuna geri dönülmesini emretti. Sığındığı yerden Lenin tepedeki durumu kendine özgü aşırı yalınlıkla şöyle niteliyordu: "Kerenskiy Kornilov'la kazara bozuşmuş olan ve diğer Kornilovçularla sıkı fıkı ilişkisine devam eden bir Kornilovçudur." Tek bir şanssızlık vardı: karşı-devrim üzerinde kazanılan zafer Kerenskiy'in kişisel planlarının gerektirdiğinden çok daha derindi.

Direktuar komplonun elebaşılarından biri addedilen eski Savaş bakanı Guçkov'u hapisten çıkartmak için hemen kolları sıvadı. Adalet genellikle Kadet elebaşılara elini kaldırmamıştı. Bu koşullarda, Bolşevikleri uzun süre kilit altında tutmak giderek zorlaşıyordu. Hükûmet bir çıkış yolu buldu: üzerlerindeki temel suçlamayı kaldırmayarak Bolşevikleri kefaletle tahliye etmek. Petrograd Sovyeti ile sendikalar "devrimci proletaryanın saygın lideri için kefaleti yatırma şerefini" kendi üzerlerine aldılar ve 4 eylülde Troçki üç bin rublelik uyduruk bir kefalet karşılığında serbest bırakıldı. *Rusya'daki Karışıklıkların Tarihi* adlı kitabında general Denikin hüzünlü bir şekilde şöyle yazar: "1 eylülde, general Kornilov gözaltına alındı, ama 4 eylülde aynı geçici hükûmet Bronstein-Troçki'yi serbest bıraktı. Rusya bu iki tarihi de unutmayacak." Bolşeviklerin kefaletle serbest bırakılması bir kaç gün boyunca devam etti. Serbest kalanlar hiç vakit kaybetmiyorlardı: kitleler bekliyor ve çağırıyordu, partinin adama ihtiyacı vardı.

Troçki'nin serbest bırakıldığı gün, Kerenskiy "hükûmete aslî bir destek veren Askerî Komite"nin daha ileriye geçmemesini buyurduğu bir tamim yayınladı. *İzvestiya* bile bu tamimin yazarının olaylardan "hiç bir şey anlamadığını" gösterdiğini kabul etti. Sovyetlerin Petrograd'daki ilçelerarası konferansı şu kararı kabul etti: "karşı devrime karşı mücadele eden devrimci örgütler kesinlikle dağıtılmasın." Tabandan gelen tazyik o kadar güçlüydü ki, uzlaşmacı Devrimci Askerî Komite Kerenskiy'in emirlerine uymama kararı aldı ve yerel organlarını "süregiden tehlikeli durumu göz önüne alarak, her zamankinden daha büyük bir enerji ve kararlılıkla çalışmaya" çağırdı. Kerenskiy sustu: yapacak başka bir şeyi yoktu.

Direktuarın çok güçlü reisi her adımda vaziyetin değiştiğini, direnişin arttığını ve en azından sözlerde bazı şeyleri değiştirmek gerektiğini anladı. 7 eylülde, Verhovskiy basına Kornilov isyanından önce geliştirilmiş olan ordunun yeniden yapılanması programının şimdilik bir tarafa bırakıldığını, çünkü "ordunun şimdiki psikolojik durumunda" onu parçalamaktan başka bir işe yaramayacağını açıkladı. Yeni dönemi vurgulamak üzere Savaş bakanı Yürütme Komitesinin karşı-

sına çıktı. Hiç endişe edilmemeliydi: general Alekseyev gidecek, ve onunla birlikte, şöyle veya böyle Kornilovçu ayaklanmayla bağlantısı olan herkes gidecekti. Orduya sağlam ilkeler "makinalı tüfek ve *nagayka'larla* değil, hukuk, adâlet ve katı bir disiplin fikirleri yaygınlaştırılarak" benimsetilebilirdi. Sanki devrimin ilkbahar günleri yaşanıyordu. Ama dışarıda, eylüldü, sonbahar geliyordu. Bir kaç gün sonra Alekseyev gerçekten azledildi ve yerine general Duhonin atandı: bu generalin üstünlüğü hiç tanınmıyor olmasıydı.

Verilen ödünlerin karşılığında Savaş ve Donanma bakanları Yürütme Komitesinden acil bir yardım talep ettiler: subaylar Damokles'in kılıcı altındaydılar, özellikle Baltık filosunda işler kötü gidiyordu, deniz erlerinin yatıştırılmasını sağlamak lâzımdı. Uzun tartışmalardan sonra, her zaman olduğu gibi, filoya bir heyet gönderilmesine karar verildi ve uzlaşmacılar heyete B ·lşeviklerin ve herkesten önce de Troçki'nin dahil edilmesinde ısrar ettiler: ancak bu durumda heyet başarılı olabilirdi. Troçki'nin cevabı şu oldu: "Tsereteli'nin savunduğu hükûmetle işbirliği biçimini açıkça reddediyoruz... Hükûmet radikal biçimde yanlış, ahlâk karşıtı ve kontrolsüz bir politika izliyor; ve bu politika çıkmaza girdiğinde veya felâkete vardığında, devrimci örgütler kaçınılmaz sonuçlara çare bulma gibi sevimsiz bir vazife üstleniyorlar... Bu heyetin görevlerinden biri de, sizin de formüle ettiğiniz gibi, garnizonlarda "karanlık güçleri", yani provokatör ve casusları tespit etmek... Bizzat benim de yasanın 108. maddesinden yargılandığımı unuttunuz mu?... Linç etmelere karşı mücadelede biz kendi yolumuzdan yürürüz... savcı ve istihbaratla elele değil, ikna eden, örgütleyen ve eğiten devrimci parti olarak."

Demokratik Konferansın toplanmasına Kornilov isyanı günlerinde karar verilmişti. Bir kez daha demokrasinin gücünü göstermeli, sağ ve soldaki hasımlara ona saygı duymayı ilham etmeli ve —bu da az şey değildir— Kerenskiy'in yeni bir atılganlığını önlemeliydi. Uzlaşmacılar ciddî ciddî Kurucu Meclisin toplanmasına dek hükûmetin emprovize bir temsil görevi görmesini istiyorlardı. Burjuvazi baştan Konferansa karşıydı, bunu Kornilov karşısında zafer kazanıldıktan sonra de-

mokrasinin fethettiği mevzileri berkitmek için yapılan bir girişim olarak görüyordu. Milyukov *Tarih* kitabında şöyle yazar: "Tsereteli'nin manevrası aslında Lenin ve Troçki'nin planları karşısında tam bir teslimiyetti." Tam tersine: Tsereteli'nin manevrası Bolşeviklerin sovyetler iktidarı için mücadelelerini felçleştirmeyi amaçlıyordu. Demokratik Konferans sovyetler kongresine karşı çıkıyordu. Uzlaşmacılar her türlü örgütü yapay bir çatı altında toplayıp sovyetleri ezmeye çalışarak kendileri için yeni bir taban yaratmak istiyorladı. Demokratlar tek bir kaygıyla, tartışmasız bir çoğunluk elde etmek maksadıyla hareket edip oyları keyiflerine göre bölüştürüyorlardı. Tavan örgütleri taban örgütlerine göre kıyas kabul etmez ölçüde tam bir temsil buldular. Henüz demokratikleştirilmemiş *zemtsvolar* gibi özerk idarî organlar sovyetlerden çok daha yüksek bir ağırlık elde ettiler. Kooperatifçiler kendilerini kader belirleyici bir rolde buldular.

Daha önce siyaset içinde hiç bir yer işgal etmemiş olan kooperatifçiler ilk kez bu sahneye Moskova Konferansı günlerinde çıkmışlar ve daha sonra da yirmi milyon üyenin temsilcisi ya da daha basitçe "Rusya nüfusunun yarısı" adına hareket eden temsilciler olarak ortalıkta dolaşmaya başlamışlardı. Kooperatif köylerde yer yer kayda değer miktardaki kendi toprak parçalarının yalnızca korunmayıp aynı zamanda artırılması şartıyla soylu mülk sahiplerinin "adil" müsaderesini benimseyen üst tabakaları yoluyla kök buluyordu. Kooperatif hareketinin liderleri Kadetlerle Uzlaşmacılar arasında doğal bir köprü kuran kısmen liberalo-marksist, liberalo-narodnik aydınlar arasından devşiriliyordu. Bolşeviklere karşı kooparetifçiler *kulakın* itaâtkâr olmayan gündelik işçiye karşı tutumundakine benzer bir kin duyuyorlardı. Bolşeviklere karşı kendilerini sağlama almak için, uzlaşmacılar mal bulmuş mağribi gibi tarafsızlık maskesi takınan kooperatifçilere el uzattılar. Lenin bu demokratik mutfağın baş ahçılarını acımasızca yerdi. Şöyle yazıyordu: "On inançlı asker veya geri bir fabrikanın işçisi yüzlerce kokuşmuş delegeden bin kat daha değerlidir..." Troçki Petrograd Sovyetinde, kooperatif memurlarının köylülerin siyasî iradesini, bir doktorun hastalarının siyasî görüşlerini veya

bir posta memurunun mektup gönderenlerin veya alanların görüşlerini yansıttığından daha az ifade ettiğini iddia ediyordu. "Kooperatifçiler iyi örgütçüler, tüccarlar, muhasebeciler, vs. olabilirler, ama sınıf haklarının savunulması söz konusu olduğunda köylüler de işçiler de sovyetlerine güvenirler." Fakat bu kooperatifçilerin yüz elli koltuk elde etmesini, ve islah edilmiş *zemtsvolarla* ve tüm diğer apar topar biraraya getirilen örgütlerle birlikte, kitlelerin temsil niteliğini tümden değiştirmelerini engellemedi.

Petrograd Sovyeti Konferans delegeleri listesine Lenin ve Zinovyev'i koymuştu. Hükûmet toplantı salonunda değil ama, bina girişinde her ikisinin de tutuklanması emrini verdi: kuşkusuz uzlaşmacılarla Kerenskiy arasındaki uzlaşma böyleydi. Ama olay Sovyetin siyasî bir gösterisiyle sınırlandı: ne Lenin ne Zinovyev Konferansa katılmaya niyetli değillerdi. Lenin Bolşeviklerin burada hiç bir işleri olmadığını düşünüyordu.

Konferans 14 eylülde, Devlet Konferansından tam tamına bir ay sonra, Aleksandrinskiy Tiyatrosunun temsil salonunda açıldı. Temsilci sıfatı kabul edilen delege sayısı bin yedi yüz yetmiş beşi bulmuştu. Yaklaşık bin iki yüzü açılışa katıldılar. Bolşevikler tabiatıyla azınlıktaydılar. Ama seçim sisteminin tüm engellemelerine rağmen, kimi sorunlarda etrafında katılımcıların üçte birini toplayan etkili bir grup oluşturmayı başardılar.

Güçlü bir hükûmetin böylesi bir "özel" konferansa katılması uygun muydu? Bu soru Kışlık Sarayda büyük tereddütler yarattı ve bunun yankısı Aleksandrinskiy Tiyatrosuna kadar ulaştı. En sonunda, hükûmet başkanı kendini demokrasinin karşısına çıkarma kararını verdi. Kerenskiy'in gelişini anlatan Şlyapnikov şöyle der: "Alkışlarla karşılanan Kerenskiy büroda oturanların elini sıkmak için prezidyuma doğru yürüdü. Sıra pek aralıklı oturmayan bizlere (Bolşeviklere) gelmişti. Aramızda göz göze geldik ve elini sıkmama konusunda anlaştık. Masa üstünden teatral bir kol uzandı, bana uzatılan eli sıkmadım, Kerenskiy'in eli havada kaldı ve yürüyüp geçti." Hükûmet başkanı aynı karşılamayı karşı tarafta, Kornilovçulardan da gör-

dü. Ama Bolşevikler ve Kornilovçular haricinde de geriye hiç bir gerçek güç kalmıyordu.

Her vesileyle komplo içindeki rolü konusunda açıklamada bulunmak için zorlanan Kerenskiy bu kez kendi emprovizasyon yeteneğine güveniyordu. Ağzından şu sözleri kaçırmıştı: "Onların ne istediklerini biliyorum, çünkü Kornilov'u bulmadan önce beni bulmuşlar ve bu yolu bana teklif etmişlerdi." Sol taraftan bağırıldı: "Kim geldi, ne teklif etti?" Kendi sözlerinin yankısından korkan Kerenskiy hemen kendi içine çekildi. Fakat komplonun siyasî geri planı en saflar için bile açık hâle gelmişti. Kiev'deki Rada'ya dönüş yolunda Ukraynalı uzlaşmacı Proş şu beyanatta bulunuyordu: "Kerenskiy Kornilovçu isyanın dışında olduğunu kanıtlamayı başaramadı." Ama hükûmet başkanı konuşmasında kendine daha az sert olmayan bir başka darbe daha indirdi. Herkesin artık usandığı "tehlike anında herkes gelip gerekli açıklamayı yapar" sözlerine cevap olarak şöyle bağırılıyordu: "İyi öyleyse, ya ölüm cezası ne oluyor?" Kendi de dahil, hiç kimsenin beklemediği bir anda dengesini kaybeder gibi olan konuşmacının cevabı şu oldu: "Önce en azından başkomutan olarak benim imzaladığım bir ölüm cezasını bekleyin bir bakalım, o zaman beni lânetlersiniz." Bir asker kürsüye yaklaştı ve burnunun ucundan şöyle bağırdı: "Siz ülkenin bedbahtlığısınız." Nereden nereye! Kerenskiy Konferansa insan olarak açıklamada bulunmak için işgal ettiği yüksek mevkii unutmaya hazırdı. "Fakat burada kimse insandan anlamıyor." Bilâhare iktidar diliyle konuştu: "Her kim ki ... cüret eder..." Heyhat! Bunu daha önce Moskova'da da durmuştuk ve Kornilov cüret etmişti.

Troçki konuşmasında şu soruyu soruyordu: "Eğer ölüm cezası onsuz olmaz bir gereklilikse, Kerenskiy nasıl oluyor da ona başvurmayacağını söyleyebiliyor? Diğer yandan, eğer demokrasi karşısında ölüm cezasını uygulamamayı mümkün görüyorsa, o zaman bu cezanın geri getirilmesi suç sınırlarını aşan bir dar görüşlülüktür." Tüm salon bunu onaylıyordu, kimileri sessiz kimileri gürültülü biçimde. Meslektaşı ve hayranı, Adalet bakanı yardımcısı Demyanov şöyle di-

yordu: "Kerenskiy, itirafıyla, hem kendini hem de geçici hükûmeti küçük düşürdü."

Tek bir bakan bile çıkıp hükûmetin kendi varlığından kaynaklanan sorunları çözmekten başka bir iş yaptığını söyleyemiyordu. İktisadî tedbirler mi? Tek bir tane bile gösterilemiyordu. Barış politikası mı? Aralarında en açık sözlüsü olan eski Adalet bakanı Zarudnıy şöyle diyordu: "Geçici hükûmetin bu konuda bir şey yaptığından haberim yok, en azından ben görmedim." Zarudnıy "tüm iktidarın bir el işaretiyle bakanları toplantıya çağıran veya azleden tek bir adamın ellerinde bulunduğu" tespitini şaşkın bir ses tonuyla yapıyordu. Tsereteli de dikkatsizce bu konuyu ele aldı: "Yukarıdaki temsilcisi kafayı bulmuşsa, bunun suçlusu demokrasinin kendisidir." Ama Bonapartist iktidar eğilimleri gösteren demokrasinin bu çizgilerini herkesten çok Tsereteli'nin kendisi barındırıyordu. Troçki şu cevabı verdi: "Kerenskiy bugün üstünde oturduğu yeri niçin işgal etti? Kerenskiy'in buraya çıkışı demokrasinin zayıflığı ve kararsızlığı yüzündendi... Burada Direktuarı veya onun başkanını savunma gibi pek kıskanılmayacak bir onuru üstlenen tek bir konuşmacı bile duymadım..." Bir protesto patlamasından sonra konuşmacı şöyle devam etti: "Salonda hayli güçlü bir ifade bulan bu bakış açısının kürsüye pek tesir etmemesinden üzüntü duyuyorum. Hiçbir konuşmacı buraya çıkıp 'niye boş yere eski koalisyonu tartışıyorsunuz? Niye geleceğin koalisyonunu düşünmüyorsunuz? Bizim Kerenskiy'miz var ve bu da bize yetiyor...' demedi." Fakat sorunun Bolşevikçe ortaya konması hemen hemen otomatik olarak Tsereteli'yle Zarudnıy'ı ve bunları da Kerenskiy'le birleştirdi. Milyukov bu konuda haklı olarak şöyle yazıyordu: Zarudnıy Kerenskiy'in otoriterliğinden yakınacak; Tsereteli hükûmet başkanının kafayı bulduğundan dem vuracak. "Bunların hepsi lâf." Ama Troçki Konferansta hiç kimsenin açıkça Kerenskiy'i savunmadığını tespit ettiğinde, "dinleyicilerin hepsi hemen konuşanın ortak düşman olduğu konusunda birleştiler."

İktidar konusunda, iktidarı temsil edenler ondan bir yük ve bir felâket olarak bahsediyorlardı. İktidar için mücadele mi? Bakan Peşe-

honov şöyle diyordu: "İktidar şimdi herkesin köşe bucak kaçtığı bir şey." Gerçekten öyle miydi? Kornilov pek kaçar gibi görünmüyordu. Ama bu ders yarı yarıya unutulmuştu bile. Tsereteli iktidarı almayan ve sovyetleri iktidara iten Bolşeviklere çatıyordu. Tseretelkli'nin bu düşüncesi başkaları tarafından da tekrarlandı. Prezidyum bürosunda kısık sesle, evet Bolşevikler iktidarı almalılar, deniyordu. Avksentiyev yakınlarda bir yerde oturan Şlyapnikov'a dönerek "iktidarı alın, kitleler sizi izleyecektir" dedi. Aynı tonda cevap veren Şlyapnikov iktidarın öncelikle prezidyum bürosu tarafından alınmasını teklif etti. Gerek kürsüde, gerekse kulisteki konuşmalarda Bolşeviklere yönelik yarı ironik meydan okumalar kısmen alay, kısmen de nabız yoklamaydı. Petrograd Sovyetinin, Moskova Sovyetinin ve diğer birçok taşra sovyetinin başına geçen bu adamlar daha sonra ne yapmayı düşünüyorlardı. Gerçekten iktidarı almaya cesaret edebilirler miydi? Buna kimse inanmıyordu. Tsereteli'nin kışkırtıcı konuşmasından iki gün önce, *Reç* uzun yıllar için Bolşevizm belâsından kurtulmanın yolunun ülkenin mukadderatını onların liderlerine emanet etmekten geçtiğini yazıyordu. "Ama bu zamane kahramanları iktidarı tümden almak için hiç acele etmiyorlar, pratikte konumları hiçbir açıdan ciddîye alınamaz." Bu kendinden emin netice, söylenebilecek en az şeyi söylersek, pek aceleciydi.

Bolşeviklerin şimdiye belki de pek gerektiği gibi değerlendirilmemiş en büyük üstünlükleri hasımlarını çok iyi anlamalarında, denebilir ki onları saydam halde görebilmelerinde yatıyordu. Bu konuda yardımcıları materyalist yöntem, Leninci açık seçiklik ve yalınlık okulu ve sonuna dek yürümeye kararlı insanların ihtiyatlılığıydı. Buna karşılık, liberaller ve uzlaşmacılar Bolşevikleri o anın gereklerine göre değerlendiriyorlardı. Başka türlü de olamazdı: gelişmeleri tamamlanmamış partiler, tıpkı iflah olmaz bir hastanın hastalığıyla yüzleşemediği gibi, gerçekle yüzleşemiyorlardı.

Fakat uzlaşmacılar Bolşeviklerin ayaklanmasına inanmasalar bile, bunun gerçekleşmesinden korkuyorlardı. Bunu en iyi Kerenskiy ifade etmişti. Konuşmasında aniden şöyle bağırmıştı: "Hiç kendinizi

aldatmayın, sanmayın ki Bolşevikler beni kovalarlarsa, demokrasinin güçleri arkamda olmayacak. Benim dayanak noktam olmadığını sanmayın. Şunu bilin ki, eğer bir şeye kalkışırsanız, demiryolları durur, telgraflar iletilmez..." Salonun bir kısmı alkışlarken, diğer bir kısmı, şaşkın, susuyor, Bolşeviklerse kahkahalarla gülüyorlardı. Dayanak noktasından yoksun olmadığını göstermeye çalışan diktatörlük işe yaramaz bir diktatörlüktür!

Alaycı meydan okumalara, korkaklık suçlamalarına ve saçma tehditlere Bolşevikler yaptıkları açıklamada şöyle cevap verdiler: "Programının gerçekleştirilmesi amacıyla iktidarın fethi için mücadele eden partimiz ülkenin emekçi kitlelerinin çoğunluğunun örgütlü iradesine karşı iktidarı ele geçirmeye hiç bir zaman çalışmamıştır ve de çalışmamaktadır." Bu şu anlama geliyordu: biz iktidarı sovyet çoğunluğunu oluşturan parti olarak alacağız. "Emekçilerin örgütlü çoğunluğu" terimi gelecek sovyetler kongresine atıfta bulunuyordu. Açıklama şöyle devam ediyordu: "Şimdiki Konferansın kararları ve önerileri arasında yalnızca Tüm Rusya Sovyetler Kongresi tarafından kabul edilecek olanlar uygulanma gücü bulabilir."

Troçki işçileri hemen silahlandırmanın zorunluluğundan bahseden Bolşeviklerin açıklamasını okuduğu sırada çoğunluk sıralarından sürekli aynı nidalar yükseldi: "Ne için, ne için?" Bu hep aynı tehlike ve kışkırtma işaretiydi. Ne için? Konuşmacı, "karşı devrime karşı koyacak güçlü bir kale inşa etmek için", diye cevap verdi. Ama yalnız bunun için değil. "Partimiz ve onu izleyen proleter kitleler adına size derim ki, silahlı işçiler devrim ülkesini emperyalist askerî birliklere karşı Rusya tarihinde daha önce benzeri görülmemiş bir kahramanlıkla savunacaklar..." Tsereteli bu salonu net bir şekilde bölen vaadi içi boş bir cümle olarak niteledi. Kızıl Ordu tarihi bilâhare onun sözlerini çürüttü.

Uzlaşmacı liderlerin Kadetlerle koalisyonu reddettikleri o hummalı saatler çok gerilerde kalmıştı: Kadetler olmadan koalisyon mümkün değildi. Tek başına iktidar alınamazdı ya! Skobelev tefekküre dalıyordu: "İktidarı tâ 27 şubatta alabilirdik, ama nüfuzumuzun büyük

kısmını burjuva unsurlara içine düştükleri karışıklıktan sıyrılarak iktidara gelmeleri için yardıma kullandık." Niçin öyleyse bu beyler karışıklıklarından sıyrılan Kornilovçuların iktidarı ele geçirmelerini engellemişlerdi? Tümüyle burjuva bir iktidar hâlâ imkânsız, diye açıklıyordu Tsereteli: bu bir iç savaşa yol açardı. Maceracı girişimiyle burjuvazinin birkaç aşamada iktidara gelmesini önlememesi için Kornilov'u tepelemek gerekiyordu. "Artık devrimci demokrasi galibiyete ulaştığından, bir koalisyon için zaman özellikle müsait."

Koalisyonun siyasî felsefesi lideri Berkenheim tarafından ifade edilmişti: "Biz istesek de istemesek de, burjuvazi iktidarın ait olacağı sınıftır." Eski narodnik devrimci Minor, Konferansa hep bir ağızdan koalisyon lehinde görüş bildirilmesi için yalvarıyordu. Aksi halde, "kendini kandırmak boşuna: kelleler gidecek." Sol sıralardan bağırıldı: "Kimin?" Minor'un uğursuz bir sessizlik içinde sözlerine son verdi: "birbirimizin." Bununla birlikte, Kadetlere göre, hükûmet bloku Bolşeviklerin "anarşik sergerdeliği"ne karşı mücadele için gerekliydi. Milyukov tam bir açıklıkla şöyle açıklamıştı: "İşte koalisyon fikri tam da burada yatıyordu." Minor koalisyonun birbirimizin kellelerini uçurmamamızı sağlayacağını umarken, Milyukov açıkça koalisyonun güç birliği ederek Bolşeviklerin kellesini uçurma imkânını vereceğini umuyordu.

Koalisyon üzerine tartışmalar sırasında, Ryazanov Milyukov'un son anda yayından kaldırdığı ve gazetede beyaz bir sütun bırakan 29 ağustos tarihli *Reç*'in başyazısını okudu: "Evet, general Kornilov'un bizim vatanın selâmeti için onsuz olmaz bir gereklilik olarak gördüğümüzle aynı emelleri izlediğini söylemekten korkmuyoruz." Alıntı çok etkileyiciydi. "Oh, evet, kurtarıcılar!" Salonun sol yakasından bu sözcükler döküldü. Ama Kadetleri savunanlar da vardı: ne de olsa başyazı yayınlanmamıştı! Diğer taraftan, Kadetlerin hepsi Kornilov'dan yana değillerdi, günahkârlar ile doğrular arasında ayrım yapılmalıydı.

Troçki buna şöyle cevap veriyordu: "Kadet partisinin bütünüyle Kornilov isyanına katılmakla suçlanamayacağı söyleniyor. Burada,

Znamenskiy bize, biz Bolşeviklere, dedi ki —hem ilk kez de değil bu: 'bizi protesto ettiniz, çünkü 3-5 temmuz hareketinden sizin partiyi tümüyle sorumlu tutmuştuk; bizim hatamıza düşmeyin, Kornilov'un isyanından bütün Kadet partisini sorumlu tutmayın'. Ama bu karşılaştırmada bana göre küçük bir yanılgı var: Bolşevikler 3-5 temmuz hareketini kışkırtmakla suçlandığında, onların hükûmette yer almaya davet edilmesi değil, Krestiy hapisanesine tıkılması söz konusuydu. Bu ayrım umarım Zarudnıy (Adalet bakanı) tarafından reddedilmez. Biz de diyoruz ki: 'Kornilov hareketi yüzünden Kadetleri hapse tıkmak istiyorsanız, bunu toptancı bir şekilde yapmayın, her Kadeti bütün görünümlerinde ayrı ayrı inceleyin.' (*Kahkahalar; sesler: Bravo!*) Ama Kadet partisini hükûmete sokmak bahis konusu, önemli olan nokta şu veya bu Kadetin kulislerde Kornilov'la anlaşıp anlaşmadığı; Savinkov Kornilov ile telgrafla görüştüğünde Maklakov'un dinlemede olup olmadığı; Rodiçev'in Don'a gidip Kaledin'le siyasî pazarlıklar yapıp yapmadığı değil. Hayır mesele bu değil; mesele tüm burjuva basının ya Kornilov'un eylemini açıkça selâmlaması ya da onun zaferini beklerken temkinli bir sessizliğe bürünmesidir... İşte bu nedenle koalisyon için ortak bulamayacaksınız diyorum!"

Ertesi gün, Helsingfors ve Sveaborg'tan bir temsilci, deniz eri Şirkin aynı konuda daha özlü ve daha inandırıcı bir şekilde şöyle diyordu: "Koalisyon hükûmeti Baltık filosu ve Finlandiya garnizonu denizcilerinden ne güven ne destek bulacaktır... Bir koalisyon hükûmetinin kurulmasına karşı denizcilerin savaş bayrağı açılmıştır." Akla dayalı muhakemeler artık iş görmüyordu. Deniz eri Şişkin gemi toplarıyla muhakemesini yürütüyordu. Bu, toplantı salonlarının kapılarında nöbet tutan diğer deniz erleri tarafından da aynen kabul edilmişti. Buharin daha sonraları nasıl "Kerenskiy tarafından biz Bolşeviklere karşı Demokratik Konferansı korumak üzere nöbet yerlerine yerleştirilen denizcilerin Troçki'ye gelip süngülerini sallayarak 'bu aletleri yakında kullanacak mıyız?' diye sorduklarını anlattı. Avrora gemisinin denizcilerinin Krestıy mahkûmlarıyla görüşmelerinde sordukları sorunun bir tekrarıydı bu. Ama şimdi zamanı geliyordu.

Ufak tefek farkları ihmal edersek, Konferansta üç grubun bulunduğunu kolayca ayırdederiz: iktidarı almaya cüret edemeyen, koalisyonu kabul eden, ama Kadetleri istemeyen geniş, son derece istikrarsız bir merkez; Kerenskiy'i ve hiç bir sınırlama getirmeden burjuvaziyle koalisyonu savunan zayıf bir sağ kanat; sovyetlerin iktidarından veya sosyalist bir hükûmetten yana olan iki kat daha güçlü bir sol kanat. Demokratik Konferanstaki sovyet delegelerinin toplantısında Troçki iktidarın sovyetlere devri lehinde, Martov'sa türdeş bir sosyalist hükûmet lehinde konuştular. Birinci teklif seksen altı oy, ikincisi doksan yedi oy aldı. Biçimsel olarak, o sırada işçi ve asker sovyetlerinin ancak yarısının başında Bolşevikler bulunuyordu, diğer yarısı ise Bolşevikler ile Uzlaşmacılar arasında bocalıyordu. Ama Bolşevikler ülkenin en sanayileşmiş ve en eğitimli merkezlerinin güçlü sovyetleri adına konuşuyorlardı; sovyetlerde Konferansta olduğundan ve proletarya ile askerler arasında da sovyetlerde olduğundan son derece daha güçlüydüler. Geri sovyetler ileri sovyetlerin peşinden geliyorlardı.

Konferansta 38 çekimser, 688 karşı oya karşılık 766 vekil koalisyon lehinde oy kullandı. İki kamp da hemen hemen dengedeydi! Kadetleri koalisyondan dışlayan bir değişiklik önergesi çoğunlukla kabul edildi: 72 çekimser, 493'e karşı oya karşı 595. Ama Kadetlerin safdışı bırakılması koalisyonu işlemez kılıyordu. Daha sonraları, koalisyon kararı 813 oyluk bir çoğunlukla, yani 80 çekimsere ve 183 oya kadar eriyen merkeze karşı, koalisyonun kararlı taraftarı ve uzlaşmasız hasmı iki uç kanadın yaptığı blok tarafından bütünüyle reddedildi. Bu, tüm oylamalar içinde grupların en belirgin bir şekilde ortaya çıktığı oylamaydı; ama reddettiği Kadetlerle koalisyon fikrinden bile daha kısırdı. Milyukov haklı olarak şöyle yazar: "En aslî mesele konusunda, Konferans görüşsüz ve formülsüz kalmıştı."

Liderlere yapacak ne kalmıştı? Kendi iradelerini hiçe sayan "demokrasi"nin iradesini ayaklar altına almak. Tam mevcutlu oturumca zaten çözüme bağlanmış olan sorunu revize etmek için parti ve grupların temsilcilerinin katıldığı bir prezidyum toplantıya çağrıldı. Sonuç:

50 oy koalisyon lehinde, 60 oy aleyhinde. Şimdi her şey açık görünüyordu. Aynı genişletilmiş prezidyum tarafından hükûmetin Demokratik Konferansın sürekli organı önünde sorumlu olması meselesi de kabul edildi. Bu organa burjuvazinin temsilcilerinin de dahil olması lehinde 10 çekimser ve 48 karşı oya karşılık 56 el kalktı. Kerenskiy çıkıp tümüyle sosyalist bir hükûmete katılmayı reddettiğini açıkladı. Bundan sonra, sorun bu bedbaht Konferansın üyelerinin evlerine geri gönderilmesi ve yerine içinde koşulsuz bir koalisyonun taraftarlarının çoğunluk oluşturacakları bir kurumun geçirilmesiyle çözüldü. Arzu edilen sonuca varmak için, aritmetiğin temel kurallarının bilinmesi yeterliydi. Prezidyum adına, Tsereteli Konferansa, özet olarak, temsilî organın "iktidarı kurmak üzere işbirliği yapmak" için yaratıldığını ve hükûmetin "bu organı onaylaması gerektiği"ni söyleyen bir önerge verdi: Kerenskiy'in ağzının payını verme hülyaları böylece arşive kaldırıldı. Burjuvazinin temsilcileriyle uygun bir oranda tamamlanan Cumhuriyetin gelecekteki Sovyetinin ya da Ön-Parlamentonun görevi Kadetleri de içeren bir koalisyon hükûmetine onay vermekti. Tsereteli'nin karar tasarısı Konferansın istediği şeyin ve prezidyumun yeni verdiği kararın tamamen zıddıydı. Ama parçalanma, çökme ve moral bozukluğu öyle bir hal almıştı ki toplantı 69 çekimser, 106 aleyhte oya karşı 829 kabul oyuyla hafifçe gizlenmiş bir şekilde kendisine önerilen teslimiyeti kabul etti. Bolşeviklerin gazetesi şöyle yazıyordu: "Hadi bakalım! şimdilik zafer sizin, Uzlaşmacı ve Kadet beyler. Oynayın oyununuzu. Yeni bir deney yapın. Ama bu sonuncusu olacak, size garanti veririz."

Stankeviç şöyle diyordu: "Demokratik Konferans olağanüstü bir düşünce dağınıklığıyla toplanmasına önayak olanları da şaşkına çevirdi." Uzlaşmacı partilerde "tam bir anlaşmazlık" vardı; sağda, burjuva çevrelerde "homurdanmalar, kısık sesle dile getirilen iftiralar, hükûmetin otoritesinin son kırıntılarının da yavaş yavaş yitmesi" gözleniyordu... "Yalnızca solda, güçlerde ve efkâr-ı umumiyede bir pekişme vardı." İşte bir hasmın söyledikleri, Ekimde Bolşeviklere gene saldıracak olan bir düşmanın tanıklığı bu. Petrograd'daki demok-

rasi resmi geçiti uzlaşmacılar için Moskova'da ulusal birlik resmi geçiti Kerenskiy için ne olmuşsa o olmuştu: aczin açıkça itiraf edilmesi, siyasî çöküşün geçit töreni. Devlet Konferansı Kornilov'un isyanına bir itki sağlamışsa, Demokratik Konferans da yolu kesin biçimde Bolşeviklerin ayaklanmasına açmıştı.

Sona ermeden evvel Konferans her gruptan % 15 nispetinde delege seçerek toplam olarak yaklaşık 350 kişiden oluşan sürekli bir organ teşkil etti. Ayrıca, varlıklı sınıfların kurumları 120 sandalye daha alacaklardı. Hükûmet de kendi payına Kazaklar için 20 sandalye ekledi. Hepsi, Kurucu Meclisin toplanmasına dek ulusu temsil edecek olan Cumhuriyet Sovyetini veya Ön-Parlamentoyu teşkil edecekti.

Cumhuriyet Sovyetine karşı takınılacak tutum derhal Bolşevikler için büyük bir taktik sorun ortaya çıkardı: katılınacak mıydı, yoksa katılınmayacak mıydı? Anarşistler ve yarı-anarşistlerin parlamenter kurumları boykotu kendi güçsüzlüklerini kitlelerin sınavına tabi kılmama ve böylece, ne düşmanlara soğuk ne de dostlara sıcak gelen pasifçe kibirli bir tavra olan haklarını koruma arzuları tarafından dikte edilmişti. Bir devrimci partinin ancak varolan rejimi hemen devirme amacını yüklendiğinde sırtını parlamentoya dönme hakkı vardır. İki devrim arasındaki yıllarda Lenin devrimci parlamenterizmin sorunlarını derinlemesine incelemişti.

Kısıtlı oyla seçilen [censitaire] bir parlamento bile sınıfların gerçek güç dengesinin bir ifadesi olabilir; ki tarihte bu bir çok kez meydana gelmiştir. Söz gelimi, 1905-1907 devriminin yenilgisinden sonraki İmparatorluk Dumalarında durum böyleydi. Bu tür parlamentoları boykot etmek onu devrim yönünde değiştirmek yerine fiilî güçler dengesini boykot etmek demektir. Ama Tsereteli-Kerenskiy'in ön-parlamentosu hiç bir şekilde güçler dengesine tekabül etmiyordu. Onu doğuran zirvedekilerin güçsüzlüğü ve kurnazlığı, kurumların mistisizmine olan inanç, biçim fetişizmi, bu fetişizme son derece daha güçlü bir düşmanı tabi kılma ve böylece onu disipline getirme umuduydu.

Devrimi sırtını büküp kafasını eğerek Ön-Parlamento mengenesine girmeye zorlamak için öncelikle ya devrimi ezmek ya da en azın-

dan ona ciddî bir yenilgi tattırmak gerekiyordu. Gerçekteyse, yenilgiyi tadan üç hafta kadar evvel burjuvazinin öncüsüydü. Buna karşılık, devrim güçlerin kendine doğru aktığını görüyordu. Kendine koyduğu hedef bir burjuva cumhuriyeti değil, işçi ve köylü cumhuriyetiydi ve sovyetlerde giderek gelişir ve büyürken ezilip bükülerek önparlamentonun mengenesine girmeye hiç niyeti yoktu.

20 eylülde, Bolşeviklerin merkez komitesi Demokratik Konferanstaki Bolşevik delegeleri, merkez komite üyeleri ve Petrograd komitesi üyelerinden oluşan bir parti konferansı topladı. Merkez komite raportorü sıfatıyla Troçki Ön-Parlamentonun boykot edilmesi sloganını önerdi. Bu öneri kimilerinin kararlı muhalefeti (Kamenev, Rıkov, Ryazanov) ve diğer kimilerinin de onayıyla (Sverdlov, Yoffe, Stalin) karşılaştı. Anlaşmazlık konusunda iki eşit kısma bölünen merkez komite partinin tüzüğü ve geleneğine aykırı olmasına rağmen meseleyi Konferansın kararına bırakmak zorunda kaldı. İki raportör, Troçki ve Rıkov, karşıt görüşleri ifade etmek üzere kürsüye çıktılar. Çoğunluğa göründüğü gibi, bu hummalı tartışmalar tamamen taktik tartışmalar gibi görünüyordu. Ama aslında tartışmalar nisandaki görüş ayrılıklarını tazeliyor ve ekiminkileri hazırlıyordu. Mesele şuydu: parti görevlerini burjuva cumhuriyetinin gelişmesine mi uyarlayacaktı, yoksa iktidarı alma amacını mı yüklenecekti? Elliye karşı yetmiş yedilik bir çoğunlukla, parti konferansı boykot sloganını reddetti. 22 eylülde, Ryazanov, Demokratik Konferansta, parti adına, Bolşeviklerin delegelerini Ön-Parlamentoya "bu burjuvazinin yeni kalesinde, burjuvaziyle yeni bir koalisyona yönelik tüm girişimleri reddetmek için" göndereceklerini ilân etme imkânını buldu. Bu sanki radikal bir tonda söylenmiş gibiydi. Ama özde, devrimci eylem politikasının yerine suçlayıcı bir muhalefet politikasının geçeceği anlamına geliyordu.

Lenin'in nisan tezleri biçimsel olarak tüm parti tarafından özümlenmişti; ama her temel meselede, ülkenin bir çok noktasında daha yeni yeni Menşeviklerden kendilerini ayırmaya başlayan partinin üst katmanlarında alttan alta marttaki düşünce biçimleri kendilerini gösteriyorlardı. Lenin tartışmaya gecikmeli olarak katılabildi. 23 eylülde,

Lenin şöyle yazıyordu: "Ön-Parlamentoyu boykot etmek lâzım. İşçi, asker ve köylü sovyetlerine, sendikalara, genel olarak kitlelerin içine çekilmek lâzım. Onları mücadeleye çağırmak lâzım. Onlara doğru ve açık seçik bir slogan vermek lâzım: Kerenskiy'in bonapartist çetesini sahte Ön-Parlamentolarıyla birlikte alaşağı etmek... Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler Kornilovçu maceralarından sonra bile uzlaşma teklifimizi kabul etmediler... Onlara karşı amansız mücadele. Acımasızca onları tüm devrimci örgütlerden dışlamak... Troçki boykottan yanaydı. Bravo yoldaş Troçki'ye! Boykot sloganı Demokratik Konferansta toplanan Bolşevik fraksiyon tarafından yenilgiye uğratıldı. Ama yaşasın boykot!"

Mesele parti içinde derinleştikçe, güçler dengesi de boykot lehine kesin biçimde değişikliğe uğruyordu. Hemen hemen tüm yerel örgütler içinde bir çoğunluk, bir de azınlık oluşuyordu. Kiev Komitesinde örneğin, başlarında Yevgeniya Boş'un bulunduğu boykot taraftarları zayıf bir azınlık oluşturuyorlardı, ama daha bir kaç gün sonra kent konferansında ezici bir çoğunluk Ön-Parlamentonun boykotu yönündeki karar tasarısı lehinde oy kullanıyorlardı: "gevezelikle ve hayalle kaybedecek zamanımız yok." Parti, üst yöneticilerini tashih etmekte acele ediyordu.

Bu arada demokrasinin zayıf iddialarına karşı mücadele veren Kerenskiy Kadetlere elinin sağlam olduğunu göstermek için elinden geleni yapıyordu. 18 eylülde donanma merkez komitesini lağv eden beklenmedik emri imzaladı. Denizciler buna şu cevabı verdiler: "*Tsentroflot*'un lağv edilme kararını yasa dışı, yani uygulanamaz buluyoruz ve derhal geri çekilmesini talep ediyoruz." Olaya Yürütme Komitesi de karıştı ve üç gün sonra emrin geri çekilmesi için Kerenskiy'e bir bahane sağladı. Taşkent'te çoğunluğunu Sosyal-Devrimcilerin oluşturduğu Sovyet eski memurları azlederek iktidarı kendi ellerine almıştı. Kerenskiy Taşkent ayaklanmasını bastırmakla görevlendirdiği generale bir telgraf gönderdi: "İsyancılarla hiç bir pazarlığa girişilmesin... En ağır tedbirlerin alınması zorunlu." Birlikler gelip kenti istilâ ettiler ve sovyet iktidarının temsilcilerini tutukladılar. Hemen

ardından kırk sendikanın katıldığı bir genel grev patlak verdi. Sekiz gün boyunca gazeteler çıkmadı, garnizon kaynıyordu. Böylece, düzen hayaletinin peşinde, hükûmet bürokratik anarşi tohumları ekiyordu.

Konferansın Kadetlerle koalisyona karşı çıkan bir karar tasarısı oyladığı gün Kadet partisinin merkez komitesi Konovalov ile Kişkin'i Kerenskiy'in yaptığı bakanlar kuruluna girme teklifini kabul etmeye çağırdı. Orkestra şefinin Buchanan olduğu söyleniyordu. Bunun harfiyen böyle olduğunu düşünmemek lâzım: konseri yöneten Buchanan değilse bile, muhtemelen gölgesiydi. Ne de olsa Müttefikler tarafından kabul edilebilir bir hükûmet kurmak gerekiyordu. Moskovalı sanayici ve finansörler kendilerini değerli kılmak için uğraş veriyorlar, etrafa ultimatomlar yağdırıyorlardı. Bunların gerçek bir anlamı olduğunu zanneden Demokratik Konferans peşpeşe yapılan oylamalarla kendini yıpratıyordu. Aslında, meselenin kararı Kışlık Sarayda, koalisyon partilerinin temsilcileriyle beraber hükûmetten arta kalanların toplantılarında veriliyordu. Kadetler buraya en azılı Kornilovçularını göndermişlerdi. Herkes birbirini birlik gereği konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Tükenmez ortak nokta kuyusu olan Tsereteli anlaşma yönündeki başlıca engelin "şimdiye dek karşılıklı güvensizlikten kaynaklandığını" keşfetti. "Bu güvensizlik ortadan kaldırılmalı"ydı. Dışişleri bakanı Tereşçenko devrimci hükûmetin doksan yedi günlük ömründe elli altısının krizle geçtiğini hesaplamıştı. Ama diğer günlerin nasıl kullanıldığını açıklamadı.

Demokratik Konferansın kendi emellerine aykırı olarak Tsereteli'nin karar tasarısını kabul etmesinden önce İngiliz ve Amerikan gazetelerinin muhabirleri Kadetlerle koalisyonun güvenceye bağlandığını telgrafla bildiriyorlar ve güvenle yeni bakanların adlarını sıralıyorlardı. Kendi açısından, Moskova Önemli Şahsiyetler Konseyi de, her zaman olduğu gibi Rodzyanko'nun başkanlığında üyelerinden birini, Tretyakov'u hükûmete katılmaya davet edildiğinden dolayı kutluyordu. 9 ağustosta bu baylar Kornilov'a şu telgrafı çekmişlerdi: "Zorlu bir sınavın bu tehlikeli saatinde tüm düşünen Rusya umut ve inançla bakışlarını size çeviriyor."

Kerenskiy bir Ön-Parlamentonun varoluşunu "iktidarın yapısının ve hükûmet üyelerinin seçiminin yalnızca geçici hükûmete ait olması koşuluyla" alçak gönüllülükle kabul ediyordu. Bu aşağılayıcı koşul Kadetler tarafından dikte edilmişti. Burjuvazi, tabiatıyla, Kurucu Meclisin bileşiminin kendisi için Ön-Parlamentodan daha az elverişli olacağını anlamamazlık edemezdi. Milyukov'a göre "Kurucu Meclis seçimleri tümüyle rastlantısal ve belki de feci bir sonuç verecek"ti. Bununla birlikte, şimdi bile hâlâ hükûmeti çarlık Dumasına tabi kılmaya çalışan Kadet partisi kategorik biçimde Ön-Parlamentoya yasama yetkisini tanımayı reddediyorsa, bunun tek nedeni Kurucu Meclisi ortadan kaldırma umudunu yitirmemesiydi.

"Ya Kornilov, ya Lenin" —İşte Milyukov almaşıkları böyle ortaya koyuyordu. Lenin de kendi köşesinden şöyle yazıyordu: "Ya sovyetler iktidarı, ya Kornilovçuluk. Bunun ortası yok." Vaziyete dair hükümlerinde Milyukov ile Lenin işte bu noktada buluşuyorlardı. Boşuna değildi bu: uzlaşmacı lafazan kahramanlara karşı ağırlık olarak bunlar toplumun temel sınıflarının ciddî temsilcileriydiler. Moskova Devlet Konferansı da zaten, Milyukov'un ifadesiyle, "ülke[nin], aralarında özde ne uzlaşma ne anlaşmanın olabileceği iki kampa bölündü[günü] açıkça gösteriyordu." Fakat toplumun iki kampı arasında anlaşmanın olmadığı yerde olay iç savaşla çözülür.

Bununla beraber, ne Kadetler ne de Bolşevikler Kurucu Meclis sloganını geri çekiyorlardı. Kadetler için Kurucu Meclis acil sosyal reformlara, sovyetlere, devrime karşı en yüksek başvuru mevkii olarak gerekliydi. Demokrasinin Kurucu Meclis görünümünde aksettirdiği gölgesi burjuvazi tarafından canlı demokrasiye karşı çıkmakta kullanılıyordu. Burjuvazi Kurucu Meclisi ancak Bolşevikleri ezip geçtikten sonra açıkça reddedebilirdi. Henüz bundan uzaktı. Şu aşamada Kadetler, bilâhare onları kendine daha emin bir şekilde ve bütünsel olarak tabi kılmak için, kitlelerle bağlantısı olan örgütlere karşı hükûmetin bağımsızlığını garanti altına almaya çalışıyorlardı.

Fakat biçimsel demokrasi yollarında hiç bir çıkış görmeyen Bolşevikler de henüz Kurucu Meclis fikrini reddetmiyorlardı. Ve devrimci

gerçekçilikle bozuşmak istemiyorlarsa başka türlü de yapamazlardı. Olayların daha sonraki gidişatı proletaryanın tam zaferinin koşullarını doğurabilir miydi? Bu mutlak bir kesinlikle öngörülemiyordu. Ama sovyetlerin diktatörlüğünün dışında ve bu diktatörlüğe kadar, Kurucu Meclis devrimin en yüksek kazanımı olarak kendini göstermeliydi. Bolşevikler nasıl uzlaşmacı sovyetleri ve demokratik belediyeleri Kornilov'a karşı savundularsa, Kurucu Meclisi de burjuvazinin suikastlarına karşı savunmaya hazırdılar.

Otuz günlük kriz sonunda yeni bir hükûmetin kurulmasıyla sona erdi. Kerenskiy'den sonra başlıca rol, devrimin başlarında Gorkiy'in gazetesini finanse eden, daha sonra da birinci koalisyon hükûmetinin üyesi olan, birinci Sovyetler Kongresinden sonra protesto ederek istifa eden, Kadet partisi Kornilov olayı için hazırken bu partiye giren ve şimdi de başbakan yardımcısı ve Sanayi ve Ticaret bakanı sıfatıyla hükûmete geri dönen Moskova'nın en zengin sanayicilerinden biri olan Konovalov'a düşüyordu. Konovalov'dan başka, bakanlıklar şu kişiler tarafından işgal ediliyordu: Moskova Borsası başkanı Tretyakov ve Moskova Savaş Sanayileri Komitesi başkanı Smirnov. Kievli şeker tüccarı Tereşçenko Dışişleri bakanı olarak kalıyordu. Diğer bakanların, ve onlar içinde sosyalistlerin, ayırdedici hiç bir özellikleri yoktu, hepsi de aynı türküyü söylüyorlardı. Londra elçisi olarak eski diplomat Nabokov'un yerinde bırakılması, Paris'e Kornilov ve Savinkov'un müttefiki Kadet Maklakov'un, Berne'e de "İlerici" Yefremov'un gönderilmesi Antant devletlerinin hükûmetten memnuniyetlerini artırırdı. Demokratik barış için mücadele emin ellere emanet edilmişti.

Yeni hükûmetin beyanatı Moskova'daki demokrasinin beyanatının sahte bir parodisini sunuyordu. Bununla birlikte, dönüşüm programına koalisyonun anlamı değil, Temmuz Günlerinde başlanmış olan işin bitirilmesi görevi dahil edildi: Bolşevikleri ezerek devrimin başını uçurmak. Ama tam da bu noktada, *Pravda*'nın yasaklanmasından sonra çıkan *Raboçiy Put* [İşçi Yolu] Müttefiklere küstahça şunu hatırlatıyordu: "Bolşeviklerin şimdi işçi ve asker sovyetleri oldu-

ğunu unuttunuz!" Bu hatırlatma acıya parmak basıyordu. Milyukov bunu şöyle kabul ediyordu: "Kader sorusu kendiliğinden ortaya çıkıyor: çok geç değil mi? Bolşeviklere savaş ilân etmek için çok geç değil mi?"

Evet, muhtemelen çok geçti artık. Altı burjuva bakan ve on yarı sosyalistle yeni hükûmetin kurulduğu gün, on üç Bolşevik, altı Sosyal-Devrimci ve üç Menşevikten meydana gelen yeni Petrograd Sovyeti Yürütme Kurulunun oluşumu tamamlanıyordu. Koalisyon hükûmeti Sovyet tarafından yeni başkanı Troçki'nin önerdiği bir karar tasarısıyla karşılandı: "Yeni hükûmet devrim tarihine bir iç savaş hükûmeti olarak girecektir... Yeni bir iktidarın kurulduğu haberi tüm devrimci demokrasi cenahında tek bir cevapla karşılaşacaktır: *İstifa*!...Gerçek demokrasinin bu hep bir ağızdan çıkan sesine dayanarak Tüm Rusya Sovyetler Kongresi gerçekten devrimci bir iktidar kuracaktır." Hasımlar bu karar tasarısında sıradan bir güvensizlik oyu görme eğilimindeydiler. Gerçekteyse, bu bir aykaklanma programıydı. Programın yerine getirilmesi için sadece bir ay gerekliydi.

İktisadî eğri keskin biçimde düşmeye devam ediyordu. Hükûmet, Merkez Yürütme Komitesi ve kısa bir süre sonra yeni kurulan Ön-Parlamento olguları ve düşüş belirtilerini anarşiye, bolşevizme ve devrime karşı argümanlar olarak kaydediyorlardı. Ama ellerinde bir iktisadî planın gölgesi bile yoktu. Hükûmet nezdindeki genel ekonominin düzenlenmesiyle ilgili servis tek bir ciddî adım atamamıştı. Sanayiciler işletmeleri kapatıyorlardı. Demiryolu ulaşımı kömür yokluğundan sınırlı bir çerçevede devam ediyordu. Kentlerde elektrik santralleri karanlığa gömülmüştü. Basın felâket çığlıkları atıyordu. Fiyatlar artıyordu. İşçiler partinin, sovyetlerin, sendikaların uyarılarına rağmen her sektörde peşpeşe greve çıkıyorlardı. Grev ihtilafından kaçınan tek işçi sınıfı katmanları şimdiden bütünüyle ayaklanmaya doğru ilerleyenlerdi. Ve göründüğü kadarıyla en sakin görünen yer Petrograd'dı.

Kitleler karşısındaki umursamazlığıyla, onların ihtiyaçları karşısındaki akıl almaz kayıtsızlığıyla, protestolar ve umutsuzluk çığlıkla-

rına cevaben sarfettiği kışkırtıcı sözleriyle, hükûmet herkesi kendine karşı ayağa kaldırıyordu. Sanırdınız ki, sanki mahsus çatışma arıyordu. Demiryolu işçi ve çalışanları neredeyse Şubat ayaklanmasından beri ücretlerine zam istiyorlardı. Komisyonlar birbirini takip ediyor, kimse bir cevap vermiyor, demiryolcular giderek sinirleniyorlardı. Uzlaşmacılarsa onları sakinleştiriyorlardı. *Vikjel* (Tüm Rusya Demiryolcular Yürütme Komitesi) ılımlılığı dayatıyordu. Ama 24 eylülde patlama geldi. Ancak ondan sonra hükûmet aklını başına topladı, demiryolculara bazı ödünler verildi ve artık şebekenin büyük bir kısmına yayılmış olan grev 27 eylülde sona erdi.

Ağustos ve eylül iktisadî durumda hızla kötüleşmenin yaşandığı aylar oldu. Daha *Kornilovşçina* günlerinde hem Moskova hem de Petrograd'da ekmek tayını günlük çeyrek kiloya indirilmişti. Moskova *guberniya*sında haftada bir kilo ekmek verilmeye başlandı. İster Volga ve Güney vilâyetleri, isterse cephe ve yakın gerisi olsun, ülkenin tüm bölgeleri korkunç bir iaşe krizine girdi. Moskova yakınlarındaki tekstil bölgesinde bazı işyerleri kelimenin gerçek anlamında açlık çekmeye başladılar. Smirnov fabrikası —sahibi o sırada yeni koalisyon hükûmetinde devlet denetçisi görevine getirilmişti— işçileri "Açız", "Çocuklarımız aç", "Bizle beraber olmayan bize karşıdır" yazılı pankartlarla komşu Orehov-Zuyevo şehrinde nümayiş yapıyorlardı. Orehovo-Zuyevo'daki işçiler ve bölgenin askerî hastanesindeki askerler yoksulluk tayınlarını nümayişçilerle paylaşıyorlardı: hükûmetin koalisyonuna karşı bir başka koalisyon filiz veriyordu.

Gazeteler her gün yeni yeni çatışma ve başkaldırı yuvaları kaydediyorlardı. İşçiler, askerler, kent esnafından protestolar yükseliyordu. Asker karıları tayınların artırılmasını, konut ve kışlık odun talep ediyorlardı. Kara-Yüzlerin ajitasyonu kitlelerin açlığında kendine bir besin kaynağı bulmaya çalışıyordu. Bir zamanlar liberalizmle populizmi birleştiren, Moskova'da çıkan Kadet gazetesi *Ruskiye Vedemosti* [Rus Haberleri] şimdi gerçek halkı nefret ve tiksintiyle değerlendiriyordu. Liberal profesörler "tüm Rusya'da büyük bir düzensizlik dalgası yükseliyor. Zincirlerinden kurtulmuş unsurların ve aptalca pogromların

yarattığı şiddet dalgaya karşı mücadeleyi her şeyden daha fazla engelliyor... Baskı tedbirlerine, silahlı kuvvetin işbirliğine başvurmak mı? Ama pogromlarda baş rolü oynayan da zaten yerel garnizonlardaki askerlerin şahsında bu silahlı gücün kendisi... Kalabalıklar sokağa iniyor ve kendilerini durumun efendisi görmeye başlıyorlar."

Saratov vilâyeti savcısı birinci devrim sırasında Bolşevikler arasında yer alan Adalet bakanı Malyantoviç'e şu raporu yollamıştı: "Kendisine karşı mücadele vermenin mümkün olmadığı başlıca bedbahtlık askerler... Linç etmeler, keyfî tutuklamalar ve aramalar, her türlü müsadereler; tüm bunlar çoğunluk durumda ya tamamen ya da doğrudan katılımlarıyla askerler tarafından gerçekleştirilmiştir." Saratov'da bile, ilçe merkezlerinde, kasabalarda "adlî mercilere yardım konusunda tam bir eksiklik" yaşanıyor. Savcılıklar bütün halkın işlediği suçların kaydını bile yapamıyorlar.

Bolşevikler "iktidarla birlikte üzerlerine üşüşecek güçlükler konusunda yanılsamalar içinde değillerdi. Yeni Petrograd Sovyeti başkanı şöyle diyordu: " 'Tüm iktidar sovyetlere!' sloganını ilân ederken sloganın anında tüm yaraları dağlamayacağını biliyoruz. Grevcilere elinden geleni verecek, hiç bir şey gizlemeyecek ve veremediği zaman da bunu açıkça söyleyecek bir sendika yönetimi modeli üzerine kurulu bir iktidara ihtiyacımız var..."

Hükûmetin ilk oturumlarından biri taşraya, özellikle de köylerdeki "anarşi"ye hasredildi. Taşrada, özellikle de köylerde "en kararlı tedbirlerin alınmasından hiç bir şekilde geri adım atılmaması" bir kez daha onsuz olmaz bir gereklilik olarak kabul edildi. Aynı sıralarda, hükûmet karışıklıklara karşı mücadeledeki başarısızlıkların sebebinin köylü halk kitleleri içinde hükûmet komiserlerinin "yetersiz popülaritesi"nde yattığını keşfetti. Bu duruma çare olmak üzere, karışılıkların baş gösterdiği tüm vilâyetlerde acilen "olağanüstü geçici hükûmet komiteleri" teşkiline karar verildi. Bundan böyle köylüler cezalandırma müfrezelerini alkışlarla karşılayacaklardı.

Karşı konulmaz tarihî güçler yöneticileri düşüşe doğru sürüklüyorlardı. Hiç kimse ciddî olarak yeni hükûmetin başarılı olacağına

inanmıyordu. Kerenskiy'in tecrit olmuşluğuna çare yoktu. Varlıklı sınıflar onun Kornilov'a ihanet ettiğini unutamazlardı. Kazak subay Kaklyugin şöyle yazar: "Bolşeviklere karşı mücadele vermeye hazır olan hiç kimse bunu geçici hükûmet adına ve onu savunmak için yapma niyetinde değildi." Var gücüyle iktidara asılan Kerenskiy'in kendisi de böyle bir şeye cüret edemiyordu. Direnişin artan gücü iradesini büsbütün felçleştiriyordu. Hiç bir karar almıyordu ve vaziyetin onu harekete geçmeye zorladığı Kışlık Saraydan kaçıyordu. Yeni hükûmetin kurulmasından hemen sonra, başkanlığı gizlice Konovalov'a devrederek kendisine hiç mi hiç ihtiyaç duyulmayan Genel Kurmay Karargâhına gitmişti. Petrograd'a ancak Ön-Parlamentoyu açmak için geri döndü. Burada bakanlar tarafından tutulmasına rağmen ayın 14'ünde tekrar cepheye gitti. Kerenskiy peşine takılmış olan kaderinden kaçıyordu.

Kerenskiy'in en yakın işbirlikçisi ve vekili Konovalov, Nabokov'a göre, Kerenskiy'in tutarsızlığını ve sözüne güvenilmezliğini görerek ümitsizliğe düşüyordu. Ama kabinenin diğer üyelerinin görüşleri de başkanlarınınkinden pek farklı değildi. Bakanlar kaygıyla çevreyi kolaçan ediyor, kulak kabartıyor, bekliyor, sıvışmanın yollarını arıyor ve olmayacak şeylerle uğraşıyorlardı. Nabokov'un anlatımına göre, Adalet bakanı Malyantoviç senatörlerin yeni işarkadaşları olan siyah redingotlu Sokolov'u aralarına almak istemediklerini öğrenince son derece kaygılanmıştı. Dehşet içindeki Malyantoviç soruyordu: "Ne düşünüyorsunuz? Ne yapmalı?" Kerenskiy tarafından yerleştirilen ve kesinlikle uyulan bir adete göre, bakanlar birbirlerine geleneksel Rus usûlüyle, basit ölümlülermiş gibi ad ve baba adlarıyla değil, güçlü bir iktidarın temsilcilerinde olduğu gibi makam adlarıyla ("sayın bilmem ne bakanı") hitap ediyorlardı. Hükûmet üyelerinin anılarının hicivli bir havası var. Savaş bakanı hakkında Kerenskiy'in kendisi daha sonraları şöyle yazmıştı: "Bu tüm atamalar içinde en kötüsüydü: Verhovskiy faaliyetlerine son derece komik bir hava verdi." Ama asıl kötü olan bu istenmeyen komikliğin tüm hükûmet faaliyetlerine yayılmasıydı: bu adamlar ne yapacaklarını, ne tarafa döneceklerini bilmi-

yorlardı. Yönetmiyorlardı, çocukların askercilik oynadıkları gibi, yöneticilik oynuyorlardı. Ama bu o kadar eğlenceli değildi.

Tüm bunların tanığı olarak konuşan Milyukov hükûmet reisinin o dönemdeki haleti ruhiyesini çok güçlü çizgilerle karakterize eder: "Ayağının altındaki toprak kaydığından, Kerenskiy ne kadar ilerledikçe o kadar patolojik bir durumun, tıp dilinde söylecek olursak 'psişik bir nötasteni'nin tüm belirtilerini gösteriyordu. Yakın arkadaş çevresi, uzunca bir süredir, sabahleyin büyük takatsizlik anlarından sonra, öğleden sonra Kerenskiy'in yuttuğu ilaçların etkisiyle aşırı bir hareketlilik içine girdiğini biliyorlardı." Milyukov meslekten psikiyatr olan Kadet bakan Kişkin'in mahir tedavi yönteminin etkisinden bahseder. Bu istihbaratı, doğrusunu söylemek gerekirse, gerçeği bilmek konusunda tüm imkânlara sahip olan, ama her zaman gerçeği en yüksek kriter olarak almanın çok ötesinde olan liberal tarihçinin sorumluluğunda bırakıyoruz.

Kerenskiy'in çok yakın bir işarkadaşı olan Stankeviç'in tanıklıkları Milyukov'un bahsettiği psikiyatrik olmasa da, en azından psikolojik olan bu özellikleri teyit ediyor. Stankeviç şöyle yazar: "Kerenskiy bende tüm o durum içinde bir tür ortada yokluk ve duyulmamış, garip bir sessizlik izlenimi doğurdu. Çevresinde yalnızca her zamanki küçük 'adamları' bulunuyordu. Daha önce onu çevreleyen kalabalıklardan, heyetlerden, projektörlerden eser yoktu... Acayip boş zamanlar vardı ve nadiren de olsa onunla saatlerce gevezelik etme imkânım oldu. İlginç bir şekilde hiç acelesi yok gibiydi."

Her yeni hükûmet değişikliği güçlü bir iktidar adına yapılıyordu ve her yeni bakanlar kabinesi büyük debdebeyle başlıyor ama bir kaç gün sonra iflahı kesiliyordu. Bilâhare yıkılıp gitmek için bir dış itki bekliyordu. İtki her seferinde kitlelerin hareketi tarafından sağlanıyordu. Yanıltıcı dış görünümleri bir tarafa bırakacak olursak, hükûmet değişikliği her seferinde kitlelerin hareketinin aksi yönünde gerçekleşiyordu. Bir hükûmetten diğerine geçiş her seferinde giderek daha kalıcı ve ölümcül bir hal alan bir krizle doldurulyordu. Her yeni kriz devlet iktidarının bir kısmını israf ediyor, devrimi zayıflatıyor,

yöneticilerin moralini bozuyordu. İlk iki aydaki Yürütme Komitesi her şeyi yapabilirdi, hattâ burjuvaziyi ismen iktidara çağırabilirdi. Sonraki iki ayda geçici hükûmet Yürütme Komitesiyle birlikte çok şey yapabilir, hattâ cephede bir taarruz başlatabilirdi. Üçüncü hükûmet zayıflamış bir Yürütme Komitesiyle birlikte Bolşeviklerin ezilmesine girişmeye muktedirdi, ama bunu sonuna dek götürecek güce sahip değildi. En uzun krizden zuhur eden dördüncü hükûmet hiç bir şeye kadir değildi. Daha doğar doğmaz ölüyor ve gözleri açık mezarcıyı bekliyordu.

KRONOLOJİ

6 Temmuz
Kerenskiy'in taarruzu Almanların Güney cephesindeki Tarnopol'de Rus hatlarını yarmalarıyla çöker.

7 Temmuz
Kerenskiy'in başkanlığında Sosyalist Devrimin Selâmeti Hükûmeti kurulur.

12 Temmuz
Orduda ölüm cezasının yeniden konulması.

16 Temmuz
Kornilov Brussilov'un yerine ordu başkomutanlığına gelir.

23 Temmuz
Troçki ve Lunaçarskiy hapsedilir; Lenin saklanır.

24 Temmuz
Devrimin Selâmeti Hükûmetinin yerine Kadetlerle yeni Koaliston Hükûmeti kurulur.

26 Temmuz
Bolşevik partisinin altıncı kongresi; Mejrayontsı ile birleşme; partiye Ekim devriminde önderlik edecek olan Merkez Komite seçilir.

12 Ağustos
Moskova'daki Devlet Konferansı Moskovalı işçilerin genel greve gitmesine yol açar. Konferans 27 ağustosu gizlice karşı devrimci ayaklanma günü olarak saptayan Kornilov'u yürekten selâmlar.

18-21 Ağustos
Almanlar kuzey cephesini yararak Riga'yı ele geçirirler ve Petrograd'ı tehdit ederler.

26 Ağustos

Hükûmet tahıl fiyatını iki kat artırır. Bakanlar Kerenskiy'in elini boşaltmak için istifa ederler.

27 Ağustos

Kerenskiy emirlerini dinlemeyen Kornilov'u azletmeye çalışır. Kornilov Petrograd üzerine yürüyüşe geçer. Sovyet Karşı-Devrimle Mücadele Komitesi kurulur.

28, 29, 30 Ağustos

İşçilerin ilerlemesini önlemesi ve askerî birliklerin görev yerlerini terk etmesiyle Kornilovçu darbe başarısızlığa uğrar.

1 Eylül

Kornilov Mogilev'deki G.K.K.'da tutuklanır. İlk kez bir Bolşevik karar tasarısı Petrograd Sovyetinde çoğunluğu elde eder.

4 Eylül

Troçki geçici hükûmet tarafından kefâletle serbest bırakılır.

5 Eylül

Bolşevik karar tasarısı Moskova Sovyetinde kabul edilir.

9 Eylül

Petrograd Sovyetindeki Bolşevik çoğunluk biçimsel olarak onaylanır. Uzlaşmacı prezidyum istifa eder.

14 Eylül

Petrograd'da Demokratik Konferans açılır.

21 Eylül

Demokratik Konferans bir Cumhuriyet Konseyi veya Ön-Parlamento seçtikten sonra kapanır. Petrograd Sovyeti 20 Ekimde Tüm Rusya Sovyet Kongresi toplanması için çağrıda bulunur.

24 Eylül

Kerenskiy'in başkanlığında son Koalisyon Hükûmeti kurulur.

II.Ciltte Adı Geçen Başlıca Siyasetlerin Kısa Listesi

Alekseyev, Mihail V. (1857-1918) Monarşist general. Batı cephesi komutanlığı (nisan 1915) ve seferî ordular genelkurmay başkanlığı yaptı. Kerenskiy döneminde görevini korudu. Yerine Evert'in getirilmesi üzerine Ukrayna'da Denikin'e katıldı.

Avksentyev, N.D. (1878-1943) Öğretmen ve Sosyal Devrimci partinin lideri. Köylü Kongresi Yürütme Komitesi başkanı, çeşitli koalisyon hükûmetlerinde İçişleri bakanı, Cumhuriyet Konseyi başkanı.

Buchanan, George (1854-1924) Devrim sırasında İngiltere'nin Rusya'daki büyükelçisi.

Buharin, Nikolay (1888-1938) Bolşevik teorisyen ve lider, Moskova'da faaliyet yürüttü, Ekimde Bolşevik Parti Merkez Komite üyesi.

Dan, Fyodor İlyiç Gurviç (1871-1947) Menşevik lider, Sovyetlerde faaliyet yürüttü, devrime kadar Tüm-Rusya Sovyet Yürütme Komitesi üyesi.

Dıbenko, Pavel (1889-1938) Bolşevik deniz eri ve Baltık Filosu Sovyetinin lideri.

Kaledin, A. M. (1861-1918) Kazak general ve karşı devrimci lider, temmuzda Don Kazakları ordusu atamanı seçildi, Kornilov isyanının destekleyicisi.

Konovalov Moskovalı sanayici, birinci koalisyon hükûmetinde Sanayi ve Ticaret bakanı, iki hafta sonra istifa etti, Kadet partisine katıldı, son (eylül ayındaki) koalisyon hükûmetinde başbakan yardımcısı.

Krılenko, N. V. (1885-1938) Bolşevik asteğmen ve cephede lider, ayaklanmadan sonra orduların başkomutanı, sonra Sovyet Cumhuriyeti başsavcısı.

Liebknecht, Karl (1871-1919) Alman Reichstag'ında sosyalist milletvekili. Savaş sırasında enternasyonalist tutum takınan bir kaç kişiden biri. Hapse atıldı. Daha sonra Spartacus Bund'un lideri, 1919 devrimi sırasında öldürüldü.

Lunaçarskiy, Anatoliy (1873-1933) Mejrayontsı'yla birlikte temmuzda Bolşeviklere katıldı. Sovyet hükûmetinde ilk Eğitim Halk Komiseri.

Luxemburg, Rosa (1870-1918) Polonyalı sosyalist lider. Savaş sırasında enternasyonalist, hapsedildi, Spartacus Bund'un lideri. 1919 Alman devriminde Liebknecht'le aynı gün katledildi.

Martov, Yuliy (1873-1923) Menşevik partisinin teorisyeni ve lideri. Ömür boyu Lenin'in hasmı, savaş sırasında enternasyonalist. Ekim devriminden sonra sadık muhalefet rolü oynamaya çalıştı.

Palçinskiy Kadet mühendis. geçici hükûmette Sanayi ve Ticaret bakanı, Petrograd genel valisi.

Podvoyskiy, Nikolay (1880-1948) Bolşevik askerî önderi, Petrograd ayaklanmasının tertipçilerinden biri.

Raskolnikov, Fyodor (1892-1939) Baltık Filosu ve Kronstadt'ta Bolşevik lider.

Reed, John (1887-1920) Petrgrad'da Amerikalı devrimci gazeteci, daha sonra ABD Komünist partisinin kurucularından biri.

Rıkov, Aleksiy (1881-1938) Ekimde Bolşevik Parti Merkez Komite üyesi, ilk İçişleri Halk Komiseri.

Savinkov, Boris (1879-1927) 1905 Devrimi ve sonrasında Sosyal-Devrimci terorist, savaş sırasında yurtsever. Kornilov'un karşı devrimci ayaklanmasında aktif rol aldı, Ekim Devriminden sonra karşı devrimci ayaklanmalara önderlik etti, bir Sovyet hapisanesinde öldü.

Stankeviç Uzlaşmacı sosyalist, geçici hükûmetin Ordu İst Komutası nezdindeki siyasî komiseri. Devrimden sonra hatıralarını yazdı.

Sverdlov, Yakov (1885-1919) 1903'den beri Bolşevik, Şubat dev-

rimiyle sürgünden döndü, Bolşevik Partisinin en yetenekli örgütçülerinden, Petrograd'da aktif rol aldı. Ekim Devriminden sonra Tüm Rusya Sovyet başkanı, 1919'da öldü.

Verhovskiy Moskova Bölgesi askerî komutanı, albay. Kerenskiy'in son koalisyon hükûmetinde Şavaş bakanı.

II. Ciltte Adı Geçen Yer Adları

Aleksandrinskiy Tiyatrosu Demokratik Konferansın toplandığı Petrograd'daki tiyatro binası.

Gatçina Kornilov'un başkent üzerine yürüyüşünün son bulduğu Petrograd'ın güney varoşu.

Helsingfors Finlandiya Körfezinde Petrograd'ın yaklaşık 120 mil batısında, Finlandiya'nın liman başkenti.

Kiev Petrograd'ın yaklaşık 600 mil güneyinde, Ukrayna'nın başkenti.

Krasnoye Selo Petrograd'ın güney varoşu.

Kşesinskaya Sarayı Çarın eski bir gözdesi olan balerinanın Pyotr ve Pavel Kalesi yakınındaki sarayı. "Temmuz Günleri"ne dek Bolşevik Partinin karargâhı.

Mogilev Başkomutanlığın bulunduğu, Petrograd'ın yaklaşık 400 mil güneyindeki kasaba.

Moonsund Adaları Riga yakınlarında, Baltık denizinde stratejik bir deniz üssü.

Oranienbaum, Peterhof Askerî akademilerin bulunduğu, Petrograd'ın batı varoşu.

Riga Baltık'da eski çarlık vilâyeti Latviya'nın liman başkenti.

Schlüsselburg Bir cephane fabrikası ile bir hapisanenin bulunduğu, Petrograd'ın doğu varoşu.

Lugatçe

Kurucu Meclis Genel oyla seçilip Rus devletinin sürekli anayasasını belirleyeceği sözü verilen meclis.

verst Bir Rus mesafe ölçüsü, yaklaşık bir milin üçte ikisi.

Vikjel Rusya Demiryolu İşçileri Sendikasının kısaltılmış adı.

Yunkerler Subay okulu öğrencileri.

Özel Adlar Dizini

Abramoviç, 39.
Alekseyev (general), 182, 222, 223, 226-229, 241, 250-254, 329, 330.
Aleksinskiy, 101, 102, 105, 261.
Anet (Claude), 18, 147, 232.
Anselme, 111.
Antonov-Ovseyenko, 22, 23, 284, 285, 299.
Avksentiyev, 68, 137, 139, 144, 172, 253, 307, 335.

Bagration, 230, 231, 242, 243.
Bakunin, 187.
Bismarck, 91, 165, 166.
Bleichmann, 25.
Boş (Yevgeniya), 288.
Bogdanov, 72, 229.
Bonç-Bruyeviç, 248.
Breşko-Breşkovskaya, 186.
Brussilov (general), 131-134, 141, 152, 155, 175, 194.
Bubnov, 81
Buchanan (sör George), 51, 115, 116, 151, 167, 213, 227, 344.
Buharin, 312, 324, 338.
Burrsin, 49.
Burstein, 99, 100, 102, 115, 117.

Cavaignac, 90.

Çaykovskiy, 124.
Çeremissov, 140.
Çerevanin, 130.
Çernov, 51-53, 68, 76, 114, 127, 130, 137, 149, 172, 175, 176, 181, 188, 275, 294, 304, 307, 326, 328.
Çkenkeli, 184.
Çheidze, 35-37, 57, 96, 98, 113, 114, 128, 176, 182-184, 192, 228, 241, 303-305.

Dan, 38, 39, 54, 60, 101, 126, 163, 192, 235, 260, 305, 306.
Danton, 89.
Davidovskiy, 82, 261, 271.
Demyanov, 111.
Denikin, 98, 132-134, 143, 155,

156, 199, 213, 214, 232, 247-250, 254, 255, 264, 329.
Desmoulins(Camille), 89.
Dickens(Charles), 12.
Dudarev, 65-67.
Duhonin, 330.
Dutov, 216.
Dıbenko, 65, 67, 148.
Dzerjinski, 269.

Efraim, 120.
Engels, 165.

Fersen, 120,
Filonenko, 135, 155, 174, 200, 204, 221, 282, 289.
Flaucon, 90.

Ganetski, 99.
Globa, 279.
Globaçev, 99.
Gotz, 304.
Grigoroviç (donanma bakanı), 113.
Guçkov, 113, 114, 124, 125, 147, 151, 153, 177-181, 200, 201, 250, 306, 329.

Hilferding, 315.
Hinçuk, 81, 163, 262, 303.
Hoffmann(general), 118.

İzgoyev, 232.

Kaledin, 175-177, 181, 190, 225, 248, 252, 255, 285, 289, 301, 338.
Kamenev, 35-37, 63, 105, 136, 312, 327, 342.
Kantoroviç, 48.
Krahan, 176, 311.
Kerenskiy, 18-24, 30, 31, 46, 53, 60, 61, 63, 66, 68, 73, 83, 94, 98-100, 102, 104, 111, 114, 116, 117, 120-122, 126-129, 131-137, 140, 142, 144, 146-156, 160-164, 167-176, 178, 179, 181, 186, 188, 190, 196, 198-214, 216-230, 234, 235, 237, 239-247, 250-253, 255, 282, 283, 289, 293, 301, 305, 320, 321, 326-352.
Kişkin, 150.
Kitchener, 112.
Klembovskiy, 131.
Kobılinskiy, 154.
Kokeşkin, 142.
Kollontay, 109, 140, 312.
Kolçak (amiral), 148, 152, 255.
Konovalov, 180, 344, 346, 350.
Kornilov (general), 131, 132, 134, 135, 140-142, 152-156, 160-163, 167-177,

183, 184, 193-255, 272-289, 301-305, 320-352.
Koslovskiy, 99.
Krasnov, (general), 224, 232, 245, 246, 276.
Kropotkin, 186-189.
Krımov (general), 125, 209, 214, 223, 231, 239, 242-247, 250-252.
Kuçin, 60, 182, 183, 193, 265.
Kurlov, 110, 111, 113.

La Fayette, 89.
Larin, 313.
Laşçeviç, 24, 33.
Latsis, 21.
Ledru-Rollin, 90.
Lenin, 15, 18, 21, 28, 29, 32, 35, 43, 47, 58, 61, 62, 69-71, 75, 79, 87, 96-106, 108, 109, 111, 115, 116, 118, 119, 126, 136, 151, 178, 181, 214, 258, 261, 280, 283, 288, 292, 295, 301, 304, 310-323, 328, 331, 332, 335, 341-343, 345.
Liebknecht (Karl), 105, 118.
Lyeber, 51, 63, 72, 103.
Lissovskiy, 278.
Lizdin, 21.
Ludendorff, 107, 115, 119, 120.
Lukomskiy, 142, 182, 195, 199, 214, 220, 223, 224, 233, 252, 254.
Lunaçarskiy, 24, 47, 52, 109, 136, 140, 310, 311.
Luxemburg (Rosa), 105.
Lvov (prens), 18, 45, 64, 86, 112, 125, 126, 128, 142, 180.
Lvov (Kutsal Sinod vekilharcı), 216-219, 220, 222.

Manuilskiy, 311, 317.
Marconi, 122.
Martov (Lev), 60, 118, 126, 170, 171, 192, 260, 295, 310, 313, 339.
Marx Karl, 281.
Metelev, 29, 49, 50, 59, 62, 93.
Mihail Aleksandroviç (grandük), 202.
Milyukov, 13, 25, 26, 37, 45, 52, 54, 62, 71, 76, 85, 87, 95, 105, 113-121, 124, 128, 129, 135, 136, 141, 145, 148, 150-155, 159, 161, 162, 167, 168, 172, 173, 177, 180, 181, 189, 190, 192, 196, 203-205, 213, 216, 218, 220, 221, 223, 225-229, 242, 254, 255, 306, 331, 334, 337, 339, 345, 347, 351.

Nabokov, 115, 116, 125, 173,

295, 346, 350.
Napolyon III, 91.
Nekrassov, 102, 136.
Nevskiy, 26, 33, 34, 43.
Newton, 122.
Noulens, 18.

Palçinskiy, 130, 237, 327.
Partşevskiy, 46.
Parvus, 99.
Pascal, 122.
Pausanius, 211.
Peşehanov, 130, 137, 138.
Pereverzev, 45, 100, 102, 105, 111.
Pireyko, 280, 309.
Plehanov, 170, 186, 188, 280, 295.
Podvoyskiy, 26, 33, 43, 44, 48, 59.
Poincaré, 187, 188, 213, 278.
Polovtsev, 45, 50, 54, 64, 65, 68, 88.
Prigorovskiy, 55
Proust, 8.
Purişkeviç, 176.
Pyatakov, 320.
Pyatnitskiy, 159, 261, 312.

Radek(Karl), 108.
Raskolnikov, 41, 48, 53, 63, 64, 71, 128, 240, 242, 267, 314..
Rasputin, 18, 110, 117.
Raviç (Olga), 259, 267.
Reed (John), 195, 273.
Ryabuşinskiy, 141, 157.
Ryazanov, 41, 52, 189, 311, 337, 342.
Ribot, 213, 278.
Robespierre, 89.
Rodiçev, 185, 338.
Rodzyanko, 69, 86, 113, 114, 128, 141, 143, 144, 151, 153, 157, 177-179, 210, 344.
Roşal, 46, 128.
Rudnev, 144.
Russkiy (general), 132-134, 194.
Rıkov, 312, 342.

Savinkov, 131, 132, 134, 135, 140, 141, 155, 200, 203-210, 214-220, 222, 237, 245, 250, 251, 282, 283, 326, 327, 338, 346.
Scheinmann, 285.
Semaşko, 26, 27.
Shakespeare, 122.
Skobelev, 16, 68, 82, 115, 127, 137, 144, 255, 272, 304, 307, 327, 336.
Smilga, 284.
Sokolnikov, 236.
Suhanov, 24, 54, 57, 60, 62, 70,

73, 74, 88, 96, 102, 106, 160, 170, 199, 236, 240, 241, 281, 287, 311, 320, 321, 327.
Suhomlinov, 117.
Spiridoviç, 114.
Stalin, 32, 72, 295, 312, 313, 324, 342.
Stankeviç, 73, 85, 152, 154, 194, 197, 198, 201, 206, 207, 216, 226, 247, 248, 264, 273, 283, 290, 291, 340, 351.
Steklov, 261.
Stolıpin, 110.
Struve, 12, 113, 118.
Sverdlov, 269, 311-313, 342,

Şçeglovitov,
Şidlovskiy, 161, 250.
Şingarev,
Şlyapnikov (Aleksandr), 259, 332, 335.
Şulgin,
Şurkanov, .

Tain (Hippolyte), 51.
Tereşçenko, 102, 133, 137, 222, 227, 328, 344, 346.
Thomas (Albert), 18.
Tomskiy, 32, 87.
Turkestanov (prens), 100.
Tretyakov, 141, 344, 346.
Troçki, 14, 18, 22, 24, 37, 38, 41, 52, 53, 55, 61, 63, 73, 88, 99, 103, 104, 109, 110, 115, 116, 118-120, 136, 140, 163, 178, 200, 215, 240, 242, 267, 280, 288, 294, 299, 305, 306, 311-314, 318, 319, 325, 327, 329-331, 333, 334, 336-339, 342, 343, 347.
Trubetskoy (prens), 218, 224, 234.
Tsereteli, 12, 19, 31, 34, 38, 39, 45, 56, 90, 96, 98, 103, 107, 126-128, 130, 135, 137, 149, 150, 163, 172, 179-181, 185, 186, 188, 189, 192, 193, 200, 228, 257, 260, 294, 295, 303-307, 318, 327, 330, 331, 334-336, 340, 341, 344.

Uritskiy, 311, 312.
Ustinov, 110, 111.

Verderevskiy, 65,67.
Verhovskiy (savaş bakanı), 83, 329.
Voyinov, 68.
Voytinskiy, 35, 37, 67, 68, 193, 197, 198, 247.
Volodarskiy, 32, 43, 267, 269.

Wilson (başkan), 179.

Yakubov, 99.
Yakovlev, 261.
Yeltsin, 296.
Yermolenko, 97, 98, 100, 102, 115, 116, 120, 122.
Yevdokimov, 267.
Yoffe, 311, 312, 342.
Yurenyev, 311, 313, 317.

Zalejskiy, 70, 270.
Zarudnıy(adalet b.akanı), 137, 334, 338.
Zavadskiy, 112.
Zenzinov, 293.
Zinovyev, 36, 41, 56-58, 102, 103, 105, 106, 109, 136, 261, 312, 332.

Troçki'nin sürgündeki ilk büyük ürünü —onun çapında bir Marksist teorisiyenden beklenmeyecek bir şey— somut bir tarih eseriydi. Rus Devriminin Tarihi (1930) birçok yönden bugüne kadarki Marksist tarih edebiyatının en üstün, bir tarihçinin ustalığını ve tutkusunu bir politik önderin ve bir örgütçünün etkinliğiyle ve belleğiyle birleştirerek geçmişi yeniden değerlendirmenin de tek büyük örneğiydi.

Perry Anderson

Rus Devriminin Tarihi, gerek çap, gerek güç ve gerekse ihtilal konusunda Troçki'nin fikirlerini tam anlamıyla açıklaması bakımından onun en büyük eseridir. Dünya edebiyatında bir ihtilali, başlıca önderlerinden biri tarafından açıklayan tek eserdir... Ama Troçki bir tarihçi olarak aktörlüğünün ve görgü tanıklığının üstüne çıkar. Sezar için söylenenler —yani yazarlığının komutanlığının ve politikacılığının yanında gölge olduğu— Troçki için söylenemez. Eserini çok ince testlere tabi tutar ve genellikle dostalarından çok düşmanlarından elde ettiği çok esaslı tanıtlarla desteklemeye çalışır. Kendi otoritesinden hiçbir zaman sözetmez; yalnız arada sırada, o da pek seyrek olarak, kendisini sahneye sokar

Isaac Deutscher

ISBN 975-7178-25-X
975-7178-27-6